

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

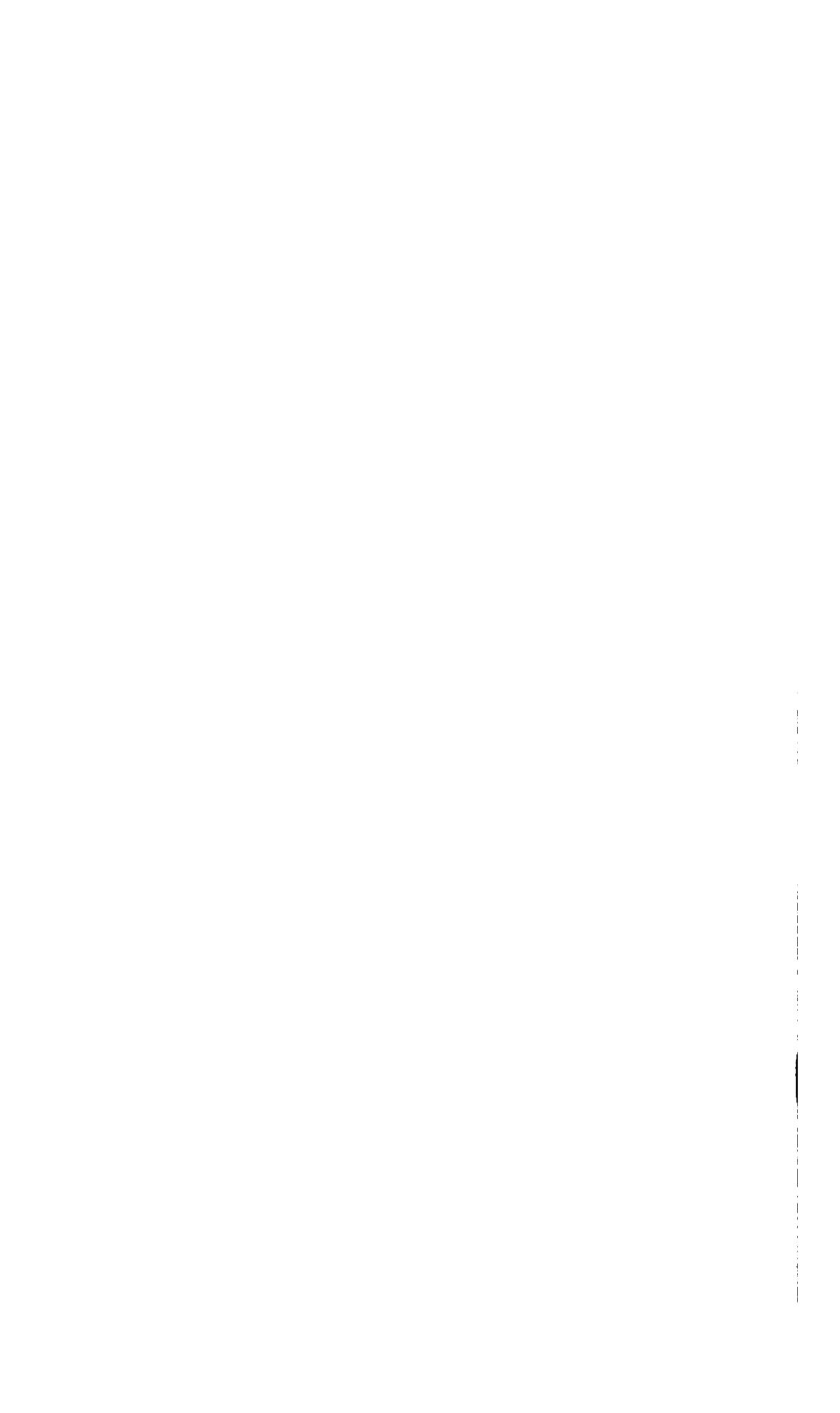
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

GESCHIEDENIS

VAN

DE VOORMALIGE GELDERSCHE HOOGESCHOOL

EN

HARE HOOGLEERAREN.

—

—

—

GESCHIEDENIS

VAN

DE VOORMALIGE

GELDERSCHE HOOGESCHOOL

EN

133 HARE HOOGLEERAREN;

grootendeels uit ongedrukte of zeldzame bescheiden.

DOOR

HERMANNUS BOUMAN,

Hoogleeraar te Utrecht.

IN TWEE DEELEN.

EERSTE DEEL.

3 Te **UTRECHT,**
bij **J. G. VAN TERVEEN EN ZOON.**

1844.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
883070
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1919 L

AAN DE WELEDELE, HOOGGERWAARDIGE EN HOOGGELEERDE HEEREN,

Dr. JOANNES CLARISSE,

rustend' Hoogleeraar der Akademie te Leiden,

Dr. PETRUS JACOBUS VAN MAANEN,

rustend' Hoogleeraar van het Athenaeum te Amsterdam,

Dr. CASPAR GEORGE KAREL REINWARDT,

Hoogleeraar der Akademie te Leiden,

EN

Dr. BERNARDUS FRANCISCUS SUERMAN,

Hoogleeraar der Akademie te Utrecht;

MANNEN, WIER, REEDS AAN DE NAKOMELINGSCHAP BEHOORENDE
NAMEN DOOR GEEN' ONTLEENDEN GLANS VAN TITELS
BEHOEVEN OPGELUISTERD TE WORDEN;

GEZAMENLIJK LAATST OVERGEBLEVENE HOOGLEERAREN
DER VOORMALIGE GELDERSCH E UNIVERSITEIT ;

WORDT, NAAR DEN WENSCH, DOOR HARE NOG LEVENDE KWEKELIN-
GEN, HUNNE DANKBARE LEERLINGEN, BIJ DERZELVER JONGSTE
ZAMENKOMST EENSTEMMIG UITGEDRUKT, DIT WERK EER-
BIEDIG EN ERKENTELIJK OPGEDRAGEN

DOOR HUN HOOGGERW. EN HOOGGEL.
GEGHOORZAMEN DIENAAR

HERMANNUS BOUMAN.

VOORREDE.

*V*eelligt kan het onbeleefd schijnen, dat de schryver eener geschiedenis den lezer, die zich haar wel wil laten verhalen, nog vooraf de historie van zijn eigen boek aanbiedt, en hem zoo met zijne kleine aangelegenheden bezig houdt. Maar de verpligting jegens hen, zonder wier hulp de volgende bladeren niet, of niet sóó het licht hadden kunnen zien, noopt mij de omstandigheden, die deselve deden ontstaan, hier kortelyk open te leggen. Daardoor zult Ge, letterminnende Landgenoot! vernemen, aan wie Gij het goede en nieuwe, dat er in moge zijn, bijna even zeer, als aan den schryver zelve, verschuldigd zijt. Terwijl het tevens, hoop ik, U tot toegevendheid stemmen zal jegens het gebrekkige en onvolledige, dat Uw oog er zeker in ontdekt. — In het voorjaar dan van 1840, zagen de nog levende kweekelingen der voormalige Geldersche Akademië, tegen het begin van Julij, zich tot eene broederlyke samenkomst, ter herdenking van den akademischen leeftijd, uitgenoodigd. Die uitnoodiging werd tot hen gerigt door drie hunner voormalige Medestu-

denten, den *Generaal NAHUY VAN BURGST*, den *Dichter VAN PELLECOM* en den *Notaris VAN DAALEN*; welke dan ook geene moeite en zorgen spaarden om de bijeenkomst voor te bereiden en tot stand te brengen. De allezins gelukkige afloop van dat aandoenlijke herinnerings-feest bekroonde de wenschen dier waardige Voorgangers, en deed de deelgenooten in de eenparige verklaring zamenstemmen, dat zij hun uren van onvergetelyk genot verschaft hadden. Een genot, hetwelk niet weinig door de tegenwoordigheid verhoogd werd van twee onzer voormalige *Leermeesters*; terwijl de beide andere (want slechts vier, helaas! zijn er overgebleven) door treurige omstandigheden, tot onze smart, zich teruggehouden zagen. Maar, met voorbijgang van hetgeen daarover verder gezegd kon worden, sal ik hier slechts berigten, wat tot het ontstaan van dit verhaal betrekking heeft.

De schryver dan liet zich door vriendelyken aandrang overhalen om, met het spreken van eenig meer opzettelyk woord, de feestviering in te leiden, en later om de uitgave van het voorgedragene niet te weigeren. Ligt, dacht hij eerst, konden dan daarbij eenige aantekeningen gevoegd worden, althans ter aanvulling en voortzetting dienende van de *Gorters lijst der Harderwyker Hoogleeraren*. Want diens eeuwrede had hij alreede, nevens onderscheidene belangrijke mededeelingen, van den Heer *Archivarius Is. A. NISROFF* ontvangen, die zich steeds even seer beÿvert om door het leveren van eigene, voortreffelyke bijdragen, als door het ondersteunen van anderer pogingen, de kennis der vaderlandsche *Geschiedenis* en *Letteren* te bevorderen.

Intusschen deed mij weldra onze hooggeschatte *Leermeester*, *Professor CLARISSÉ* opmerken, en ondervond ik zelf

maar al te schielijk, dat er, ter opheldering van de meereendeels duistere en onbekende lotgevallen der Geldersche Akademie, niets belangrijks gedaan kon worden, zonder hare oorspronkelijke stukken, thans op het raadhuis te Arnkem bewaard, ter hulpe te nemen. Die oorkonden nu werden, in den loop van het jaar 1843, met zoo groote vrijgevigheid, als ik naauwelijks hopen durfde, mij ten gebruike verleend, zoo lang ik ze ter bereiking van mijn oogmerk behoeven zoude. En, dit verhalende, gevoel ik op nieuw levendig mijne verpligting, zoo jegens den genoemden vaderlijken Vriend, als jegens den waardigen Arnhemschen Kerkleeraar F. H. G. VAN IERSON, aan wier beider tusschenkomst en voorspraak ik die weldaad te danken had. Terwijl daarenboven de laatste, om mij derselver genot te verzekeren, met voorkomende goedheid, zich vele en aanhoudende moeite wilde laten welgevalen. Maar bovenal gelieven de achtbare Heeren, Burgemeester, Wet-houders en Raden van Gelderlands hoofdstad, zich verzekerd te houden, dat mijne erkentelijkheid voor het gunstige besluit, dat mij het onbelemmerde gebruik van dien letterschat toevertrouwde, grooter is, dan dit schrift kan uitdrukken!

Nu het ontvangen der gezegde hulpmiddelen, werd de voorgenomene uitgave der redevoering, als eene bijzaak, op den achtergrond gesteld; en oordeelde ik de, schaars wederkeerende gelegenheid, om voor de weinig bekende geschiedenis der miskende Akademie bouwstoffen te verzamelen, niet ongebruikt te moeten laten voorbijgaan. Van de overige zwarigheden, waarmede hierbij te worstelen viel, zwijgende, mag ik de allergrootste derselve niet onvermeld laten; of ik zou de diensten van hen, die mij haar helpen overwinnen, ondankbaar moeten vergeten. Bijna

alle stukken, die ik tot nog toe had kunnen raadplegen, begonnen hun verhaal met het jaar 1648, toen de Geldersche Akademie ingewijd werd. Zelfs de straks genoemde naamlijst van de Gorter klom niet hooger op. Toen ik dus tot het lezen der oorkonden reeds vele wren besteed, en er talrijke aantekeningen uit gemaakt had, bleven mij nog de lotgevallen der Veluwsche Hoogeschool, die hare voorgangster was, en van derselver Leeraren grootendsels onbekend. Want hoe slaauw is het schemerlicht, zoo het licht genaamd mag worden, dat Schrasserts beschrijving van Harderwijk er over verspreid heeft! (1) En wat ik over die vroegere Instelling hier en daar in het voorbijgaan, door andere schrijvers, vermeld zag, was zoo weinig en zoo tegenstrijdig, dat het de onzekerheid veel eer vermeerderde, dan wegnam. Dit nu deed mij, waarde Leser! bijna de hopen opgeven om U een samenhangend geheel aan te bieden, dat zoo hoog opklom, als het behoorde te doen, zoude het latere verhaal niet, als ware het, in de lucht drijven. Dan, in die verlegenheid, kwam mij wilmemend de hulp en medewerking te stude van den Heer G. A. DE MEESTER, toen Advokaat, thans Secretaris der stad Harderwijk. Zoo gunstig trouwens deze jeugdige Geleerde, door zijn akademisch proefschrift over de aloude regtspleging in Gelderland, (2) zich aan de geletterde we-

---

(1) Te regt klaagt daarover, in de, bl. 40 door ons aangehaalde verhandeling, de geleerde BODEL NYENHUIS, aan wiens rijke boekerij en voorbeeldige hulpvaardigheid dit werk en deszelfs schrijver groote verplichting hebben. — Maar aan Leiden, de woonplaats van den Heere B. N., kan ik niet denken, zonder tevens, met erkentelijk gevoel, de toegenegenheid mij te herinneren, bij het vervaardigen van dit geschrift, van den eeuw. N. BERKHOUT, Leeraar der Hervormde Gemeente aldaar, ondervonden.

(2) Onder, bl. 19, aangehaald.

reld bekend gemaakt had; even zeer verpligte hij de letterkundige Geschiedenis, doordien hij alles wat het Archief der genoemde stad ter opheldering van het lot harer aloude Kwartierschool aanbod, onvermoeid naverschte en mij mededeelde. Misschien heklaagt zich ook nu de lezer, dat het, daaromtrent hier gegevene verslag onderscheidene vragen onbeantwoord laat. Maar zeker zou het nog veel onvollediger geweest zijn; zonder de narigten, die ik aan den Heer DE MEESTER verschuldigd was, en zonder de goedheid der Regering van Harderwijk, die desselfs hulpvaardigheid ondersteunde. Deze toek gaf mij, niet minder bereidvaardig, dan de Arnhemse Overheid, hare oorkonden ten gebruike, en verwierf zich, langs dien weg, gelijke aanspraak op mijne erkentenis.

Een belangrijk stuk, mede tot de gezegde Kwartierschool betrekkelijk, dat ik aan den Hoogleraar, Mr. H. W. TREDERAN te Leiden, verschuldigd was, geeft mij gepaste aanleiding om, ter dezer plaatse, van de overgrootse verplichtingen te gewagen, welke dit werk heeft aan dien beroemden Letterkundige en Regtsgeleerde. Van niemand toch heeft hetzelve meer onderscheidene en meer dankwaardige bijdragen ontvangen! Immers deelde hij mij niet slechts zeldzame gedrukte, maar ook ongedrukte bescheiden mede; niet alleen aantekeningen van zijne eigene hand, maar ook van die zijns vermaarden Vaders. Telkens op nieuw, gaf hij mij, met beschamende goedheid, veel meer, dat mij nu of naderhand te stade kon komen, dan ik zou hebben durven verzoeken. Hem mogt ik wel den Maecenas van mijn' swakken arbeid noemen!

Duister bleven mij geruimen tijd de langdurige geskiklen over de keuze der akademieplaats, die, in de tweede helft der zeventiende eeuw, de Kwartieren van Gelderland

verdeeld hielden, en de oprigting der Nijmeegsche Hoogeschool ten gevolge hadden. Want dienaangaande gaven de, mij toevertrouwde handschriften geenerlei voldoende inlichting. Des te grooter' dienst bewees mij dus de geleerde Oudheidkenner P. C. G. GUYOT te Nijmegen; toen hij, door tusschenkomst van mijn' waarden vriend E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUYSEN, Predikant aldaar, zijne zeldsamen stukken, benevens eenige aantekeningen van zijne hand, mij wilde mededeelen. Aan hem derhalve heeft men het vooral te danken, indien dit verhaal eenig meerder licht verspreiden konde, zoo over den gang en afloop der genoemde geschillen, als over het lot der Kwartierschool in de stad der Batavieren.

Op verschillende andere wijzen, werden mijne pogingen ondersteund door den Hoogleraar ROYAARDS, die, sinds meer dan een en twintig jaren, mijn ambtgenoot was, en het, hoop ik, blijven zal, zoo lang nog mijn broze leven verlengd wordt; — en niet minder door den vriend mijner jeugd, Prof. P. BÖSSCHA, te Deventer, en diens geleerden stadgenoot, den eerwaardigen P. C. MOLHUYSEN. Terwijl ook de Heer LUDWIG TROSS, te Hamm in Westfalen, die aan zijne landgenooten het zeldsamen voorbeeld geeft van belangstelling in onze Nederlandsche Letterkunde, mij van meer dan één belangrijk geschrift voorzag, tot het leven van Geldersche Professoren betrekkelijk, dat anders waarschijnlijk mijne aandacht ontgaan zoude zijn. Andere waardige Mannen, die den schrijver dezer bladen hunne hulpvaardigheid betoond hebben, zijn in het werk zelf genoemd, of zullen in desselfs tweede gedeelte, met betemenden dank, gedacht worden.

Het zou mij smarten, indien iemand hunner, of iemand der bovengenoemde Overheidspersonen en Gelverden, na

de lezing van het volgende verhaal, hetzelfde gansch mislukt achtende, of te onbeduidend om de, daaraan geschonkene belangstelling te wettigen. Want zoo hoogen prijs stel ik op hun oordeel, dat ik gaarne aan ieder kunner in het bijzonder, omtrent de schikking, inrigting en samenvoeging zoo van het geheel, als der deelen, uitvoerige rekenschap zou willen geven. Maar, ten aanhooren van het algemeen, dat ligt de breedsprakige openlegging dier bijzonderheden voor eene onbescheidene en vervelende zelfverdediging houden konde, mag hier alleen het volgende gezegd worden. Zoo veel immer mogelijk was, is uit de bronnen zelve geput, en zijn daaruit ook omtrent diegenen de berigten samengesteld, over welke gedrukte opgaven voor handen zijn. Wat te noodiger scheen, naar mate, aangaande het hier behandelde gedeelte onser letterkundige Geschiedenis, meer onnaauwkeurige verhalen in omloop zijn, die de een al te gerust van den ander af en nageschreven heeft. — Waar het gevoegelijk geschieden konde, heeft men de tijdgenooten zelve doen spreken, den lezer geheel in de verloopene jaren wenschende te verplaatsen, en op derselver standpunt te stellen. En dit zou nog menigvuldiger geschied zijn, zoo niet de vrees voor te groote uitvoerigheid aan dat verlangen perken gesteld had. (1) — Kleinigheden zijn nu en dan berigt en bijzonderheden, welke sommigen naauwelijks meldenswaardig zullen achten; maar de zulke alleen, die uit oude ge-

---

(1) Waar ik een' enkelen maal, bij de vermelding van redevoeringen of gezegden, mij enige meorders vrijheid veroorloofd heb, is zulks zoo duidelijk en bepaald aangewezen, dat niemand zich daaromtrent vergissen kan. Overal elders sluit het verhaal zich, zoo naauw mogelijk, aan de oorspronkelijke schriften.

denkstukken ontleend werden, zoo onbekend en daarbij zoo wijd van omvang, dat zeer weinige lezers, op het voetspoor van den schrijver, ze geheel zullen kunnen of willen doorzoeken. Om niet te zeggen, dat de bedoelde kleinigheden somwijlen aanknoopings-punten geven tot gewigtiger onderzoekingen, en wel eens de kleur eener eeuw kennelijker afteekenen, dan groote bedrijven. (1) Waar overigens naar bekende boeken verwezen kon worden, is slechts het hoofdzakelijke beknopt verhaald. En men zal overal zien, dat dit geschrift veel meer bedoelde onbekende zaken naauwkeurig te vermelden, en door aanwijzing der bronnen te staven, dan wel door aangename verhalen den oppervlakkigen lezer te boeijen. — Opdat evenwel het boek niet onleesbaar voor hen soude worden, wien de geleerde talen niet gemeenzaam zijn, en die toch in hunner vaderen letterkundige Historie eenig belang stellen; zijn Latijnsche namen en aanhalingen, zoo veel mogelijk, naar de noten verwezen.

Onderscheidene hulpmiddelen zijn mij eerst geworden, toen reeds een aanmerkelijk deel van hetgeen nu aangeboden wordt afgedrukt was. (2) Die omstandigheid heeft

---

(1) Paquet berispt twee malen (in de voorrede en T. VII. p. 379 van het straks aan te halene werk) Vriemoet, dat zich zijne Athenae Fris. te veel uitlaten over de ouders, vrouwen en kinderen der Vriesche Hoogleraren, van welke gesproken wordt; terwijl de historie der Akademie selve slechts oppervlakkig aangeroerd wordt enz. Het eerste gedeelte althans dier berisping schijnt van onbillijkheid niet vrij te pleiten. Van die Professoren immers waren niet weinigen lichten hinner eeuw en hollen in het rijk der waarheid. En welk warm voorstander der geleerdheid verlangt niet wat tot de zoodanigen betrekking heeft, zoo volledig mogelijk, te kennen?

(2) Daaronder behoort het belangrijke boekje van Daniël Sinapius: Dissertationes ethicae; L. B. 1645. (175 pp. 8 min.) Vóór hetzelfde trou-

sommige vroegere berigten onvollediger gemaakt, dan zij anders geweest zouden zijn, en wel eens aanleiding gegeven om daar iets in te voegen, waar het niet geplaatst zou zijn, zoo het geheele handschrift in eens ter perse bezorgd ware. » Maar waarom dan niet liever' vraagt misschien iemand, » met de uitgave gewacht, totdat Gij alles, wat » hulpe kon bieden, voor handen, en ook onderscheidene, » gedrukte boeken, die wij merken dat U nog ontbraken,

---

wens vindt men een uittreksel der lijkrede, t. j. 1638, op den schrijver gehouden door zijn' beroemden ambtgenoot M. Z. Boxhorn. Daaruit ontleenan wij hier aanstonds het volgende, deels ter aanvulling, deels ter verbetering van hetgene over hem gezegd is, door ons, op bl. 114; vroeger door Brandt, III. 848; door Soermans, ac. reg. bl. 123; en door Siegenbeek, II. T. en B. bl. 120, in de werken, die strake naauwkeuriger staan aangewezen te worden. Daniël Sinapius, soon van Daniël Mostaard of Mostert, werd te Amsterdam uit een aanzienlijk geslacht geboren, dat zich bij het Vaderland verdienstelijk gemaakt had. Met vroegtijdige zucht voor de studie beziel, genoot hij, aan de Harderwijker Kwartierschool, het onderwijs van Pontanus in de Wijsbegeerte, van Thijsius in de Godgeleerdheid en Hebreuwsche taal. Daarna zich naar Leiden begeeven hebbende, maakte hij aldaar in het eerstgenoemde vak, onder de leiding van Jacchaeus, zoo groote vorderingen, dat hij, reeds in zijn negentiende jaar, met groote en algemeene toejuiching, tot Doctor van hetzelfde verheven werd. Hierop volgde het bezoeken van verscheidene buitenlandsche Universiteiten. Nu in het Vaderland teruggekeerd, verwierf hij, door de tijdelijke waarneming der bediening van zijn' Leermeester Thijsius te Harderwijk, zich zoo veel roem, dat de Curatoren der Leidsche Akademie hem eerst tot Onderregent van het Staten-Collegie benoemden, en later tot Hoogleraar der Philosophia practica of Zedeleer. Van beide die bedieningen loste hem, in 1638, een even plotselinge, als vroegtijdige dood af, toen hij nog slechts negen en veertig jaren oud was. — Boxhorn zegt van hem: » Ad illam Philo- » sophiae partem, quae disciplinam morum tradit, publice docendam ad- » motus, plurimum ad eam contulit ornamenti, in disputando acer, sem- » per tamen compositus et modestus; in docendo perspicuus, in omnibus » autem brevis, solidus tamen et nervosus." En dese getuigenis schijnt het gezegde boekje, dat een kort begrip behelst van zijn akademisch onderwijs te Leiden, geenszins te logenstraffen.

„ geraadpleegd haddet? ” Het antwoord is gereed. Hebben nu reeds belangstellende letterminnaars, de moeijelijkheid der taak en des schrijvers omstandigheden minder onder het oog houdende, hem van traagheid verdacht; door nog langer uitstel zou aan die verdenking nieuwe kracht zijn bijgeset. Daarbij kwam het levendige verlangen om aan zoo vele begunstigers althans eenigzins te toonen, dat zij niet geheel vergeefs, ter bereiking van het doel dezzer bladeren, de vriendelijke hand geboden hadden. Maar bovenal wilde ik niet gaarne de zucht ter aanvulling en verbetering van het geschrevene zoo verre drijven, dat alles wat, met groote moeite, uit ongedrukte en zeldsamen bescheiden verzameld was, bij de onzekerheid van mijn leven, gevaar liep om nutteloos verloren te gaan. — Komen mij intusschen later eenige bijvoegselen of verbeteringen voor, die melding schijnen te verdienen; ik hoop ze aan te bieden bij het tweede Deel, dat het overige der geschiedenis met de noodige bijlagen en registers, en tevens de bovengenoemde redevoering, bevatten zal. Misschien zijn er afstammelingen der Geldersche Curatoren of Hoogleraren, welke, omtrent die vereerde Voorvaderen, mij wel eenige min bekende bijzonderheden willen mededeelen, en daardoor het voorbeeld navolgen der hoogwelgeb. en edelmogende Heeren J. H. BARON VAN LIJNDEN VAN LUNENBORG en J. K. BARON VAN GOLTSTEIN; die reeds boven onder de begunstigers van onsen arbeid, met dankbaren oerbied, hadden behooren genoemd te worden. (1) Zij dan, en wie mij verder eenige bijdrage toe-

---

(1) Aan den laatstgenoemden Heer ben ik onder anderen het volgende bericht verschuldigd, omtrent den verdienstelijken Landrentmeester, die bl. 16 vermeld is:

vertrouwen, mogen zich verzekerd houden dat van hetgeen spoedig en tijdig ter mijner kennis komt, zoo veel de enge grenzen van dit werk vergunnen, met kieschheid en erkentelijkheid, gebruik gemaakt zal worden. (1)

Dit ééne nog ten slotte deser, reeds al te lange voorrede. Sommige lezers, en onder hen inzonderheid mijne hooggeschatte en onvergetelijke Akademiëbroeders, die met mij het Harderwijker gedenkfesst vierden, vinden hier waarschijnlijk niet alles, hetgeen zij meenden te mogen verwachten. Maar zij zullen billijk genoeg zijn om van den schrijver niet te vergen, wat de loop der omstandigheden onmogelijk, of de noodzakelijke vermyding van kosten onraadsaam maakte. Hij gaf, hoe onvolledig en ge-

» Johan van Goltstein, die omstreeks het midden der zestiende
 » eeuw geboren werd, sproot uit een aanzienlijk geslacht, in vroegere
 » tijden in Gulikerland gevestigd. Zijn grootvader, die denzelfden
 » naam droeg, verliet dat land, om bij Hertog Karel van Gelder
 » in dienst te treden. Hij diende dien Vorst aanvankelijk als Banier-
 » drager; bekleedde vervolgens, gedurende desselvs veelvuldige oorlo-
 » gen, verscheidene gewigtige krijgsambten; en later verschillende
 » aanzienlijke, burgerlijke bedieningen, zoo als die van Burgemeester
 » van Zutphen, Burggraaf van Nijmegen ens. Hij is, benevens zijne
 » echtgenoots Henrica van Egmond, in de groote kerk te Zutphen
 » begraven.

» Deszelfs bevoengenoemde, gelijknamige kleinzoon heeft, even als
 » hij, onderscheidene belangrijke, burgerlijke ambten vervuld. Hij
 » was, van 1594 tot 1607, Landrentmeester van Veluwe-zoom, en,
 » van 1607 tot 1623, Rigter van Arnhem en Veluwe-zoom. Hij werd
 » beschreven in de Ridderschap van de Veluwe, en verscheen, als rid-
 » dermatig, op verschillende Landdagen van Gelderland."

(1) Inzonderheid zullen mij programmata of lijkredenen welkom zijn, ter eere van Hoogleeraren, die, vooral vóór 1748, de Geldersche Hoogeschool gediend of tot haar in eenige betrekking gestaan hebben. Sommige stukken van dien aard ben ik bereids aan de goedheid van den Hoogleeraar THEOD. VAN SWINDEREN en anderen verschuldigd. Maar mogt mij iets aangeboden worden, dat ik reeds bezit; het zal aanstonds met dank teruggaan.

brekkelig ook, wat hij konde; en bidt den Algoede om het leven van allen, die, op eenigerlei wijze, waken of werken voor het hail der goede Instellingen, welke wij, als eene kostbare erfenis onzer Vaderen of als gezegende vruchten van latere tijden, tot nog toe behouden mogen!

DE SCHRIJVER.

UTRECHT,

den 23ten Oogstmaand 1844.

OPGAVE

VAN VERKORTE AANHALINGEN DER VOORNAAMSTE, ONGEDRUKTE
BESCHIEDEN EN GESCHRIFTEN, BIJ DIT WERK GEBRUIKT;
NEVENS BEKNOPTE AANDUIDING VAN DEZELVE.

Ann. Gymn. Vel. beteekent *Annales Gymnasii Velavici.*

Van deze Handelingen van den Schoolraad der Veluw-
sche Hoogeschool, in folio geschreven, ontbreken D. I.
en II. Het derde Deel, door mij geraadpleegd, behelst
korte aantekeningen over 1636—1648, en, wat het
Gymnasium classicum betreft, mede over latere jaren.
De beminnaar der letterkundige Geschiedenis zal met
mij wenschen, dat het vermiste nog eens door iemand
gevonden, en aan het *Harderwijker Archief*, waar het
behoort, terug bezorgd worde.

Sen. bet. de *Handelingen van den akademischen Senaat*
der Geldersche Hoogeschool, XI Deelen in folio. Zij
loopen van 1648 tot aan het einde der Akademie. Doch
uit de eerste jaren is het meeste oningevuld gebleven,
en zijn dus de aantekeningen zeer kort en onvolledig.
Welke de voorname inhoud zij dezer *Handd.*, is D. I.
bl. 341 gezegd. Op dezelve volgt D. XII, behoorende
tot het *Athenaeum*, dat de Akademie verving.

Curatt., Curr. of *Cur.* bet. de *Handelingen der Curatoren*
van dezelfde Ak., II Deelen in folio. Zij beginnen
eerst met 1688, en schijnen ook niet vroeger verzameld
te zijn. Althans t. j. 1785, besloot men een dubbel
van dezelve te laten vervaardigen, » *opdat niet weder,*
» *als vóór het jaar 1688, alle vestigia dezzer Akademie*
» *verduisterd wierden.*» (1)

---

(1) Uit de voorrede van Prof. van Lennep vóór de *Memorabb. Am-
stel. Athenaei* ziet men, dat de *Handd.* der Hoogleraren, gedurende de
eerste eeuw van deszelfs bestaan, almede geheel niet te boek gesteld
zijn. Ook bij de Akademie van Franeker *ontbreken alle acten en archí-
ven van Curatoren, tot aan 1718.* Zie de *rede* van A. G. Camper,
bewaard in *Annall. Acad. Groning. a. 1816-1817*, p. 494.

Arch. of ook somwijlen *portef. Curr.* beteekent eene verzameling van *losse besluiten* en andere stukken, in *portefeuille* vereenigd, behoorende bij de *laatstgenoemde Handd.*, doch meestal van jongere dagteekening.

Arch. Arnh. bet. de verzameling van *losse, oorspronkelijke stukken*, tot de Geld. Akademie behoorende, die in het *Archief te Arnhem* bewaard worden.

Arch. Hard. bet. eene verzameling van soortgelijke stukken, tot de vroegere Veluwsche Hoogeschool betrekkelijk, die in het *Archief te Harderwijk* bewaard worden.

Rekk. of *Rek.* bet. de oorspronkelijke *Rentmeesters - rekeningen* der Akademie, deels in losse rollen, deels in drie folio - banden vereenigd.

Prom. bet. het *Promotie - boek*.

Rec. bet. het *Recensie - boek*, waarin de gerecenseerde *Studd.* jaarlijks werden opgeteekend.

Inshr. of *Alb. Studd.* bet. het *Inschrijvings - boek*, waarin de namen geplaatst werden der akademische aankomelingen.

Hs. A bet. een *Handschrift*, in het *Archief te Harderwijk* bewaard, waarvan een gedeelte, door mij geraadpleegd, belangrijke berigten behelst, vooral omtrent sommige Hoogleraren, zoo der Kwartierschool, als der Akademie. Het schijnt omtrent de helft der achttiende eeuw geschreven te zijn, doch de opgaven van eene veel oudere hand te hebben overgenomen, of van tijd tot tijd aangevuld te zijn. Althans onderscheidene bijzonderheden, aldaar omtrent de oudste Professoren voorkomende, doen aan een' schrijver denken, die derzelver tijdgenoot was. Het stuk draagt vele innerlijke merken van geloofwaardigheid.

Hs. B bevat korte aantekeningen uit een ander, mede aldaar bewaard *Handschrift*.

Prom. Utr. bet. het *Promotie - boek* der *Utrechtsche Hoogeschool*.

OPGAVE

DER VERKORTE AANHALINGEN VAN EENIGE GEDRUKTE
BOEKEN EN GESCHRIFTEN, DIE MEERMALEN IN
DIT WERK VERMELD WORDEN.

A Roy beteekent *Catalogus Bibliothecae medicae Corn. Henr. à Roy, Med. Doct.*; *Amst.* 1830—1834. VI Tomi, 8.

Ac. uitsp. bet. *Academische uitspanningen of beschrijving der voornaamste Universiteiten enz. Waarbij een naamlijst van alle — Proff. van Utrecht.* Zonder jaartal; doch, volgens de *Biblioth. Te Waterana*, I. 338, uitgegeven te *Utrecht*, 1778. 8.

Adelung of Ad. bet. J. C. Adelung, *Jöchers allg. Gelehrten - Lex. erg. u. fortgesetzt*; *Leips.* 1784. II Th. 4.

Alting Opp. V bet. Jacobi Alting *Opp. T. V*; (*Amst.* 1687, *f. max.*) waar *brieven* van Geleerden gevonden worden, bl. 351 volg.

Analecta of Anal. bet. A. Matthaei *veteris aevi Analecta*, *ed. 2da*; *Hag. Com.* 1738. V Tomi, 4.

Arntz. (J. O.) Zie onder op J. O. Arntz.

Bayle bet. deszelfs *nouveau Dict. hist. et crit.*, *30ième ed. par des Maizeaux*; *Basl.* 1741. IV Tom. fol.

Betouw. (In de) Zie onder op In de Betouw.

Blancardus of Blanc. bet. Nic. Blancardi *panegyricus pro jubileo s. festo sec., in templo acad. (Fran.) dictus* 1685; *Fran. f. max.* Hierachter vindt men onder anderen *Excerpta ex albo Acad. Fran.* en eenige opschriften der grafsteden van te Fran. begravene Proff.

- Boekz.* beteekent de *Boekzaal der geleerde wereld of maand.* (eerst tweemaandsche) uittreksels enz.
- Bosscha* bet. deszelfs aantekeningen op: *Het tweede eeuw.* van het *Athen.* ill. te *Deventer,* gevierd door C. F. van Eck en Mr. P. Bosscha; *Dev.* 1830. 8.
- Brandt* bet. deszelfs *Hist. der Reformatie;* *Amst.* 1671, volg. IV deelen, 4.
- Burm. Syll.* bet. P. Burmanni *Sylloge epistolarum, a viris illustr. scriptarum;* *L. B.* 1725. V *Voll.* 4.
- Burm. Traj.* bet. *Trajectum eruditum, auct. Casp. Burmanno Trajectino;* *Tr. ad Rh.* 1738. 4.
- Camper* bet. deszelfs *redevoering,* naauwkeuriger aangehaald D. I bl. 20. Dezelve is ook afzonderlijk uitgegeven; *Harlingen,* 1816, in gr. 8.
- Capellen.* (*Van der*) Zie onder op van der *Capellen.*
- Chalmot* of *Chalm.* bet. *Biographisch Woordenboek der Nederlanden,* door J. A. de Chalmot; *Amst.* 1798. VIII deelen, gr. 8. (1)
- Cocc. Anecd.* bet. *Cocceji Opp. anecdota;* *Amst.* 1706. II *Voll. f. max.*
- Cocc.* bet. *Cocceji Opera;* *ibid.* 1701. X *Voll. f. max.*
- Coll. d'Esc.* bet. *Hollands roem in kunsten en wetenschappen,* door H. Baron Collot d'Escury, Heer van *Heinenoord;* 's *Gravenh.* 1825 volg. 8.
- Comp. Gel. Lex.* bet. *Compendioses Gelehrten — Lexicon. Nebst einer Vorrede* Job. Burchard Menckens; *Leipz.* 1715. (2).

---

(1) Het is te meer jammer, dat dit werk slechts van de letter A tot D loopt; daar de letterkundige *Polyhistor* Mein. Tydeman den schrijver tot niet weinige artikelen belangrijke bijdragen geleverd had.

(2) Dit werk, 2682 halve bladz. in gr. 8vo bevattende; vordende in

Conring. beteekent *Hermanni Conringii Opp.*, naauwkeuriger aangehaald D. I. bl. 179.

Const. et leges bet. het belangrijke stuk, vollediger vermeld D. I. bl. 7.

Croese bet. H. Croese Gerardszoon, *kerk. register der Prodd. die — de Gereform. Nederd. Gem. te Amst. bedient hebben, vervolgt tot in het j. 1778; Amst. kl. 8.*

Cunaeus of *Cun.* bet. P. Cunaei *epistolae*, ed. P. Burmanno; *L. B.* 1725. 8.

De Gorter of *de Gort.* bet. Joannis de G. *or. in centesimum natalem s. annum jubilaicum Ac. Duc. Gelr. et Com. Zutph. caet. Amst. 1748. 4.* Hierachter is eene *Series Curatt. et Proff.*

De Jongh bet. *Naam-lijst der Prodd., die in de Gemeenten, behoorende onder de IX Classen van het Geldersche Synode — het Euang. bediend hebben enz.* door Henr. de Jongh, Andr. z.; *Leyden, 1750. kl. 8.*

De Wal bet. G. de Wal, *orat. de claris Frisiae Jurisconsultis.*, in *Annalibus Acad. Groning. 1817—1818; ed. 2da, multis additamentis auctior; Leovard. 1825. 8.* De laatstgen. uitgave is in dit werk aangehaald en gebruikt.

Delpr. bet. het werk van Delprat, vollediger aangehaald D. I. bl. 7.

Drakenborch of *Drakenh.* bet. Arnoldi Drakenborch *orat. paneg. in natalem saecularem Acad. Trajectinae;*

geenen deele zoo weinig bekend te wezen, als het mij gebleken is te zijn. Volgens Clarisse, *Encycl. theol. epit. ed. 2 p. 126*, is het door Jöcher, t. j. 1733, met vermeerdering, in 2 Deelen uitgegeven. Doch dit neemt niet weg, dat zelfs het latere werk van denzelfden Jöcher, door mij geraadpleegd en onder aangevoerd, het gebruik van het *Comp. Gel. Lex.* van 1715 geenszins overtollig maakt.

.. *Traj. ad Rh.* 1736. 4. Dit stuk is, ten zelfden jare, in het Nederd. uitgegeven, vertaald door J. F. Reitz.

Emtinck of *Emt.* beteekent *Bibliotheca Emtinokiana, s. catalogus librorum, quos collegit et reliquit Mr. Simon Emtinck, Toparcha in Noordwykerhout; Amst.* 1753. IV *Partes*, 8. (1)

Eff. et vitae bet. *Effigies et vitas Professorum Groningano-
rum; Gron.* 1654. f. m. (2)

Essenius bet. Sam. E. *spec. jur. inaug. de privilegiis in genere, praes. de iis, quae ad Acad. spectant Gelro-
Zutph.; Hard.* 1777. 4. (3)

Fabricius bet. Joann. Fabricii *hist. bibliothecae Fab-
ricianae; Wolfenb.* 1717—1724. VI *Tom.* 4.

Ferwerda bet. Abraham F., *Nederl. Geslacht-, Stam-
en Wapenboek; Leeuw.* 1785.

Foppens of *Fopp.* bet. diens *Bibliotheca Belgica; Brux.* 1739. II *Voll.* 4. (4)

Gorter. (de) Zie boven de *Gorter.*

Heringa of *Her.* bet. Jod. Heringae, E. f., *or. de audi-*

(1) Eene buitengewoon rijke en veel te weinig gebruikte verzameling, waaruit men de kennis van vele oude en nu zeldzame geschriften kan putten.

(2) Dit, voor de letterkundige Geschiedenis belangrijke werk wordt aan Mart. Schoockius of Schoock toegekend door Vriemoet, p. 474 en door de *Boekzaal*, 1759. 1. 588. Doch Paquet, die, III. 304, dezelfs werken zeer naauwkeurig optelt, noemt daaronder geenszins de *Eff. et vitae*; als welker schrijver hij integendeel, XII. 22, in het voorbijgaan, Henninius opgeeft.

(3) Dit stuk kan vergeleken worden bij D. I. bl. 144 en 353. In het tweede Deel zal het meer opzettelijk te berde gebracht worden.

(4) Somwijlen zal men Foppens en andere Levensbeschrijvers door mij vermeld vinden, zonder aanhaling van *Deel* of *bladz.* Men zoeke dan het bedoelde op den naam van hem, over wien daar ter plaats in dit werk gesproken wordt.

torio Ac. Rheno-Traject. caet. in Annall. Ac. Rheno-Traj. 1824—1825; waarachter zeer uitvoerige, letterkundige aanteekeningen.

Holtius of Holt. beteekent deszelfs orat. de liberalitate majorum nostrorum, quae Academiis instituendis augendisque cognita est; in Annall. Ac. Rheno-Traj. 1835-1836.

Huygen. Zie onder op *Vonck*.

In de Betouw bet. deszelfs stukje: *Quartierlijke Academie en apost. of Latijnsche school te Nijmegen; zonder jaartal, 28 bladz. gr. 8.*

J. O. Arntz. bet. *J. O. Arntzenii orat. de meritis Gelrorum in Jurisprudentiam; Hard. 1802. 4.*

Jöcher of Jöch. bet. deszelfs *allgemeines Gelehrten-Lexicon; Leips. 1750. ff. IV Th. 4.*

Jongh. (de) Zie boven op de *Jongh*.

Jugler of Jügl. bet. diens *Beyträge zur jurist. Biographie u. s. w. Leips. 1773—1786. VI Th. 8.*

Kampen (van) bet. diens *beknopte geschiedenis der letteren en wetenschappen in de Noderlanden; 's Gravenh. 1821—1826. III Deelen, 8.*

Kist en Royaards bet. het, door die beide Geleerden verzamelde *Archief*, vollediger aangeh. *D. I. bl. 7.*

Kok bet. diens *vaderlandsch Woordenboek*, tweede druk; *Amst. 1785* volgg. *XXIV Deelen en IV Deelen bijv.*

Lennep. (van) Zie onder op *van Lennep*.

Matthaeus. Zie boven op *Analecta*.

Meursius bet. diens *Athenae Batavae; L. B. 1625. 4.*

Moreri of Mor. bet. deszelfs *grand Dictionnaire historique; Amst. 1740. VIII Voll. fol.*

- Muntinghe* of *Munt.* beteekent *Hermannii M., orat. in natalem ducentesimum Ac. Groninganae*; in *Actis saecul. Acad. Gron.*; Gron. 1814. 4. Voor de letterk. Geschiedenis, wegens de aantekeningen, zeer belangrijk.
- Paquot* of *Paqu.* bet. diens *Mémoires pour servir à l'histoire lit. des 17 Provinces des Pays - Bas*; Louv. 1763-1770. XVIII Voll. 8.
- Pars* bet. *Adriaan P., index Batavicus, of naemrol van de Batavise en Hollandse schrijvers*; Leid. 1701. 4.
- Peerikamp* bet. *P. Hofmanni P. liber de vitâ, doctrinâ et facultate Nederlandorum, qui carmina composuerunt. Ed. alt. Harl.* 1838. 8.
- Revius* of *Rev.* bet. *Jac. Revii Daventriae illustratae — libb. VI*; L. B. 1651. 4.
- Rotermund* of *Roterm.* *Brem.* bet. *Heinr. Wilh. R., Lexicon aller Gelehrten, die seit der Reformation in Bremen gelebt haben, nebst Nachr. von gebohrnen Bremern, die in andern Ländern Ehrenstellen bekleideten*; Brem. 1818. II Th. 8.
- Roukens* bet. *Theod. Leon. R., Neomagi, J. U. Stud., oratio de Acad. Noviomagensi*; Gron. 1769. 28 pp. 4.
- Roy.* (A) Zie boven op à Roy.
- Royaards.* (*Kist en*) Zie boven op Kist.
- Saze* bet. deszelfs *Onomasticon literarium, ed. 2*; Traj. ad Rh. 1775 sqq. VIII Voll. 8.
- Scheltema* of *Schelt.* bet. deszelfs *staatkundig Nederland*, Amst. 1805. II Deelen, 8.
- Schrassert* of *Schrass.* bet. *Mr. Johan S. Hardervicum antiquum ofte beschrijvinghe der Stadt Harderwijck, tweede druck*; Hard. 1732. II Deelen, 4.
- Siegenboek* of *Siegenb.* bet. deszelfs *Geschiedenis der Leid-*

sche Hoogeschool, van hare oprigting in den j. 1575, tot het j. 1825; Leid. 1829. II Deelen, 8.

Soermans of Soerm. ac. reg. beteekent Mart. S., emer. Predikant van Goudreaan, academisch register, behelzende de namen en waardigh. der geene, welke sijn geweest in bedieninge der Univ. tot Leyden enz. Benevens het register der Ac. tot Utrecht; Leyd. 1704. kl. 8.

Soermans, kerk. reg. bet. deszelfden schrijvers kerkelijk register van de plaatsen en namen der Predd. van alle de Classes, gehorende onder de Synodus van Z. Holland enz. 2de druk; Haarl. 1702, kl. 8. Waartoe, als tweede Deel, behoort een synodaal register der gener, die afgesonden en verschaenen sijn in de Z. Holl. Synoden; Haarl. 1703.

Tjaden bet. E. J. H. Tj., das gelehrte Ost Friesland; Aurich, 1785—1790. III Th. 8.

Van der Capellen bet. diens Gedenkschriften, naauwkeuriger aangehaald D. I. bl. 19.

Van Lennep bet. ill. Amst. Athenaei Memorabilia, proditâ deinceps or. J. P. d'Orville in centesimum Ath. natalem, et D. J. van Lennep in altera Ath. saecc., acced. item Lennepii in utramq. or. annot.; Amst. 1832. 4.

Veeris bet. deszelfs vern. kerk. alph., vollediger door ons aangehaald D. I. bl. 36.

Vonck bet. de zeer uitvoerige en geleerde voorrede van Mr. C. W. V. bij A. d. Huygen, beschr. van het begin, opkomst en aanwas der stad Doesburg, 2de druk; Nijm. 1761. 4.

Vriemoet of Friem. bet. E. L. V. Athenarum Frisiacarum libri II; Leovard. 1758. 4.

Wachter bet. geschichtliche Nachrichten über das Hammische Gymnasium van Chr. Fr. Wachter, Director

des Gymn. zu Hamm; ebendas. 1818. 8. Hierbij behooren 2 *Fortsetzungen; Hamm, 1820 en 1821.*

Wal. (de) Zie boven op de *Wal.*

ANDERE VERKORTINGEN.

Wanneer men, na de vermelding van eenig werk of boek, *drie* verschillende getalmerken geplaatst vindt, beteekent derzelve eerste het *Deel*; terwijl het tweede en derde *Stuk* en *bladz.* aanwijzen. Van *twee*, gelijk geplaatste getalmerken beteekent het eerste het *Deel*, het andere de *bladzijde*; behalve wanneer reeds de *jaargang* van het werk is opgegeven: want alsdan wordt door het eerste getal het *Stuk*, door het andere de *bladz.* beteekend. — Voorts sluit dikwijls de vermelding eener zekere *bladz.* des schrijvers wensch in, dat ook de *volgende* geraadpleegd mogen worden.

Het teeken †, somwijlen in de noten tusschen een' eigen naam en een jaartal geplaatst, duidt het *overlijden* aan van den genoemden persoon.

GESCHIEDENIS

VAN

DE VOORMALIGE GELDERSCHE HOOGESCHOOL

EN

HARE HOOGLEERAREN.

INLEIDING.

Een klein gedeelte van de letterkundige geschiedenis der oude Nederlanders ga ik, naar vermogen, beschrijven. Zoo als velen meenen zullen, een onaanzienlijk deel. Want dit verhaal doet de Leeraren en lotgevallen kennen van de minst vermaarde der vijf Hoogescholen, door onze vaders gesticht. Wel was zij van overoude afkomst, maar wat later nogtans, dan eene der overige, trad zij in het volle genot harer regten. Meer is zij om hare zwakheid of gebreken bespot, dan geroemd om hare zedige verdiensten, die, zelfs door de tolken van den voorouderlijken letterroem, al te dikwijls miskend of voorbijgezien werden. Of die historie des niet te min waardig ware door den schrijver van dit bericht uit hare duisternis aan het licht gebracht, en door U, waarde Lezer! met belangstelling gadegeplagen te worden; of zij nuttig onderrigt bevatte voor de negentiende eeuw, dan

of zij, zonder schade, door de nakomelingschap moge ter zijde gesteld worden; dit past hem niet hier reeds te zeggen, en kunt Gij niet, met genoegzame kennis van zaken, beslissen, voordat Gij haar voor haar zelve hebt hooren spreken. — Dit alleen kan hier vermeld worden, uit welk oogpunt vooral zij mij belang inboezemde, en misschien (want Gij zelf moogt het straks beoordeelen!) ook Uwe opmerkzaamheid verdient. De ouden meenden geen schooner schouwspel te kunnen zien, dan dat van een' Man, met eene grootsche en moeilijke levenstaak belast; die, om haar te vervullen, al zijne dagen lang, met schier onoverkomelijke bezwaren en moeilijkheden worstelen moest, en evenwel, daardoor niet afgeschrikt noch neêrgeslagen, met onvermoeide kracht-inspanning volhield, totdat hij, aan het einde zijner loopbane gekomen, die taak volbragt had. Hier nu ziet Gij, niet *éenen* Man, maar eene gansche reeks van edele Mannen, tot één zedelijk ligchaam vereenigd, den een' des anderen werk steeds voortzettende, met zeldzame volharding, ten einde toe, tegen het ongunstige lot worstelen, dat doorgaans de Stichting, die zij voorstonden, en met haar dikwijls hen zelve, bestreed en vervolgde. Eene *Akademie*, in en door eene der armste, minst bevoorregte Gewesten van Nederland, bij de hachelijkste omstandigheden, gevestigd, en nit eigene bekrompenne middelen, langer dan twee eeuwen, in stand gehouden; schoon bij wijlen de spaarzaamste zuinigheid nauwelijks genoegzaam was, om haar van het noodige onderhoud te voorzien. Die *Akademie*, zoo vele jaren lang worstelende, nu met oorlogsrampen van buiten, dan met overmagtige mededinging van binnen, bijna onophoudelijk met belemmerende, soms nijpende behoefte; dikwijls den ondergang nabij, en toch niet ondergegaan, voordat het gansche Vaderland bezweken was. *Curatoren* noemt U dit ver-

haal, doorgaans zoo ijverig, als zelden rijk bezoldigde ambtenaren zijn, die, voor geene of niet noemenswaardige belooning, hunne aanzienlijke geboorts vergetende, met nederig voertuig, de dorre heivelden der *Veluwe* en de, nog schaars bebouwde streken der *Graafschap* (1) overtrokken; nu eens om het eenvoudige jaarfeest der Hoogeschool te *Hurdervijk* door hunne tegenwoordigheid op te luisteren, en op hare gewone zaken orde te stellen; dan weder om in eene der kwartiersteden te overleggen, hoe men het best een' naar elders beroepen' Professor aan de Geldersche Akademie verbinden, of, zoo dit mislukte, een' waardigen plaatsvervanger voor hem zoeken zoude. Maar inzonderheid doet ons deze historie veel meer dan honderd *Hoogleraren* kennen, Mannen veelal van grooten naam bij hunne tijdgenooten, sommigen ook bij de nakomelingschap, die daar, schraal bezoldigd, somwijlen naauwelijks bezoldigd, leefden voor de wetenschap en de letteren, en door hare beoefening zich troostten over de kargheid van hun lot. Van welke velen, in die stille afzondering, een' schat van geleerdheid en gaven verzameld hebben, waarvan zij naderhand, op ruimer tooneel verplaatst, het Vaderland en de geleerde wereld rijke vruchten deden genieten; terwijl anderen daar vrijwillig levenslang vertoefden, als kenden zij geen grooter geluk op aarde, dan in onbelemmerde rust te studeren, en de Geldersche jongelingschap te leeren studeren.

Niemand make uit het gezegde op, dat deze geschiedenis hem een opgesmukt tafereel zal voorstellen van ijver zonder

---

(1) Men zal mij wel vergunnen hier en elders, waar van het Kwartier van Zutphen gesproken wordt, dit woord, naar het oude gebruik, *vrouwelijk* te bezigen. Vergel. Lulofs, *gronden der Nederl. Woordafleidk.*, bl. 134, en in het werk: *Staring van den Wildenborch — geschetst*, bladz. 2 en 243.

verflaauwing, van inspanning zonder vlagen van moedeloosheid of vertraging, van liefde voor de wetenschappen, door geene kleingeestigheid of onverschilligheid bevekt. Neen! daartoe is dit verhaal te eenvoudig en te waarheidlievend. Want zoo is het leven niet van den standvastigsten en kloekmoedigsten Man. Zoo kon veel minder nog het leven zijn van eene Instelling, die, langer dan twee honderd jaren, gedurig worstelde met den dood. Maar dat zij, in weêrwil van al, wat men bij hare voorstanders en kweekelingen anders mogt wenschen, zoo lang bleef worstelen, dat zij het hoofd om hoog hield, totdat er geene Nederlandsche Republiek meer was; dit trok mij steeds op nieuw tot de beschouwing van hare lotgevallen. Of dit mede Uwe aandacht opwekken zal, Tijdgenooten! dan of Gij der vaderen verordeningen te onbeduidend acht, te weinig schitterend om ze U te laten verhalen; hieromtrent te twijfelen zou misschien beleedigend, het te beslissen veelligt voorbarig schijnen.

De geheele geschiedenis, die ons bezig zal houden, verdeelt zich in zes tijdvakken.

Het *eerste* bevat de lotgevallen der Kwartiers Hoogeschool van Veluwe, van het jaar 1600 tot het jaar 1648. Men kan het de *voorhistorie* der Geldersche Akademie noemen.

Het *tweede* loopt van het jaar 1648 tot het jaar 1692. Men ziet daarin die Hoogeschool, verheven tot de *Universiteit* van Gelderland, eerst bloeiende, daarna diep vernederd en den ondergang nabij.

Het *derde* tijdvak gaat van het jaar 1692 tot het jaar 1748. Het begin van dezen tijdkring doet haar langzaam

herleven; terwijl deszelfs afloop haar met nieuwe gevaren bedreigt.

Het *vierde* omvat de jaren van 1748 tot 1787. De Hoogeschool, naauwelijks de tweede eeuw van haar bestaan ingetreden, wordt maar al te schielijk van een' magtigen Beschermheer beroofd. Vervolgens ontrust haar, bij de rust des Vaderlands, het herhaalde, somtijds gelijktijdige verlies van beroemde Leeraars. En toen eindelijk de Tweedragt hetzelfde begon te verscheuren, mogt zij blijde zijn van hare woede het slagtoffer niet te worden.

In het *vijfde* tijdvak, ten jare 1787—1812, zag men de Akademie, geslingerd door het afwisselende lot van den Staat, deelgenoot van deszelfs gevaren, ten laatste medegesleept in zijn' ondergang.

Het *zesde* tijdvak eindelijk, ten jare 1815—1818, toont ons het Geldersche *Athenaeum*, in het herborene Vaderland, voor eene korte wijle, de plaats vervangende der voormalige *Akademie*. Men noeme het, zoo men wil, hare *nahistorie*.

Aan de beschouwing dezer *zes*, door den gang der gebeurtenissen genoeg onderscheidene *tijdvakken* zal onze historie even zoo vele *boeken* toewijden.

EERSTE BOEK.

DE HOOGESCHOOL DES KWARTIERS VAN VELUWE,
VAN HET JAAR 1600 TOT HET JAAR 1648.

EERSTE HOOFDSTUK.

HAAR OORSPRONG, AANVANG EN EERSTE INRICHTING.

Deze Hoogeschool heeft, onder andere benaming, verscheidene eeuwen gebloeid. Zij was haren oorsprong verschuldigd aan eene zeer vermaarde Latijnsche School, in overouden tijd te Harderwijk gevestigd, waarvan zij eigenlijk een uitvloeisel en eene uitbreiding was." (1) Reeds in de veertiende eeuw, ten jare *dertien honderd twee en seventig*, werden de grondslagen gelegd van het Harderwijker *Gymnasium*. Het ontstond door de godsdienstlievende pogingen der Broeders van het Hieronymus-klooster, die ook *vrije Klerken* of *Broeders van het gemeene leven* genoemd werden. (2) Ieder weet uit de voortreffelijke

(1) Woorden, bijna letterlijk ontleend uit een vertoog van den voorzittenden Curator der Geld. Akademie, Baron van Spaen tot Biljoen, t. j. 1807 ingediend bij de toenmalige *Commissie ter organisatie* der Hoogescholen. (*Arch. Curr.*)

(2) *Schrass.*, I. 72, doet den oorsprong dezer School nog hooger opklimmen, tot den tijd namelijk der Vorstin, Vrouwe Eleonora. En men zou kunnen gissen, dat zij, door de belangrijke diensten, haar door

schriften van Delprat, (1) van Clarisse, vader en zoon, (2) van Ullmann (3) en anderen, (4) hoe groote verdiensten deze Broeders, voorgegaan door den edeldenkenden Geert Groete, zich verworven hebben omtrent de verlichting van ons Vaderland en de aangrenzende landen. Maar het is een nieuw en schaars opgemerkt blad aan de

Schepenen van *Harderwijk*, t. j. 1345 bewezen, (ald., II. 15) tot dierzelfer oprigting bewogen was. Doch wij volgen een oud en zeer belangrijk stuk van den Harderwijker Schoolraad, in het stedelijk Archief bewaard, en geheeten: *Constitutiones et leges ill. Gymnasii Galro-Volavici, quod est Hardervici, Ed. nova auctior. Ex Typogr. Gymn. 1641*, kl. 4to; waar men leest: » *Illustris Gymnasii sementem fecerant circa a. 1372 Fratres Monasterii Hieronymi, qui dicebantur liberi Clerici.* » — Het jaar 1372 wordt meer bepaald aangewezen in het zeer oude opschrift voor het Harderwijker *Gymnasium*, vermeld bij Schraas. I. 74. — Ook te Groningen was het een Hieronymus-klooster, waaruit de beroemde Regnerus Prædinius het licht der letteren, in donkere tijden, verspreide. Zie Munt. p. 39, en die hij aanhaalt.

(1) *Verh. over de broederschap van G. Grooten en de Fraterhuizen. Uitgeg. door het prov. Utr. Gen. ald. 1830*; waar men, bijzonder over het Fraterhuis te Hard. zie bl. 119.

(2) In het *Archief voor kerk. gesch., inzonderh. van Nederland. Versameld door Kist en Royaards*, I. 355 volg. II. 245 volg. III. 1 volg. van het *bijvoegsel* en VIII. 3 volg. In het laatst genoemde deel, bl. 341, vindt men nog twee verhand. vermeld, die hier te vergelijken zijn, de eene van den straks geroemden Delprat, de andere van M. J. H. van der Schaaff.

(3) In zijn werk: *Reformatoren for der Reform. vornemhl. in Deutschl. u. den Nederl. (Hamb. 1841)* II. 62-201. Elders (*Stud. u. Krit. 1843*. I. 63 f.) zegt dezelfde Geleerde, » dat men niet berekenen kan, hoe belangrijk die broederschap was, ter bevordering der Hervorming in de Nederlanden en in Noord-Duitschland.»

(4) Belangrijk is het artikel bij Paqu. IV. 345 *svio.*; waar evenwel, bij de opstelling van de voornaamste Stichtingen der Broeders van het gemeene leven, vooral die te *Harderwijk* had moeten vermeld worden, welke de meeste andere overleefd, en zulke gewigtige gevolgen gehad heeft. Verg. ook Ypey en Dermout, *gesch. der Ned. Herv. Kerk*, I. 5 volg. en Coll. d'Esc. IV. st. 1. bl. 74 en 88 der aantek. en V. 50, alsmede W. Muurling, *diss. de W. Gangfortii vita et meritis, (Traj. ad Rh. 1831)* p. 7. sqq.

kroon van hunnen roem, dat hen de Voorzienigheid gebruikte om den vruchtbaren zaadkorrel in den grond te werpen en aanvankelijk te doen ontkiemen, waaruit, na verloop van eeuwen, de plant der Geldersche Akademie zou geboren worden.

Welke lotgevallen, in de eerstvolgende tijden, de, door hen gestichte School gehad hebbe, weten wij niet volkomen. Maar zij moet in stand gebleven, en van lieverlede in bloei toegenomen zijn. Immers ten jare 1441, werd Meester Herman van Schurrenbergh of Schurrenbergius tot derzelve *Rector* aangesteld, op voorwaarde, dat hij drie honderd uitheemsche scholieren, behalve de inheemsche, houden, *en te gelijk den koordienat bezorgen zoude, gelijk zijne voorvaderen te Harderwijk dat plagten te doen.* (1) Om dien tijd stichteden of herstelden ook de genoemde Broeders van het gemeene leven in dezelfde stad een *Fraterhuis*, en deden daardoor aan het onderrigt en de beschaving der jeugd een' nieuwen dienst. Onder de bevorderaars van dit goede werk noemt men inzonderheid, met wel verdienden lof, Diederik van Herxen en Albert van Kalken. (2) Tot de beschouwing van dit *Fraterhuis* zal ons straks de geschiedenis te-

---

(1) Vergelijk *Constitutiones et leges* l. c. met Schrass. t. a. p. en Delprat, bl. 119.

(2) Schrass., I. 46 volg. een belangrijk verslag gevende omtrent dit gesticht, laat het zijn' aanvang nemen *in of sedert den jare 1441*. Intuschen acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat de Broeders, gelijk elders, zoo ook te *Harderwijk*, reeds in de 14de eeuw, te gelijk met hunne School, een *Fraterhuis* gesticht hebben. Daarom sprak ik van desselfs stichting of herstel. — Over de beide hoogst verdienstelijke Broeders, in den tekst genoemd, wier eerste bij Schrass. en anderen Derck van Harpen heet, vindt men veel belangrijks vermeld bij Delprat, niet slechts in de eerst aangehaalde verh., bl. 69, 112, 119 en 184; maar ook in het *verslag over de Fraterhuisen*, in het bovengen. *Arch. voor kerk. gesch.* VI. 275 volg.

rugleiden. De School, waarvan hetzelfde een uitnemend hulpmiddel was, zag, in den loop der vijftiende eeuw, haren luister vermeerderen en haren roem toenemen. Voortreffelijke Opperleeraars, wier volgrees en namen bekend zijn gebleven, stonden aan haar hoofd. Zij werd voor een *vereenigingspunt tusschen de naburige gewesten* gehouden, waarhenen uit alle streken van Gelderland niet slechts, maar ook van Holland, Overijssel en Vriesland vele jeugdige beminnaars der letteren zamenvloeiden, die daar in de Grieksche en Latijnsche Taalkunde, als mede in de Redeneerkunde en Welsprekendheid, onderwezen werden. (1) Maar een ijsing-wekkende ramp was dier Instelling, in den aanvang der zestiende eeuw, beschoren. Ten jare 1503 zag zich Harderwijk door een' vreeselijken brand geheel verwoest, ja! bijkans vernietigd; waarbij drie honderd en vijftig leerlingen van hare beroemde School jammerlijk in de vlammen omkwamen. (2) — Na verloop evenwel van

---

(1) De volgrees en namen der *Rectoren* sijn opgegeven, en de bovenstaande bijzonderheden vermeld door Schraas. I. 72.

(2) Het hier gezegde grondt zich *eerstelijk* op de uitdrukkelijke verklaring van het bovengenoemde, zeer oude *opschrift*, hoogst waarschijnlijk, gelijk men uit Schraas. I. 74 kan opmaken, uit een ander van nog vroeger eeuw ontleend; waar, zoo mij niet alles bedriegt, de woorden: *cum totius urbis, trecentorum et quinquaginta discipulorum pernicie*, geen' anderen zin kunnen hebben, dan wij in den tekst hebben uitgedrukt. Op dit gezag alleen, nam de oordeelkundige Curator van Spaen, in sijn aangeh. *vertoog*, zonder twijfeling, de zekerheid der gebeurtenis aan. Maar, *ten tweede*, wordt dese getuigenis van het *openlijke gedenkstuk* ten sterkste bevestigd, door een *openlijk gebruik* van zeer oude herkomst, hetwelk, althans tot verre in de zeventiende eeuw, in stand bleef; dat namelijk de leerlingen van het *classische Gymnasium*, jaarlijks op den laatsten Julij, bij het luiden van al de klokken, ter herinnering van den vreeselijken ramp, een' plegtigen treur- of lijktogt hielden. Daaromtrent zeggen de aangehaalde, in de eerste helft der zeventiende eeuw gedrukte *Constitutiones et leges* het volgende, dat mij te belangrijk en te weinig opgemerkt schijnt, om het niet in sijn geheel

eenige jaren, herrees het schoolgebouw uit de asch; en de Inrigting zelve herleefde met nieuwen luister. Dit blijkt onder anderen uit een seer belangrijk, openlijk afgekondigd en wijd en zijd verspreid geschrift of *programma* van den jare 1540, waarbij het Bestuur der stad en der School de ingezetenen der verschillende, Nederlandsche Gewesten pleg-

---

weder te geven: » *Accidit et Civitati et Illustri Gymnasio luctuosum incendium anno 1503, in quo conflagratis, ut constans est Traditio » warperwaldensis, hominibus circiter mille quingentis, fore partem » quartam fecerunt studiosi 350. Quam traditionem perennavit ad nos » usque, non antiquata, cum antiquato Papatu, anniversaria luctus » testificatio, die ultima Julii Juliani, ad pulsam campanarum omni- » um, prodeuntibus Classicis omnibus et singulis; et pulvis ter ite- » rato.*” — Dit bericht wordt bekrachtigd door een oud stuk van het jaar 1637, (*Arch. Hard. N°. 39, Loqu. 40*) waar men leest, dat de *classici* oorlof hadden: » *cum ultimo Julii, in memoriam incendii campanas pulsarent.*” Bijna hetzelfde wordt ook aangetroffen in den *last-brief*, t. j. 1644, aan den Rector gegeven. Zie *Ann. Gymn. Vel. p. 48.*

Meent iemand, dat het getal kweekelingen, die gezegd worden omgekomen te zijn, het verhaal ongeloofelijk maakt; die bedenke, dat de brand zoo verdelgend was, dat hij naauwelijks vijf of zes gebouwen onbeschadigd liet van eene Stad, toen in welvaart, bloei en rijkdom uitmuntende. Men zie er een treffend tafereel van geschetst door Schraas II. 54 volg. Vergel. van Bemmél, *beschrijv. der stad Amersfoort*, I. 261. Daarbij vergeet men niet, hoe grooten naam destijds wijd en zijd de Marderwijker Stichting had; en dat ook, niet lang te voren, tegen het einde der vijftiende eeuw, de School derzelfde Broederschap te Deventer, onder Hegius en Johannes Sintius, ten minste zes honderd Studenten telde. Zie Delprat, bl. 59, en vergelijk, aangaande het overgroot getal der leerlingen van de *Deventereche School*, de gezegden van Perizonius, vermeld bij Coll. d'Esc. IV. 1. 89 der *aantsekk.*

Als wij nu dit alles nagaan en vereenigen, kunnen wij, redelijker wijze, aan de waarheid der ontzettende gebeurtenis niet twijfelen; al wilden wij zelfs, bij de beoordeeling harer geloofwaardigheid, de strenge voorschriften volgen, door Ernesti gegeven, in de bekende *disp. de fide hist. recte aestimanda*, *Opuscul. phil. et crit. ed. 2. p. 52* sqq.

Ik heb dit zoo uitvoerig ontwikkeld, omdat achtenswaardige Geleerden, en onder hen een der hooggeschatte Begunstigers van dit werk, alleen het genoemde *opschrift* kennende, aan desselvs trouw of juiste uitlegging getwijfeld hebben; terwijl de zaak zelve gewigtig genoeg scheen om uit de, mij geopende bronnen der historie toegelicht te worden.

tig uitnoodigde om te Harderwijk hunne zonen in alles te laten onderwijzen, welks kennis hen voor den dienst van Kerk en Staat kon voorbereiden. (1) De roem der Instelling werd destijds grootelijks vermeerderd door de verdiensten van den vermaarden Petrus Apherdianus, haren toenmaligen Opperregent; wiens *handleiding tot de Latijnsche taal* zoo grooten naam verkreeg en bleef behouden, dat zij, vele jaren lang, alom in de Nederlandsche scholen gebruikt en gevolgd werd. (2)

Toen die beroemde Man, bij de vermelde oproeping, jongelingen van heinde en verre uitnoodigde om het ge-

(1) Dit belangrijke stuk, waarvan wij een afzonderlijk exemplaar voor ons hebben, is ook bewaard in de *Constitutiones et leges*, p. 6. 7. Wij zullen het onder de *bijlagen* van dit werk plaatsen.

(2) De eigenlijke, van het Geldersche dorp *Afferden* ontleende naam des geleerden Mans was Petrus of Pieter van Afferden. Het schijnt mij vrij zeker, dat het bovengenoemde, sierlijk gestelde *programma* van zijne hand is. Men zie over hem Delprat, ter eerst aangeh. plaats, bl. 88 en 120, waar men ook de getuigenissen van anderen vindt aangevoerd. In de *Constit. et leges* wordt hij genoemd *asidibus scholasticis fratrum D. Gregorii praefectus*. En Schrassert noemt hem niet onder de *Opperleeraars*. Men zoude dus kunnen denken, dat somwijlen de *Opperregent van het Broederhuis* van den *Rector* onderscheiden was. Intusschen, de laatst gezegde naam wordt hem gegeven in het zeldzame stuk, van den Harderwijker Schoolraad, reeds t. j. 1605, uitgegaan, getiteld: *Gymnasium illustrium Ordd. Geldro-Velavias Harderwicis, novâ atque illustriori forma restauratum caet. Ed. tertia recognita. Hard. Gelr. ex typogr. Gymn. 1622*, kl. 4to. Foppens, zijne schriften vermeldende, noemt hem *moderatore scholae Harderovicensis et Amstelodamensis*. Ook het *comp. Gel. Lex.*, bl. 147, zegt, dat hij eerst te *Harderwijk*, naderhand te *Amsterdam*, Rector geweest is. — Dezelfs *tyrocinium linguae Latinae*, reeds t. j. 1545 en later nogmaals aan het licht gezonden, werd op nieuw uitgegeven, *Amst. 1635*. 8. (Zie *bibl. J. G. de Crane*, p. 159.) Ten bewijze, dat het boek zeer lang in gebruik gebleven is. Over hetzelfde en over de overige schriften van Apherdianus raadplege men Paqu. XIII. 305 *suiv.*, die hem te regt, schoon met eenige twijfeling, onder de Broeders des gemeenen levens rangschikt.

sticht der Broederen des gemeenen levens te bezoeken, zag hij alreede de voorboden der naderende godsdienst- en burgerberoerten, en had hij een niet duister voorgevoel van de jammeren, die ze in haar gevolg zouden hebben. Van daar, dat wij hem uitdrukkelijk hooren verklaren, dat de School zich geheel van het aanroeren onthouden zou der verschillen omtrent den eeredienst, waarover het oordeel alleen aan dezelfs dienaars stond. Van daar ook de plegtige belofte, door hem uit naam der Regering gedaan, dat men, bij onverhoopte oorlogsrampen, die de stad mogten treffen, de meest mogelijke zorg voor der kweekelingen veiligheid dragen zoude. — Men weet, hoe spoedig daarna die veel beslissende tijden van onderdrukking en opstand, van vervolging en verbittering, van verwarring en omkeering aanbraken, die eindelijk op de afschudding van het Spaansche juk en Nederlands wedergeboorte uitliepen. Vreeselijk waren de geboorte-weeën, waaruit dat nieuwe leven ontstaan moest; voor het ongelukkige *Gelderland* inzonderheid, aan alle zijden voor de invallen der strijdende partijen blootliggende, nu door de eene, dan door de andere afgehoopen, niet zelden door vriend en vijand om het zeerst geteisterd. (1) Onder dat woeste wapengedruis kon der Musen zachte stem zich bezwaarlijk doen hooren, of werd zij zelfs ganschelijk verdoofd. Oude letterkundige inrigtingen hadden haren tijd gehad, en vonden althans niet meer, zoo als voorheen, in het kerkelijk gezag haren

---

(1) Over hetgene hiertoe behoort, is veel licht verspreid door de *onuitgegevene stukken, betreffende de geschied. der Spaansche heerschappij, en die van den opstand tegen Spanje, bijz. in Gelderland*, medegedeeld door den verdienstelijken Nijhoff, in zijne *Bijdr. voor vad. Geschied. en Oudheidk.*, III. 29 en 184 volgg. IV. 29 volgg.

Welk een nijpend gevaar bijzonder *Harderwijk*, t. j. 1585-1589, van den Spanjaard bedreigde, blijkt uit *Schrass. II. 130-132.*

steun, noch in den invloed der Geestelijke broederschappen. De nieuwe scholen, die hare plaats moesten vervangen, waren nog niet gevestigd. Het Harderwijker Gymnasium evenwel verduurde en overleefde, hoe kwijnende dan ook, de troebelen der groote omwenteling. (1) Zoo diep was die Stichting van Geert Groetes volgelingen, door haar tweehonderdjarig bestaan, in de achting en den eerbied der landzaten geworteld!

Tegen het einde der zestiende eeuw, begon Gelderland, schoon het nog altijd den vijand op den naauwelijks vrij gevochten' hals had, en hoe veel later bleef dit voortduren! allengs evenwel tot eenige verademing en rust te komen. De uitgeplunderde steden werden herbouwd, de braak liggende akkers weder geploegd. Om strijd beijverden zich nu de steden ter herstelling van de vervallene scholen. Maar vooral die te Harderwijk, welke van ouds den meesten roem had, oordeelde men te moeten uitbreiden, en aan een hooger wetenschappelijk doel dienstbaar maken. *• De meeste aankomende jongelingen, " zoo dacht en sprak men, • zijn, bij het verlaten der lagere scholen, nog niet • aanstonds rijp om de Godgeleerdheid, Geneeskunde of • Regtsgeleerdheid aan eene groote Akademie behoorlijk te • beoefenen. En derwaarts echter zijlen hedendaags de mees- • ten, voordat zij nog genoeg door taalstudie en Wijsbe- • geerte zijn voorbereid. Daarbij zijn zij, naauwelijks • van de strenge schooltucht ontslagen, weinig geschikt om • plotseling aan hun eigen gooddunken overgelaten te wor- • den. Beter dient dan de trapwijze voortgang nagevolgd • der wijze natuur, waar geen winter den zomer vervangt,*

---

(1) Dit blijkt wederom uit de aangeh. lijst der *Rectoren* bij *Schrass*.

» zonder tuschenkomst van den herfat, geen zomer den
 » winter, voordat de lente hem den weg gebaad heeft.
 » En zulks te meer, als men op de jammerlijke woestheid
 » en verwildering let, die bijna alom in ons Vaderland in
 » zwang gaat, en, door het afnemen der scholen, dage-
 » lijks toeneemt. Om niet te zeggen hoe de groote duurte,
 » die buiten 's lands plaats heeft, bij den druk dezor tij-
 » den, vele ouderen verhindert aldaar hunne zonen, zoo
 » als zij gaarne zouden wenschen, te laten onderwijzen.
 » Waardoor zij, tot hun groot leedwezen, voor hunne oo-
 » gen, hunne kinderen in alle ongerageldheid moeten
 » zien opwassen, die anders, bij middel van scholen en
 » goed onderwijs binnen 's lands, (1) zulke vorderingen
 » in wetenschap, geleerdheid en deugd zouden maken, dat
 » zij Kerk en Vaderland van dienst konden zijn. Wie
 » trouwens aan de noodzakelijkheid twijfelt der oprigting
 » van geleerde scholen; hij heeft slechts te raadplegen (om
 » niets anders te noemen), wat de ondervinding in ons
 » Vaderland meer dan te wel leert, omtrent het stuk der
 » kerkelijke bediening. Want hoe kwalijk zijn kundige
 » Mannen te bekomen, die Gods Woord aan de Gemeenten
 » verkondigen! Om dit alles dan moeten wij ons bejve-
 » ren, al zouden wij de penningen daartoe uit het diepste
 » der beurs ophalen, om, binnen onze grenspalen, eene
 » Hoogeschool te stichten, waar de Geldersche jongelingen,
 » als onder der oudaren oog, tot alle nuttige wetenschap op-
 » gelaid, en tevens voorbereid worden om, zoo zij later
 » eene Universiteit bezoeken kunnen, zulks met te meer-

---

(1) Binnen 's lands' beteekent in den raadsbrief, waaruit dit ontleend
 is, binnen Gelderland: want de een en twintig jaren, sedert het sluiten
 der Unie verloopden, waren niet lang genoeg om eene wijze van denken
 en spreken te doen veranderen, die nog nauwelijks overal binnen onze
 grenzen vergeten is.

• dere vrucht te doen. Voor zulk een' Gelderschen zetel
 • der wetenschappen nu is geene stad geschikter, dan Har-
 • derwijk, dat toch onder de voornaame steden van het Hertog-
 • dom Gelre niet de geringste is; waar men, te water en te
 • lande, sonder eenig gevaar, vrijelijk af- en aankomen kan;
 • waar, bij gezonde lucht en overvloed van levensmiddelen,
 • de kosten lijdelyk zijn, of althans geringer, dan elders in
 • dese streken; terwijl men er van oorlogsgewoel of vijn-
 • delyken inval veel minder, dan in andere steden, te
 • duchten heeft. Daar is reeds een Fraterhuis, en zijn al-
 • thans eenige andere hulpmiddelen der studie voor handen.
 • Daar ook had men van oudsher eene wijd en zijd bekende
 • School van geleerdheid, die men slechts heeft uit te brei-
 • den en, naar de tegenwoordige behoeften, in te rigten,
 • opdat wij, ondersteund door de herinneringen van den
 • grijszen voortijd, die niemand in dit stuk verachten moet,
 • met Gods hulp, gelukkig ons wit bevinden mogen. Maar
 • daartoe moesten wij de handen in een slaan; daartoe be-
 • hoort, zoo niet aanstonds de gansche Provincie, althans
 • Stad en Kwartier zamen te werken. Daartoe moet ook
 • de Kerk, wier stem even veel gewigt in de schaal legt,
 • als haar belang in de zaak betrokken is, niet voorbijge-
 • gaan worden, noch stilsitten." (1)

Zoo zeer waren destijds de verstandigsten in Gelderland van de noodzakelykheid overtuigd, dat aldaar het hooger on-

---

(1) De bovenstaande bedenkingen zijn meestal, letterlyk of zakelyk, wedergegeven, deels uit het geschrift van den Schoolraad: *Gymnasium illustrium* caet. p. 9-12; deels uit een' brief van Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Harderwijk aan het Kwartier van Veluwe, welks voorlagen goedgekeurd zijn bij Kwartiers-besluit van 4 Junij 1600 (*Arch. Hard.*); deels eindelijk uit een' brief van Pontanus, bewaard in *Matthaei Analectis veteris aevi*, V. 1007.

derwijs voor toekomende geleerden uitgebreid, en op eene ruimer schaal ingerigt wierde! De eerste poging daartoe schijnt van de Regering uitgegaan te zijn van Harderwijk, welks *Gymnasium* reeds vroeger eenigermate als Kwartierschool beschouwd werd. (1) Al aanstonds wendde zij zich, in Wijnmaand van *vijftien honderd negen en negentig*, tot Burgemeesteren en Raad der hoofdstad Arnhem; waar hare Afgevaardigden gunstig gehoor vonden, althans goede beloften van medewerking ontvingen. Dien gewenschten uitslag had men veelligt niet het minst aan den invloed te danken van Johannes Fontanus of Fontein, Predikant te Arnhem. Trouwens deze warme voorstander van letteren en geleerdheid had voorheen reeds tot het Harderwijker *Gymnasium* in betrekking gestaan, en deszelfs belangen zich ijverig aangetrokken. (2) En hij bezat zoo geheel het vertrouwen der Geldersche Regenten, dat, toen hij naderhand, ten jare 1605, met den Landrentmeester Johan van Goltstein, door de Staten des Kwartiers naar Harderwijk werd afgevaardigd om er het hooger onderwijs verder te ordenen, zij Burgemeesteren en Raad aldaar, bij openen brief, verzochten hem *zoo volkomen geloove te geven, als of zij selve tegenwoordig waren*. (3) Fontanus schijnt het ook geweest te zijn, die de Synode der Hervormden bewoog om het goede werk met raad en daad voor te staan. Dat deze laatste althans het grootelijks bevorderde, blijkt uit de onwraakbare getuigenis der tijdgenooten. En dit kan ons te minder bevreedden, als wij ons

---

(1) T. j. 1593 reeds sprak men van de *kwartierlijks* School aldaar. Zie Schrass. II. 194. En dat zij, al vóór 1600, eene zekere toelags van het Kwartier genoten had, blijkt uit der Staten besluit van den 14 Junij diens jaars. (*Arch. Hard.*)

(2) Z. Schrass. t. a pl.

(3) Volgens den Kwartiers-brief aan de genoemde Regering van 28 Junij 1605. (*Arch. Hard.*)

de straks gehoorde klagt over het gebrek aan bekwame Predikanten herinneren. (1)

Maar wij keeren weder tot de Overheid van Harderwijk. Van Arnheems medewerking verstandigd, besloot zij bezendingen te doen aan de drie kleine steden van het Kwartier, aan *Elburg*, *Hattum* en *Wageningen*, om derzelve stemmen en goedkeuring te verkrijgen, en om, die bekomen hebbende, de inkomsten der geestelijke goederen, in de Provincie voor handen, tot onderhoud der Onderwijzers te verzekereren; om althans, in allen gevalle, dat gedeelte dier goederen daartoe aan te bieden, hetwelk binnen de vrijheid harer stad gelegen was. De dertien Schepenen, voltallig bijeen zijnde, beloofden elkander plegtig, met onderlinge verbindtenis, aan het aangevangene werk de hand te houden, en, zonder eenige afwijking, het te voleindigen (2). Nauwelijks was dit besluit genomen, of, een' en twee dagen daarna, zag men de Harderwijker Afgevaardigden en *Raadsvrienden* (3) ter vergadering der drie genoemde steden ingeleid, en, na gunstig aangehoorde voordragt, teruggezonden met de verblijdende toezegging, door zegel en brief bevestigd, dat men, op Land- en Kwartierdagen, den gedanen voorslag, naar vermogen, ondersteunen zoude. Bijzonder opmerkelijk en hartelijk was het antwoord van *Wageningen*, waarin men onder anderen leest:

» *Synde die saecke bij die Magistraet in deliberatie ge-*

(1) Het aangeh. geschrift: *Gymnasium illustrium caet.*, p. 9, zegt uitdrukkelijk, dat de Inrigting is tot stand gebragt: » *laudabili proposito ac cedente atque annuente postmodum uberius Provincialis Synodi auctoritate et consilio.* »

(2) Het gezegde is bijna letterlijk ontleend uit het besluit der genoemde Regering, van 11 October 1599. (*Arch. Hard.*)

(3) Meermalen vindt men, in de oorspronkelijke stukken, zulk een' Stede-gezant genoemd *Raithsfrundt*. Dit niet te verwarren met *raadsvriend*, door Kiliaan verklaard *cognitor*.

» nomen, en̄ bewonden voor weell (wél) en houch daer aen
 » gelegen, hebben dyen aengaende geresolueert, en̄ resoluē-
 » ren mits dese heur wtterste vermoegen zeer gern daer aen
 » te willen keren, en̄ daer aen mede die goede handt te
 » willen helpen holden, then eynde, dat ther eerster voer-
 » vallender gelegentheit, tot verplegungh der costen van
 » sulck lofflick werck, ennige (eenige) geestlicke goederen ge-
 » destineert, en̄ daer tho angeleit, en̄ geemployeert moch-
 » ten warden. dan dselue (dezelve) heuren erachtens, nau-
 » licx solden beter angekeert (aangewend) warden moegen,
 » dan dat daer mede die ionge iueght in godes frucht
 » (godsvrucht) en̄ vrijen kunsten recht en waell (1) geoeff-
 » fent en̄ opgetogen warden.” (2)

Dit alles dan gaf der Harderwijker Overheid moed om, nog vóór het einde van het jaar 1599, door de voorloopige benoeming van een' Hoogleeraar der Regten en het doen van andere aanstellingen, den eersten grondslag te leggen der Geldersche Hoogeschool (3). Waarbij men zeker niet, zonder overleg met het Kwartier en met Fontanus, te werk ging. — Intusschen bleven er groote en schier onoverkomelijke zwarigheden te bestrijden. Niet slechts, dat het gansche Gewest uitgeput was door de zware oorlogsrampen, die nog steeds bleven drukken of dreigen; terwijl de aangeslagene geestelijke goederen veel te weinig opbragten om tot hetgeen, waartoe men derzelve inkomsten behoefde, te kunnen volstrekken. Maar daarenboven was Gelderlands staatkundige en zedelijke toestand voor eendragtige samenwerking alles behalve bevorderlijk. Na den afval van Roer-

---

(1) Oud Vlaamsch en, blijkens deze plaats, ook oud Geldersch voor *wel*. Zie Kiliaan en van Hasselt op het woord.

(2) De oorspronkelijke brieven van Elburg, Hattum en Wageningen, van 12 en 13 October 1599, zijn nog in het *Hard. Arch.* voor handen.

(3) Blijkens hare besluiten van 5 November en 10 December 1599.

monde, bestond het toen nog uit drie Kwartieren, dat van *Nymegen*, van *Zutphen* en van *Veluwe*; het laatste ook niet zelden, naar de aanzienlijkste stad, het Kwartier van *Arnhem* geheeten. Die Kwartieren, wel naauw verbonden, maar toch, in onderscheidene opzigten, het eene van het andere onafhankelijk, waren onderling zeer naijverig, en lagen maar al te dikwijls met elkander overhoop. (1) Eene gesteltenis van zaken, die niet zelden op het lot der Akademie den schadelijksten invloed gehad heeft, en die, bij hare geboorte reeds, harer uitbreiding grootelijks in den weg stond. Want daardoor werd nu al aanstonds de wensch verijdeld, dien hare voorstanders koesterden, dat dadelijk geheel Gelderland tot het onderhoud der School, waarbij allen gelijkelijk belang hadden, toe mogte treden. Maar dit was de eenige zwarigheid niet. De gewestelijke Regering stond aan de *Ridderschap* en de *Steden*, ten Landdage vereenigd. Maar zelden zag men de eerste met de laatsten dezelfde lijn trekken. In al hetgene de Steden voornamen of deden, zagen maar al te dikwijls de Edelen, met een argwanend oog, zoo vele inbreuken op het voorouderlijk gezag van hunne geslachten, dat van eeuwen her dagteekende. Hier kwam bij, dat, destijds en later, een groot deel der *Ridderschap* afkeerig bleef van den *Hervormden* godsdienst, en dus niet wel aan een plan, dat bij deszelfs bedienaars zoo warme deelneming vond, een genegen oor konde leenen. (2)

---

(1) Niet weinig belangrijks zal men vinden bij Mr. G. A. de Meester, in *diss. hist. jur. publ. de judiciis Gelriae, tempore Reip. provinc. unitarum* (L. B. 1841), p. 1 sqq.; waar vele anderen worden aangehaald.

(2) Treffend en aanschouwelijk zal men het hier gezegde, in vele bijzonderheden, opgehelderd en bevestigd vinden door de *gedenkschriften van Jr. Alex. van der Capellen, uitgeg. door Jr. R. J. van der Capellen, Utr. 1777*, 2 deelen. Aldaar zie men b. v. I. 27 volg. 134 en elders.

Het is waar, v. d. Capellen spreekt van eenigzins later'tijd, van 1620

Op zoo vele gevaarlijke klippen zou het ontwerp denklijk schipbreuk geleden hebben, zonder de vermogende tusschenkomst van den krijgshaftigen Stadhoudcr, die, zoo als een oud schrijver niet onaardig zegt, *sich geen' minder' voorstander der geleerde, dan der gewapende Pallas betoonde.* (1) Al onze Akademiën hadden, tijdens de oude Republiek, overgrootc verplichtingen aan de Vorsten van Oranjen-Nassau (2). Maar niet het minst was de Veluwsche Kwar-

---

en vervolgens. Maar voorzeker was het daar gezegde op de naast vorige jaren voorniet minder toepasselijk. Aardig is een gezegde, betreffende de drie Kwartieren, door dien beroemden Gelderschen Edelman, ald. I. 141, vermeld, en toegeschreven aan de Gedeputeerden der Generaliteit op den Landdag; dat namelijk die van de *Veluwe* de *opregtste* waren, die van de *Graafschap* de *looste*, die van *Nymegen* de *hardnekkigste*; hetwelk dan, zegt hij verder, aan anderen aanleiding gaf, om die van de *Veluwe* bij *schapen* te vergelijken, die van de *Graafschap* bij *vossen*, en die van *Nymegen* bij *stieren*. Overigens laat ik deze uitspraak geheel voor rekening der zegalieden, er nog bijvoegende, dat de schrijver, ter zelfder plaats, een oud spreekwoord vermeldt, dat er niet geheel mede schijnt te strooken; dus luidende: *Een muis van de Veluwe is stimmer, dan een kat van de Betuwe.*

(1) Hs. A.

(2) Omtrent hetgene die Vorsten in het algemeen, en Prins Maurits in het bijzonder, voor de letteren en wetenschappen deden, zie men belangrijke bijzonderheden bij P. H. Peerlkamp, in *orat. de perpetuâ, quas Academiæ Leidensî cum gente Arausiadâ intercessit, necessitudine caet. et in annot. hist.*, te vinden in *Ann. Acad.* 1838-1839, p. 7 sqq. — Ieder kent Willelm I, als Stichter der *Leidsche*, en Willelm Lodewijk, als dien der *Vriessche* Akademie. Omtrent de laatste (want van de eerste is het niet noodig te spreken) blijkt het uit de eeuwredenen van Nic. Blancardus, t. j. 1635, en van S. H. Manger, t. j. 1785 gehouden, en bovenal uit het eerste bijvoegsel achter de *redev.* van den Curator A. G. Camper, ter *inwijding van Vriesslands Athenæum*, in *Ann. Acad. Gron.* a. 1816-1817, p. 493 sqq.; waarmede verdient vergeleken te worden J. A. C. van Heusde, in *diatr. in Guilielmi Ludovici Nassavii vitam, ingenium, merita*, (*Traj. ad Rh.* 1835) p. 232 en elders. — Hoe groot deel dezelfde Prins Lodewijk Willelm ook aan de stichting der *Groninger* Akademie gehad hebbe, hebben Munt. p. 48 et *annot. 7**; *Coll. d'Esc.* IV. 1. 220 der *aantek.*; van Heusde l. c. en anderen in het licht gesteld. — Dat de

tierschool aan Prins Maurits verschuldigd; wiens stem in het Hertogdom te zwaarder woog, naar mate de verlossing uit 's vijands hand van *Zutphen* en andere Geldersche steden meer in versche en dankbare aandenking was. Wat hij al gedaan hebbe om de ijverigen te ondersteunen en de trageren op te wekken, om zelfs de meerderheid der Ridder-schap tot medewerking te stemmen; dit kunnen wij niet in bijzonderheden ontvouwen. Maar alle gelijktijdige en latere getuigen verklaren eenstemmig, dat zijn raad inzonderheid en zijn gezag het plan tot stand deed komen, dat met zoo vele zwarigheden te kampen had (1). Wij spreken er niet van, dat zijne gunst aan de Instelling, die met de hoogere Kwartierschool onafscheidelijk verbonden was, den vereerenden naam schonk, dien zij steeds behouden heeft, van *Nassau-*

Hoogeschool van *Utrecht*, zonder de krachtdadige tusschenkomst van Willem III, nimmer den schok van 1672 zou te boven gekomen zijn, is wereldkundig. Ten overvloede vergelijkte men de schrijvers door mij aangehaald, bij de *redev. ter godsd. inwijding van het tweede eeuwfeest* dier Hoogeschool, bl. 13 en eld. (*Ann. Ac. Rheno-Traj.* 1836-1837.)

(1) Allen, van den ouden Geschiedschrijver in Hs. A af, tot aan Nieuhoff toe, den Feestredenaar bij de inwijding van het Geld. Athenaeum, (*Ann. Ac. Rheno-Traj.* 1815-1816, p. 199) hebben erkend wat wij in den tekst zeiden. Jammer intusschen, dat niemand het in bijzonderheden ontwikkeld heeft! Des te meer rekenen wij ons verplicht, hier en onder, uit echte stukken, hoe onvolledig dan ook, mede te deelen wat tot onze kennis kwam. — Twee minder bekende getuigenissen, omtrent hetgeen Maurits voor de Veluwsche Hoogeschool gedaan heeft, mogen hier nog hare plaats vinden. Toen Prins Willem IV tot *Curator Magnificientissimus* der Geldersche Akademie was aangesteld, betuigde hij aan den Senaat, dat hij met genoegen dien post op zich genomen had, *als zijnde dit ook eene Akademie, door een' zijner Voorouders gesticht.* (Zie *Sen.*, op 2 Nov. 1750.) Aan Prins Willem V zeide Prof. Schacht, t. j. 1776, in eene plegtige aanspraak: » *Met te meer vertrouwen dragen wij U de » Geld. Akademie op, wanneer wij ons herinneren, hoe meer dan een » der doortuchtige Nassausche Vorsten, Maurits vooral en Willem III, » de Stichters en Herstellers van dit gebouw waren.*” (Zie *Sen.*, op 25 Sept. 1776.)

Veluwsch Gymnasium. Maar niets toont ondubbelzinniger, hoe ernstig de doorluchtige Vorst de zaak ter harte nam, dan zijn schrijven van den tweede van Louwmaand 1600 aan de Staten van het Veluwsche Kwartier. Daar hooren wij hem tot hen spreken van de Hoogeschool, welker oprigting besloten was, » als wesende van goeden beginsel, en de » apparent in hare volkomene fleur te komen, bij so verra » se bij *Ulieden* nae nootdrufft gehanthauwet, ende behoor » lycken voortgeholpen worde, het welke ons seer aange » naem is geweest te verstaen, ende cunnen oversulx niet » naelaeten *Ulieden* in deesen loffelyken voorneemen te » pryjsen, als wesende d'eenige, bequaemste ende seckerste » middel, waerbij *Ul.* en derzelve naecomelingen, niet al » leen in politieke regieronge, maer ouk tot voortplantinge » ende onderhoudinge der Christelyke, waere Religie zul » len gedient moghen worden." (1)

Nieuwe bewyzen van 's Vorsten blijvende en werkzame belangstelling in hetgeen met zijne medewerking gesticht was, zullen wij later vernemen. Zoo veel moed gaf al aanstonds zijn opwekkende brief, dat men, nog in dezelfde *Louwmaand* 1600, de opening der Hoogeschool, bij gedrukte en alom verspreide, Latijnsche aankondiging, ter kennis van het algemeen bragt. Terwijl de Staten van Veluwe, vóór het einde van *Zomermaand*, de middelen tot derzelve onderhoud inwilligden en vaststelden, en daardoor, voor het tegenwoordige althans, des Stadhouders veel beteekenden wenk opvolgden, om haar *naar nootdrufft te handhaven, en behoorlijk voort te helpen.*

---

(1) Dit gedeelte der aanschrijving van Prins *Maurits*, door mij zelven niet gezien, letterlijk overgenomen uit het bovengenoemde vertoog van den Baron van *Spaen*. Men wijte het mij dus niet, zoo het blijken mogt, dat de *spelling* van het oorspronkelijke eenigzins verschilde.

De Instelling zelve was zoo eenvoudig, als het Geldersche volkskarakter van dien tijd medebragt; zoo beperkt, als de bekrompenheid der beurs vorderde. Daar de *hoogere* School, een uitvloeisel en eene uitbreiding der *lagere* was, zag men, in dit eerste tijdvak, de eene met de andere ten allernaauwste verbonden. Beide maakten te zamen één geheel uit, dat ten doel had, met de minst mogelijke kosten voor de landskas en de ouders der kweekelingen, hen voor het bekleeden der meeste geleerde standen te vormen en voor te bereiden. Daartoe was het onderwijs deels *classisch*, deels *openlijk*. Het eerste, aan de jeugdige, of zoo genaamde *classische* leerlingen gegeven, bevatte, behalve grondig en trapswijze opklimmend onderrigt in de *Latijnsche* en *Grieksche* Letterkunde, de *Redeneer-* en *Redekunde*, mitsgaders het *Hebreeuwsch*; terwijl ook de *Toonkunde* niet verzuimd, en vooral aan de *godsdiensstige* opleiding van al de klassen eene ruime plaats toegekend werd. Aan het hoofd stond een *Rector*, door lagere onderwijzers van verschillenden rang ondersteund. En aan dien Rector was ook het oppertoezicht over al de geleerde scholen van het Kwartier opgedragen, opdat hij voor derzelve gelijkvormige en doelmatige inrigting zorgen konde.

Aan deze *classische* opleiding sloot zich de *hoogere* of *openlijke*; waarin alleen de eigenlijk gezegde *Studenten*, de *openlijke* of *publieke* leerlingen, deelden. Zoo heetten zij, van wege de *openbare* voorlezingen, in de, daartoe bestemde gehoorzaal, voor hen gehouden. Terwijl evenwel de Hoogleraren bereid waren om hun, die dit verlangden, afzonderlijke lessen te geven. Dit akademische onderwijs bevatte, in den eersten tijd, de *Godgeleerdheid* en daarmede verbondene uitlegging van moeilijke plaatsen der H. S., benevens voortgezette en toegepaste Hebreeuwsche [en verdere Oostersche] taal oefening; — voorts de *Regtsgeleerd-*

heid, waarbij de *practische Wijsbegeerte*, met name *Zedeleer*, *Huishoudkunde* en *Staatsleer* (1) gevoegd werd; — verder de *natuurlijke en beschouwende Wijsbegeerte*; — eindelijk hoogere studie van het *Grieksch*. Tot de *Geneeskunde* breidde zich wat later eerst het onderwijs uit; toen men het ongedachte geluk had in Pontanus een' Hoogleeraar te bezitten, wien dat aangelegene vak even veilig toevertrouwd was, als de Wis- en Natuurkunde, waarvoor hij eigenlijk te sloop kwam. (2) In de genoemde vakken van geleerdheid hadden de Studenten vier of, gedurende de gelijktijdige bediening van v. Bronckhorst en Matthaeus, vijf gewone Hoogleeraren, tot voorgangers; terwijl men somwijlen, bij ontstentenis van een' hunner, door een' ander' Onderwijzer zijne plaats vervullen deed. Wekelijksche oefeningen in het *redetwisten*, maandelijksche in het *kunstmatig opzeggen*, zagen de jongelingen zich uitdrukkelijk voorgeschreven. Ja! die *disputeer-* en *reciteer-oefeningen*, zoo als wij ze nu zouden noemen, moesten, naar de oorspronkelijke verordening althans, in het bijzijn van *Curatoren* en *Scholarchen* gehouden worden. (3)

En zoo komen wij tot het *bestuur* der Kwartierschool. Dit was, wat het inwendige betrof, opgedragen aan een' *Schoolraad* of *Senatus scholasticus*, zamengesteld uit twee

---

(1) *Ethica, Oeconomica, Politica.*

(2) Dat de *Geneeskunde* niet in het eerste plan van onderrigt begrepen was, zeggen uitdrukkelijk *Gymn. ill.* en Hs. A. Buiten twiifel dus beuoedigde de veelzijdige geleerdheid van Pontanus de Verzoorgers om eene schrede verder te gaan, dan behoedzaamheid en bekrompene beurs, bij den aanvang, veroorloofd hadden te wagen.

(3) Zulke openlijke *disputeer-oefeningen* werden, tijdens het bestaan der Kwartierschool, zeer gezet en geregeld gehouden. En hoe groote waarde men er aan hechte, blijkt hieruit, dat men, hoe zuinig anders ook, de *disputen*, veelal door de Professoren opgesteld, op Lands kosten liet drukken. Zie *Ann. Gymn. Vel.* p. 21. 33.

Burgemeesteren en een' Predikant der stad, de Hoogleera-
ren en den Rector. Deze Schoolraad hielp niet slechts den
Rector in het bestuur over de *classische* leerlingen; maar
had ook over de Studenten een gezag, dat zich tot het op-
leggen van geldboeten en gevangenis, ja! tot verbanning
zelfs uitstreckte. En zoo zag men dan nu reeds de voorbode
der later ingevoerde *bevoorregte Regtbank*. (1) Bovendien
was er een tweetal van *Curatoren*, (2) van aanzienlijke
Mannen, door de Staten aangesteld, om over deze *vrije en
illustre School* (zoo heette zij) het oppertoezicht te houden.
De leerlingen eindelijk, zoo *classische*, als *openlijke*, waren
gedeeltelijk afzonderlijk gehuisvest; hetgeen hen evenwel
niet aan het opzigt van Schoolraad en Rector onttrok. Maar
gedeeltelijk woonden zij te zamen in het *Fraterhuis* of in
een ander, tot hetzelfde einde ingerigt gesticht. Hier ge-
noten zij vrije woning en andere voorregten, overigens,
voor zoo verre zij geene *voedsterlingen van het Kwartier* (3)
waren, zelve voor hun onderhoud zorgende.

Zoo beschrijft een oud en echt gedenkstuk, (4) vergele-
ken met andere bescheiden, de inrigting van Veluwes Hoo-
geschool. Waarbij men echter onder het oog houde, dat zij
niet op éénen dag, zelfs niet in één jaar, op dien voet ge-
heel tot stand kwam, maar van lieverlede op de been ge-
raakte; naar mate men, vroeger of later, gelegenheid vond
om Mannen van naam aan haren dienst te verbinden. Klein

(1) *Forum privilegiatum*.

(2) Schraas., I. 77, zegt uitdrukkelijk, dat de *Kwartierschool*
slechts twee *Curatoren* had.

(3) *Tetrarchias Velavicas alumni*.

(4) *Gymnasium illustrium* caet. p. 12 sqq. Ook het overgeblevene ge-
deelte der *Annales Gymn. Velav.*, beginnende met het laatst van 1636,
doet ons de Instelling kennen, als, in de laatste jaren althans vóór de in-
huldiging der Universiteit, werkelijk zoo bestaande, als zij in het aangeh.
stuk beschreven is.

voorzeker was haar begin. Maar hare stichters, wier bedoelingen zich toen alreede veel verder uitstrekten, hielden zich overtuigd, dat, al kan men eenig goed werk niet geheel naar wensch voltrekken, men het daarom evenwel niet ganschelijk ongedaan of onbeproefd moet laten. En het denkbeeld van latere dagen, dat alleen schitterende inrigtingen kennis en geleerdheid bevorderen kunnen, was voor de eenvoudigheid dier tijden te verheven. Anders toch zou de Geldersche Stichting en zouden hare grondleggers geenszins bij de beroemdste tijdgenooten, als Paulus Merula en Petrus Scriverius, zoo luide goedkeuring en zoo hartelijke toejuiching gevonden hebben. (1) Trouwens, ook in Stad en Lande en in het Sticht werden de, naderhand zoo vermaarde Akademiën van *Groningen* en *Utrecht* door *hoogere Gijmnasia* of zoo genaamde *illustre scholen* voorafgegaan en voorbereid. Bij dien langzamen voortgang van het mindere tot het meerdere moeten wij, behalve de bijzondere omstandigheden, welke op het lot van deze en die Hoogeschool invloed hadden, ook vooral de voorzigtigheid en bedachtzaamheid van onze voorouders opmerken, die zich doorgaans niet overijlden, maar ook van het, eenmaal ingeslagene pad niet ligt terugtraden. (2)

---

(1) De eerst genoemde Geleerde had op *Gelderland* eene bijzondere betrekking, daar hem de Staten tot Geschiedschrijver van hun Gewest aangesteld hadden. Zie Vonck, bl. LVIII. — Beider warme lofdichten op de stichting der Veluwsche Hoogeschool zijn bewaard achter het aangehaalde stuk: *Gymnasium illustrium* caet. Merula roemt de *statuta studio facta inenarrabili*. Scriverius eindigt zijn gedicht aldus:

» *I nunc Livor edax, et amantes bella Sicambros*
 » *Non artes etiam pacis amare nega!*”

(2) Te *Groningen* gaf men dier voorbereidende Instelling, waaraan vijf Hoogleeren verbonden waren, den naam van *Collegium Facultatum*. Zie Munt, p. 41 sq. — Om trent *Utrecht* raadplege men Heringa, p. 11 sq. 97. 105. 202. — In *Vriesland* bepaalde zich ook het eerste plan tot

TWEEDE HOOFDSTUK.

VERZORGERS EN HOOGLEERAREN DER KWARTIERSCHOOL.

Om eene School te doen kennen is het niet genoeg, gelijk wij deden, hare inrigting te beschrijven. Ken hare *Leeraren*; en Gij zult haar zelve kennen. Dit geldt te meer van de oude, Nederlandsche Hoogescholen in het algemeen, en bijzonder van de Geldersche, daar men, slechts weinige Onderwijzers kunnende aanstellen en bezoldigen, bij derzelver keuze veelal zeer behoedzaam en voorzigtig te werking, en niet, dan na rijpen rade en het inwinnen van vele getuigenissen, iemand een' leerstoel toevertrouwde. Maar had men eenmaal den man gevonden en verkregen, dien men meende te moeten hebben; het werd hem doorgaans, enkele tijden van spanning en opgewondenheid uitgezonderd, geheel vrijgelaten zijn onderwijs, wat stoffe en vorm betrof, zoo in te rigten, als hij zelf, voor het heil der Studenten en zijn' eigen' roem, best meende te kunnen verantwoorden. — Intusschen het kiezen dier Hoogleeraren, het voorstaan hunner regten en vrijheden en het beschermen der gansche Instelling; zie daar de belangrijke taak der *Verzorgers*, der *Curatoren*, zoo als men hen met een' eervollen naam heette. Hierin stelden zij hunnen roem; en dit behartigden zij, moet ik zeggen: zoo als in andere landen de

---

de stichting van een *Seminarium* of *Collegium*, alleen voor de Godgeleerdheid en Letteren. Maar weldra besloot men tot de oprigting eener volledige *Universiteit*. Zie van Heusde, t. a. pl.

Kanseliers en *Opzieners* der Universiteiten? neen! zoo als dit alleen in die oude Republiek geschieden kon, waar de oppermagtige Staten der Gewesten aan Mannen, hun zelve in aanzien gelijk, in zucht voor de wetenschappen onder hen uitmuntende, over hunne gansche Akademie eene beschikking gaven, zoo vrij, als de beperktheid der toegestane middelen hun vergunde. Om dit alles dan moet ons verhaal, bij de beschouwing van elk tijdvak der Geldersche Akademie, althans de namen der *Curatoren*, als het soms niet meer kan doen, opgeven, en het lot en de verdiensten der *Hoogleeraren*, naar vermogen, doen kennen.

I.

Versorgers.

Zoo verre men weet, zijn, vóór het jaar 1648, negen Curatoren achterevolgens door de Staten van Veluwe met de zorg voor hunne Hoogeschool belast geweest. De opgave van hunne personen en volgorde is in de onderscheidene berichten, waaruit dit verhaal moest worden afgeleid, eenigermate verschillende. Wij hopen evenwel, door vergelijking van onderscheidene bronnen, het ware gevonden te hebben, en zullen hieronder onze Lezers in staat stellen de gronden te beoordeelen van hetgeen wij zeggen. (1) Zij waren dan deze:

---

(1) Vier opgaven heb ik hier kunnen raadplegen, voorkomende zoo in Hs. A en B, als bij Sch rass. I. 77, en in eene *lijst van Curatoren der Kwartierschool en Akademie*, voorkomende in, of liever *tusschen* derzelver *handd.* over het jaar 1740, I. 259 volg. Deze lijst is niet slechts onvolledig, maar ook onnaauwkeurig, daar zij twee malen voor Fontanus den naam van Pontanus geeft, denklijk den eerstgenoemden Curator met den laatstgenoemden Hoogleeraar verwarrende. Evenwel berigt zij ons bij de Curatoren, die zij vermeldt, het jaar van aanstelling; waaromtrent

I. JOHAN VAN ARNHEM.

II. ARENT TULLEKEN, meermalen Burgemeester van Arnhem en, sedert den jare 1580, lid der Rekenkamer van Gelderland. (1)

III. CAREL BENTINCK, Raad en Burgemeester te Arnhem. (2)

IV. FREDERIK VAN DEN SANDE.

Deze beroemde Regtsgeleerde en Staatsman was, door zijne moeder, vermaagschapt aan den Geschiedschrijver van Reidt, wiens nagelaten werk: *Oorspronck en voortgangok van de Ned. oork.*, hij met zijn' geleerden broeder Johan van den Sande uitgegeven heeft. Door zijn huwelijk met Evermoedt van Essen, werd hij verwant aan het adellijke geslacht van dien naam. Maar eigene verdienste verhief hem tot aanzienlijke ambten. Hij werd eerst Burgemeester van Arnhem, later Raad en Momboir bij den Hove van Gelderland. Ook zag hij zich meer dan ééne buitenlandsche zending opgedragen. Zoo onthield hij zich, voor de belangen van den Staat, te Lubek; toen Pontanus hem een' brief schreef, waaruit wij zien, in hoe

ik geloof, dat wij hare aangave in het algemeen mogen volgen. Veelligt zijn degenen, die zij voorbijgaat, de eerst benoemde geweest, aan wie wij daarom de eerste plaats sullen geven; voor het overige hare orde volgende.

(1) Over hem en zijn geslacht raadplege men Kok, IV. 1324.

(2) De drie genoemden komen niet voor op de *lijst* van Curatt.; de eerstgenoemde ook niet bij Schraas. Johan van Arnhem en Tulleken worden het eerst genoemd in Hs. A en B. Maar Bentinck bekleedt bij A eerst de zede, bij B de zevende plaats. Omtrent diens plaatsing ben ik dus zeer onzeker. — Na het schrijven van het bovenstaande zie ik, dat Johan van Arnhem en Arent Tulleken niet vermeld zijn in zeker oud lofdicht op de Geld. Akademie: *Grote vrij-jaer ofte jubilé*, Hard. 1700. Dit bevestigt eenigermate het gevoelen, dat zij de oudste Curatoren geweest zijn. Ik heb dat lofdicht niet onder de bronnen genoemd deser opgave, omdat hetzelfde mij weinig gezag schijnt te hebben.

» ris is geworden, Gedeputeerde ter Generaliteit en Rig-
 » ter van Arnhem en Veluwensoom, en nu gezonden is
 » in ambassade naar Frankrijk, daarin de Hollanders dus
 » lang geene Gelderschen hebben willen admitteren.” —
 Overigens, hoe men ook over van Essens regterlijke en
 staatkundige loopbaan denke; het was voor de, nog zoo
 zwakke Kwartierschool een sterke steun, dat zij een' Man
 onder hare Verzorgers telde, die destijds een van de voor-
 name toongevers in Gelderland was, en hare belangen zich
 ernstig aantrok. (1) Hij bleef in die betrekking tot dat
 hem het jaar *zestien honderd een en veertig*, in vrij hoo-
 gen ouderdom, zag sterven. (2)

VII. HENDRIK FEITH, Burgemeester van Elburg, ver-
 ving, als Curator, ten jare 1618, den overleden' Raadsheer
 van den Sande.

Mag men aan de verklaring van Cunaeus geloof geven;
 zoo behoorde deze Curator onder de voornaamste, Neder-
 landsche Regtsgeleerden van dien tijd, en muntte hij in
 verschillende vakken van geleerdheid uit. Zeker althans
 is het, dat hij, vele jaren lang, aanmerkelijken invloed op
 de zaken der Kwartierschool uitoefende. (3)

VIII. JOHAN VAN WIJNBBERGEN.

Men verwarre hem niet met zijn' ouderen naam- en stam-
 genoot Johan van Wijnbergen, Bevelhebber te 's Gra-
 venweert, wiens lof men door Scheltema (4) en ande-

(1) Die belangstelling bewijst Cunaeus brief aan hem, bewaard onder deszelfs *epistolae*, p. 238.

(2) Meer over hem kan men lezen bij Brandt, *hist. der Reform.* III. 18, 200, 233, 290, 403, 433 en 664, en *hist. van de rechtspleging*, bl. 50; v. d. Capellen, t. a. pl. I. 253 en eld.; Kok, XIV, 401, die ook anderen aanhaalt; en Scheltema, II. 333.

(3) Zie Cunaeus; *ep.* 300. — Hij was een dergenen, die door de Staten verzocht werden tot het overzien der *Geschiedenis van Gelderl.* van Pontanus. Zie Vonck, bl. LXVIII.

(4) T. a. pl. II. 511.

ren verkondigd kan zien. Deze stierf ten jare 1602; terwijl hij, over wien wij spreken, den eersten Wintermaand 1637, in plaats van den straks genoemden Elburger Burgemeester, tot Curator der Kwartierschool benoemd werd. Hij was niet slechts Burgemeester van Harderwijk; maar werd ook, d. 1. Hooimaand 1646, Raadsheer, en, vele jaren later, in plaats van den beroemden Voorzitter Joost Vijgh, eerste Raad in den Hove (1). Had Hooft den naamgenoot *een' loffelijken telg* genoemd *uit den edelen stam van Wijbergen*; dit mogt ook op onzen Curator, in vollen nadruk, worden toegepast. Zijne, onder de akademische stukken voorkomende brieven, die zich door netheid en stijl onderscheiden, toonen, dat hij een Man van smaak en geleerdheid was. Veel was reeds de Kwartierschool, zoo wel als later de Akademie, aan hem verschuldigd. Hij spaarde geene moeite en zorgen, geene briefwisseling en reizen, om haar van bekwame Hoogleeraren te voorzien. Zoo als men dan ook aan zijne bemoeijingen vooral en aan zijne overredingskracht het bezit van Widmarus en Deusing, deukelijk ook van Valckenier, te danken had. Hoe veel deel hij had aan de verheffing der Veluwsche School, zal ons elders blijken (2).

IX. De laatst aangestelde Curator, vóór de verheffing der Hoogeschool, was ZEGER VAN ARNHEM, die, den 23 Mei 1641, als zoodanig, de plaats verving van den Burgemeester van Essen. Over het geslacht van Arnhem, een der oudste en edelste van Gelderland, welks mannelijke

---

(1) Zie, behalve de lijst bij Curatt., *Eff. et vitas*, p. 215.

(2) Zie *Eff. et vitas* l. c. et p. 192; en voorts zijne briefwisseling met Prof. l'Empereur, t. j. 1644 en 1645, op het *Hard. Arch.* voor handen, over het beroep van Prof. Widmarus. Vergelijk ook *Cocc. Anecd.* II. ep. 110. — Hij was een bloedverwant van Alex. van der Capellen, blijkens deszelfs *Gedenkschr.* I. 21.

stam, ten jare 1716, met Johan van Arnhem uitstierf, behoeven wij niet te spreken, daar men omtrent hetzelfde elders uitvoerige narigten vindt. (1) Hier zeggen wij slechts, dat de Man, wien wij hier te vermelden hebben, de betovergrootvader was van den Curator van Spaen tot Biljoen, die, in het begin der negentiende eeuw, zoo bezorgd was om den ondergang der Akademie af te wenden, als, tegen het midden der zeventiende eeuw, onze Zeger van Arnhem om haar' luister vermeerderd te krijgen. (2) Hiervan zullen wij nader moeten spreken. Hij was Heer tot Nederhagen en Hulshorst, *Landrentmeester generaal* van Gelderland en Zutphen, gewoon, naderhand buitengewoon Gedeputeerde van Veluwe. Maar duurzamer, dan die voorbijgegane praal van titels, vereert zijne nagedachtenis wat hij zoo ijverig voor de Akademie en de wetenschappen deed.

II.

Hoogleraren.

I. Het eerst van allen, reeds in den herfst van *vijftien honderd negen en negentig*, werd JACOBUS VARNERIUS, soms ook WARNERIUS of WERNERUS genoemd, tot Hoogleeraar der *Regten* en der *Zedeleer* aangesteld. (3) Men

---

(1) Zie Hoogstraten en Ferwerda, aangeh. door Chalmot, I. 342. Vergelijk Scheltema, I. 31.

(2) Dit familie-bericht is ontleend uit het meer gen. *vertoog* van van Spaen. (*Arch. Curr.*)

(3) Dien laatsten naam geeft hem zijn leerling van Isendoorn, bij Revisus, p. 695. Uit deze plaats blijkt, dat de Hoogleeraar ook over de *Politica* voorlezingen hield; gelijk dit trouwens ook de taak van zijne opvolgers aan de Kwartierschool schijnt geweest te zijn.

nam hem bij voorraad aan voor vier jaren, met toezegging van vrije woning en een inkomen, dat de twee eerste jaren *vijf honderd*, vervolgens *sas honderd* gulden bedragen zou. Hij werd naderhand in het ambt bevestigd, en bleef het bekleeden tot aan zijn' dood, die t. j. *zestien honderd een en twintig* inviel. Zelf een Elburger van afkomst, huwde hij, d. 16 September 1604, met Eessien Resten van Elburg; en de plaats zijner geboorte werd ook die zijner begrafenis. Overigens zijn er bijna geene Hoogleeraren der Geldersche Hoogeschool, zoo weinig bekend, als deze, die in tijdsorde hen allen voorging. Geleerde schriften heeft hij, zoo verre men weet, niet nagelaten: want zijne aanmerkingen over *Julius Caesar* zijn niet aan het licht gegeven. Dat hij echter een geacht Letterkundige was, blijkt hieruit, dat men, reeds bij zijne eerste benoeming, hem de taak opdroeg om, als *Lector honorarius*, aan het herstel van het classische Gymnasium met raad en daad mede te werken. (1)

II. Eene groote aanwinst deed de Kwartierschool, toen, ten jare *zestien honderd en een*, (2) ANTONIUS THIJSIUS optrad, als eerste gewone Hoogleeraar der *Godgeleerdheid*. Te Antwerpen, d. 9 Augustus 1565, uit een aanzienlijk geslacht geboren, had hij gestudeerd te Leiden en te Geneve, waar hij nog den hoogbejaarden Theod. Beza tot zijn' Leermeeester mogt hebben. Van daar begaf hij zich

---

(1) Het gezegde is ontleend uit Hs. A en B, *Protoc.* en *Arch. Hard.*, mitsgaders uit *Schrass.* I. 79.

(2) Dit jaartal wordt aangegeven door Meursius, wiens uitvoerig bericht (p. 332 sqq.) de hoofdbron is, waaruit men de kennis van Thijsius vroegere lotgevallen moet putten. Met die opgave stemmen Hs. A en B geheel in. Daarnaar wijzige men dus het berigt bij Siegenb. II. T. en B. bl. 107.

naar de Hoogeschool van Heidelberg, waar zijn vierjarig verblijf hem met zijn' Medestudent Franciscus Gomarus in eene vriendschaps-betrekking bragt, die op zijn volgend levenslot beslissenden invloed had. Daarna telden hem de Engelsche Universiteiten van Cambridge en Oxford onder hare kweekelingen. Ten jare 1590 in Nederland teruggekeerd, was hij, weinige maanden, Predikant te Haarlem. (1) Maar weldra noopte hem de dood van zijn' vader, die te Frankfort overleden was, om zijn' ontslag te verzoeken, en zich op nieuw buiten 's lands te begeven. Later, ten jare 1594 en 1595, nam hij eenigen tijd den predikdienst te Amsterdam waar; doch straks, op eene eervolle wijze, tot vast' Leeraar dier aanzienlijke Gemeente benoemd, bedankte hij, wel anderen, maar geenszins zich zelveerende voldoen. (2) Verbazen zoudt Gij U, Lezer! als de ruimte mij toeliet U te verhalen, hoe vele steden en volkeren hij, als een andere *Ulysses*, gezien heeft. Alom vertrouwen inboezemende, werd hij tot verschillende gewigtige, kerkelijke zaken gebruikt. Nadat hij nog eenigen tijd te Leiden, in vriendschap met de vermaardste Geleerden, geleefd had, vond eindelijk zijn voet rust, en zijn geleerde geest vaste bezigheid in het stille Harderwijk; waar hem de dringende aanbeveling van zijn' Akademievriend Gomarus tot

---

(1) Hij wordt onder de Haarlemsche Predd. niet genoemd door M. Veeris, *vernieuwt kerk. alphabet van de namen aller Leeraars — onder het Synodus van N. Holland*, Enkh. 1750. Veelligt was hij er dus meer buitengewoon Prediker, dan vast Leeraar.

(2) Zie H. Croese Gerardszoon, *kerk. register der Predd., die — de Gereform. Nederd. Gem. te Amsterdam bedient hebben, vervolgt tot in her jaar 1778*; *Amst.* kl. 8vo. Daar leest men, bl. 31, dat Thijsius te Amst. zich eenigen tijd in het prediken geoefend had, en, d. 9 Nov. 1595, daar beroepen werd, doch zulks afsloeg, en er met prediken ophield. Dit komt volkomen overeen met Meursjus berigt; en men verbeterde dienvolgens wat Jöcher zegt.

den theologischen leerstoel roepen deed. Hij beklom dien, d. 16 Augustus 1601; en achttien jaren lang mogt zich de jeugdige School in zijn licht verblijden. Zoo getrouw en ijverig, met zoo gelukkigen uitslag was hij in zijn' dienst werkzaam, dat hij de Geldersche kerk van vele bekwame Predikanten hielp voorzien. (1) In niet weinige zaken, tot de, destijds zwevende kerkgeschillen betrekkelijk, zag hij zich, als een' Man van beproefde wijsheid en regtzinnigheid, geraadpleegd. Een en ander geschrift, daarmede in meerder of minder verband staande, gaf hij in die dagen uit; maar vergat daarom de beoefening der Oostersche Letterkunde niet. (2) In nauwe vriendschap was hij verbonden aan zijn' Ambtgenoot Pontanus, en diens niet minder beroemden vriend Petrus Scriverius; gelijk mede aan Fr. Junius, aan Ubbo Emmius en andere voorname Geleerden van zijnen tijd. (3) Schoon zijn achtbaar gelaat, ons door Meursius bewaard, eenigzins strenge ernsthaftigheid teekent; roemen hem toch zijne tijdgenooten als goed en goedhartig.

Eindelijk onttrokken hem de, voor de Kerk zoo gewigtige jaren van *zestien honderd achttien en negentien*, een' geruimen tijd, aan zijn' stillen werkkring. Hij was toch een der Nederlandsche Hoogleraren, die, volgens aanschrijving van de Staten der bijzondere Provinciën, verschenen op de groote Kerkvergadering te *Dordrecht*; welker zamenroeping hij, reeds zes jaren vroeger, had aangeraden, *» ten » einde daardoor de gerezene en droevige misverstanden,*

---

(1) Uitdrukkelijk berigt dit Meursius.

(2) Dit kan men opmaken uit den brief in *Matthaei Analect.* I. 365.

(3) Van zijne gemeenzame vriendschap met de twee eerstgenoemde geleerden vindt men menigvuldige blijken in beider brieven, bij *Matth. l. c. T. I et V.* — Dat hij onder de bijzondere vrienden van U. Emmius was, getuigt *Tjaden's gelehrte Ost-Friesland*, II. 37.

» in de kerken eenigen tijd geduurd hebbende, gevoegelijk » mogten weggenomen en gelist worden.» Hoe men ook over de zaak en hare uitkomst denke; zeker is het, en ook door de getuigenis van andersdenkenden gestaafd, dat hij, zoo als Siegenbeek zegt, *bij de Synode, tot de bekwaamste en gematigdste voorstanders der regtzinnige kerkleer behoorde.* Die gematigdheid trouwens had hij bereids vroeg getoond; toen hij, ten jare 1602, Arminius, destijds reeds door velen verdacht, als een licht der Nederlanden, tot het Hoogleeraar-ambt te Leiden aanpreef. Waarlijk! de Man, die, zelf door Gomarus toedoen Hoogleeraar geworden, fluks daarop Arminius beroep tot gelijken post aandreef; die naderhand des *laatsten* gevoelen zoo ernstig wederleide, als hij zich afkeerig betoonde van des *eersten* bovenmate strenge denkwijze; — hij moet wel een zelfstandig en onafhankelijk Godgeleerde geweest zijn, die, wat hij voor waar en goed hield, zonder omzien voorstond, en zonder zich door eenig gezag der strijdende personen te laten wegslepen. — Aan zijne geleerdheid deed de Synode hulde, toen zij hem, nevens andere bekwame mannen, tot de herziening benoemde van de overzetting des O. T., welke een gedeelte der nieuwe Bijbelvertaling moest uitmaken, die zij tot kerkelijk gebruik wenschte vervaardigd te zien. Ja! het ontbrak aan geene stemmen, die hem al aanstonds onder de *Overzeters* wilden gerangschikt hebben. Onderscheidene andere belangrijke werkzaamheden werden hem door die Vergadering opgedragen, van welke hij zich kweet tot genoegen zijner lastgevers. (1)

---

(1) Het gezegde, omtrent zijne kerkelijke werkzaamheden en betrekkingen, zal men bevestigd en uitvoeriger vermeld vinden door Brandt, *hist. der Ref.* II. 43 en 177, III. 15, 53, 71, 404, 426, 454, 924 en elders; als mede door Hinlopen, t. a. pl. bl. 115. — Wat verhinderd hebbe, dat Thijsius niet, na het overlijden van Bucerus, als over-

Intusschen bleef de Harderwijker School een' geruimen tijd van zijn onderwijs verstoken. En weldra moest zij het voor altijd ontberen. Immers, kort na den afloop der Synode, werd hij, op aanbeveling der Zuidhollandsche Synode, tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Leiden benoemd. Vóór het einde van 1619 verliet hij Gelderland, en, den 10den December van dat jaar, hoorde hem de Hollandsche Akademie zijne intreë-rede houden, die *ter aanprijzing strekte van de beoefening der theologische studie*. (1) Tot zijne levensgeschiedenis te Harderwijk behoort nog zijn huwelijk, 's jaars na zijne aankomst aldaar, met Johanna de Raet, en de geboorte van zijn' geleerden zoon en naamgenoot Antonius Thijsius, wien men niet zelden met den vader verward heeft; zoodat men des eenen schriften den anderen toekende, of ook beiden tot éénen persoon maakte. (2)

zetter van het O. T. optrad; daaromtrent vindt men belangrijke bijzonderheden in de brieven, door Heringa E. z. uitgegeven, achter zijne *bijzonderheden, betreffende de vervaardiging van de gewone Nederl. Bijbelvert.* Zie Kist en Royaards, V. 184-193.

(1) De titel der redevoering was: *Paroensis seu oratio de Theologiae ejusque studio capessendo*. Meerdere schriften van zijne hand zie men vermeld bij Meursius, p. 338.

(2) Antonius Thijsius, de zoon, geheel gelijknamig met zijn' vader, werd, reeds in 1637, buitengewoon Hoogleeraar der Dichtkunde, later ook der Welsprekendheid, te Leiden. Leest men dus, in een' brief van Nic. Heinsius aan J. F. Gronovius, (*Sylog. opp. Burmanni*, III. 209) dat hij, ten jare 1649, met den laatst genoemde ter verkrijging van een Professoraat te Leiden in aanmerking kwam; men versta dit van het gewone Professoraat der letteren. Dit slechts met één woord, opdat die aanwijzing van Heinsius niemand in dwaling brenge. Naderhand werd dese Antonius Thijsius, de jongere, Historieschrijver van Holland en gewoon Hoogleeraar der Regten. Zie Sieg. T. en B. II, 121, die, zoo wel als Saxe, IV. 441 en Pars, bl. 291, vader en zoon nauwkeurig onderscheidt. Maar schromelijk worden heider schriften vermengd en aan éénen autheur toegekend bij Jöcher, op den

III. JOHANNES ISACIUS PONTANUS. Een Man, die, in hooge mate, der tijdgenooten bewondering wekte; blijkens de opgetogenheid, waarmede men ons oude Handschrift over hem spreken hoort. » *Hij was,*'' leest men daar, » *het grootste licht, dat ooit in Harderwijk geschieden heeft; Doctor der Medicijnen, maar in alle wijsheid ervaren; grooter van verstand, dan van statur; rijker van hersenen, dan van uitspraak!*'' (1) Men heeft ge-

---

naam. Ook Fabricius, III. 529, vergeleken met bl. 526, is hieromtrent niet nauwkeurig.

Na dezen uitstap keeren wij tot den vader weder. Na zijn vertrek van Harderwijk, mogt hij nog bijna een en twintig jaren het Hoogleeraarsambt bekleeden. Hij stierf toch d. 7 Novemb. 1640, in zijn zes en zeventigste levensjaar. Behalve de aangevoerden, kan men over hem lezen *Comp. Gel. Levic. S. 2284; Foppens, I. 92; Paquot, III. 265; Kok, XXVIII, 219.* Doch, bij het raadplegen van den anders nauwkeurigen Paquot, lette men er op, dat de opgave der Harderwijker Predikanten, bl. 270, geheel verkeerd is. — Iets over Thijsius laatste ziekte vindt men in de brieven van Sarravius (*post Marqu. Gudii epistt.* ed. Ultraj. 1697) p. 21. Overigens zij men wel bedacht, dat in de *Syll. epp. Burm. III. 345, 423, en 512*, niet van den vader, maar van den *soon* gesproken wordt. — Des *eersten* broeder, Jacobus Thijsius, Hoogleeraar der Regten te Marburg, vindt men vermeld in eene noot des uitgevers van dezelfde *Sylloge*, I. 423. Twee van zijns vaders broeders waren, ten jare 1555, te Mechelen om het geloof verbrand. Dit verhaalt Paquot, die het wel zal geweten hebben. Verdient niet des Hoogleeraars gematigdheid des te grooteren lof?

(1) Dus spreekt Hs. A. — Dat Pontanus klein van lichaams-gestalte was, zegt ook Jöcher in zijn belangrijk berigt omtrent hem; en het wordt bevestigd door hetgeen men vindt op bl. 98 der verhandeling van Mr. J. T. Bodel Nyenhuis, die over onderscheidene punten van deszelfs geschiedenis een nieuw licht verspreid heeft, en vooral vergeleken moet worden met hetgene wij kortelijk over hem zeggen sullen. Het zijn de *levensbijzonderheden van den Nederl. Geschiedschrijver Joh. Is. Pontanus, meest geput uit deszelfs album*; voorkomende in de boven aangeh. *bijdragen voor vad. gesch.* van J. A. Nijhoff, II. 2. 81 volg. — Dat hij eene zwakke of stamelende stem had, mag men uit deze oude getuigenis opmaken, en daarin misschien de reden zoeken, dat hij, bij zoo grooten roem, niet vroeger, dan wij straks zullen zien, tot ruimer werkring geroepen werd.

twijfeld, of men hem *Deen* moest noemen, dan *Nederlander*. Maar eigenlijk stond op *de see* zijne eerste wieg. Namelijk zijn vader Izaak Petri woonde te Haarlem, doch begaf zich, veelligt om het Spaansche juk te ontvlieden, in het jaar 1571, van zijne echtgenootte vergezeld, naar Dene-marken. Toen zij nu, in de Deensche wateren, nabij El-seneur, zich bevonden, op den 21 Januarij van dat jaar, (1) beviel de laatste van haren, naderhand zoo beroemden zoon, die den naam van Jan Izaäkszoon, en daar-bij, om zijne geboorte op zee, den toenaam van Pontanus of *Zeman* ontving. Na eenig tijdverloop, keerden de ouders naar hun vaderland terug. De zoon, van wien wij spreken, studeerde in verschillende vakken van geleerdheid, zoo niet te Leiden, althans te Franeker. En hij kweet zich zoo voortreffelijk, dat men toen reeds eeni-germate kon vooruitzien, wie hij eenmaal wezen zoude. (2) Vervolgens deed hij, keer op keer, velerlei geleerde en langdurige reizen door Duitschland, Frankrijk en Italië; waarop hij, door het bezoeken van Akademiën en boekerijen, den reeds rijken schat zijner kundigheden aan-vulde en vermeerderde; terwijl hij met zoo vele beroemde Mannen van onderscheiden' landaard betrekkingen aan-knoopte, en in briefwisseling kwam, als voorzeker aan weinigen te beurte viel. Wie ook slechts de voornaamste zijner vrienden wilde noemen, zoude eene verbazend groote lijst van Geleerden moeten geven. (3) Tusschen beiden keer-

---

(1) Dien geboortedag vermeldt niet slechts de Westphalen, door Bodel Nyenhuis, bl. 85, genoemd; maar even zoo Jöcher op den naam.

(2) Zie Vriemoet, p. 100 et 128, wiens berigten gebruikt zijn door de Wal, p. 128 *annotatt.*

(3) Welk een' schat van brieven van zijne hand wij bezitten, kan men zien uit de opgave van Bodel Nyenhuis, bl. 108. Voeg er bij de

de hij weder naar zijn halve vaderland Denemarken. Daar trouwens had zijn vader zich op nieuw nedergezet, die er, de laatste twintig jaren van zijn leven, den post vervulde van *Agent of Commissaris der Staten Generaal* bij den Koning. (1) De zoon stond daar, drie jaren lang, den grooten Starrekundige Tycho Brahé bij, in zijne waarnemingen en geleerde navorschingen.

Maar zoo wisselende als nagenoeg de eerste helft van zijn leven was, die bijna één reistogt heeten mogt; even stil bleef hij, gedurende geheel de tweede helft van hetzelfde, te Harderwijk gevestigd. Veelligt werd hij, reeds ten jare 1604, als Hoogleeraar aan de Veluwsche school aangesteld, maar konde hij eerst, in den loop van het jaar *sexties* honderd en zes, zich geheel aan zijn' nieuwen post toewijden. (2) Zijne oorspronkelijke benoeming droeg hem het

brieven, voorkomende in het *tweede* deel der nieuwste uitgave van *Matthaei Analecta*, p. 365 sqq. Onder de brieven *aan* hem zie men die van P. Scriverius niet voorbij, *aldaar* voorkomende in het *eerste* Deel, bl. 355 volg.; noch ook die Kist bewaard heeft, in het aangeh. *Archief*, door hem en Royaards uitgegeven, IV. 181 volg. en 194 volg. Zie nog D. Baudii *ep.* (ed. *Amst.* 1662) cent. III. *ep.* 97 en C. Barlaei *epist.* (*Amst.* 1667. 2 *partt.*) p. 290. 401. 435 en 742. Alle deze vier brieven toonen, hoe naauw Barlaeus en Pontanus verbonden waren; dat te meer opmerking verdient, daar hunne goddienstige gevoelens vrij verre uit een liepen. Op de tweede der aangevoerde plaatsen, verzoekt de eerste zijn' Harderwijker vriend om een exemplaar der wetten van de Veluwsche Kwartierschool, waarvan men, bij de inrigting van het Amsterdamsche *Athenaeum*, gebruik wenschte te maken. — Door Barlaeus vriend en bloedverwant, den beroemden Petrus Cunaeus, werd Pontanus zoo hoog gewaardeerd, dat hij het geluk van hen benijdde, die zijn' dagelijkschen omgang genoten. Zie *Cun. ep.* 188. — Dat Pontanus ook met voorname Staatslieden in betrekking stond, blijkt uit v. d. Capellen, I. 377.

(1) Zie den brief des zoons, in *Analectis*, V. 997. Het sterfjaar van den vader was 1615.

(2) Hs. A. noemt het jaar 1604, als dat der aanstelling. Intusschen zegt hij zelf, *Analect.* V. 1007, in een' brief, geschreven d. 21 Decemb. 1611: *Philosophiae — professionem jam quinquennium est quum susti-*

onderwijs op in de *Wis- en Natuurkunde*. Maar weldra oordeelde men niet beter in het gebrek aan een' Hoogleeraar der *Geneeskunde* te kunnen voorzien, dan door hem ook met diens taak te belasten; waarvoor hij geacht werd, zoo goed als iemand, berekend te zijn. (1) Ook is het waarschijnlijk, dat hij bovendien openlijke voorlezingen hield over onderscheidene *classische* schrijvers, van welke hij uitgaven bezorgd heeft. Hij werd althans, t. j. 1626, tot Hoogleeraar der Grieksche taal en der Geschiedenis te *Groningen* beroepen; doch, hoe voordeelig ook de aangeboden voorwaarden waren, hij verkoos te *Harderwijk* te blijven. (2) Uit zijne school aldaar zijn verscheidene leerlingen voortgekomen, gelijk Johannes Smetius, Gilbert van Isendoorn en anderen, die, in later' tijd, zich bij de Kerk of de geleerde wereld zeer verdienstelijk gemaakt hebben. (3) Het groote aantal geschriften over

---

neo. Nu komen wel, in dezelfde *Analecta*, II. 388 en 389, twee brieven van Scriverius aan Pontanus voor, gedagteekend van 1605, waaruit blijkt, dat hij toen reeds op dezelfde plaats zich bevond, als Thijsius, d. i. te *Harderwijk*. Maar die dagteekening moet onecht zijn; gelijk, naar de juiste opmerking van Bodel Nyenhuis, ook met andere brieven van Pontanus bij Matth. het geval is. Immers de eerste komt daar voor, als reeds *getrouwd*; terwijl men echter weet, dat hij eerst t. j. 1606 huwde. Bij dezen strijd der bronnen, durfde ik in den tekst geene meer bepaalde opgave wagen.

(1) Pontanus noemt zich zelve *Medicinas et Philosophias Professorum*, in de voorrede, geteekend 1 Zomermaand 1614, vóór zijne *historische beschrijving der — koopstad Amsterdam*, die aldaar, in dat jaar, vertaald door Petrus Montanus, werd uitgegeven. Vergel. Pars, bl. 144.

(2) » *Dit moet te meer tot eere van Harderwijk verstrekken, als men aanmerkt, dat ter dier tijd enkel eene kwartierlijke, illustre School binnen die Stad was.*» Dus spreekt hierover Vonck, bl. LXIV.

(3) Over Johannes Smetius zie men bij Kist, t. a. p. IV. 124; over van Isendoorn wat onder bij zijn' naam zal gezegd worden. — Ook de beroemde Regtsgeleerde Sibrandus Siccamma vertrouwde aan Pontanus zijn' zoon. Zie de Wal, p. 162.

de meest verschillende vakken van menschelijke kennis, die Pontanus heeft nagelaten, doet ons over zijne veel omvattende geleerdheid verbaasd staan. En wij zijn geen' geringen dank aan den geleerden Bodel Nyenhuis schuldig, die ons daarvan onlangs een belangrijk overzicht gegeven heeft. (1) Den duurzaamsten roem heeft de Hoogleeraar zich door zijne *historische* werken verworven. Het was voorzeker eene zeldzaam zamentreffende onderscheiding, dat hij tot *Geschiedschrijver* aangesteld werd, zoo wel door Denemarkens Koning van zijn Rijk, als door Gelderlands Staten van hunne Provincie. Maar het zegt veel meer, dat hij dien dubbelen eeretitel zich volkomen waardig maakte. Trouwens zijne Latijnsche *geschiedenis van Denemarken*, waarvan het begin door hem zelve, het vervolg door de Westphalen is uitgegeven, werd door dien geleerden Holsteinschen Hofkanselier, een' bevoegd' regter zonder twijfel, zeer hoog en zelfs boven al zijne overige werken gewaardeerd. (2) Onder ons is meest bekend en beroemd zijne *Geldersche geschiedenis*, mede in het Latijn geschreven, naderhand door van Slichtenhorst in het Nederduitsch vertaald en aangevuld. (3) Zijne *historie van Amsterdam*, hoe zeer ook eenigermate

---

(1) In de boven aangeh. verhandeling. Voor onderscheidene bijzonderheden, in ons berigt, zonder aanvoering der bronnen verhaald, zoek men aldaar het bewijs; gelijk wederkeerig ons verhaal het zijne, naar ik hoop, eenigzins aanvult.

(2) Zie Bodel Nyenhuis, bl. 99. Vergel. intusschen vooral ook, omtrent het daar gezegde, Jöcher. Onder Pontanus schriften, tot de *Deensche* geschiedenis betrekkelijk, behoort nog: *Vita Christiani III, Daniae et Norvagiae Regis*, door L. Hübner uitgegeven, t. j. 1729.

(3) Over de vroegste, ongunstige lotgevallen van dit, naderhand zoo beroemde werk zie men belangrijke bijzonderheden bij Pars, bl. 105. Groot was intusschen de eere, die de Staten van Gelderland hunnen Geschiedschrijver Pontanus en zijn werk aandeden. Hierover moet vóór allen geraadpleegd worden Vonck, bl. LXV. volg.

in eene behoefte van dien tijd voorziende, berokkende hem van verschillende zijden scherpe berisping, en werd te Rome op den *index* der verbodene boeken geplaatst. (1) — Overigens toont het de onbekrompenheid en veelzijdigheid zijner studiën, dat hij, de vriend van Tycho Brahé, welke de *hemel- en aardglobe* van Robert Hues met vele verbeteringen uitgaf, met die astronomische navorschingen ook de opzettelijke beoefening der *Zielkunde* paarde; blijkens zijn akademisch proefschrift *over de vermogens van 's menschen redelijken geest*. (2) Onder de oefeningen, door den geleerden Pontanus beproefd, was er slechts ééne, waarin zijne tijdgenooten, of althans sommigen hunner, meenden, dat hij minder gelukkig slaagde; de behandeling namelijk der Latijnsche lier. Waarom dan ook zijn gemeenzame en vertrouwde Vriend Petrus Scriverius hem een' heuschen wenk gegeven zal hebben om zich daaraan niet meer te wagen. (3)

Wenscht men omtrent de huiselijke omstandigheden van den beroemden Man iets te vernemen; d. 19 Mei 1606, verbond hij zich, te Harderwijk, in den echt met Anneken van den Heden. Eene zijner dochters, Anna Pontana, huwde d. 13 Februarij 1633, aan den Harderwijker Hoogleeraar Antonius Matthaëus, en zag, op ver-

(1) Over de laatst genoemde bijzonderheid zie men Foppens; volgens wien gelijk verbod werd uitgevaardigd tegen Pontanus *Origines Francicae*, Hard. 1616. 4to.

(2) *De rationalis animae facultate*, L. B. 1593.

(3) Volgens Foppens, Jöcher en anderen, stelde eens Pontanus aan Scriverius dit raadsel voor:

» *Dic mihi, quid majus fiat, quo pluria demas?*”

Het, zeker niet verwachte antwoord luidde:

» *Pontano carmina demas; major erit.*”

Het *Comp. Gel. Lex.* S. 1745, meent, dat hij, in zijne jeugd, gelukkig de lier hanteerde, maar, in den ouderdom, dat vermogen hem ontstond.

zoek van haren vader, zich met een bruilofsdicht van den beroemden Barlaeus vereerd; (1) — eene andere, Helena Pontana, d. 8 September 1639, aan diens broeder Christophorus Matthaeus, toen nog Conrector, later mede aldaar Hoogleeraar; terwijl eene derde, Susanna Pontana, d. 24 Julij 1642, hare hand schonk aan Cornelis van der Linden, Predikant te Bunnik. Doch toen was haar vader reeds overleden. Immers Johannes Isacius Pontanus stierf ten jare *zestien honderd negen en dertig*, en zijn sterfelijk overschot werd, *den vijfden October*, op het koor der kerk begraven. (2) Zoo rustte zijn ligchaam in het heiligdom der Gemeente, van wier leere en belangen hij een warm en ijverig voorstander geweest was! (3)

IV. Groot was het verlies geweest, dat de Kwartierschool onderging door het vertrek van Thijsius. Maar hoogst

---

(1) Zie des laatsten aangehaalde *Epistolae*, p. 435.

(2) Opgave uit de *rekeningen der Kerk*, die dus het tijdstip van Pontanus overlijden naauwkeuriger, dan men tot nog toe konde doen, aanwijst. V. Kampen, I. 249, vergist zich omtrent geboorte- en sterfjaar beide; omtrent het laatste ook, nevens anderen, Kok, XXIV. 36. Al mijne naast vorige opgaven zijn ontleend uit het *Hard. trouwboek*. De naam van Pontanus echtgenoot: van den Heden wordt mede door het *doopboek* bevestigd, waar men evenwel ook leest: van Heden. Dit eene en andere kan ik, geholpen door de goedheid en naauwkeurigheid van mijn' Vriend, M^r. G. A. de Meester, aanbieden ter aanvulling der voortreffelijke verhandeling van Bodel Nyenhuis.

(3) Dit blijkt uit een' uitvoerigen en hoogst belangrijken brief van Pontanus zelve, in de *Analecta*, V. 1007 sqq.

Behalve de aangehaalden, zie men ook nog over hem G. Outhof, in het vervolgwerk: *Levensbeschrijving van beroemde en geleerde mannen, met hedend. sterfgevallen en andere merkwaardigheden*, St. III. N°. 5, bl. 603, Amst. 1731; (in weêrwil der feilen, belangrijk om de opgave van gelijknamige schrijvers, met welke men onzen Pontanus ligtelijk verwart) en Coll. d'Esc. IV. 1. 234 *aanteek.*

gelukkig werd het vergoed door de benoeming van een' jeugdigen Man, die, zoo hij al als Godgeleerde voor hem wijken moest, als Taalkenner hem overtrof. Die opvolger was CONSTANTIJN L'EMPEREUR VAN OPIJCK. Zoo toch den naam schrijvende, volgen wij de oudste bescheiden, die wij konden raadplegen (1) Elders heet hij C. l'E. van (de, a b) Opwijck, of niet zelden ook alleen Constant l'Empereur. (2) Meer dan ééne dwaling is, omtrent zijn levenslot, in omloop. Foppens, Paquot, Saxe en anderen maken hem om strijd tot een' *Nederlander*. Het is evenwel ontwijfelbaar zeker, dat hij, in Hooimaand *vijftien honderd een en negentig*, te *Bremen* geboren werd. Derwaarts toog zijn vader, Antonius Caesar geheeten, om den godsdienst uit Brabant verdreven. De zoon intuschen kwam reeds vroeg in het vereenigde Nederland; zoo wel als zijn jongere broeder Johannes l'E. v. O. De laatste, gehuwd met Abigaël Thijisia, dochter van den

---

(1) Hs. A en het Harderwijker trouwboek. Hij zelf schreef zijn' naam verschillend. *Opwijk* of *Opwijck* was niet zijne geboorteplaats, gelijk Saxe, die over hem IV. 336 en 595 spreekt, en anderen moenden. Maar daar was een familiegoed, waarnaar hij zich noemde. Zie Rotermund, I. LXVI, wiens berigt over het geheel naauwkeuriger is, dan dat van de meeste anderen. — Gewoon was in die dagen, hoe vreemd het ons nu ook voorkomt, het gelijktijdige gebruik van verschillende geslachtsnamen derzelfde familie, die in onderscheidene talen gelijke beduidenis hadden. Zoo heette de vader van den Hoogl. Caesar, hij zelf l'Empereur, maar dikwijls ook, in Latijnschen stijl, Imperator; gelijk hij bestendig genoemd wordt in de *epistolas Sarravii*, boven naauwkeuriger aangehaald, p. 21, 49, 87, 125. — Den korteren naam van l'Empereur draagt hij ook in de zeer vriendschappelijke, en van wederzijdsche hoogschatting getuigende brieven, gewisseld tusschen hem en zijn' Bremer landsman Coccejus. Zie deszelfs *Anecd.* II. ep. 18. 21. 35. 59. 76. 77. 88.

(2) Dat hij zelf somwijlen zoo zijn' naam teekende, blijkt onder anderen uit de handteekeningen bij Kist en Royaards, IX, tegen over bl. 490.

Harderwijker Hoogleeraar Thijsius, was achterevolgens Predikant te Leiderdorp, in den Briel en eindelijk in den Haag, waar hij, d. 22 Augustus 1637, in zijn 43ste levensjaar, stierf. Constantijn zag zich, d. 8 April 1614, ingeschreven als Student der Akademie van Franeker. (1) Hier leide hij zich niet slechts op de Godgeleerdheid toe, maar inzonderheid ook op hetgeen hem naderhand zoo vermaard maakte, op de Oostersche talen en Joodsche Oudheden. Trouwens de wensch om daarbij den grooten Johannes Drusius tot leidsman te hebben, zal hem vooral derwaarts getrokken hebben. Die studie besloot hij in het jaar 1617, toen hij, den 24 van Lentemaand, aan dezelfde Hoogeschool, door den beroemden Maccovius tot Doctor der Godgeleerdheid bevorderd werd. (2)

Niet lang daarna, d. 7 van Wijnmaand *zestien honderd en negentien*, werd hij tot opvolger van Thijsius te Harderwijk aangesteld, veelligt op diens aanbeveling. Vreemd is het, dat, schoon hij daar acht jaren bleef, en er zijn' roem grondvestte, evenwel Fabricius en Saxe van zijn verblijf in Gelderland geene kennis gedragen hebben. Weldra, d. 19 Mei 1622, verbond hij zich in den echt met Weintgen de Witt, eene jonge dochter, die te Amsterdam woonde. (3) Hem was het onderrigt der *Godge-*

---

(1) Zie de *Excerpta ex albo Acad. Fran.*, achter Blancardi or. *pa-neg.* p. 57, vergeleken met die redev. zelve, bl. 28. Uit de eerst genoemde plaats blijkt ook ontegenzeggelijk zijne afkomst van *Bremen*. — Het gezegde omtrent den broeder, Johannes l'E. v. O., wien *Foppens* zonderling met den vader verward heeft, rust geheel op het *graf-schrijft*, bewaard door Paqu. IV. 414.

(2) Na verdediging zijner *dissert. de originis peccato, Fran. 1618. 4to.* Bij de opgave van den tijd zijner bevordering volg ik *Cocc. Opp.* VIII. p. 52, die l'E m p. zijn' landsman en grooten vriend noemt.

(3) Men zie wederom *Ms. A* en het trouwboek, waar hij genoemd wordt *Doctor en Professor der Heilige Schrift*. — Bij Fabricius zie men I. 252.

leerdheid, benevens dat der *Hebreeuwsche taal*, opgedragen. Dat hij van het eerst genoemde vak niet weinig werk maakte, bleek uit zijne *verhandelingen*, te zamen een *theologisch samenstel* uitmakende, die hij door zijne leerlingen aan de Kwartierschool openlijk verdedigen liet, en naderhand vereenigd uitgaf. (1) Intusschen was en bleef de hoofdrichting zijner studie, gelijk men van den leerling en vereerder van Drusus verwachten kon, Oostersch-taalkundig. In de Thalmudische en Rabbijnsche Letterkunde had hij, gelijk onderscheidene zijner uitgegevene schriften getuigen, de zeldzaamste ervarenheid. (2) Het was dus eene zeer gelukkige gedachte, dat men hem naderhand te Leiden de academische taak opdroeg om de waarheid van het Christendom tegen de Joden te handhaven. Van waar hij toen den zonderlingen titel ontving van *Hoogleeraar der Joodsche verschillpunten*. In de Hebreeuwsche Letter- en Oudheidkunde had hij, naar des grooten Bocharts getui-

(1) *Disputationes theol. Hardervicenas, s. systema theologicum*, L. B. 1648. 8. Verg. Paqu. IV. 18, wiens berigt hieromtrent naauwkeuriger is, dan dat van Jöcher. — Intusschen zie ik uit Hs. A, dat dit werk ook reeds gedrukt is te Harderwijk, 1626. 4.

(2) Laat mij beproeven, zonder eenige aanspraak op volledigheid te maken, het voornaamste zijner, hiertoe behoorende schriften kortelijk te vermelden. Vóór alles dan komt hier in aanmerking de beroemde *Clavis Thalmudica, Hebr. et Lat., curd C. P'E.*, L. B. 1634. 4; op nieuw uitgegeven door H. J. van Bashuizen, 1715. Voorts *Tract. Mid-doth, s. de mens. templi, Hebr. et Lat. cum comm. ejusdem*, L. B. 1630. 4; — *Abrahamielis et aliorum comm. in Jes. Hebr. et Lat. eod. edente*, ibid. 1631. 8; — *M. Kimchi, introd. ad scientiam, c. n. ejusd.* ib. 1631. 8; — *Jos. Jachiadae paraphr. in Dan. cum vers. et notis ejusdem*, Amst. 1633. 4; — *Tract. mischnicus Bava Kama de legg. Hebr. forens. Hebr. et Lat. cum comm. ejusd.* L. B. 1637. 4.

Hoe veel de groote uitgave der *Mischna* van Surenhusius aan P'Empereur te danken had, blijkt uit het verslag van Fabricius, I. 246.

genis, weinige zijns gelijken. (1) Alles ging hem ter harte, wat Bijbelsche taalstudie en Oudheidkennis bevorderen kon. Daarom gaf hij zoo wel Erpenius Arameesche en Aethiopische spraakkunst aan het licht, (2) als het belangrijke Oostersche reisverhaal van Benjamin Tudelensis. (3) Ongeveer acht jaren, had Harderwijk zich in het licht van dezen uitnemenden Taalkenner mogen verheugen; toen hij, ten jare *sestien honderd zeven en twintig*, zijn voorganger naar Leiden volgde, (4) en daar het Hoogleeraarsambt der *Hebreeuwsche taal* met eene redevoering aanvaardde, *over hare waardigheid en nuttigheid*. (5)

---

(1) Over die aanstelling te Leiden, als *Professor controversiarum Judaicarum*, waarmede de uitgave der *Clavis Thalmud.* in verband stond, zie men belangrijke bijzonderheden bij Coll. d'Esc. V. 103. en bij H. J. Koenen, *geschied. der Joden in Ned.* bl. 259, waar ook van Senden aangehaald wordt. Opmerkelijk is het, dat de Leidsche Curatoren mede aan den grooten Coccejus de taak opleiden om tegen de Joden te schrijven. Zie Cocc. Opp. VIII. ep. 28. — De getuigenis van Bochart is te lezen bij Fabric. I. 252.

(2) Minder bekend is Erpenii *Gramm. Chald. et Syra, op. C. P.E.* Amst. 1628. 12; op nieuw uitgegeven bij den tweeden druk van Erp. *Gramm. Ebr. gen.* L. B. 1659. 8. Zie catal. van J. H. Pareau (*Traj. ad Rhen.* 1833.) p. 102. Dat daarbij ook de *Gramm. Aethiop.* van Erp. gevoegd is, leerde mij Juynboll, *in annot. ad or. de Hamakero* (*Ann. Ac. Gron.* a. 1835-1836) p. 50.

(3) *Itinerarium D. Benjaminis, Hebr. et Lat. ed. C. P.E.* ab O. L. B. 1633. 8 et 1663. 8. De laatste uitg. komt voor bij Par. t. a. pl. p. 120. Zie over dit reisverhaal v. Hamelsveld, *Aardrijksk. des Bijb.* I. 103, die evenwel de uitgaven van l'Empereur niet vermeldt.

(4) Foppens laat l'E. van Harderwijk vertrekken naar *Franeker*, waar hij wel *Student*, doch nooit *Hoogleeraar* geweest is. — Het *Comp. Gel. Lez.*, bl. 650, spreekt over hem, als of hij alleen te *Leiden* Hoogl. ware geweest, zonder een woord te reppen van zijn verblijf te *Harderwijk*.

(5) *Or. inaug. de L. H. dignitate et utilitate*, L. B. 1627. 4.

Wat zijn later lot betreft; vele jaren lang bekleedde hij dien post aan de eerste Akademie, met blijvenden roem. Hij werd er evenwel van afgetrokken, toen, in 1639, Graaf Johan Maurits, Gouverneur van Brazilië, hem tot zijn Raad aanstelde. Beter voorzeker kwam met zijn

V. Zoo stil en effenbaar de levensloop geweest was van Varnerius, den eersten Veluwschen Regtsleeraar; even afwisselend was het lot, zoo wel als de denkwijze, waardoor zijn opvolger BERNHARD SUTHOLT geslingerd werd. Te Hamm in Westphalen geboren, en opgevoed in den Hervormden godsdienst, studeerde hij eerst te Groningen, daarna te Helmstadt, eindelijk te Heidelberg. Hier bleek het weldra, hoe veel hij bezat om menschen voor zich in te nemen, die zijn lot konden verbeteren. Het gelukte hem toch, door den Heere van Brederode, die, als Nederlandsch Afgezant aan onderscheidene Duitsche Hoven, zich meermalen in laatst genoemde Akademiestad onthield, aanbevolen te worden aan de Curatoren van Leiden. Hij ontving van hen verlof om daar openlijke voorlezingen over de Regtsgeleerdheid te houden; en kwam tot dat einde, in het midden des zomers van 1620, aan de beroemde Universiteit. Doch dit verlof werd spoedig, waarom weet men niet, ingetrokken. (1) Intusschen had hij zich een' nieuwen en ijverigen begunstiger verworven aan Petrus Cunaeus, die vruchteloze pogingen aanwendde om hem tot een' Regts-katheder, aan de Hollandsche Akademie, te doen verheffen. Maar met beteren uitslag werkte hij voor hem te Harderwijk, waar zijne stem zoo veel vermogt! Aldaar werd Sutholt, na bijna tweejarig verblijf te Leiden, door deszelfs voorspraak, in het vroege voorjaar van

---

aanleg de opdracht overeen van het Professoraat der Godgeleerdheid, hem geworden, kort vóór zijn' dood, die inviel ten jare 1648. Men zie nog, behalve de door Saxe en ons aangehaalden, Siegen b. I. 136. 157. II. Ten B. 115. 406; maar vooral de lijkrede van J. Trigland, aangeh. zoo door hem, als door Schotel, *kerk. Dordrecht*, I. 397.

(1) Met een woord spreekt daarover Siegen b. T. en B. II. 68. Vergelijk vooral de noot van Burman op Cunaeus, *ep.* 123, p. 189. Met groote warmte beval hij hem ook aan den Leidschen Curator Rochus van den Honaert. Zie *ep.* 126.

zestien honderd en twee en twintig, als Hoogleeraar der *burgerlijke Regtsgeleerdheid* en *practische Wijsbegeerte*, benoemd. Bij zijne intree-rede, den zesden Junij van dat jaar gehouden, toonde hij hoe naauw die beide vakken van wetenschap verbonden zijn. (1) Eene stoffe niet slechts met zijne ambtsbetrekking uitnemend strookende, maar niet minder met de inrigting zijner studiën. Immers de groote Ulr. Huber (2) verklaarde, dat welligt niemand beter dan Sutholt, de *Wijsbegeerte* ter bevordering der *Regtskennis* aangewend had. Dat deed hij inzonderheid in eene reeks van verhandelingen over de *Instituten*, welke hij alle, binnen den tijd van een jaar, openlijk liet verdedigen, en die, weldra uitgegeven zijnde, zijn' roem als wijsgeerig Regtsgeleerde, zeer wijd verbreidden. (3) Hoe het hem intusschen aan de Kwartierschool ging, en welk een' gang hij zelf hield, vooral bij zijne godsdienst-verandering; dit verhaalt een oud schriftelijk bericht aldus: » *Hij was een Man, in het oog en naar de wereld, en immers zoo geslepen met de pen, als op den stoel; gelijk dat*

---

(1) In or. *de ratione interpretandi Juris, et Philosophiae activae cum juris studio conjunctione*, Hard. 1622. 8.

(2) Die verklaring is aangevoerd door Jügler, welke, II. 103 volgg. omtrent Sutholt belangrijke narigten geeft, door ons vergeleken met en aangevuld uit Hs. A, waaruit aanstonds bijna letterlijk het eene en andere zal worden medegedeeld. Maar wie er gelegenheid toe heeft, verzuime vooral niet Cunaeus te raadplegen, ep. 137 sqq. Schraas., I. 79, heeft genoegzaam al het zijne uit Hs. A.

(3) De titel was: *Dissert. undeviginti, quibus universum jus Institutionum ex principiis explicatur, ad brevitatem, ut instar compendii, ad item perspicuitatem, ut in locis obscurioribus vice commentarii esse possint*, Harderv. 1623. — Dit werk heeft wel hier en daar tegenspraak gevonden, maar toch zoo grooten opgang gemaakt, dat het verscheidene malen herdrukt moest worden. Jügler heeft er de letterkundige geschiedenis van gegeven. Ik weet niet zeker, of tot dien bundel ook behoord hebbe Sutholts afzonderlijk uitgegevene *diss. de jurisdictione, mero et mixto imperio*, Genev. 1624. 8. Zie E m t. II. 99.

» *zijne grondige en overfraaije witleggingen over de Insti-*
 » *tuten bevestigten. Dan eene aangeborene wispelturigheid*
 » *en hoogdravend gemoed, (gemeene smetten van meer dan*
 » *gemeene verstanden) welke van elders werden gevoed met*
 » *hope op meerdere heerlijkheid, hebben zijne verdere*
 » *deugden bedorven, en zijner glibberige ziel tot een' val-*
 » *strik gestrekt. Als hij toch, om zijne eersucht te ver-*
 » *bloemen, uit zich zelven verklaarde, bij de drie jaren*
 » *omtrent het stuk van den godsdienst getwijfeld, en nu,*
 » *met voorbijgang der Gereformeerden, daarover met de'*
 » *(Roomsche - Katholieke) » Leeraren te Keulen en den Kel-*
 » *lenaar van Putten (1) onderhandeld te hebben; is hem,*
 » *bij de Curatoren en den Schoolraad, op d. 12 September*
 » *1623, de leerstoel voor eenigen tijd verboden. Als wijders*
 » *l'Empereur en van Mehen (2) hem, door sterke*
 » *betuigingen en onderrigtingen, getracht hadden weder*
 » *op den regten weg (van het Hervormde geloof) te bren-*
 » *gen, en echter de, eenmaal ingedronken staatzucht voor*
 » *de waarheid niet wilde wijken; heeft hij, om de schande*
 » *van ontzetting voor te komen, in April 1625, zelf voor*
 » *zijn' dienst bedankt.*'' Het aangevoerde berigt moge eeni-
 germate den minder zachtmoedigen geest dier tijden ade-
 men, waarom ik dan ook niet ieder woord van hetzelfde
 voor mijne rekening wil nemen; — ook anderen schrijven
 zijn' overgang tot de Roomschegezinden toe aan teleurge-
 stelde eersucht, daar het hem mislukt was, met behulp

---

(1) De Kerkhervorming ging, op de Veluwsche dorpen, in het eerst tra-
 gelijk voort. Zie Ypey en Dermout, *geschied. der Ned. Herv. Kerk*,
 II. 86. Lang bleef dus daar de Roomsche Geestelijkheid invloed en goe-
 deren behouden; wat inzonderheid plaats vond te Putten, een aanzien-
 lijk dorp, twee uren van Harderwijk gelegen.

(2) De bekendg Harderwijker Predikant, over wien wij later nog iets
 zullen zeggen.

van Cunaeus, een Professoraat te Leiden te verkrijgen. Hoe het zij; den eersten Augustus van het genoemde jaar 1625, leide hij te Keulen openlijk belijdenis af van het Roomsche kerkgeloof. En men kan hem zelve zijne zaak hooren verdedigen, in een, aldaar uitgegeven geschrift, dat de *redenen openlegt, waarom hij, met afzwering der Calvijnsche ketterij, het R. C. geloof omhelsd hebbe.* (1) Wat men ook over dien stap oordeele; van wispelturigheid kan men den schranderen en geleerden Hoogleeraar niet wel geheel vrijpleiten. Immers, door bemiddeling der Keulsche Geestelijkheid, had hem de Aartsbisschop van Salzburg, tot prijs van zijn' overgang, een voordeelig Professoraat aldaar aangeboden. Maar weldra begaf hem de lust om, gelijk hij beloofd had, derwaarts te gaan; en trad hij in dienst van den Paltsgraaf Wolfgang Wilhelm te Neuburg, die, even als hij, de Protestantsche belijdenis verzaakt had. Deze maakte hem Regerings-Raad te Dusseldorp; welke betrekking hem evenwel niet zoo veel eer en genoeg schijnt aangebragt te hebben, als hij gehoopt had. Ja! mag men een berigt van Leibnits (2) gelooven, dan werd de, eertijds zoo scherpzinnige en verwonderlijk geleerde Man, door zijne nieuwe geloofsgenooten, bijna voor dwaas en ongeschikt ter behandeling van zaken gehouden. Glansrijk was de opgang zijner le-

---

(1) *Causae conjectio, cur, ejusmodi haeresi Calviniana, fide Romano-Catholicam nuper sit amplexus, Colon. 1625.* Met het daar gezegde vergelijke men den belangrijken brief, dien hij, na zijnen overgang, aan Cunaeus schreef. (Cun. ep. 141.) Hij beklagde zich daarin, dat zelfs deze zijn ijverige Begunstiger, die hem nu nog genegen bleef, zijnen stap aan eer- en winzucht toeschreef, en poogde hem over te halen om zijn voorbeeld na te volgen; zoo als, zeide hij, weldra onderscheidene voorname Regtsgeleerden doen zouden.

(2) *Miscell.* p. 146, aangeh. door Burm. *ad* Cun. p. 210 en door Jügler.

venszon, maar, met donkere nevelen bedekt, ging zij onder! (1)

VI. De ouders van den Hoogleeraar Sutholt konden wij, bij gebrek aan berigten, niet noemen. Maar des te bekender is de vader van diens opvolger op den Harderwijker Regts-katheder, LAMBERTUS of LAMBERT GORIS. Het was Marten Goris of, zoo als hij, met Latijnsche naambuiging, dikwijls genoemd wordt, Martinus Gregorius, Kanselier van Gelderland; een Regtsgeleerde, groot van bedrijf, zoo wel in staatszaken, als in kerkelijke aangelegenheden. Als eerste Raad van Gelderland, verwierf hij zich den lof van ijver en trouw, voorgelicht door uitgebreide, regtsgeleerde en historische kennis. Tot de Dordsche Synode, in 1618 en 1619, wegens Gelderland afgevaardigd, opende en sloot hij de Vergadering, zoo verre dit de taak was der Staats-Commissarissen, aan wier hoofd hij stond. En niet zelden deed hij aldaar zijne stem hooren, en zijn' invloed gelden. (2) — Zijn zoon, van wien wij spreken moeten, Lambertus Goris werd te *Arnhem* of, naar anderer opgave, te *Nijmegen*, uit Josina Lamers geboren. (3) Met gelukkigen uitslag, streefde hij er naar om

---

(1) Jöcher wist niets van Sutholts verblijf te Harderwijk. Het berigt van Paquot, IV. 96-100, maakt hem tot gewoon' Hoogleeraar te *Leiden*, en laat hem van daar bevorderen naar *Harderwijk*. Niemand intusschen zegt ons, waar en wanneer hij gestorven zij. Volgens Hs. A is hij, een *ontijdig berouw gevoelende, in den bloei zijns levens verdwenen*. — Om zijne schriften volledig te kennen, vergelijkte men met het bovenstaande Jügler en Paquot.

(2) Zie Schelt. I. 384 en vooral II. 584; alsmede Brandt, III. 18. 161. 610 en op andere plaatsen, in het *register* aangegehaald. — Men zij bedacht, dat de dubbele benaming van Gregorius en Goris, beurtelings aan den vader gegeven, somwijlen verwarring heeft doen ontstaan.

(3) Jöcher geeft hem *Nijmegen* tot geboorteplaats, veelligt tot dat

erfgenaam te worden van den regtsgeleerden roem, door vader en grootvader verworven: want ook de laatste was een beroemd Priester van Themis geweest. Daartoe dan bezocht hij onderscheidene Akademiën van Opperduitschland en Frankrijk. Maar geene buitenlandsche reizen of studiën deden hem de beoefening verwaarloozen der regten en hergebragte gewoonten, die in de onderscheidene vaderlandsche Gewesten kracht van wet hadden. Hoe geheel hij daarin te huis was, en hoe diep hij in derzelve aard en oorsprong doorgedrongen was, toont meer dan een zijner uitgegevene werken, die zijn' naam gevestigd hebben. (1) Terwijl hij van de inspanning, door die, even omslagtige, als noodzakelijke studie gevorderd, bij de beoefening der Latijnsche Dichtkunst verademing zocht. Getuige onder anderen zijn Latijnsch gedicht, in min gewone maat gevat, ter eere van *Nijmegen*. (2) D. 31 Bloeiimaand *zestien honderd en vijf en twintig*, trad hij, als Hoogleraar der *Regten en practische Wijsbegeerte*, te Harderwijk op. Niet weinig scheen die School zich van zijne kunde en zijnen

---

vermoeden geleid door zijn lofdicht op die stad. Zoo doet ook, in navolging van *Wittes diar. biogr.*, het *Comp. Gel. Lex.* bl. 348. Maar *Foppens*, die meer van hem schijnt geweten te hebben, noemt *Arakem*.

(1) Hiertoe behooren, *Comm. ad — consuetud. Velaviae, Noviom.* 1645. 1664. 4; — voorts *Adversariorum juris subcis. — prodromus, in quo sparsim — illustrandae consuetud. Gelr. et Zutp. specimen proponitur* etc. *Noviom.* 1632. 8. Dit boek maakt den grondslag uit van het veel uitvoerigere: *Adversariorum juris subcis. ad lucem consuetudinis Gelriae ac Zutph. ac vicinarum Belgii provv. tractatus IV.* etc. *ed. 2^a*; *Arnh.* 1635. 4; *ed. 3^a et plane nova*, *ibid.* 1651. 4. Zijn' *comment.* — *de officio Praesidis*, vindt men bij *Saxe*; — zijne *notae ad Frid. à Sande tract. de effestuatione*, bij *Jöcher* aangevoerd. De verdiensten van *Goris* omtrent de vaderlandsche Regtsgeleerdheid zijn, op eene treffende wijze, in het licht gesteld door *J. O. Arnitz*, p. 35-37.

(2) *Carmen hendecasyllabum de laudibus Neomagi*, te *Arnhem* uitgegeven.

ijver te mogen beloven. Maar het was, als of hij slechts kwam om weder henen te gaan. Want, voordat nog dat jaar ten einde was, werd hij tot *Syndicus* of *Pensionaris* van Nijmegen aangesteld, en zagen zich de Curatoren genoodzaakt hem, hoe noode ook, het verlangde ontslag te geven. (1) Onder zullen wij hem, tegen het einde zijner dagen, nogmaals met die vergadering in eene kortstondige betrekking gebracht zien.

VII. Wat langer dan Goris, maar toch voor haar' luster veel te kort, mogt de Hoogeschool diens opvolger EVERHARD BALCK bezitten. Te Deventer, in *vijftien honderd negentig*, geboren, had hij eerst elders, maar laatst en voornamelijk aan de Fransche Akademie van *Bourges*, de Letteren en Regten beoefend. Daar verkreeg hij, in het laatst genoemde vak, niet slechts het Doctoraat, maar ook het Hoogleeraarambt; ten blijke van den vroegtijdigen roem, ook buiten 's lands, hem ten deel gevallen. Zijne *Nederlandsche* vrienden hadden hem zoo weinig vergeten, dat zij, ten jare 1624, zich zeer beijverden om hem te

---

(1) Van daar misschien, dat Saxe, die, IV. 390, iets van hem zegt, omtrent zijn verblijf te Harderwijk, niets schijnt geweten te hebben. — Hij bleef te Nijmegen in groote eere en aanzien, tot dat hem, d. 20 Zomermaand *zestien honderd een en vijftig*, eene hevige koortsziekte in het graf sleepte. Zie Smetius, *Chronijk van de stad der Batav.* — *vervolgd tot 1784*, bl. 195 en de daar aangehaalden. Bij eenigzins verschillende opgave van den sterfdag door anderen, volg ik Smet., die zich beroept op het grafchrift. — Nog zie men, behalve de reeds genoemden, T. L. Roukens, *in or. de Acad. Neom.* p. 7; v. Kampen, I. 309, en Kist, in het aangeh. *Archief*, IV. 159 en 179.

Tot zijn geslacht behoorde misschien de geleerde Arts Gerhard Goris, die in het begin der 18de eeuw bloeide, en ons later zal voorkomen, van wien Adeling, op den naam, gesproken heeft; als mede Casparus Goris, Pred. te Amsterdam, 1729-1751, over wien men zie Croese, in het aangeh. *kerk. reg.* p. 214. Een gelijknamige Casparus Goris, † 1730, was Conrector te Dordrecht.

Franeker tot Hoogleraar te doen benoemen; welke pogingen echter geen gevolg hadden. (1) Intusschen schijnt vaderlandliefde, misschien ook Frankrijks staatkundige toestand, hem genoopt te hebben om het vermaarde Bourges voor de, toen eerst opkomende Geldersche Kweekschool te verlaten. Aan deze laatste althans werd hij, den vijftenden Augustus 1625, gemagtigd om openlijke lessen te houden, en, den negenden Mei zestien honderd en zes en twintig, op gelijken voet als zijne voorgangers, tot gewoon' Hoogleraar der *Rechtsgeleerdheid* aangesteld. Dat ambt aanvaardde hij met eene redevoering, welke een' gemakkelijker' weg om het burgerlijke Regt te leeren kennen voorstelde. (2) Zeker poogde hij, bij zijn mondeling onderwijs, de duidelijkheid en levendigheid der *Fransche* Regtsleeraars met *Nederlandsche* grondigheid te paren. — Ten jare 1628, gaf hij een regtsgeleerd mengselwerk uit, " *groo- ter van gewigt, dan van bladeren,*" waarin men vele nieuwe uitleggingen roemde van duistere plaatsen der Romeinsche wetboeken. (3) Dat werk vereerde zijn ambtge-

(1) Zie Cunaeus, ep. 143.

(2) *Orat. de commodiore perdiscendi Juris ratione, habita in ill. Gymn. Gelro-Vel., cum praelect. auspicaretur, Hard. 1625. 4.* Zij werd reeds bij de eerste opening zijner lessen gehouden.

(3) Getuigenis van Hs. A. De titel van het bedoelde werk is: *Electorum Juris civ. Libri II, in quibus varia Jur. civ. loca et quaestiones noviter explicantur etc. Hard. 1628. 12.* Wat Balck verder heeft nitgegeven, ziet men aangewezen bij Revius, p. 673 en Chalmot, II. 44. Uit deze drie bronnen is hoofdzakelijk dit korte levensberigt geput. Wat Jöcher en anderen, door Chalmot aangehaald, hebben, is meest uit Revius ontleend. Men kan er bijvoegen Schraas. I. 79 en *Comp. Gol. Lex.* S. 220. — Waaron Saxe, IV. 325, Balck *Jurecos. et Philologum Hurdorv.* noeme, weet ik niet. — Het lofdicht van Zevecoot zie men bij Paqu. XVIII. 435.

Misschien waren aan onzen Everh. Balck, in de zijdlinie, verwant Dominicus Balck, beroemd Hoogl. te Franeker, (over wien men raadplege Vriem. p. 758, Paqu. XVIII. 436 en vooral de Wal,

noot Zevecoot, van wien wij aanstonds spreken zullen, met een lofdicht, dat des schrijvers verdiensten omtrent zijn vak grootelijks verhief, en van zijne voortgezette studiën aan Themis de uitnemendste voordeelen toezeide. Maar, helaas! al te ijverig waren die studiën, om langdurig te kunnen zijn. Eene ziekte, die hij, door overpoosde inspanning en vooral door onmatig nachtwaken, zich op den hals gehaald had, sloopte vroegtijdig zijne lichaamskrachten. Naar Deventer vertrokken om, door verandering van lucht, zijne uitgeputte gezondheid te herstellen, en tevens zijne moeder te bezoeken, bezweek hij daar, den tweeden van Lentemaand *zesien honderd acht en twintig*, naauwelijks 38 jaren oud.

VIII. Drie Regtsgeleerden hielden ons achterevolgens bezig. Nu leidt ons de tijdorde tot den niet minder beroemden Letterkundige JACOBUS ZEVECOOT, „den verwant, „landgenoot en natrachter van den grooten Daniël „Heinsius; die d. 19 October 1626 te Harderwijk kwam, „om de jeugd de Welsprekendheid te leeren, en eenige „Romeinsche schrijvers uit te leggen, en, d. 17 Junij *ses- „tien honderd seven en twintig*, als gewoon Hoogleeraar „der Welsprekendheid en geschiedenissen ingeleid werd. „Een Man met mond en pen even rad, en seer ervaren „in de burgerlijke wetenschappen en oorlogsraden.” (1)

---

p. 337, als mede Chalm. II. 43) en diens broeder Johannes Balck, J. U. D. en Advok. voor den Hove van Vriesland, Rector te Leeuwarden geworden, t. j. 1733. Zie *Boeks.* op dat jaar, II. 365, en de Wal, p. 340. Ik heb althans eenig vermoeden, dat ook Everh. Balck, wiens eerste geschrift te *Fransker* uitkwam, van *Vriesche* afkomst was.

(1) Zoo spreekt Hs. A, welks woorden ik bijna letterlijk wedergeef; ook de, eenigzins vreemde uitdrukking *oorlogsraden* voor *consilia bellica*. Dat bescheid volg ik mede in de naamspelling *Zevecoot*. Elders wordt hij van *Zevecote* of *Zevecotius* geheeten. De laatst ge-

Hij was aan de Curatoren bevolen door Petrus Cunaeus; met beter gevolg voorzeker voor de beroepers en den beroepene zelve, dan Sutholt, die, zoo als wij zagen, van dezelfde zijde aangeprezen was. Van hem of van anderen, bij wie Zevecoot bekend was, vernam men, dat hij een Vlaming was, te *Gent*, in of omtrent het jaar *vijftien honderd ses en negentig* geboren; dat hij aan de Leuvensche Akademie de Letteren, Wijsbegeerte en Regten had beoefend, tot Advokaat bestemd zijnde; maar dat hij, uit onlust aan dat beroep, den geestelijken stand omhelsd, en in een Augustijner klooster toevlugt genomen had. Want daar hoopte hij onbelemmerd op zijne liefhebberij-studiën zich te zullen kunnen toeleggen. Maar weldra, zoo als men verder hoorde, had zijn levendige en vlugge geest, voor welke de enge cel te naauw was, hem naar Italië gedreven, waar hij, in de bakermat der oude en nieuwe Letterkunde, door velerlei reizen, zijn' geest beschaafde en veredelde. Nu zag men hem, ten jare 1624, te Leiden aankomen, zoo arm van middelen, als rijk aan talenten en kundigheden. (1) Hier leide de voormalige Augustijner openlijke belijdenis af van den Hervormden godsdienst. Een stap, tot welken, naar sommiger vermoeden, behoefte alleen en zucht om zijn levenslot te verbeteren hem zal gedreven hebben. Maar deze gissing wordt, dunkt mij, door de standvastigheid van geheel zijne volgende denk- en handelwijze, genoegzaam wedersproken. (2)

---

noemde Latijnsche woordbuiging vindt men vóór meer dan een, ook zijner Nederduitsehe schriften.

(1) Het hier gezegde wordt genoegzaam bevestigd door den brief, (*ep. 171*) dien Cunaeus, d. 19 Octob. 1624, aan D. Heinsius schreef, waarin hij hem, met de warmste belangstelling, Zevecoots belangen aanbeval.

(2) Foppens noemt hem, met scherpe bitterheid, *excucullatum*

Des reizens en zwervens moede, zette hij zich nu te Harderwijk neder, en bleef er, den lateren tijd van zijn kortstondig leven, (het waren nog bijna zestien jaren) het Hoogleeraaramt bekleeden; even zeer geacht wegens zeldzame talenten en geleerdheid, als wegens moedige burgerdeugd. Hij hanteerde met smaak de Latijnsche, maar nog gelukkiger de Nederlandsche lier. Nog gaat mijn hart op, als ik mij herinner, in welk eene verrukking mij zijne heerlijke verzen uit het *beleg van Leiden* bragten, toen ik ze, voor meer dan dertig jaren, eerstmaal las!... Maar ik mag niet uitweiden. Kort zij het dan gezegd: wie geene gelegenheid heeft om het genoemde *treurspel*, als mede zijne *verachting des doods* en andere schoone liederen, geheel te lezen; hij verzuime toch niet de bloemlezingen te raadplegen, daaruit door Kantelaar, Vischer, Willems en anderen gegeven. (1) En, zoo mij niet alles bedriegt, zal hij het den laatst genoemden, voortreffelijken schrijver gereedelijk nazeggen, *dat weinige Nederlanders de dichtsterlijke lier met meer kracht en genie bespeeld hebben, dan Zevencoot*. Van Kampen zelfs, (2) die, zonder de Muzen te raadplegen, hem *onder de Dichters van den tweeden of minderen rang* telde, kende hem vuur, kracht en beeldrijkheid toe. — Wat zijne *Latijnsche*

---

apostatum. Met veel meer bescheidenheid spreekt over zijn' overgang de geleerde J. F. Willems, in de *verh. over de Nederd. Taal- en Letterkunde, opzigtelijk de Zuydsterlijke provv. der Nederlanden*, II. 18-35; wiens berigten omtrent Zevencoot hoogst lezenswaardig zijn.

(1) Kantelaar, in de *Euterpe*, door hem en Siegenbeek uitgegeven, I. 69 volg. heeft het eerst, in nieuweren tijd, zijne verdiensten in het licht gesteld. Voorts zie men Willems, t. a. pl.; Vischer, *bloeml. uit de beste schriften der Ned. dichters*, II. 56 volg. Vergelijk Coll. d'Esc. IV. 2. 486^a en Siegenbeek, *bekn. geschied. der Ned. Letterk.*, bl. 114-116.

(2) I. 202, vergel. III. 88.

gedichten aangaat; op sommige althans is de getuigenis van het, straks genoemde handschrift toepasselijk, dat zij *tot verwonderens toe, heldervloeiende en geestig* zijn. Peerlkamp, die strenge Kunstregter, heeft er een beredeneerd en over het geheel vereerend verslag van gegeven. (1)

Naar den trant dier tijden, gaf hij, op een gedeelte van *Suetonius* en op *Florus*, staatkundige aanmerkingen aan het licht, die denzelfden gloeienden haat tegen Spanje ademen, welke ook zijne gedichten bezielt. (2) Maar het was met de pen alleen niet, dat hij zich als een' ijverig' voorstander van de vrijheid zijns vaderlands betoonde. Immers, in den zomer van 1629, deden de Spanjaarden en Croaten, onder den Graaf van Montecuculi, een' even onverwachten, als verwoeden inval in de Veluwe; en reeds had Harderwijk den geduchten vijand voor zijne muren. Toen zag men den beroemden Geleerde, nevens den geringsten burger, op de bedreigde wallen in het geweer staan, en zijne stadgenooten, door woord en daad, tot het bieden van kloeken wederstand aanmoedigen. Waarlijk! na zoo gestreden te hebben, mogt hij wel, toen de wederstand der zwakke burgerij den overmoed van een leger beteugeld

---

(1) *De Poëtis Latinis Nederl. ed. 2, p. 315.*

(2) Zie dezelve naauwkeurig vermeld bij Kantelaar en bij Paquot, I. 230. Dat deze laatste, anders hoogst achtenswaardige schrijver aan Zevecoot, na zijne geloofs-verandering, gemoedsrust ontzegt, en hem in Holland in verachting laat komen, kan ons, *uit zijn' mond*, niet verwonderen; schoon het eene, zoo min als het andere, eenigen historischen grond heeft. Maar vreemder is het, dat hij, van zijne schielijk gestorvene dochter sprekende, niets van zijn' geleerden zoon gemeld heeft, en dat het heerlijke *beleg van Leyden (Leyd. 1626. 4)* hem onbekend is gebleven. Ook hieruit blijkt mij, hoe zeldzaam dit treurspel geworden was. Des te meer mag men zich verblijden over de nieuwe uitgave zijner verzen, getiteld: *J. van Zevecote, Gedichten*, Gent en Rott. 1840, 2 deelen, 8.

had, waardoor ongestraft een groot deel van Gelderland verwoest was; hij mogt wel, na het afslaan des gewelds, in een Latijnsch lofdicht zingen: » *Nu eerst zag de Maraan, dat hij nog niets overwonnen had, en in onze stad eerst merkte hij met Mannen te doen te hebben!* (1)

Is dit blijk zijner heldhaftige burgerdeugd minder bekend, dan het verdiende; veelligt is ook het volgende bewijs zijner standvastige, wetenschappelijke werkzaamheid voor vele lezers dezer historie nieuw. Zoo als wij zagen, had Zevencoot, in zijne jeugd, zich op de Regten toegelegd, zoo lang zijn wisselend levenslot hem er niet in belemmerde. Maar toen hij nu te Harderwijk gevestigd was, wijdde hij aan die studie op nieuw zijne krachten. En zulks met dien gelukkigen uitslag, dat zijne geleerdheid den Leidschen Senaat, die hem, ten jare 1635, het *Doctoraat* in dat vak verleende, verbaasd en opgetogen deed staan! Dit had weldra ten gevolge, dat zijn oude vriend en begunstiger Cunaeus hem aan de Harderwijker Curatoren als overwaardig aanprees om, boven de bediening, die hij reeds vervulde, ook met het *regtsgeleerde* Hoogleeraarambt bekleed te worden. Van het gevolg dier aanbeveling is mij niets gebleken. Maar wij zien er uit, dat de beoefening der Latijnsche en Nederduitsche Poëzij den levendigen en gevoelvollen Dichter in geenen deele verhinderde, met de gansche borst, zich op strengere studiën toe te leggen. (2)

---

(1) Even belangrijke, als voor Zevencoot vereerende bijzonderheden hieromtrent zie men bij Schraass. II. 144. De aangehaalde verzen luiden in het oorspronkelijke:

» *Tunc primum didicit nil se vicisse Maranus,*
» *Et primos nostrâ sensit in urbe viros!*”

(2) Dit is ontleend van Cunaeus, ep. 300.

Wat zijn huiselijk leven betreft; zoo ver wij weten, schonk hem zijne huisvrouw, Maria Wouters, twee kinderen, een' zoon, Daniël, wien in een later deel onzer historie zijne plaats wacht, en eene dochter, Marijtje, gedoopt den 20 October 1630. Haar ontijdige dood baarde den gevoeligen vader zoo grievende smart, dat hij er onder bezweek! D. 17 Maart *zestien honderd en twee en veertig*, stierf hij, in het *ses en veertigste* jaar zijns ouderdoms. Hoe veel hadden nog Vaderland en Letteren, bij langer leven, van hem mogen hopen! (1)

IX. In de eerste helft der zeventiende eeuw, deden de rampzaligheden van den dertigjarigen krijg een groot aantal Duitsche Geleerden naar dat *Nederland* vlugten, hetwelk steeds aan zoo vele duizende, om hun geloof verdrevene ballingen eene gastvrije schuilplaats bood. Het is misschien niet genoeg opgemerkt, hoe vele voortreffelijke Mannen langs dien weg op onze academische katheders geplaatst werden, die, zoo kort na de oprigting onzer Hoogeschoolen, nog niet allen met inlanders van gelijken naam bezet konden worden. (2) Zoo deed dan ook nu, even als

---

(1) De laatste bijzonderheden zijn ontleend uit het Harderwijker doopboek en Hs. A. Jöcher, die niets van zijn verblijf te *Harderwijk* schijnt geweten te hebben, vermeldt, als door hem nagelaten, *alphabetum politicum* en *consiliorum libb. 2.*

(2) Na het schrijven van het bovenstaande, werd ik opmerkzaam op hetgene mijn ambtgenoot Royyaards gezegd heeft, in het aangeh. *Archief*, XIII. 345 volgg. Wat daar, omtrent den invloed der buitenlanders op onze Hoogeschoolen, aangevoerd wordt, vindt, althans in de geschiedenis der *Geldersche*, de sterkste bevestiging. — Ten jare 1636 schreef Coccejus, omtrent *Franeker*, waar hij toen beroepen was: » *Notum Academiae in peregrinos studium.*” Zie deszelfs *Anecd. II. ep. 27.* — Waardig is, ook hier, vergeleken te worden de hoogst belangrijke brief, t. j. 1647, door denzelfden Coccejus, uit naam des

in het midden der vijftiende eeuw, toen de Geletterden uit de vlammen van het brandende Konstantinopel met de schatten hunner geleerdheid naar Italië vloten, de wijze Voorzienigheid uit het vreeselijke kwaad het goede voortkomen. Onder die geleerde vlugtelingen der zeventiende eeuw was HENRICK VAN DIEST, (1) l'Empereurs opvolger aan de Kwartierschool, toen deze naar Leiden vertrokken was. Den negentienden van Wintermaand des jaars *vijftien honderd vijf en negentig n. s.*, (2) zag hij het levenslicht te *Altena* in het Graafschap Mark, destijds met het Hertogdom Kleef vereenigd. Verschillende beroemde scholen van Duitschland bezocht hebbende, begaf hij zich naar de Akademie van Bazel, en werd er, ten jare 1621, tot Doctor der Godgeleerdheid bevorderd. Hoe gaarne zou hij nu zijn Vaderland de vruchten zijner studiën hebben doen genieten! Dan hij zag er alles, zoo sprak hij zelf, (3) door de oorlogsvlammen verteerd. Dit dreef hem naar Leiden, waar hij een' tijd lang bijzondere lessen aan de Studenten gaf. Vervolgens bekleedde hij, van 1624 tot 1627, te Emmerik, niet verre van onze grenzen, het Leeraarambt. Het was waarschijnlijk de goede naam, te Leiden verwor-

---

akad. Senaats van Franeker, aan de Vriesche Synode geschreven, ten behoeve der diep bedrukte Hervormde kerk van de *Palts*. » *Ecclesia » Pulatina*, » zegt hij onder anderen, » *cujus ubera suscit Belgica, cu- » jus luce illustratae sunt tenebrus ejus, cujus preces laboresque ad » tranquillationem ejus enixi fuerunt, cujus Academia seminarium et » arz veritatis per Germaniam fuit.* » Zie aldaar, *op.* 128.

(1) Naamspeeling volgens Hs. A. Meermalen wordt hij ook genoemd *Henricus à Diest*.

(2) Bij de tijds-opgaven, in dit werk voorkomende, tot aan het einde der zeventiende eeuw, versta men doorgaans, waar het tegengestelde niet, gelijk hier, wordt aangewezen, den *ouden stijl*, toen nog altijd in *Gelderland* gebruikelijk.

(3) In zijn levensbericht bij *Revius*, p. 714, waaruit wij onderscheidene bijzonderheden ontleend hebben, daar vollediger vermeld.

openlijk zich zeer sterk tegen het tooneel verklaarden. Maar van Diest nam de zaak geheel voor zijne rekening, en bewoog het Bestuur om het verzoek in te willigen. (1)

Voluit twaalf jaren bleef hij te Harderwijk, waar hem zijne huisvrouw Geertruid van Lennep eene dochter schonk en een' zoon, die naderhand onder des vaders opvolgers zijne plaats vond. Deze werd, d. 1 October 1739, naar het Athenaeum van Deventer verroepen, en aanvaardde er, op den 12 Januarij *zestien honderd en veertig*, zijne theologische bediening, met eene rede *over den toestand der ziel na den dood*. (2)

X. Op den rechtsgeleerden kathedraal, door den vroegtijdigen dood van Ev. Balck ontledigd, zag men weldra, voor eene korte wijle, GERHARD VAN BRONCKHORST geplaatst. (3) Hoe vermaard ook zijn grootvader en zijn vader waren; van hem zelven heeft men zeer weinige berichten. De grootvader Johannes Bronckhorst, meer bekend onder den naam van Johannes Noviomagus, was eerst Rector te Deventer geweest, later Hoogleeraar te

---

(1) Het bovenstaande verhaalt zijn toenmalige ambtgenoot J. F. Groenovius aan Nic. Heinsius, bij *Burm. Syll.* III. 292 sq.

(2) Reeds ten jare 1657, klaagde hij over het afnemen zijner gezondheid, in een' brief van Coccejus, met wien hij de vriendschap steeds bleef aankweeken. Zie *Cocc. Anecd.* II. ep. 198, vergel. ep. 206. Maar evenwel mogt Deventer nog lang zich in het bezit verheugen van dezen uitmuntenden Godgeleerde, die ten jare 1673, in hoogen ouderdom, stierf. Zie, behalve de genoemden, *Bosscha*, t. a. pl. Zijn naam wordt ook eervol vermeld in *Buddei isag. hist. theol.* I. 12. Eindelijk zie men nog over hem *Comp. Gel. Lex.* S. 597. en *Chalmot*, VIII. 255, waar men zijn bovengenoemd boek: *de rat. stud. theol.* beschreven en geroeemd vindt.

(3) Zoo wordt de naam gespeld in *Hs. A* en bij *Schrass*. I. 79. De vader werd meestal korter Bronckhorst geheeten; op den titel zijner Latijnsche werken Bronchorst of Bronchorstius. Zie b. v. *E. m. t.* II. 84. 98. 121. 131. 132 enz.

Rostock; terwijl Keulen hem, in 1570, sterven zag. Zoo grooten naam deze Noviomagus had, als *Wiskundige*; even vermaard was, in de *regtsgeleerde* wereld, diens zoon Everhard Bronckhorst, in 1554 te Deventer geboren, en, sints 1584, Hoogleeraar der Regten te Leiden; waar hij, na langdurigen en roemvollen akademischen dienst en na korte rust, t. j. 1627, ontsliep. Zijn lot en zijn lof zijn door zoo velen verkondigd, dat ik, al bragt mijne taak het mede, er niets nieuws van zeggen konde. (1) Deze Hoogleeraar nu, gehuwd met Adelheid van Middelburg uit een aanzienlijk Zwolsch geslacht, had, nevens andere kinderen, een' geleerden zoon, Gerhard geheeten, te Leiden in de Regten gepromoveerd; van wien Foppens en Paquot, zoo wel als Jöcher en Chalmot, over den vader sprekende, met een woord melding maken. Doch niemand hunner wist, of zeide althans iets van zijn *Harderwijker* Professoraat. Te meer bevreemdend is dit stilzwijgen, daar de gelijktijdige *briefwisseling*, die althans de omstandigheden zijner benoeming genoegzaam in het licht stelt, gedrukt voor handen was. Slaan wij toch de brieven van Petrus Cunaeus open, (2) zoo vernemen wij hoofdzakelijk het volgende. Ook nu, gelijk men destijds zoo dikwijls te Harderwijk deed, raadpleegde men dien beroemden Leidschen Hoogleeraar; die eerst het oog liet vallen op een' Duitschen Regtsgeleerde van naam, Reinardus

---

(1) Deels over den grootvader, deels over den vader, kan men, onder vele anderen, raadplegen, Meursius, p. 145; Saxe, IV. 17 et 566; Jöcher en Adelung op beider naam; Chalmot, IV. 333; Kok, VIII. 1090; Siegenb. vooral II. T. en B. bl. 72. Ook Foppens en Paqu. zal men, bij meer dan een' dezer schrijvers, aangehaald vinden.

(2) Zie Cunaeus, *op.* 162-164, waar Burman doet opmerken, dat twee dezer drie brieven reeds vroeger in de *Sylloge Matthaei* waren uitgegeven.

Bachovius of Bachov, welke vroege Hoogleraar te Heidelberg geweest was, doch toen de krijgsellenden van de Palts in het gelukkiger Nederland wenschte te ontvlugten. (1) Naderhand intusschen van dezen afgezien hebbende, beval Cunaeus, met sterken aandrang, aan den Curator van Essen en den invloedrijken Hoogleraar Pontanus den genoemden Gerh. v. Bronckhorst; wien hij hun kennen deed als een' jeugdigen Man, die, door zijne voortreffelijke gaven en geleerdheid, der Geldersche Hoogeschool, zoo zij hem beriep, eere en voordeel aanbrenge zoude. Te *Leiden* immers, dit voegde hij er bij, werd hij zoo hoog geschat, dat, als daar een regtsgeleerde kathedraer open kwam, de Curatoren niemand anders, dan hem, zoeken zouden om dien te vervullen. Deze aanprijzing had dan ook het gewenschte gevolg, dat hij, door de eenparige stemmen der Staatsleden en der Curatoren, op den dertigsten Mei *zestien honderd acht en twintig*, tot Hoogleraar der *Regten* en der *Zedeleer* aan de Kwartierschool aangesteld werd. In die betrekking kweet hij zich buiten twijfel als een' waardigen zoon van zijn' voortreffelijken vader. Althans, ten jare 1631, wenschten velen hem op den openstaanden leerstoel der *Regten* te *Leiden* geplaatst te zien. (2) En veelligt is die wensch alleen door zijn' vroegtijdigen dood onvervuld gebleven. Doch hoe dit zij; wij hebben geenerlei latere berigten omtrent hem aangehouden. Waarom het ons waarschijnlijk voorkomt, dat hij

---

(1) Dezen *Bachovius*, over wien men onderscheidene bijzonderheden vindt bij *Cunaeus*, p. 208 *sqq.*, verwarre men niet met zijn' gelijknamigen vader, insgelijks zeer bekend in de toenmalige regtsgeleerde wereld, die Regeringslid geweest is, eerst te *Leipzig*, naderhand te *Heidelberg*. Beiden zijn behoorlijk onderscheiden in het *Comp. Gel. Lex.* S. 211.

(2) Zie *Cunaeus*, *op.* 171.

te kort geleefd heeft, om zijnen naam nieuwen luister bij te kunnen zetten. (1)

XI. Was de straks genoemde van Bronckhorst minder algemeen bekend; niet ligt is aan iemand onze letterkundige geschiedenis zoo vreemd, of hij heeft deszelfs ambtgenoot, ANTONIUS MATTHAEUS, met naam en voornaam hooren vermelden. (2) Maar niet allen hebben de Geleerden, welke dien roemvollen naam droegen, en door de naauwste bloedverwantschap verbonden waren, behoorlijk onderscheiden, waardoor meermalen de eene met den andere jammerlijk verward is, en aan dezen toegekend, wat van genen gold. Nu laten wel de naauwe perken van ons bestek niet toe al de leden van een geslacht te vermelden, dat alleen voor een groot en uitvoerig boek stoffe te overgeven zoude. Maar toch zal eene kleine bijdrage ter onderscheiding der gelijknamigen hier niet geheel misplaatst zijn; en zulks te minder, daar wij weldra nog een ander lid derzelfde doorluchtige familie op onzen weg ontmoeten zullen. Haar stamvader dan was Coenraad of Conrad Matthaeus, geboren ten jare 1517, Hoogleeraar te Marburg, welke drie zonen had, die, aan verschillende Akademiën, het Hoogleeraarambt bekleed hebben. Onder hen was Antonius Matthaeus, bijgenaamd de eerste, geboren, te Franckenberg in Hessenland, ten jare 1564, over-

---

(1) Den dag zijner eigenlijke aanstelling hebben wij opgegeven, volgens het berigt van Hs. A; schoon Pontanus, hlykens zyn' brief aan Cunaeus, reeds vroeger wist, dat men bealoten had v. Bronckhorst te benoemen. Van des laatst genoemden sterfdag vind ik geen berigt.

(2) Doorgaans vond men destijds aan de Kwartierschool maar éénen regtsgeleerden Professor. Ik meende dus eerst, dat Ant. Matthaeus de opvolger was van v. Bronckhorst. Maar de, laatst aangehaalde brief van Cunaeus leerde mij, dat beiden (ik weet niet, door welke aanleiding) ter zelfder tijd aldaar in bediening waren.

leden in 1637, nadat hij drie en veertig jaren lang Professor was geweest, eerst te Herborn, toen te Marburg, eindelijk te Groningen. Dezen Antonius Matthaeus I viel het hoogst zeldzame geluk te beurt, dat hij vier zonen, aan vier verschillende Akademiën, het Professoraat bekleeden zag, van welke zelfs een te Groningen zijn ambtgenoot was. Zonder nu van de overige afstammelingen van dien Ant. Matth. I te spreken, zeggen wij slechts, dat uit hem, in de rechte lijn, drie andere Antoniussen, zoon, kleinzoon en achterkleinzoon, afkomstig waren, allen gelijknamig, allen dezelfde waardigheid in de Regten bekleedende. Hier ontmoeten wij al aanstonds Antonius Matth. II, den Harderwijker, daarna Utrechtschen Professor, op wien wij terug moeten komen. Diens zoon Antonius Matth. III, geboren te Utrecht, ten jare *sestien honderd vijf en dertig*, (1) overleden in het jaar 1710, was eerst, gelijk zijn vader, Hoogleeraar te Utrecht, maar later te Leiden. Hij had wederom een' zoon van denzelfden naam, dien men, ter onderscheiding van zijn' vader, grootvader en overgrootvader, Antonius Matth. IV konde noemen, welke, ten jare 1719, als Hoogleeraar te Deventer, kinderloos overleed; terwijl de zoon van dezen laatste, die de *vijfde* Antonius Matth. heeten mogt, vroegtijdig en vóór hem gestorven was. En zoo stierf dan de mannelijke stam van dezen tak der Matthaeussen uit. (2)

---

(1) Niet 1625, zoo als, misschien door eene drakfout, gelezen wordt bij Siegenb. II. T. en B. bl. 150. — Van dezen A. Matth. III. spreekt het berigt bij Kok, XXII. 297.

(2) Over de hier genoemde Matthaeussen en hunne bloedverwanten, hebben zoo velen geschreven, dat het even onnoodig, als onmogelijk is hen allen te vermelden. Voornamelijk zijn mij van dienst geweest *Boeksaal*, 1719. 2. 485; *Burm. Traj.* p. 213; en *Jügler*, II. 277. Voorts kan men vergelijken *Jöcher*, die het zijne uit *Burm.* heeft; *Foppens*; die evenwel, zoo min als het *Comp. Gel. Lex.* S. 1297, wist,

De Lezer moge een' uitstap verschoonen, die ons zoo verre vooruit, en van de Veluwsche Stichting afleidde. Het zeldzame van zulk eene langdurige en onafgebrokene opvolging van namen, studiën, geleerdheid en bedieningen in de rechte lijn van hetzelfde geslacht, en de wensch om het met één' blik te doen overzien; — zie daar wat ik ter verontschuldiging van dien buitenstap meen te mogen aanvoeren! Maar nu treden wij, zonder verdere uitweiding, terug tot ANTONIUS MATTHAEUS II, die een der lichten was van de Kwartierschool. Hij was te Herborn, d. 27 December *zestien honderd en een*, geboren. Zijn voorname leermeester was zijn vader, *wien hij*, zegt een oud schrijver, *in naam zoo wel, als in geleerdheid en in de kunst der Roomsche Welsprekendheid, gelijk was.* (1) Den *tien-*
den Junij zestien honderd negen en twintig, werd hij tot Hoogleeraar der Regten aangesteld. Een post, hem reeds het vorige jaar, te gelijk met van Bronckhorst, aangeboden, maar waarvoor hij destijds schijnt bedankt te hebben. (2) Denkelijk hoorde men hem nu, bij het aanvaarden zijner bediening, de bekende rede uitspreken over het oude Romeinsche vrijheidsteeken, *den hood.* (3) De

---

dat Ant. Matth. II. te Harderwijk geweest was; Saxo, IV. 128. 407. 577. V. 75 en 595; van Kampen, I. 311; Drakenb. *in serie Proff. et Rectt.*; Her. p. 97. 133. 138. 163. 171. 202; Bosscha, p. 104. Bij meer dan een' van dezen zal men ook de schriften der Matthaëussen vermeld, en anderen aangehaald vinden, die over hen gesproken hebben.

(1) Hs. A, ook bij het volgende geraadpleegd.

(2) Dit vernam ik alleen uit het boven vermelde schrijven van Pontanus, bij Cunaeus, *ep.* 164.

(3) Zoo schreef ik, op gezag van het zeer geloofwaardige Hs. A, waar uitdrukkelijk gezegd wordt, dat Matthaëus te Harderwijk eene redevoering hield *de psilo*. Intusschen bleek mij later, dat onder *desselvs orationes*, door zijnen zoon uitgegeven, (*Ultraj.* 1655. 12) eene over hetzelfde onderwerp voorkomt, als te *Utrecht*, bij sekere *promotie*, t. j.

beroemdste tijdgenooten verhieven om strijd zijne gods- vrucht en geleerdheid, en noemden hem het orakel der Regtsgeleerdheid. Doch bovenal heeft hij, als *Leeraar van het lijfstraffelijke Regt*, zich groote verdiensten bij de wetenschap, en, wat nog meer zegt, bij de menschheid verworven. Die verdiensten zijn onlangs door den Hoogleeraar Vreede in zulk een helder licht gesteld, dat het door hem gezegde hier niet behoeft herhaald te worden. (1) Hoe veel, in dezelfde eeuw, Johan van Heemskerk, Johannes Graevius en Daniël Joncktijs nevens anderen geschreven en gedaan hebben, om uit de Nederlandsche regtspleging verbannen te krijgen, wat in de barbaarsche middeleeuwen alleen te huis behoorde; dit alles was vroeger, met welverdienden lof, ter eere des Vaderlands vermeld. (2) Maar nu is het opzettelijk betoogd, hoe die Matthaeus, welke een' der eerste rangen in Themis heiligdom bekleedde, aan het hoofd stond dergenen, die alles deden, wat zij vermogten, om het strafregt met de eischen der billijkheid en der menschelijkheid in overeenstemming te brengen. — Dat men ook in Gelderland hem in zijne waarde kende, blijkt uit den toon, waarop de oude berigt-gever van zijne roeping naar het Sticht spreekt. » *Deze schoonzoon van den grooten Pontanus,* » zegt hij, (3) » *werd, na weinige jaren, door jaloeschheid*

1641, gehouden. Hij schijnt dus twee malen die stoffe behandeld te hebben. Men zie aldaar p. 171 - 206. Achter dien bundel vindt men een uitvoerig *poëma inaugurale*, ter eere van Utrechts stad en Akademie, waaruit blijkt, met hoe veel smaak de beroemde Regtleeraar ook de Latijnsche lier hanteerde.

(1) In zijne, t. j. 1841 gehoudene intree-rede *de Antonio Matthaeo, primo Juris criminalis in Ac. Ultraject. doctore*.

(2) Laatstelijk door Scheltema, *geschied- en letterk. Mengelwerk*, I. 3. 63 en III. 1. 80.

(3) Zie Hs. A en, over het huwelijk van Matthaeus met Anna Pontana, het boven gezegde, bl. 45.

» van die van Utrecht, naar het, daar nieuw opgerigte » Gymnasium geroepen, niet zonder innerlijke smart deser School.” Hoe het zij, na vijfjarige bediening in Gelderland, opende hij de rij der Hoogleeraren van Utrecht, en aanvaardde daar, den 17 Junij *sestien honderd vier en dertig*, het regtsgeleerde Professoraat met eene rede, *ter handhaving der wijsheid van het burgerlijke Regt tegen desselfs berispers.* (1)

XII. Zag men, in het huis van *Matthaeus*, regtsken- nis en roem van geleerdheid, als een blijvend erfgoed, van vader tot zoon overgaan; geheel anders was het met zijn' plaatsvervanger *WILLEM CUP*, (2) die zelf, in de geletterde wereld, zijn' naam moest opluisteren, en dit voortreffelijk deed. Hij was te Zaltbommel, den 6 Julij *sestien honderd en vier*, uit een aanzienlijk regerings- geslacht geboren. Zijne ouders waren *Pieter Cup* en *Elizabeth van Welij*. Te Leiden had hij de beroemd-

---

(1) *Do Juris civilis sapientiâ contra ejus obrectatores.* Zie *Heringa*, p. 97 et 133.

Dat hij te Utrecht, op een' even voordeeligen, als eervollen voet, zonder eenig aanzoek van zijne zijde, beroepen was, blijkt uit *Pontanus* schrijven aan *Buchelius*, *Analectt.* II. 379. — Wat zijn verblijf aldaar aangaat; volgens het oordeel van *Burman*, (*Traj.* p. 216) was er geen regtsgeleerd Hoogleeraar geweest, zoo zeer als hij, in alle wetenschappen, bijzonder in het Regt, ervaren. Dus bleef, in het Sticht en alom, de roem zijner verdiensten lang na zijnen dood, die op den vijf en twintigsten Wintermaand 1654 plaats had, voortleven. Gelukkig hij, van wien men zeggen mogt: » Voor wetenschap en Vaderland niet slechts, maar ook voor het rampzaligste deel der menschheid was zijn vroegtijdig henengaan een groot verlies!”

(2) Zoo juist wordt de naam gespeld in het opschrift boven zijn graf te Franeker, hem ter eere geplaatst door zijn' zoon *Wijand Cup*. Dit grafchrift vindt men bewaard bij *Blancardus*, p. 90, als mede bij *Foppens*. Meermalen wordt hij *Kup* genoemd, b. v. door *Schrass*. I. 81. *H. A.* spelt *Cupp*. Uit het laatste is door ons, bij de volgende berichten, het een en ander ontleend.

ste mannen van dien tijd tot leermeesters, in de Letteren Dan. Heinsius en G. J. Vossius, in de Regten Ev. Bronckhorst en, om van geene anderen te spreken, Petrus Cunaeus. Door den laatst genoemde, in het begin des jaars 1627, op de meest vereerende wijze, gepromoveerd, betrad hij geenszins de pleitzaal, waarvoor hij minder genegen scheen; maar wilde liever, al onderwijzende, zich vormen tot akademisch' onderwijzer. Hij bleef dus ongeveer zeven jaren, op verlangen der Studenten van de oudste Akademie, hun, met goedkeuring der Professoren, bijzondere, regtsgeleerde lessen geven. Nu ontleedigde Matthaeus vertrek den Veluwschen regts-katheder. Veeltigt riep men, om dien op eene waardige wijze vervuld te krijgen, den raad in van Heinsius en Cunaeus, wier invloed te Harderwijk zoo groot was. (1) Waarschijnlijk op hunne aanbeveling, werd Cup, d. 16 Maart *zestien honderd vier en dertig*, tot Hoogleeraar aldaar aangesteld, en, in de volgende maand, ingehuldigd. En weldra werd hem ook het onderwijs der *zedelijke Wijsbegeerte* opgedragen. Door den beroemden Ulr. Huber (2) hoorde men,

---

(1) Te vergeefs, zoo het schijnt, was des laatst genoemden voorspraak bij de Geldersche Curatoren ingeroepen door Johannes Cabeljavius of Cabeljau, die meermalen in de brieven van Cunaeus genoemd wordt, en door hem zonder vrucht te *Utrecht* was aangeprezen. Zie vooral bij Cunaeus *ep.* 166 en 273, als mede de belangrijke noot van Burman, aldaar op bl. 359. Maar vooral zie men over dien Geleerde, die later Hoogleeraar der Regten te Amsterdam geweest is, van Lennep, p. 127 sqq.

(2) Deszelfs *oratio de natalibus, vitâ, studiis et exitu* — Gulielmi Cup, onder anderen voorkomende in zijne *Auspicia dom. exercitatt.* p. 410, is de voorname bron, waaruit Vriem. p. 387, J. O. Arntz. p. 17 en anderen hier geput hebben. De berigten, door Vriem. omtrent Cups huisgezin gegeven, worden gedeeltelijk bevestigd door de Harderwijker *protocollen*. De eerste echtgenoot heette eigenlijk Goertruyt Gordon.

na vele jaren nog, de wijsheid der Curatoren roemen, die, daar zij iemand, welke reeds, als bijzonder onderwijzer van vele leerlingen, zich roem verworven had, benoemden, niet behoeften te duchten, dat hij, openlijk Leeraar geworden, in minachting geraken zoude. En de uitkomst logenstrafte in geen en dele de uitzigten der Verzorger. Mogen wij toch dienzelfden, zoo bevoegden getuige gelooven; zoo was Cup een Man, die zich geheel ten dienste der Studenten overgaf, en van hen wederkeerig zeer hoog geschat werd; die geen en der pligten van een' Hoogleeraar onvervuld liet; — die zulke proeven van geleerdheid en vlijt aan het licht zond, dat hij, zijn gansche leven lang, van geen ding werk gemaakt, van niets gehoord en gesproken scheen te hebben, dan van het *Regt*; terwijl hij, bij zoo groote verdiensten, zich aller toegenegenheid verwierf, door zedigheit en matiging, door minzaamheit en dienstvaardigheid." — Dertien jaren lang, mogt de Kwartierschool den Hoogleeraar, wien Huber zoo roemde, het *Regt*, dat hem alles was, hooren verklaren. En zulks zoo oordeelkundig, scherpzinnig en geleerd, naar Artznienius getuigenis, dat, wat men ook van hem verlangde, hij er aan voldeed en het volbragt. Het was dus voor Gelderland geen geringe slag, dat hij, 's jaars vóór de inwijding van deszelfs Akademie, in het begin van *zestien honderd seven en veertig*, naar Franeker verroepen werd; waar hij, den vijftienden Lentemaand, zijne intrede deed; terwijl de pogingen om hem naar de eerst genoemde School te doen wederkeeren vruchteloos bleven. (1)

---

(1) Te Franeker leefde hij in broederlijke vriendschap met zijn' beroemden ambtgenoot J. J. Wissenbach. Hier gaf hij de door Vriem. aangehaalde werken uit, meestal over het Romeinsche *Regt*, welke scherpzinnigheit en kortbondigheit zoo seer door Huber geroemd werd. Hij stierf aldaar, in Louwmaand *zestien honderd seven en zestig*. Be-

XIII. Onder de groote mannen der zeventiende eeuw bewonderen wij meer dan eenen, wier geleerdheid zoo veelzijdig was en zoo veel omvattende, dat men nauwelijks wist, in welk vak van menschelijke kennis zij meest te huis waren. Men noemt hen *Polyhistores*. Een woord, dat wij *Veelweters* zouden kunnen vertalen, zoo niet deze laatste benaming meermalen gebezigd werd om, in een' min gunstigen zin, diegenen aan te duiden, bij wie de stroom van wetenschap in diepte verliest, wat hij wint in omvang en uitbreidheid. Maar onder de *Polyhistores* van edeler' stempel behoorde Pontanus, van wien wij boven spraken, en vooral niet minder zijn opvolger ANTONIUS DEUSING, (1) tot wiens vermelding ons nu de tijdsorde leidt. Hij was, d. 15 October zestien honderd en twaalf, in de Kleefsche stad Meurs geboren. Doch zijn vader Joannes Otto Deusing bevond zich in Staatschen krijgsdienst; en ook zijne moeder Agneta Vermeren was van Nederlandsche afkomst. Na het ontvangen van eenig, minder gelukkig onderrigt in zijne vaderstad, werd hij, ten jare 1628, aan de leiding en bijzondere zorg toevertrouwd van den beroemden Rector der Veluwsche School Jodocus Hoëingius. En het was voorseker voor den veelbelovenden jongeling geen geringe ramp, dat, reeds in het volgende jaar, de Spanjaard op de Veluwe en de pest-

---

halve de aangehaalden, vergelijkte men nog Jöcher en het *Comp. Gal. Lex.* S. 560, welks schrijvers evenwel van zijn verblijf te *Harderwijk* geenlei kennis droegen. Ook vindt men belangrijke bijzonderheden, omtrent hem zelve en zijn geslacht, vermeld door Chalmot, VIII. 133 volg., bij wien men voegen kan Kok, X. 580.

(1) In de naamspelling volgen wij het nauwkeurigste levensberigt, dat omtrent hem bestaat, waaraan wij hier veel te danken hebben. Zie *Eg. et vitas*, p. 213 sqq. Hs. A en anderen hebben *Deusingh*. Ergerere vergissing is het, dat van Kampen, II. 62, 63, hem een en andermaal *Deusing* noemt.

ziekte te Harderwijk hem van daar naar Wezel dreven. Hier kort vertoefd hebbende, begaf hij zich naar Leiden; en gaf er zich al aanstonds aan de ijverige studie der Wijsbegeerte over. Maar weldra had hij het geluk tot de bijzondere vriendschap en huiselijke zamenwoning toegelaten te worden van den wereldberoemden Oosterling *Jacobus Golius*, wien hij, zoo veel had hij aan diens vorming te danken! zijn' tweeden vader plagt te noemen. Naar zijn' voorgang en raad, vereenigde *Deusing* grondige studie der Wiskunde met zulk eene beoefening der Semitische talen, die geen' verborgen' schuilboek harer Letterkunde onbezocht liet. Immers ook aan het *Turksch* en aan het *Persisch* wijdde hij zijne snipperuren, en bragt het in de laatstgemelde taal zoo verre, dat hij eene zeer gebrek-kige Persische overzetting van Mozes boeken, tot *Salmasius* en anderer bewondering, gelukkig konde verbeteren. Daarbij hield hem de vervaardiging van een *Turksch-Latijnsch* en *Persisch-Latijnsch* Woordenboek bezig. Maar dit alles kon des jongelings onleschbaren dorst naar wetenschap niet bevredigen. Al wederom *Golius* voorbeeld en wenken volgende, liet hij, door de lezing der Arabische schrijvers over de *Geneeskunde*, zich tot de beoefening van dit laatste vak geleiden. En hij achtte het geene te moeijelijke taak, nu ook een Woordenboek zamen te stellen, dat de Arabische kunstnamen der geneesmiddelen in het Latijn verklaarde. Wat aanvankelijk voor hem bijstudie geweest was, werd eerlang zijne hoofdstudie; zoodat hij, t. j. 1637. door zijn' beroemden leermeester *Adolphus Vorstius*, tot Doctor der Geneeskunde bevorderd werd.

Weldra zag men hem, in zijne vaderstad wedergekeerd, aldaar met gelijke zorg de kranken, als Arts, en het, onlangs opgerigte Gymnasium, als openlijk Leeraar der Wis-

kunde, dienen. Intusschen had hij zich reeds zoo veel naam gemaakt, dat de Kwartierschool, waar hem eertijds Hoëingius gevormd had, den kweekeling, op wien zij roem droeg, een' harer hoogere leerstoelen wenschte te zien betreden. Het was die der *Natuur- en Wiskunde*, welke door Pontanus dood ledig stond. En het gelukte den ijverigen Curator van Wijnbergen, wien wij reeds kennen, hem tot de aanneming van dien post over te halen; welken hij, den vijfden Wintermaand *zestien honderd negen en dertig*, aanvaardde met eene rede of voorlezing, die *de beste manier aanpreest ter nasporing der natuurlijke Wijsbegeerte*. Maar opmerkelijk is het inzonderheid, dat hij, den tweeden Lentemaand daaraanvolgende, toen meer plegtig, zoo als het schijnt, ingehuldigd wordende, nogmaals eene openlijke redevoering hield, *over de opkomst der Starrekunde en haren voortgang tot op dien tijd*. Een bewijs dat hem, wien weinige vakken van kennis vreemd waren, ook het onderwijs in die verhevene wetenschap ter harte ging, en dat zij op onze Hoogescholen veel vroeger beoefend werd, dan vele nabaausers van Lalande en anderen meenen. (1) — De Gelderschen nu, een' Man als Deusing, bezittende, zochten van zijne uitgebreide kundigheden, zoo veel immer mogelijk, partij te trekken. Niet slechts zag hij zich weldra door Stad en Kwartier tot *Archiater* aangesteld, en, als zoodanig, met het geneeskundige toezicht over beiden belast; — maar wat later,

---

(1) Over dat onbillijke oordeel van Lalande zie men belangrijke berichten bij J. Clarisse, *sets over den Wijsgeer D. van de Wijnpersse*, in den XIIden jaargang van den *Fakkelt*, uitgeg. door Sprenger v. Eyk, bl. 67 van den afzonderlijken afdruk. Is het niet opmerkelijk, dat men, reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw, aan de *Kwartierschool van Veluwe*, zoo veel werks van de *Starrekunde* maakte? — Waarlijk, lieve Lesers! de kring der wetenschappen, door onse voorouders beoefend, was zoo eng niet, als velen wanen.

ten jare 1642, viel hem dezelfde eer, als vroeger zijnen voorganger Pontanus, te beurt. Ook hij namelijk werd tot Hoogleeraar der *Geneeskunde* benoemd; waartoe hij, op verzoek van eenige Studenten, zich had aangeboden. Eene nieuwe redevoering hield hij nu om hare waarde aan te prijzen. (1) En de lange reeks zijner later uitgegevene schriften schijnt aan te duiden, dat dit vak, sinds dien tijd, bovenal het voorwerp zijner opzettelijke navorschingen uitgemaakt heeft. — Overigens, aan zijne overgrootte geleerdheid heeft niemand, aan zijne vredelievendheid hebben sommigen getwijfeld. Met wederzijdse verbittering althans, heeft hij onderscheidene letterkundige strijden tegen uit- en inlanders gevoerd. Daaronder was geen een, meer geruchts makende, en hem meer verdriet barende, dan die met zijn' Harderwijker ambtgenoot Kloppenburgh, welke hem openlijk schadelijke dwaalbegrippen te last leide, die hij evenwel geheel van zich afweerde; omtrent de Voorzienigheid en de Engelen, omtrent de menschelijke ziel en hare vereeniging met het ligchaam, en over andere belangrijke, theologische en wijsgeerige leerstukken. Kerkelijke en wereldlijke Vergaderingen werden met de zaak gemoeid. Hevige twisteschrif-

---

(1) De stoffe en de dagteekening der drie, te Hard. gehouden redevoeringen aangewezen, door vergelijking van Hs. A en *Ann. Gymn. Vel.* met het berigt in de *Eff. et vitae*, dat van de tweede geene melding maakt. Dierzelfer Latijnsche titels waren: *De rectâ Philosophiæ naturalis conquiendæ methodo*; — *de Astronomiæ origine ejusdemque ad nostram usque aetatem progressu*, *Harderv.* 1640. 4; — *de Medicinæ dignitatibus*, *Harderv.* 1642. 4. Bij de vermelding der laatste, wordt, in de *Eff. et vitae*, minder naauwkeurig gezegd, dat vóór dien tijd de Medische Faculteit bij de Kwartierschool niet ingevoerd was. Dit trouwens is in strijd met hetgene wij boven, uit oorspronkelijke stukken, berigt hebben over Pontanus. — Over het Medische Professoraat van Deusing vergelijke men *Annal. Gymn. Velav.* op d. 9 Augustus 1642.

ten, van beide zijden uitgegeven, bragten haar voor de regtbank van het algemeen. Gelijk gewoonlijk, bij soortgelijke pennestrijden, groote haat, kleine en onzekere vrucht voor de wetenschap. (1) In dit geval moeten wij er nog bijvoegen: zekere en ontwijfelbare schade voor de Geldersche Hoogeschool. Immers, toen Kloppenburgh reeds naar Franeker vertrokken was, bleven Deusing's vijanden verspreiden, dat hem door het voorgevallene de weg tot verdere bevordering toegesloten was. Dit grieft zoo zeer den gevoeligen Man, dat het hem voornamelijk bewoog om, tegen het einde van *zestien honderd zes en veertig*, eene roeping, als Hoogleeraar der Geneeskunde te *Groningen*, aan te nemen; die hij ook, in Louwmaand des volgenden jaars, opvolgde. Intusschen bleek het nu weldra, hoe noode hij *Harderwijk* verlaten, en welk eene diep gewortelde achting hij er zich verworven had. Toen toch eerlang de verheffing der Geldersche Akademie op handen was, boden hare Verzoorgers, van *Wijnbergen* inzonderheid, *Deusing* zoo veel eere en voordeel aan, als zij maar bieden konden, indien hij tot den verlaten' leerstoel terug wilde keeren. En hij zelf zou deze uitnoodiging aangenomen hebben, hadden niet die van Stad en Lande, na vele onderhandelingen, geweigerd hem ontslag te verleen. Zoo bleef dan Gelderland van het licht verstoken van een' Geneeskundige, die even goed op zijne plaats zoude geweest zijn op den kathedraal der beschouwende of natuurlijke Wijsbegeerte, der *classische* Letterkunde of der Oostersche talen. (2)

---

(1) Al het hier gezegde zal men, ook met vermelding der uitgegevene twistchriften, bevestigd en opgehelderd vinden door *Fabricius*, V. 22 en 440; *Paquot*, XII. 1; *Vriem*. p. 383.

(2) Ten jare 1664 kwam hij zeer in aanmerking om, als Hoogleeraar, te *Leiden* beroepen te worden. Zie *Cocc. Anecd.* II. ep. 316, verge-

XIV. Niet lang na Deusing werd de Godgeleerde be-roepen, wiens naam hier vreedzamer naast den zijnen staat, dan zij zelve te Harderwijk zamenwoonden. Het was JOHANNES KLOPPENBURGH, (1) zoon van Theodorus Kloppenburgh en Joanna Jansonius, d. 13 Mei vijf-tien honderd en twee en negentig, te Amsterdam ge-boren. Zeer veel zouden wij van hem kunnen verha-len, zoo niet ons berigt aangaande allen, omtrent wie men in bekende schriften genoeg kan lezen, zich bekorten moest. Hij was jongeling en bloeide, toen hevige verdeeldheden de Nederlandsche, Hervormde Kerk in onrust hielden. Al vroeg werd hij in die twisten gemengd; daar hij te Leiden Gomarus, later ook Polyander, tot Leermeesters heb-bende, even ijverig bestreed wat hun mishagde, als hij voorstond wat zij zochten tot stand te brengen. Onze jeugd en jongelingschap beslist menigmaal over de strekking, die de bemoeijingen en werkzaamheden van ons volgende leven hebben zullen. Zoo was het ook inzonderheid met Klop-

---

leken met Cocc. *Opp. X, ep. 104*. Deze beroemde Godgeleerde wensch-te vurig hem tot zijn' ambtgenoot te hebben. Doch hij bleef te Groningen, in hooge eere, leven tot in het begin van *zestien honderd zes en zestig*. Over zijne schriften en over zijn' geleerden zoon, Herman-nus Deusing, hoop ik nog iets naders te zeggen, in de *bijlagen* tot dit werk. Voorloopig raadplege men, behalve de aangehaalden, *Comp. Gel. Lex. S. 591*; *Fopp. I. 71*; *Jöcher*; *Munt. p. 113*; *Chalmot, VIII. 242*; *Kok, XI. 189*. Over den genoemden zoon zie men vooral *Neocori (L. Kusteri) Bibl. librorum novorum, V. 765*; *Paqu. XII. 22*; *Chalm. VIII. 244*. Des vaders beeldtenis, vervaardigd door Chris-p. de Pas, wordt vermeld bij à Roy, V. No. 2400.

(1) Zoo vindt men den naam gespeld in *Ha. A*; zeer dikwijls Clop-penburius of Cloppenburg. Bij H. Croese G. z. in het aan-gel. *Register der Predd. — te Amst.*, waar, bl. 46 en daarachter in de *vermeerdd.* bl. 2, een levensberigt van hem voorkomt, heet hij, naar een oud handschrift: Johannes Theodori Cloppenburg. Meerma-len ook wordt de naam gespeld Cloppenburch, gelijk bij Blanc. p. 63.

penburgh. Toen hij, ten jare 1612, de Akademie verliet, verwierf hij den lof van zijne Leermeeesters en hunne vrienden, dat hij de waarheid tegen andersdenkenden mannelijk gehandhaafd had. Wat wonder, dat men hem levenslang tegen alles in strijd zag, wat hij voor de Kerk, voor de onafhankelijkheid van haar bestaan en de zuiverheid harer leere schadelijk achtte! Maar slaan wij een vlugtig oog op den loop van zijn wisselend lot, die hem eindelijk te Harderwijk bragt. Na het verlaten van Leiden, bezocht hij onderscheidene Duitsche, Fransche en Zwitsersche Akademiën; en meer dan eene derzelve zag hem als verdediger der regtzinnige leere optreden. Naauwelijks in het Vaderland wedergekeerd, leende hij zijn' dienst aan de Contraremonstrantsche Gemeente van Bleiswijk, die zich van haren Leeraar, den bekenden Slatius, had afgescheiden. Hier had hij niet lang vertoefd, toen hij als Predikant naar Aalburg en vervolgens naar Heusden verroepen werd. In deze stad had hij Gisb. Voetius tot ambtgenoot, wiens gevoelens niet geheel de zijne waren, maar voor wien hij, in brandenden ijver ter verdediging van hetgene hij waarheid achtte, niet onderdeed. Het jaar 1621 was nog niet half verloopen, toen hij te Amsterdam het Leeraaramt aanvaardde. Daar opende hij, d. 15 Augustus 1628, met eene plegtige leerrede, de Synode van Noord-Holland. Maar, om denzelfden tijd, wikkelde hem zijne betrekking, als Gedeputeerde dier Synode, in hevige verschillen met de stedelijke Regering; (1) die zoo hoog liepen, dat hij, in het volgende jaar, zijn' dienst te Amsterdam neêrleggen moest, en naar den Briel de wijk ne-

---

(1) Zie over de verschillen met de Regering van Amst. den brief van Kloppenburgh zelve aan Gomarus en Alting, geplaatst voor het eerste Deel zijner *Opp. theol.*, straks aan te halen; als mede Trigland, *Kerk. gesch.* IV. 924.

men; waar hij tien jaren Predikant bleef. De vernedering, te Amsterdam ondergaan, verhoogde hem in het oog der meeste Hervormden, die meenden, dat het Bestuur der magtige Koopstad de bescherming, aan de Kerk verleend, door eene al te gedweë afhankelijkheid wilde betaald zien. Hoe het zij; den vierden Februarij *zestien honderd en veertig* beklom hij den theologischen leerstoel te Harderwijk; en werd tevens tot *Prediker* aldaar aangesteld. (1) Kloppenburgh wordt door velen onder de eersten gerekend, die de stelselmatige Godgeleerdheid naar de *leere der verbonden* inrigteden; terwijl anderen evenwel niet zonder grond meenen, dat het hem aan geene voorgangers op dien weg ontbroken heeft. (2) Zijne Latijnsche, Griek-

---

(1) Over het eerste zie men de *Acta Gymn. Vel.* op dien dag; over het andere het grafscript, bewaard bij Vriemoet, die, bl. 373 en in de *bijvoegs.* bl. 7, over Kloppenburgh handelt. Intusschen was hij slechts *Prediker*, geen gewoon Leeraar, noch lid van den Kerkenraad. Dit blijkt uit deszelfs *Handd.*, mij vriendelijk medegedeeld door den wel-
eerw. G. Lamers. Daarom wordt zijn naam ook niet gevonden op de *lijst der Predd. van de Cl. van Neder-Veluwe*, vervaardigd door Jak. van Medenbach, in de *Boeksaal* van 1720.

(2) Men raadplege hierover en in het algemeen over Kloppenburghs leerstelsel Vriem. p. 378; Ljpey, *letterk. gesch. der sijstem. Godgel.* II. 62, wiens gezegden wedergegeven zijn in de *Bijvoegs.* op Koks *rad. Woordenb.* II. 61 volg.; Ljpey en Derm., *gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, II. 400; en Clarisse, *Encycl. theol.* p. 449 et annot. 106. — Wil men des Hoogleeraars eigene schriften raadplegen; men vindt ze uitvoerig vermeld bij Paqu. VI. 216-226, en grootendeels verzameld in het werk: J. Cloppenburghii *opera theolog.* ed. J. à Marck, *Amst.* 1684, 2 voll. 4; op nieuw uitgeg. *Traj. ad Rh.* 1708. De uitgever dier schriften, Jo. à Marck, zeer beroemd Hoogl. te Leyden, was de zoon van Margaretha Kloppenburgh, dochter van den Harderwijker Hoogleeraar, en diens echtgenoot Elizabeth Bessels, die, haren man overlevende, voor dien jeugdigen kleinzoon grootmoederlijke zorg droeg. Deze en andere belangrijke bijzonderheden vindt men vermeld in de *Levensbeschrijving van beroemde en gel. mannen*, (*Amst.* 1731) III. 3. 425. — Eene andere van Kloppenburghs dochters, Elizabeth, huwde, ten jare 1650, aan deszelfs Franckerschen ambtge-

sche en Hebreuwsche taalkennis wordt zelfs door Roomschegezinde Geleerden geroemd. (1) Over het geheel had hij bij zijne, met hem levende kerkgenooten grooten naam. De oude *Geldersche* schrijver roemde hem, als zijnde *een hoog en doorlouterd verstand* geweest, en, uit dien hoofde, een gemeenzaam vriend van den grooten Salmasius. Niet minder stond hij, naar IJpey's getuigenis, bij de *Vriezen* in achting. Ook lateren, en onder hen de vermaarde Camp. Vitringa, roemden zijne *grondige geleerdheid*. (2) Intusschen schijnt hij niet geheel boven de bijgeloovige denkbeelden zijner eeuw, aangaande tooverij en waarzeggerij, verheven geweest te zijn. (3) Maar vooral hebben hem de steeds herhaalde strijden, die hij voerde, bij velen in slechten reuk gebragt. Over zijne hevige verschillen, zoo met de Regering van Amsterdam, als met zijn' ambtgenoot Deusing, is boven reeds gesproken. In den korten tijd van zijn verblijf te Harderwijk liet hij niet minder dan acht en veertig verhandelingen, naderhand ook uitgegeven, verdedigen tegen hen, die men toen *Wederdoopers* noemde. (4) Tegen de na-

---

noot, den beroemden Regtsgeleerde Jo. Jac. Wissenbach, wiens naam hieronder nogmaals zal moeten vermeld worden. Deze was dus, zoo als Blancardus, p. 21, aardig zegt, *domo Nassavius, at matrimonio fortunatque factus Frisius*.

(1) Zie b. v. Paqu. t. a. pl.

(2) Ter bevestiging van het hier gezegde vergelijkte men Hs. A; IJpey, t. a. pl.; als mede Fabricius, I. 337 en V. 20, door wien men onder anderen aangehaald vindt Vitringae *Obs. s. L. II. C. XIII*. Hoog vereerend is inzonderheid de getuigenis van Blancardus, p. 18, waar hij zegt: » *Cloppenburgius, et docendi genere et scriptis egregium aevi sui ornamentum, etiam, cum esse desiit, aequabili fruitur fama sui.* »

(3) Zie de pl. uit zijne schriften, aangehaald bij IJpey, *gesck. der Krist. Kerk in de 18de eeuw*, X. 636 in de noot.

(4) *Gangraena Theologiae Anabaptisticae, Fran. 1645*, andermaal uitgegeven in *Opp. theol.* II. 174 sqq.

volgers van Socinus gaf hij verscheidene schriften aan het licht. (1) Met de vrienden van Arminius vond men hem vroeg en laat in strijd. (2) Zelfs met Salmasius, aan wien hij vroeger zoo zeer verbonden was, geraakte hij, over den *woeker* en hetgene daarmede in verband stond, in ernstigen lettertwist. (3) Kortom zijn leven en zijn handelen was een beeld in het klein van hetgene, in die dagen, de Kerk in het groot was. Strijd alom, nu aanval, dan verdediging; en daarbij meerdere hevigheid, dan de Christelijke liefde wenschelijk of geoorloofd acht! Maar bij dit alles toonde Kloppenburgh eene vastheid van karakter en een' belangeloozen ijver, die hem noopte om liever de kleine Gemeente van den Briel te dienen, dan, door het believeu der Burgemeesteren van Amsterdam, zich het gerust bezit van alles te verzekeren, wat destijds het Leeraarambt aldaar vereerends en aanlokkelijks had. Eerst te Heusden Voetius, naderhand te Franeker Coccejus tot ambtgenoot hebbende, verkeerde hij met beiden, wier gevoelens zoo verre uiteenliepen, in hartelijke vriendschap. (4)

---

(1) Aangehaald in Buddei *isagoge hist. theol.* (Lips. 1730) II. 1133. 1175. 1179.

(2) Zie onder anderen Brandt, II. 540, en de aangehaalde lijsten van Kloppenburghs schriften bij Paqu., Vriem. en Fabr.

(3) De wederzijdsche, hiertoe behoorende twistchriften vindt men vermeld bij Em t. II. 107. 108.

(4) Zie Saxe, IV. 427 en Croese, t. a. pl. *vermeerdd.* bl. 3. — Aan Coccejus werd hij, met groote warmte, als een even kloekmoedige als scherpzinnige verdediger der waarheid, aanbevolen door Jac. Trigland, die te Amsterdam zijn ambtgenoot geweest was. Zie deszelfs brief in *Cocc. Anecd.* II. ep. 92. — Het in den tekst gezegde, omtrent de vriendschap tusschen Coccejus en Kloppenburgh, is zoo wel historisch bevestigd, dat het, mijns oordeels, niet gelogenstraf kan worden door hetgene Valckenier, in dezelfde *Anecdota*, ep. 121, van de heerschezucht schrijft, die de laatstgenoemde te Franeker, op aanstoking zijner vrouw, zou hebben aan den dag gelegd.

Nauwelijks vier jaren het godgeleerde Professoraat te Harderwijk vervuld hebbende, werd hij, in dezelfde betrekking, naar de Vriesche Hoogeschool verroepen; waar men hem, d. 13 Mei *zestien honderd vier en veertig*, met eene rede *over de Christelijke vrijheid der Evangelische katheders*, zijn' nieuwen post hoorde aanvaarden. (1)

XV. Nu volgt een Geleerde, wien ik de, hem toekommende eere, om onder de *Hoogleeraren* der Veluwsche School gerangschikt te worden, bij gebrek van narigten, haast onthouden hadde. Het is JANUS ERASMIUS, van Utrecht afkomstig, waar hij den geleerden Antonius Aemilius (2) tot Leermeester gehad had, en beroepen van Tiel, waar hij, sedert het begin van het jaar 1635, het *Rectoraat* bekleedde. Als opvolger van Johannes Lavinus, aanvaardde hij, op den elfden Mei *zestien honderd een en veertig*, dezelfde bediening aan het *classische Gymnasium* te Harderwijk; en weinige dagen later, den acht en twintigste dier maand, werd hij, door den bekenden Burgemeester en *Scholarch* Brinck, als Hoogleeraar der *Grieksche* taal en *Redeneerkunde*, plegtig ingeleid. Weldra hoorde men hem ook eene openlijke inwijdings-rede houden, *tot lof der laatstgenoemde Wetenschap*. Daar er niemand gemeld wordt, of zich gissen

---

(1) Kloppenburgh overleed, als Hoogleeraar te Franeker, d. 30 Julij 1652, in den ouderdom van ruim zestig jaren. — Behalve de aangehaalden, zie men over hem nog Foppens en Jöcher; voorts *Biblioth. Eremens. Cl. II. p. 200*; M. Veeris, *vern. kerk. alfab.* bl. 45; Kok, IX. 323; Chalmot, VII. 49 en die hij vermeldt. Een zeer kort bericht wordt gevonden in het *Comp. Gel. Lex.* S. 488.

(2) Over dezen beroemden Rector, die tevens een der eerste Hoogleeraren was van het Stichtsche Gymnasium en der, daaruit ontsproten Akademie, zie men Heringa, p. 97. 106. 133. en *Ac. uitsp.* bl. 211.

laat, in wiens plaats hij kwame; is het waarschijnlijk, dat men hem den hooger leerstoel heeft aangeboden, om voor den lageren hem te kunnen verkrijgen. Beide die bedieningen schijnt hij vereenigd waargenomen te hebben, totdat hij, na verloop van drie of vier jaren, naar *Alkmaar* vertrok om daar het Schoolbestuur op zich te nemen. Volgens een oud berigt, was hij „*geen slecht verstand, noch Rymdichter.*” Zijne *nagelatene werken*, ontleend uit hetgene hij aan zijne leerlingen had medegedeeld, hebben genoeg opgang gemaakt om twee malen uitgegeven te worden, en dienden eertijds somwijlen tot schoolprijs aan de Geldersche Gymnasia. Zoo hoog werden zij gewaardeerd! — Onderscheidene onderwerpen, meestal tot de Geschiedenis of Natuurlijke Historie betrekkelijk, vindt men daar met woorden en spreekwijzen uitgedrukt en behandeld, die *Erasmus* kunstiglijk zameenvlocht uit de meest verschillende oude, Romeinsche schrijvers, wier plaatsen op den rand staan aangewezen; terwijl er eene vrije vertaling in de moederspraak tegenoverstaat. Het geheel toont, dunkt mij, meer belezenheid, dan goeden smaak. Aan het slot vindt men drie redevoeringen en een aantal gedichten in de taal der geleerden. (1)

---

(1) Het bedoelde werk, waarvan ik, om de zeldzaamheid, wat nauwkeuriger berigt gegeven heb, heet: *Viri cl. Jani Er. L. A. M. Ultrajectini, opera posthuma, 2 tomi, Hardero. 1663. 12, andermaal 1680.* Dat men er waarde aan hechte, blijkt uit het geschenk van f 75, door Curatoren, voor de opdracht, aan *Arend Wolters* gegeven. (*Rek.*) — Dezelfs schrijver wordt noch in *Hs. A.*, noch door *Schrass.* onder de *Hoogleraren* vermeld. Wat ik van hem konde mededeelen, is deels ontleend uit de *Ann. Gymn. Vel.* op d. 28 Mei 1641, deels uit *Hs. A.*, dat van hem als *Rector* iets zegt, deels uit het gemelde werk, waar ook, II. 399, de, te *Harderwijk* gehoudene en boven vermelde *oratio: de dignitate artis Dialecticæ*, gelezen wordt.

De straks genoemde Voorganger van *Erasmus*, *Johannes Lavinus*, eerst *Conrector*, later, na den dood van *Hoëringius*, *Rector* van

tusschen blijkt het genoeg, dat hij, als een waardige schoon-zoon van Pontanus, als een niet ontaardende telg en bloedverwant der Matthaeussen, in zeer onderscheidene vakken van Letterkunde en geleerdheid ervaren was.

XVII. Op denzelfden dag met Christ. Matthaeus, hoorde men ook FRANCISCUS JACOBUS COCHIUS (1) zijne intreë - rede, als Hoogleeraar doen, wiens diensten de Geldersche School een aantal jaren genieten mogt; doch veel langer na hare verheffing, dan vóór dien tijd. Waarom wij hier slechts weinig van hem behoeven te zeggen. Jammer slechts, dat dit weinige niet hooger kan opklimmen dan tot den, boven aangegeven' dag zijner intrede; daar onze nasporingen, omtrent zijne afkomst en vroeger lot, tot nog toe vruchteloos gebleven zijn. (2) Als *Rector* was hij opvolger van den boven genoemden Joh. Lavinius, maar tevens werd hem het Professoraat opgedragen der *practische Wijsbegeerte* en *Welsprekendheid*. (3) Die vereenigde bediening bekleedde hij tot aan het jaar *zestien honderd zeven en veertig*; wanneer bij het *Rectoraat* nederleide, en, in Deusing's plaats, Hoogleeraar der *Geneeskunde* werd; gelijk hij ook gewoon Stads Arts was. Ten blijke dat ook bij hem, gelijk bij vele Geleerden van dien ouden tijd, letter- en geneeskundige talenten in één hoofd zamenwoonden.

---

(1) Eigene handt. Meermalen wordt ook de naam gespeld *Kochius*, gelijk in Hs. A en bij Schraas. I. 74.

(2) Het komt mij niet geheel onwaarschijnlijk voor, dat uit hetzelfde geslacht met hem gesproken was Christian Iohann Cochius, Pruisisch Opperhofprediker te Berlijn, geb. te Solingen 1638, † 1749, over wien men Adelung op den naam zien kan. Diens vader was eerst Pred. te Solingen, naderhand Hofprediker te Koningsbergen geweest.

(3) Zie *Ann. Gymn. Vol.* op d. 23 Mei 1644; mede nog iets over hem ald. op d. 25 Julij diens jaars. Het verder vermelde leerde mij Hs. A.

XVIII. Bij Kloppenburghs vertrek naar Franeker, spaarden de Curatoren der Kwartierschool geene pogingen om zijne plaats te doen vervullen door den geleerden Johannes Smetius, Predikant te Nijmegen; wiens verdiensten onlangs door den Hoogleeraar Kist in het licht gesteld zijn. Doch het gelukte der Nijmeegsche Regering en Gemeente hem tot het afslaan van dat beroep te bewegen. (1) Bijna ter zelfder tijd beriepen zij den nog meer bekenden Johannes Hoornbeeck, later Predikant en Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Utrecht en Leiden; maar met even ongunstigen uitslag. (2) En toen werd tot opvolger van Kloppenburgh een Godgeleerde benoemd, die zeker onder zijne tijdgenooten zoo vele vijanden niet telde, als zijn voorganger; maar wiens naam daarvoor ook meer vergeten is bij den naneef. En die vergetenis verdiende toch de Man niet, welke, bij aanhoudenden strijd met een weérbarstig ligchaam, door hoogere zielskracht zoo

---

(1) Vergelijk Vonck, bl. LXXVII met het *Archief voor kerk. gesch.* IV. 119 volg.; waar men, omtrent Smetius beroeping te Harderwijk, zie bl. 143. Uit die plaats zou het kunnen schijnen, dat daar weldra, na het bedanken van den Nijmeegschen Predikant, Matthias Pasor beroepen werd. Doch dit had eerst plaats in het volgende jaar 1645, na Widmaricus vertrek van Harderwijk naar Groningen. Of men moet aannemen, dat Pasor twee malen aan de Kwartierschool beroepen is; hetwelk niet onmogelijk kan geacht worden, doch uit de *Effigies et vitas*, p. 111, vergeleken vooral met p. 193, niet is op te maken.

(2) Zie Burman, *Traj.* p. 148; Bayle, II. 789 en Paquot, II. 432 suiv.; volgens wien Hoornbeeck d. 15 Mei 1644 te Harderwijk beroepen werd. Maar volgens hetgene Kist t. a. pl., uit echte en oorspronkelijke stukken berigt, was men, juist op dat tijdstip, te Nijmegen ijverig in de weer, om Smetius voor hetzelfde beroep te doen bedanken. Ik weet dus niet, welke der beide benoemingen vooring. Vergelijk intusschen den brief van Hoornbeeck aan Coccejus, in dezelfde *Anecd.* II. ep. 95, waaruit blijkt, dat de eerstgenoemde te kiezen had tusschen *Utrecht* en *Harderwijk*, en dat hij aan de Stichtsche Akademie de voorkeur gaf. Zie mede *Comp. Gel. Lex.* S. 1007 en Siegenb. II. T. en B. bl. 134.

veel goeds stichtte! Het was **ABDIAS WIDMARIUS**, (1) den dertiende van Herfstmaand *vijftien honderd een en negentig*, te Lemgo in Westphalen geboren. Zijn vader **Andreas Widmarius** was zeer geleerd Rector en naderhand Predikant te Bremen. Hier vond de zoon, van wien wij spreken, de uitnemendste gelegenheid om, onder geleide van dien vader, van **Matthias Martinus** en andere Geleerden, zich op de kennis van allerlei wetenswaardige zaken toe te leggen. Hij beijverde zich dan ook zoo onvermoeid, dat hij, schoon de Godgeleerdheid zijn hoofdvak was, tevens van de Geneeskunde en Regtsgeleerdheid zeer veel werk maakte, en zelfs de Romeinsche *Instituten* van buiten leerde. En dit, schoon hij van kindebeen aan een zeer zwak ligchaam had, en door ziekte op ziekte werd neêrgedrukt. Noode en laat vergunden de bezorgde ouders den steeds lijdenden jongeling, dat hij hunne woning verliet, om de Akademiën van Heidelberg en Marburg te bezoeken. Aan de eerstgenoemde mogt hij onder anderen **Henr. Alting** tot zijn' Leermeester hebben, dien vredelievenden en bijbelschen Godgeleerde, later Hoogleeraar te Groningen geworden, van wien onze **Widmarius** zoo veel goeds ontleende. (2) Geheel tot het Leeraarambt

---

(1) Zoo schrijf ik den naam naar de *Effig. et vitas*, p. 164 volg.; waar een hoogst lezenswaardig bericht omtrent hem voorkomt, in hetwelke hij buiten twijfel zelf de hand had. *Hs. A, Schraas* en anderen spellen **Witmarius**. De oorspronkelijke naam zal denklijk **Wede-meier** geweest zijn; zoo als **Rotermund**, *Brem.* II. 252, den beroemden vader noemt. Diens bericht, om dit aanstonds te zeggen, omtrent **Abdias Widmarius**, II. CXL, is zeer waardig vergeleken te worden met dat in de *Eff. et vitas*. **Paquot**, die, IV. 176, een vrij naauwkeurig verslag geeft, noemt hem **von Weidmar** of **Widmarius**. Geheel verkeerd is zeker de spelling **Wilmarius**, bij **Veeris**, *vern. kerk. alph.* bl. 228; die ook zijn' sterfdag en den, door hem bereikten ouderdom min naauwkeurig opgeeft.

(2) Zie over hem, om geene anderen te noemen, *Munt.* p. 46 en 89, en de door hem aangehaalden.

toegerust, bekleedde hij hetzelfde in de Palts, eerst te Altdorf, straks te Neuhaus, en genoot er, al wat de godvruchtige Leeraar wenschen mag. Maar weldra bereikte de gruwel der verwoesting van den dertigjarigen krijg: die ongelukkige streken. Geene pen kan beschrijven, wat de Palts, wat Widmarinus zelf uitstonde! Maar die rampen moesten hem, zoo wel als zijn' vroegeren voorganger van Diest en vele anderen, naar Nederland voeren. Daar wordt hij van velen met opene armen ontvangen, en legt zich zoo ijverig op de landstaal toe, dat hij weldra ook in dezelve prediken kan. Maar nieuwe wederwaardigheden wachtten den zwaar en aanhoudend beproefden lijder. Naauwelijks aan het gevaar ontkomen, om, door een ongelukkig toeval, in het IJ voor Amsterdam te verdrinken, werd hij, den 10 November 1624, Predikant te Uitgeest; doch zoo zwak van ligchaam, dat men twijfelde, of niet de oude, kranke Leeraar, in viefs plaats hij kwam, hem nog overleven zoude. Intusschen, met het oog op God, volhardde hij in den uit- en inwendigen strijd, hem opgelegd, steeds levende voor het heil zijner Gemeente en der, hem steeds toevertrouwde jongelingen. Nu werd hem ook met anderen de moeilijke taak (te moeilijker voor hem, die geen geboren Nederlander was) opgedragen der herziening van de overzetting des O. T.; (1) waarin hij zich ter bevordering van dit heilzame werk eervol kweet. — Maar weldra kwam er weder eene, door hem niet gewenschte verandering in zijn levenslot. De Gemeente van Gouda

---

(1) Onnaauwkeurig voorzeker zeggen het *Comp. Gel. Lex.* S. 2501 en *Rotermund*, dat hij het grootste aandeel had aan de Bijbel-overzetting: maar groot aandeel had hij aan hare herziening, veel grooter, dan men van een' buitenlander zou verwacht hebben. Zie *Hindópen*, t. a pl. bl. 124. 134. 140 en elders. Vergelijk *Heringa*, bij *Kist* en *Royaards*, V. bl. 149. 197 en elders.

en geneeskundige Matthaeussen. Lang werd des Hoogleeraars doopnaam in zijne familie voortgeplant, althans nog gedragen door dien Abdias Velingius, kleinzoon van den straks vermelden gelijknamigen Predikant, welke te Utrecht, den 11 Decemb. 1742, tot Doctor der Wijsbegeerte bevorderd werd. (1)

XIX. Bij Widmaricus vertrek besluten de Curatoren, in zijne plaats, Matthias Pasor te benoemen, destijds beroemd' Hoogleeraar der Zedeleer en Wiskunde te Groningen. Hij had het beroep reeds aangenomen; en het uitagt, dat hij dien uitmuntenden Man tot opvolger verkrijgen zou, had den gemoedelijken Widmaricus te ligter vrijheid doen vinden om zoo spoedig reeds Harderwijk te verlaten. Maar de Groningers keerden het gevaar, dat hunne Akademie dreigde, af door Pasor ook daar, op voordelige voorwaarden, het theologische Professoraat aan te bieden. Eene teleurstelling voor de Gelderschen, die te smartelijker viel, naar mate zij meer onverwacht was! (2) Nu deed Josua de la Gave vruchteloze pogingen om benoemd te worden. Maar, met beter gevolg, vereenigden zich Kloppenburgh en Coccejus ter aanbeveling van JOHAN VALCKENIER; (3) een Godgeleerde, die op

---

(1) Over de aangevoerde bijzonderheden zie men *Boeka* 1732. 1. 111. 1736. 1. 106. 1756. 1. 358 en elders.

(2) Alles, wat hiertoe betrekkelijk is, kan men vernemen uit de, boven reeds aangehaalde plk. van de *Effig. et vitas*, waar men, bl. 109, berigt zal vinden over Pasor; welke almede een der Duitsche Geleerden was, die tegen de woede van den meergenoemden krijg in Nederland eene schuilplaats zochten. Zeer lezenswaardig is ook over hem het artikel bij Bayle, III. 610, die te regt zijne beroeping te Harderwijk tot het jaar 1645 brengt. Vergel. boven bl. 93.

(3) Eigene handteekening; somwijlen ook Joannes. In de *Anecdota Cocceji* II. wordt de naam niet zelden verkeerdelijk Falcke-

drie Nederlandsche Akademiën met eere het Hoogleeraarsambt bekroond heeft; doch van wiens vroeger het evenwel minder bekend is, dan men verwachten zoude. Niet te *Geneve*, zoo als de *Gorter* meende, maar te *Koulen*, aanschouwde hij, den tweede van Slagtnaand *sectien honderd en sevenstien*, het eerste levenslicht. Daar was ook zijne moeder *Anna Hambach* geboren. Doch de voorouders van zijn' vader *Pieter Valckenier* hadden, om het geloof, uit Antwerpen naar Gelderland moeten verhuizen; en zijn geslacht bleef in Nederland, bijzonder te Amsterdam, eere en aanzien genieten. (1) Liefde voor den Hervormden Godsdienst en de haat van diens tegenstanders moepten den soon om, als jongeling reeds, zijner vaderstad vaarwel te zeggen. Vervolgens werd hij ijverig leerling van *Fred. Spanheim*, voelligt te *Geneve*, althans te *Leiden*, werwaarts die bekende Godgeleerde in 1642

---

nier gespeld, somwijlen ook *Falckonarius* of *Falckonerius*. — De aangevoerde bijzonderheden, ontrent *Valckeniers* beroep te *Herd.*, zijn geput uit zijn' brief aan *Coccoejus*, aldaar *ep. 102*. Over het geheel biedt de, in dat deel der *Anecdota* voorkomende briefwisseling de zuiverste bron aan om den eerstgenoemden Hoogleeraar te leeren kennen. Vele brieven zijn er van hem aan *Coccoejus*, enkele van dezen aan hem, niet weinige, waar over hem gesproken wordt. De belangrijkste zal ik hier eens vooral aanhalen, opdat men daar de bevestiging soeke van hetgene, zoo ter dezer plaats, als in het tweede Boek, zonder bijgevoegd bewijs, over hem gezegd wordt. Men zie dan vooral *Cocc. Anecd. II. ep. 102. 105. 107. 108. 109. 110. 121. 176. 180. 182. 202. 372. 415. 416. 417. 429* en *453*.

(1) Onder zijne aanverwanten was de beroemde Burgemeester van Amsterdam *Gilles Valckenier*, over wien men, behalve *Scheit. II. 383*, zien kan van *Lenneq.* in *annot. ad D'Orville p. 195*, nevens de door beiden aangehaalden. *Almede* was een bloedverwant van den Hoogleeraar zijns vaders nasangenoot, de bekende Afgezet en Geschiedschrijver *Pieter Valckenier*. Zie *Scheit. II. 383*. Over het geslacht raadplege men vooral *Hoogstraten's woordenboek*, aangehaald door *Vriem.*, welke, bl. 489 volg., het eene en andere over den Hoogleeraar mededeelt.

verhuisde. (1) Of Valckenier in eenige openlijke betrekking geweest zij, vóór zijne komst te Harderwijk, schijnt Vriemoet niet geweten te hebben. Maar het, meermalen geraadpleegde oude Handschrift onderrigt ons, dat hij voorheen de Gemeente van Geneve, als Predikant, gediend had; en voegt er de getuigenis bij, » dat hij niet » alleen in de Godheid, (2) maar ook in verscheidene, » zoo Oostersche, als Europeesche talen zeer wel ervaren » was. — Wat hem genoopt hebbe om Geneve te verlaten, weten wij niet. Maar hij onthield zich te Amsterdam, toen hij ten jare 1645, na reeds vroeger voor een Professoraat te Franeker in aanmerking gekomen te zijn, te Harderwijk beroepen werd. Deze benoeming was hem hoogst welkom; schoon hij zich eenigermate beklagde, dat men hem de verplichting opleide om niet, in de eerste vijf jaren, naar elders te vertrekken. Intusschen vergist men zich, zoo men met Vriemoet en anderen (3) meent, dat hij eerst tijdens de verheffing der Geldersche Akademie, ten jare 1648, bij haar geplaatst is. Eene dwaling met zoo vele andere daaruit ontstaan, zoo het schijnt, dat de Gorter, met dat jaar eerst, zijne lijst der Geldersche Professoren doet aanvangen. Zeker althans is het, dat hij, den dertiende van Slagtmaand *sesstien honderd vijf en veertig*, aan de *Kwartierschool*, als Hoogleeraar

---

(1) Nemen wij aan, dat hij reeds te *Geneve* onder Spanheim gestudeerd heeft, en daar Predikant werd; zoo kunnen wij te beter verklaren, hoe de Gort. p. 38, er toe gekomen zij om hem voor een' inboorling van die stad te houden. — Dat hij te *Leiden* een wakker leerling van Spanheim was, blijkt uit ep. 372 bij Cocc. l. c.

(2) D. i. *Godgeleerdheid*. Zoo sprak ook Hooft niet zelden. Zie Siegenbeek, in het *uitlegk. Woordenb. op deszelfs werken*, II. 50. en de aantekening op de uitgave van 1820 der *Ned. Hist.* I. 65.

(3) Men vergelijkte ook Sieg. I. 184. 189, II. T. en B. bl. 139.

der Godgeleerdheid optrad. (1) In het volgende jaar bekwam hij te Leiden den theologischen eeregraad. (2) Wat verder over hem te zeggen is, besparen wij tot de geschiedenis der Akademie, waar wij hem zullen weder vinden. (3)

---

(1) Zie Hs. A en *Acta Gymn. Vel.* op dien dag. Hs. B vervroegt zijne komst tot het jaar 1639. Maar de eerstgemelde getuigenissen vindt men door het *grafschrift* bevestigd, bij Vriem. selven bewaard, waar hij gezegd wordt, in het acht en twintigste jaar zijns ouderdoms, Hoogl. te Hard. te zijn geworden.

(2) Vergelijk de lijst bij Kist en Royaards, IX. 495.

(3) Zie intuschen ook nog Witte, *diarium*, *Comp. Gel. Les. S.* 2338. en Kok, XXIX. 130.

DERDE HOOFDSTUK.

GANG EN LOT DER KWARTIERSCHOOL.

Een veel omvattend opschrift, maar waaraan ik vrees, dat dit Hoofdstuk niet geheel, naar het verlangen der weetgierige lezers, zal kunnen beantwoorden. Zoo schaars vloeijen hier de bronnen der geschiedenis! Patten wij echter, naar vermogen, uit hare beekjes, die de ongunst des tijds ons niet ganschelijk verstopt heeft.

I. Al aanstonds moeten wij den invloed der Lands - zaken op het lot der Hoogeschool gadeslaan, en daarbij iets zeggen van de vorstelijke gunst, die haar ten deele viel. De eerste helft der zeventiende eeuw was, wie hoeft het niet meermalen hooren vermelden? in meer dan één opzigt, voor Nederland een tijd van roem en geluk. Maar dit neemt niet weg, dat *Gelderlands* en *Veluws* toestand destijds veel te wenschen overliet, en dikwijls alles behalve benijdenswaardig was. Ik spreek niet wederom van den blijvenden naijver tusschen Ridderschap en Steden, en tusschen de Kwartieren onderling, zoo schadelijk aan eene Inrigting, die, om te worden wat zij wezen konde, aller eendragtige medewerking verlangen moest. Maar, wat wij vooral moeten opmerken, terwijl de oorlogsbuit op den Spanjaard behaald, *Holland* en *Zeeland* verrijkte, zag *Gelderland* door zware oorlogsrampen en schattingen zich gedrukt en verarmd; en had het, niet slechts vóór, maar ook lang na het Bestand, dien gevreesden vijand gedurig op den tuin; ja! zag zich keer op keer aan zijne verwoestende

strooptogten blootgesteld. *Harderwijk* mogt dan niet zoo aan den eersten aanstoot liggen, als vele plaatsen der Graafschap en van het Rijk van Nijmegen, en daarom ook tot den zetel der wetenschappen gekozen zijn; toch sagen wij, hoe nabij men daar zelfs, in *sestien honderd negen en twintig*, den oorlog voor de poort had. En veel daarnaer was de schade, die de, daaruit ontstane vermagering der beurzen en verwildering der zeden de vreedzame studiën en dierzelfer School lijden deed. Niemand sal het voorgestelde tafereel te donker gekleurd achten, die aandachtig de *Ge-denkschriften* gelezen heeft van Alexander van der Capellen, welke van alles wat, in dat tijdsgewricht, de Provincie zijner geboorte berceerde, oor- en ooggetuige was.

In een ander opzigt intusschen, was de *Veluwe*sche gelukkiger, dan andere meer aanzienlijke, vaderlandsche Hoogeschoolen. Hevig was de Staats-schok van *sestien honderd achttien en negentien*, welke gevolgen sich ook aan de Akademiën deden gevoelen. Maar *Harderwijk* had er geen ander regtatreesch nadeel van, dan dat men, door Thijsius eervolle aending, een' tijdlang van zijn' dienst beroofd was. *Zoo verre ik heb kunnen waagen*, was men daar zoo eenstemmig in godsdienstige en staatkundige denkwijze, dat de vrede onverstoord bleef. (1) Aan Prins Maurits althans had Gelderland in het gemeen, en bijzonder de School, waarvan wij spreken, zoo groote verpligting, dat het niet te verwachten was, dat zij met leede oogen zijne verheffing aanschouwen zouden.

Hoe men ook over de Staats- en Kerkgeschillen, die toen blaakten, denken moge; voor die Instelling was het eene weldaad, dat de groote Vorst, tot over de helft van dit tijdvak, leefde, en zijn' stadhouderlijken invloed, ten har-

---

(1) Vergel. Schraas. II. 140.

ren behoefte, kon doen gelden. Want zoo ijverig, als hij tot hare vestiging medegewerkt had; even standvastig bleef hij op den duur hare belangen ter harte nemen. Laat mij er uit echte stukken een paar voorbeelden ten minste van mogen bijbrengen. Want misschien is het U niet ongeval-
 lig, Landgenooten! door den Prins, dien U de partijschap zoo dikwijls slechts als een' ruwen krijgsman voorstelde, (1) de zaak der wetenschappen te hooren bepleiten. — In Wintermaand *zestien honderd en negen*, schreef Maurits aan de Veluwsche Kwartier-Staten een' brief, waarin hij eerst verklaart, » overlang met groot genoeg verstaan te hebben, dat zij, het loffelijk voorbeeld volgende van andere, wel ingerigte Regeringen, de Hoogeschool te Harderwijk opgerigt, *dezelve met seer vele goede commoditeiten gebeneficieerd*, en, door beroeping van eenige *gequalificeerde Professoren en Meesters*, in een' treffelijken staat gebragt hadden." Vervolgens geeft de Prins zijne hope te kennen, dat het gemeene Vaderland met der tijd daarvan de gewenschte vruchten trekken zal. » *Waer omme wij,*" dus vervolgt de brief, » *uyt sonderlinge affectie, die wij draagen tot de geleertheit, de voorschr. schole oock in seer goede recomandatie holden. Ende al ist, dat wij niet en twijfelen, of U. E. volgens haeren ge- woonlicken Iver die voorschr. schole met alle middelen sullen soecken te conserveeren, maer oock nae U. E. vermoge met alle goede comoditeiten augmenteren; Soo hebben wij nochtans ten onervloet goetgevonden U. E.*

---

(1) Terwijl ik, dit schrijvende, des Prinseu brieven aan de Staten van Gelderland en van Veluwe voor mij liggen heb, valt toevallig mijn oog, in Scheltema's *staatkundig Nederland*, op het artikel Maurits. Welk een' zonderlingen indruk maakt dit *contrast*! Hoe zeer kan godsdienstige en staatkundige partijschap het oog verblinden van anders verdienstelijke Geschiedschrijvers!

» *serieuselyk te vermaenen en̄ te versoeken, dat U. E.*
 » *geen costen in soo goede saeck, als is t' avāoement van*
 » *de studiiis, (studien) willen spaeren. Stellende U. E. in*
 » *bedencken, off niet geraden is in de voorschr. Stadt*
 » *noch een Collegie op te richten, alwaer, in gemeinschap*
 » *van woninge, tafel en̄ discipline, de Landtsaesten haere*
 » *kynderen tot lydelicke costen soudē mogen bestellen;*
 » *midts van U. E. daertoe eenick subsidie genietende. Niet*
 » *twyfelende of soodaenigen goeden werck grotelick sal*
 » *dienen om te encourageren die Edels burgeren en andere*
 » *goede Ingesetenen, die, vresende voor grote oosten en*
 » *verloop, bij faulte van goede discipline, haere kynderen*
 » *van de schole houden, die anders t' gemeyne Vaderlād̄t*
 » *goeden dienst soudē mogen doen. Ende ons verlastende*
 » *op U. E. goede yver en̄ sorge, die U. E. draegen voor*
 » *de voorschr. schole, bidden Godt' enz. (1)*

De hier gegevene raad werd door het Kwartier opgevolgd. Immers, in een later schrijven aan den Prins lezen wij, dat de *communitet* door hetzelfde, naar *Zijner Excellentie's* gezinnen, gearresteerd was. Hierover zullen wij straks nog iets zeggen. Maar veel verder strekten zich 's Vorsten wenschen en bemoeijingen uit, ter gunste der Hoogeschool; blijkens een' anderen brief, van den jare *zestien honderd zeventien*, nu niet gerigt aan de Kwartier - Staten van Veluwe, maar aan de *Ridderschap, Edelen en Stede-gezanten des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen, vergaderd te Nymegen*. Dezelve is voor de geschiedenis te gewigtig om hem niet mede te deelen. » *Die van de School-raedt,*'' zegt de Vorst, » *der Hooge Veluwesche Schoole tot*

---

(1) De brief is gedagteekend van 's Gravenhage, d. 13 Decemb. 1699. In het uitgetrokkene is het *Geldersche afschrift* van woord tot woord gevolgd; ook waar de spelling ongelijk is. Dit geldt mede het straks volgende schrijven van den Prins.

» *Harderwijk hebben ons gevermonstreert, (1) dat deselve*
 » *Hoogeschoole bij één quartier des Furstendoms Gelre, tot*
 » *noek, wel gehandhaeft, en niet zonder groote oosten*
 » *tot desen jegenwoordigen goeden staat gebracht is. Dan,*
 » *alsoe tot meerdere bevorderinge, eere en wel-standt van*
 » *eene Hooge Schoole niet geneegsaem en is, dat deselve*
 » *alleen bij één Quartier des voorschr. Furstendoms gemain-*
 » *tincert en tot volcomene gelegentheynt bevordert werde;*
 » *So hebben ons oversulcx die van voorschr. School-raedt*
 » *verzocht, wij wilden voor haer bij U. E. intercedoeren*
 » *ten eynde die voorn. schole bij 't gantsche Furstendom*
 » *Gelre en Graeffschap Zutphen mochte aengenomen wer-*
 » *den. En dewijle U. E. geneegsaem onnen considereren,*
 » *dat het voor één Quartier te beswaerlich soude vallen alle*
 » *de nootlykheden, tot de voorschr. Hooge schole verheys-*
 » *schende, (2) te moeten opbrengen; So en hebben wij niet*
 » *onnen naelaeten U. E. hier meede vruntlich te versoe-*
 » *ken deese saken op U. E. jegenwoordige Vergaderinge*
 » *in goede en favorable recommendatie te houden, ende*
 » *sulcx ten besten daerin disponcereen, dat de voorschr.*
 » *School-Raedt moge speuren, dat deese aene interesseis*

---

(1) De Schoolraad had dit gedaan in een' brief van d. $\frac{17}{27}$ Maart 1617, geteekend door Ellardus van Mehen, *Senatus schol. pro temp. Praeses*. Uit dien brief hebben wij ook het straks gezegde, omtrent den uitlag van des Stadhouders vroeger schrijven, ontleend. Zeer opmerkelijk kwam mij daarin ook de verklaring voor, » *dat de Vorst voor desen* » *de Hoogeschool met alle prinselijke gunst had begenadigd, en deselve* » *met vereischene voorschriften (voorschrijvings-brieven) aan Ridders-* » *schap en Steden — had aanbevolen, waardoer sij zoo wijd gebragt* » *was, dat sij tegenwoordig in een' goeden, redelijken staat sich be-* » *vond.*” Dit strekt ten onloochenbaren bewijze, dat Maurits voor de Hoogeschool *keer op keer* in de dres trad, en dat wij van de gunst, die hij haar toedroeg, in den tekst niet te veel gezegd hebben.

(2) D. i. al het noodwendige, hatwelk voor de Hoogeschool ver-
 cischt wordt.

» *U. E. aengenaem en haer vruchtbaarlijck sij geweest;*
 » *ende beneffens, dat hier een een Christelijck werck sal*
 » *geschieden, weerdts het ons seer aengenaem.*'' (1)

Het besluit van den Landdag strookte voorzeker niet met den wensch en de verwachting van den Vorst en den Schoolraad. (2) Aldus luidde het: (3)

» *Verleesen sehrijvens van Zijn Eac., daerbij die Landt-*
 » *schap ten besten gerecommendeert wierd het anancement*
 » *en den welstandt der Hooge School tot Harderwyck,*
 » *met verzoek dat, gelijck deselve comt te strecken tot*
 » *dienste en eere van de alinge (4) Landtschap, oock het*
 » *onderhelt van dien niet tot laste van één Quartier al-*
 » *leen, maer van de alinge Landtschap behoert te comen:*
 » *Hebben de Quartieren van Nimmegen en Zutphen ver-*
 » *claert wel van herten genesicht te weesen deselve schoole*
 » *ter eere van de Landtschap in alle manieren te helpen*
 » *beverdaren: sdenk, dewijls deselve, bij deese tegenwoor-*
 » *dige gelegenheit, door het misgewasch van de twee leste*
 » *jaeren, sulcx bevonden, datse quaelijcke het ordinairis*
 » *onderhelt van kerke- en school-dienaeren konden te*

(1) De bovenstaande brief, behalve het op- en onderschrift hier geheel wedergegeven, was geschreven te 's Gravenhage, d. 12 April 1617.

(2) De laatste had zoo goed vertrouwen op den invloed, dien het voor-schrijven van den Prins bij de Staten hebben soude, dat hij, in het ver-zoek-schrift aan hem, uitdrukkelijk zeide: » *Wij en twijfelen niet, of*
 » *wij sullen buiten allen twijfel tot ons Chrystelijck voornemen in dese*
 » *comen, indien U. Eac^{te} getieven sal onse onderdaenige en ootmoedige*
 » *bede en verzoek genadelijck te verheiren en te accorderen.*''

(3) Volgens het *abstract uit het verbael van den Landtdage, in Mar-tio* (lees buiten twijfel: in *April*) *A^o. 1617 tot Nimmegen gehouden.* Dit stuk, aan het onmiddellijk voorafgaande gehecht, is, zoo wel als de straks vermelde brief van den Prins en Schoolraad, voor handen op het *Arch. Hard.*

(4) D. i. hier en straks: de geheele Landschap. Zie van Lennep, in het *sangch. witzgk. Woordenb. op Hoofft*, bij het woord *aalig*.

» weege brengen, was haar leet, dat oer (hare) goede ge-
 » negentheyit in deesen alnoek niet can corresponderen
 » met die goede intentie van Zijn Excellentie.»

De gronden dezer verontschuldiging en aarzeling behoeven wij hier niet te wegen. Derzelve jammerlijk gevolg was, dat des Vorsten wensch ter verheffing der nederige Hoogeschool, nog langer dan dertig jaren, onvervuld bleef. Maar genoeg is er gezegd om te bewijzen, dat het jaar *sessien honderd vijf en twintig*, hetwelk MAURITS wegnam, aan het zwakke gebouw den hechten steun ontrukte, die het tot nog toe had helpen staande houden. Genoeg, om ieder, die na dezen over Maurits spreken wil of schrijven, te toonen, dat hij niet onvermeld mag laten, wat hij, als Stadhouder van Gelderland, deed, opdat er het licht der wetenschappen niet zoude uitgebluscht worden!

II. Nu een blik geslagen op het inwendige leven der Stichting! Een groot geluk viel haar te beurt, dat zij onder hare Hoogleeraren zoo vele voortreffelijke Mannen tellen mogt, als men haar, bij geringen niterlijken luister en karige bezoldigingen, naauwelijks zou hebben durven toewenschen of althans toedenken. Als wij hunne lijst nogmaals nagaan; zien wij daarop de namen van Pontanus en Zevencoot prijken, die buiten kijf tot de voornaamste *Letterkundigen* van dat tijdvak behoorden. Onder de *Regtsgeleerden* streefde Matthaeus zijne eeuw vooruit; terwijl Goris in het vaderlandsche, Cup in het Romeinsche Regt, haar het licht ontstaken. L'Empereur was de waardige tijdgenoot van Erpenius en Golius; en, moest hij voor hen onderdoen in het *Arabisch*, in de kennis der *Thalmudisch - Rabbijnsche* Letterkunde overtrof hij hen beiden. Geen *Geneeskundige* dier dagen was wel in de geheimen der *Hippocratische* kunst dieper ingedron-

gen, dan Deusing. Thijsius en H. van Diest, Widmarius en Kloppenburgh waren *Godgeleerden*, die, hoe wij ook over sommige hunner gevoelens en handelingen mogen denken, in hooge mate het vertrouwen bezaten der Kerk, wier toekomstige dienaren zij moesten opleiden, en van dat vertrouwen niet weinige openlijke blijken ontvingen.

Hoe slaagde men er in, om alle die Mannen tot zich te lokken? Iets althans kunnen wij op die vrage antwoorden, dat ook andere bijzonderheden eenigermate in het licht zal stellen. De Harderwijker School had, van de veertiende eeuw aan, grooten naam gehad, die zelfs, door hare verachtering in de zestiende eeuw, niet verduisterd was. — Daarbij waren de Curatoren uitermate voorzigtig en behoedzaam, bij het benoemen der Professoren. Want één kwalijk uitgevallen beroep! Daar ging voor een goed deel de naam te gronde eener Instelling, die niets had om zich te verheffen, dan de uitnemende verdienste harer Onderwijzers. Liever liet men daarom, een' geruimen tijd, eenigen leerstoel onbezet, zich intusschen behelpende, zoo goed men kon, dan de Hoogeschool aan eene min beradene keuze te wagen. Bij voorkeur zocht men zoodanigen, die reeds elders proeven gegeven hadden, niet slechts van hunne geleerdheid, maar ook van hunne geschiktheid om te onderwijzen; — de zulken nog eens, welke zoo veelzijdig geoefend waren, dat men hen, bij voorbeeld, even gerust de redevoeringen van Demosthenes voor de aanstaande Rectoren, als de *aphorismi* van Hippocrates voor de toekomstige Artsen kon laten verklaren. Waren er niet altijd inheemsche geleerden van eenigen naam te verkrijgen; het ontbrak toen niet aan geletterde ballingen, die, van hunne vaderlijke erven verdreven, hier rust voor hunnen voet zochten. Tusschen het *Noordelyke Duitschland*

vooral en *Gelderland* bestonden destijds zoo vele betrekkingen, door gemeenschap van eenvoudige zeden en levensmanieren, door gelijkheid van taal, (1) door velerlei wetenschappelijk verkeer, dat men te gemakkelijker van daar in het gebrek aan vaderlandsche Hoogleraren voorzien konde. (2)

Zeer bekrompen was de bezoldiging der Hoogleraren. Kloppenburgh, Cup, Zevencoot en Deusing,

(1) Opmerkelijk kwam mij hieromtrent het volgende voor. Toen, t. j. 1644, Widmarus, destijds nog Pred. te Gouda, in aanmerking kwam tot het Professoraat te Harderwijk, schreef de Curator van Wijbbergen aan de Regering aldaar, dat hij al, wat loffelijk was, omtrent hem vernam. » *Alleenlick,*” voegt hij er bij, » *werd geseyt, dat syn spraeck, als noch wat treckende op 't hoge duyts, ter Goude niet zeer aegenaem is, 't welck bij ons, die wat naeder aan hoog-duytsland grensen, weynich swaricheyt soude geven.*” (*Arch. Hard.*) — Vergelijkt men ook sommige *Geldersche* stukken van dien tijd met hetgene de Hoogl. Lulofs (*Reisogtje — naar Hamburg, I. 346* volg.) ons, omtrent het *Plat-Duitsch*, geleerd heeft, dat vroeger wijd en tijd in Noord-Duitschland gesproken werd; zoo zal men het gezegde, omtrent de *gelijkheid van taal*, volkomen opgehelderd vinden. — Nog zie men het daaromtrent aangemerkte door den Hoogl. Royaards, *Arch. oerkerk. Gesch. X. 170.*

(2) Niet bij allen evenwel vond dat menigvuldig beroepen van buitenlanders onbepaalde toewijding of goedkeuring. Toen Gisb. Voetius zijn vriend Smetius opwekte om het aangeboden Professoraat te Groningen niet van de hand te wijzen, schreef hij hem: » *Publici interest, si professiones Academicas in totum non mandentur viris rerum et ecclesiarum neutrarum non ita gnaris. Temperamentum aliquod sive ad pondus sive ad justitiam hic quaeri, nec illudabile nec inutile est.*” Zie Kist en Royaards, IV. 214. — Veel scherper liet zich daaromtrent Ant. Perizonius uit, na het omkomen van den, te Leiden beroepen' Zwitserschen Hoogl. Hettinger, dus aan Goecejus schrijvende: (zie deszelfs *Aeecd. II. ep. 334*) » *Miror, quid nunc vestri Curatores acturi, et an etiam porro, praeteritis doctissimis quibusque in Belgio Theologis, cum aperto patriae ac praesertim nostri ordinis probre, ad exteros, illis fortasse nihilo maiores, se sint conversuri.*” — Omtrent hetgeen te *Utrecht* plaats vond, deed later Casp. Burman soortgelijke klagten hooren. Zie v. Asch v. Wijck, *Verenscheets van Moreelse, (Str. 1048) bl. 78.*

gelijktijdig dienende, hadden ieder slechts eene jaarwedde van vijf honderd en vijftig gulden; waarbeven de laatstgenoemde, als Geneeskundige, nog honderd gulden trok. (1) Daarbij hadden ten minste drie van hen vrije woningen; en zoo de vierde daarvan verstoken was, zal men hem dit gemis waarschijnlijk vergoed hebben. Nu reeds genoten zij eenige vrijdommen. Wel betaalden zij, nevens hunne medeburgers, zoo als een oorspronkelijk stuk van 1642 het uitdrukt, *Kwartiers-lasten van schoorsteengeld, hoofdgeld en imposten*. Maar wanneer somwijlen de Regering hun gewone stedelijke burgerlasten opleggen wilde, waren de Curatoren, of ook de Kwartier-Staten ijverig in de weer, om de *Professoren der vrije en illustre School* (2) tegen dat bezwaar te vrijwaren. Maar, al hadden zij ook nog eenige andere voordeelen, de geringheid der wedde noopte hen meermalen, tot groot nadeel van Gelderland, en grievend verdriet der Curatoren, (3) om eene elders aangeboden, voordeeliger roeping op te volgen.

---

(1) Uit eene oude betalings-lijst, op welke die vier namen voorkomen. (*Arch. Hard.*) Van de vrije woningen van twee dier Hoogleeraren vindt men gewag gemaakt bij Schraev. I. 77. — Ook te Leiden hadden de Hoogleeraren der Letterkunde, ten jare 1625, slechts een jaarlijksch inkomen van ses honderd of somwijlen seven honderd gulden. Dit vernam ik, met eenige verwondering, van Cunaeus, op. 88.

(2) Die benaming wordt haar, met grooten nadruk, gegeven in eene aanschrijving, door de *Gedeputeerden des Kwartiers van Arnhem*, d. 7 Septemb. 1612, gericht aan de Regering van Harderwijk, waar zij hunne meening verklaren, dat de Professoren van zekere, hun opgelegde schatting » wel behooren exempt tho sijn, te meer dewiel die schoole tot » *Harderwijck eal sijn een illustre und vrije schoole.*”

Ik denk, dat de Professoren, behalve de *honoraria* voor bijzondere lessen, nog eenige andere voordeelen genoten. Anders ten minste zoude er geene evenredigheid geweest zijn tusschen hun inkomen en dat van den Reector en Conrector, volgens dezelfde lijst, f. 800 en f. 550 bedragende.

(3) In de brieven van den Curator van Wijnbergen vindt men somwijlen daarover bitter beklag.

Zoo lang men voor eenig vak nog geen' vasten Hoogleeraar had, of wanneer men voor een' tijd zijn' dienst ontberen moest; zochten de Verzorgers zijne taak te doen vervullen, of door den Rector van het *classische* Gymnasium, of door een' der Predikanten, of wel door zoodanige bijzondere Onderwijzers, die eenigermate met de hedendaagsche *Privaat-Dozenten* aan de Duitsche Akademiën vergeleken konden worden. Kort na de instelling der Kwartierschool, werd tot *Rector* aangesteld JODOCUS HOËINGIUS, ook dikwijls genoemd Joost Hoëingha of Hoëingh, *geboortig van Onnae of Unna in den Lande van der Mark.* (1) Van het jaar *zestien honderd en drie*, toen hij benoemd werd, tot aan *zestien honderd seven en dertig*, wanneer de dood hem van zijne veeljarige bediening afloste, bleef hij haar onafgebroken vervullen. Zijn groote naam kwam buiten twijfel der opkomende Veluwsche School zeer te stade: want hij genoot even algemeene achting in de kerkelijke, als in de geleerde wereld. En het is zoo goed als zeker, dat hij, toen men nog geen' Hoogleeraar der oude Letterkunde had, diens taak vervulde; weshalve dit verhaal niet geheel van hem zwijgen mogt. Zijn sterven hoorde men door de geleerdste tijdgenooten betreuren. (2) Volgens een oud bescheid, was hij *een Man van*

---

(1) Juist zoo leest men in een' brief van Joh. Fontanus aan de Regering van Harderwijk, van d. 18 Febr. 1603, (*Arch. Hard.*) waarbij hij zijne blijdschap zeer levendig aan den dag legt, dat het gelukt was Hoëingius voor de School te winnen. — De eerst aangevoerde schrijfwijze van den naam is de eigenhandige, onder zekere Latijnsche getuigenis.

(2) Pontanus noemt hem, in een' brief van 1607, (*Analectt. V. 1004*) twee malen *ambtgenoot*; Erasmus, *opp. posth. II. 415, Dialecticos Professorem*. Ik durfde hem evenwel onder de *Professoren* niet rangschikken, omdat de oude bescheiden hem niet onder deselve tellen. Hoogst waarschijnlijk of zeker had hij ook op de *Godgeleerdheid* zich toegelegd. Het onthak althans, op de Dordsche Synode, niet aan stemmen, die hem al aanstonds eene plaats onder de Bijbel-overzetters wilden aan-

„heilsame strafheid, door giften onbekoorlijk en onverzettelijk door bedreigingen, die altoos meer het gemeens, dan eigen voordeel gezocht heeft.” (1)

Naast Hoëingius, moet onder de tijdelijke plaatsvervangers der Hoogleeraren de geleerde Predikant ELLARDUS VAN MEHEN genoemd worden, te Harderwijk in 1598 beroepen, en in 1639 overleden. Hij is een voornaam lid geweest der Dordsche Synode, (2) en zag zich in andere kerkelijke betrekkingen geplaatst, waarover hier niet behoeft gesproken te worden. „Na den dood van Joh. Fontanus, wiens schoonzoon hij was, scheen men, in Gelderland, de achting, dien grijzen Leeraar toegedragen, op van Mehen te hebben overgebracht, van wien men zich ten volle verzekerd hield, dat hij in deszelfs geest gestemd was.” (3) Van daar, dat, toen hij, ten jare 1619, naar Amsterdam beroepen was, de Gemeente en de gewestelijke Synode zich vereenigden om hem het verlangde ont-

gewezen hebben. Werkelijk werd hij tot *plaatsvervanger* aangesteld; en hij zoude als zoodanig opgetreden zijn, ware hij niet reeds overleden, toen de dood van vroeger benoemde Overzetteren zijn' dienst deed verrieten. Zie omtrent al, wat daarop betrekking had, Hinlópen, t. a. pl. bl. 77, vergeleken met Heringa bij Kist en Royaards, V. 117. 142. 146. — Hij overleed d. 19 Junij 1637. Zie *Ann. Gymn. Fel.* op dien dag. Welk een' indruk op de Geleerden zijn overlijden maakte, blijkt eenigzins uit den brief van l'Empereur aan Pontanus, *Analectt.* II. 339 sq.

(1) Ms. A, waar alleen van zijne ongedrukte schriften over de *Logica* sprake is.

(2) Zie Brandt, III. 428. 654. 967. Bij hem en bij anderen vindt men den naam, door ons naar eigene handteekening opgegeven, keer op keer verschillend gespeld. De onstandvastigheid der Geleerden van de zeventiende eeuw, in het schrijven van hunnen naam, maakt niet zelden den nauwkeurigsten Geschiedschrijver verlegen of beschaamd. Zoo ging het mij althans. Eens voor al zij dit gezegd.

(3) Deze woorden zijn hoofdzakelijk ontleend van D. J. Borsius, bij Kist en Royaards, XIV. 224.

slag te weigeren, en zoo die benoeming vruchteloos maakten. (1) Bij de Hoogeschool verwierf hij, op meer dan ééne wijze, zich verdiensten. Want niet slechts, dat hij even zeer ijverde, in *sestien honderd*, om hare oprigting te bevorderen, als, vele jaren daarna, in *sestien honderd zeventien*, om haar tot Akademie van geheel Gelderland verheven te krijgen. Maar daarenboven belastte hij zich, vóór de komst van Thijsius, met het onderwijzen der Studenten in de Hebreuwsche taal.

Zoo ook werd, terwijl de laatstgenoemde Hoogleraar de groote Kerkvergadering bijwoonde, t. j. 1618, de voorloopige waarneming zijner godgeleerde bediening den Predikant SINAPIUS opgedragen.

Ten jare 1623, werd SAMUEL SNETHLAGE gemagtigd openlijke voorlezingen te houden over de Godgeleerdheid, Bovennatuurkunde en Welsprekendheid. (2)

In het volgende jaar, ontving JOHAN VAN MANDEVILLE verlof om bijzondere, en, als plaatsvervanger van l'Empereur, ook openbare lessen over de Hebreuwsche taal te geven.

Eindelijk werd nog, d. 17 Januarij 1646, aan GERHARD THIEL of VAN THIEL, Candidaat tot den h. dienst, op zijn verzoek, toegestaan over de gewijde historie of over eenigen ouden dichter voorlezingen te houden. (3)

Overigens, hoe vele vrijheid ook het onderwijs genoot; omtrent de bijwoning van hetzelfde vindt men eenige zeer

(1) Zie H. Kroese, *kerk. register der Predd. — te Amst.* bl. 44.

(2) Wat Sch rass., I. 82, omtrent hem zegt, komt niet geheel overeen met hetgene over hem, op twee onderscheidene plaatsen, gelezen wordt in Hs. A; dat ik, bij deze opgave der bijzondere Onderwijzers, meestal meende te moeten volgen.

(3) Zie de *Ann. Gymn. Vel.* op den genoemden dag; waarnaar het bericht van Sch rass. t. a. pl. moet gewijzigd worden.

heilsame bepalingen gemaakt. Zoo mogten geene *classische* leerlingen de openlijke gehoorzaal, waar de Studenten onderwezen werden, bezoeken, voordat zij behoorlijk door den Rector daartoe bevorderd waren. En, ook na die bevordering, waren zij tot de voortzetting hunner, vroeger begonnene wijsgeerige studiën verplicht. (1)

III. Het laatst gezegde leidt ons weder tot het *bestuur* der Stichting. Hetzelve werd, gedurende dit gansche tijdvak, steeds in dier voege uitgeoefend, als de oorspronkelijke inrigting, boven door ons aangeduid, voorschreef. Aan den *Schoolraad* stond het dagelijksche beheer van zaken, de zorg voor de huizen en andere spaarzaam toegemene bezittingen der Hoogeschool, mitsgaders het opzigt over hare kweekelingen. Aan hem werden ook de toegestane gelden door den *Rentmeester* (want zulk een' ambtenaar had men toen reeds) uitbetaald. Maar van derzelve gebruik werd, op gezette tijden, aan de *Curatoren* rekening gedaan; (2) en zonder hunne voorkennis en goedkeuring niets van belang ten uitvoer gelegd. — De handhaving der tucht was uitsluitend opgedragen aan den *Schoolraad*, die haar niet zelden met regterlijke strengheid uitoefende; zonder dat iemand, zoo het schijnt, hem dat regt betwistte. Men oordeelde dus zeker, dat dit tot de waardigheid eener *vrije en illustre School* behoorde; al had zij anders ook nog niet alle voorregten eener Universiteit. (3) Zoo

---

(1) Zie *Ann. Gymn. Vol.* p. 21 sq. p. 54-56.

(2) Zie Hs. B.

(3) In het kleine gedeelte, dat van de *Handelingen des Schoolraads* overgebleven is, vindt men onderscheidene voorbeelden van vrij strenge vonnissen; ook van verbanning. Somwijlen leest men, dat een losbandig Student, om *bijzondere redenen*, van de *relegatie* werd *verschoond*, doch met *uitdrukkelijke aanzegging*, dat hij *gerekend* werd *onnut te zijn om hier te verblijven*. Zie *Ann. Gymn. Vol.* p. 43, vergel. met

zag men ook meermalen denzelfden Raad boeken, kleederen en andere goederen van Studenten, op verzoek en ten behoeve hunner onvoldane schuldeischers, openlijk aanslaan en verkoopen.

Omtrent de Bestuurderen zij nog dit gezegd. Mogt de Veluwsche School van geluk spreken, dat het openlijke programma harer lessen (1) met de namen pronkte van beroemde *Hoogleeraren*; ook onder de *Curatoren*, die haar dien luister zochten te bezorgen, waren er, op wie zij niet minder roem kon dragen. Hoe onvermoeid voor haar van Wijnbergen werkzaam was, toonen zijne ongedrukte brieven nog veel meer, dan zijne bekende handelingen. Fontanus stond voor haar in de bres, zoo lang hij leefde. En welk eenen, hunner waardigen ambtgenoot

p. 59. Zoo vond toen alreede plaats, wat men naderhand *consilium absundi* noemde.

Uit het hier en elders gezegde ziet men, dat Veluwes Kwartierschool destijds reeds in het bezit was van meer dan één der regten, die anders alleen aan de *Universiteiten* geacht werden eigen te zijn. Belangrijk is, om den geest dier tijden, in dit opzigt, te doen kennen, eene plaats in de *epistolae Barlaei*, (ep. 176) waar hij over den hevigen twist spreekt, t. j. 1631, tusschen *Amsterdam* en *Leiden* gevoerd, wegens de oprigting van het *Athenaeum* in de eerstgenoemde stad. Daar verhaalt hij onder anderen aan Const. Huygens: » *Leidenses inter Scholam illustrem, qualem habet Brema, Steinfurtum, Harderovicum, Daven- tria, et Academiam, sive Scholam privilegiis a supremâ potestate donatam, distinguunt, et jura promovendi, immunitates ac specialis fori gratiam, necnon studiorum Universitatem Academicæ rē sua dare contendunt.*” — Deze bewering was nu wel, omtrent *Harderwijk* althans, niet geheel naauwkeurig: want de School aldaar had reeds *immunitates ac specialis fori gratiam*. Maar men make er evenwel niet uit op, dat men te *Leiden* jegens deze Stichting min gunstig gezind was. Integendeel leert de Geschiedenis, dat men daar, bij hevigen en langdurigen strijd tegen het magtige *Amsterdam*, de zwakkere *Geldersche* School meermalen voorthielp en ter hand ging. Later zullen wij hierop terugkomen.

(1) Het blijkt uit *Ann. Gymn. Vol. p. 19*, dat de *indices lectionum publicarum et classicarum* gedrukt werden.

hadden zij aan den, helaas! zoo vroeg gestorven' Raadsheer van den Sande! — Onder hen, die van tijd tot tijd in den Schoolraad zaten, was, om niet weder den ijverigen Predikant van Mehen te noemen, de Burgemeester ERNST BRINCK. Een Man, zoo bestudeerd, als bereisd, gemeenzaam vriend van de voortreffelijkste Geleerden dier dagen; die zijne gedichten even gretig ontvingen, als zij hem zelve in hooge waarde hielden; warm voorstander der Kwartierschool, welker *Boekerij* inzonderheid aan hem, haren eersten *Opziener*, groote verpligting had. (1) Waarlijk, hadde God niet aan het nederige gesticht zulke bouwlieden gegeven, het ware, zwak en kwalijk verzekerd als het was, naauwelijks opgericht, ganschelijk ingestort!

---

(1) Ernest Brinck, Burgemeester van Harderwijk, heeft van die stad eene beschrijving gegeven, aangehaald door Blauw, in het *toonnel der steden*, en door Pars, bl. 173. — Met warmte en hartelijkheid werd hij door Pontanus, in een' brief van d. 12 Julij 1607, bewaard in *Analectt.* V. 1001, aan W. Camden bevolen. Daar wordt hij als een edelaardig en geleerd jongeling beschreven, die onderscheidene streken en Akademiën van Duitschland, Frankrijk en de Nederlanden bezocht hebbende, nu ook wenschte met Engeland en deszelfs Geleerden kennis te maken. — Uit een' anderen brief, door denzelfde, in hetzelfde jaar, aan P. Scriverius gerigt, (*ald.* p. 1004) blijkt, dat er toen gedichten van Brinck gedrukt werden, welke Pontanus en Thijsius zeer verlangden te zien. — Zeer dikwijls wordt ook, met bijzondere hoogachting en toegenegenheid, van hem gesproken, door de brieven van en aan Pontanus, in het tweede Deel der *Analecta* bewaard. Vergelijk vooral het schrijven van P. Scriverius, *ald.* I. 367. 373 volg.; als mede dat van G. J. Vossius, *ald.* II. 406. Alle deze brieven dienen ter bevestiging van het in den tekst gezegde. — Als opgetreden lid van den Schoolraad wordt hij vermeld in *Ann. Gymn. Vel.*, op d. 6 April 1641. Hoe dikwijls hij te voren reeds dien post bekleed hadde, zouden wij weten, indien er meer, dan het laatste gedeelte dier *Annales* bewaard ware. — Wegens de belangrijke diensten, die hij aan Pontanus, bij het vervaardigen en uitgeven der *Geschiedenis van Gelderland*, bewezen had, leiden hem de Staten van dat Gewest *ses honderd gulden* ten geschenke toe. Zie Vonck, bl. LXX, bij wien hij echter verkeerdelijk ten Brinck genoemd wordt.

IV. Omtrent het getal van de *Studenten* der Kwartierschool, ontbreekt het aan genoegzame opgave. Het schijnt echter vrij aanmerkelijk geweest te zijn; blijkens de, ijverig aangewende pogingen om voor hen de gelegenheid tot huisvesting te vermeederen. En hoe had ook anders, gelijk wij uitdrukkelijk vermeld vinden, Thijsius, te Harderwijk zijnde, Gelderland van *vele* bekwame Predikanten kunnen helpen voorzien? — Onder de kweekelingen vond men niet slechts landskinderen, maar ook uitheemschen, *Palters* bij voorbeeld en andere *Duitschers*; zelfs een' *Rus*, door de Staten den Schoolraad bijzonder aanbevolen. (1) Het moge naar overdrijving of grootspraak zweemen, wat de Rector en Hoogleraar Erasmus, ten jare 1641, in eene openlijke redevoering zeide, dat *in de meeste steden van Duitschland en Nederland* zich destijds Mannen bevonden, te Harderwijk opgeleid en gevormd. (2) Wij kunnen er toch, dunkt mij, uit opmaken, dat toen geen gering aantal van voormalige kweekelingen der Veluwsche Hoogeschool wijd en zijd verspreid woonden. — Onderscheidene Studenten vermeldt de Geschiedenis, die zich naderhand zeer beroemd gemaakt hebben; als Arn. van Slichtenhorst, Joh. Smetius, Ant. Deusing, G. van Isendoorn, Joh. Cabeljau, Petrus de Greve, Henrick Moreelse (3) en anderen. Niet weinigen integendeel worden met name aangegeven, wier wangedrag of gemaakte schulden berisping verdienden. Tegen deze beide klassen stond nu buiten twijfel, daar als overal, een ongelijk veel grooter aantal over, die, noch ten goede, noch ten kwade, zich zoo bijzonder onderscheidden.

---

(1) Zie de aangeh. *Annales*, p. 31. 34. 36.

(2) Zie deszelfs, boven aangehaalde *opera posthuma*, II. 415.

(3) Zie deszelfs *levensschets* door M^r. v. Asch v. Wijck, bl. 41.

Al zwijgt nu, gelijk uit den aard der zaak voortvloeit, van deze laatsten de Geschiedenis; zoo mag toch dit verhaal, dat niets dan waarheid zoekt, hare getuigenis omtrent de verkeerdheden van sommige hunner medgezellen niet verzwijgen of verbloemen. Bij het einde der zestiende eeuw, (boven zagen wij het) waren de gemoederen der landzaten, die reeds de vroegere, woeste tijden eer in strijd lust ontvonkt, dan tot beschaving gevormd hadden, door den langdurigen en bloedigen Spaanschen krijg meer en meer verwilderd geworden. Hoe kon het anders, of daarvan moesten vele sporen overig zijn in de zeden der studerende jeugd, die onder het wapengedruis was opgegroeid; terwijl de lagere scholen zoo diep gezonken waren? Er waren dan ook aan de Veluwsche School loszinnige jongelingen, die niet zelden ergerlijke tooneelen aanrigteden van dronkenschap, straatschenderij en vechterij, zoo onderling als met de burgers; terwijl het zelfs aan geene tweegevechten ontbrak. Hiertoe werd maar al te vele aanleiding gegeven door de gewoonte om *degens* of *rappiers*, somwijlen ook andere wapenen, te dragen. Een gebruik, te diep ingeworteld, om door de wetten der Stichting, die het verboden, en door de steeds vernieuwde pogingen van den Schoolraad, die het keer op keer tegengingen, geheel uitgeroeid te worden. Even zoo was het met eene andere gewoonte gelegen, almede uit de middeleeuwen dagteekende, om, door allerlei *vermomming*, vastenavond - vreugde, zoo het heette, aan den dag te leggen. Maar het bleef bij dien éénen avond niet; en die verkleeding bood voor menigerlei ongeregeldeheid het al te verlokkelijke dekkleed aan. Geen verbod hoorde men dan ook zoo dikwijls, jaar uit jaar in, door de Kwartierschool en naderhand door de Akademie, die haar verving, uitvaardigen, en zoo menigmaal in den wind slaan, als hetgene hiertegen gerigt was.

Kortom de ongeregeldheden, die, in de nog minder beschaafde zeventiende eeuw, aan al onze Universiteiten plaats hadden, vonden ook aan de Veluwsche Hoogeschool al te gereede navolging. Maar, zoo onverbloemd als ik dit verhaal; even opregt mag ik, op grond van onderscheidene historische bewijzen, verzekeren, dat er niet weinige Studenten waren, die, door zeden en studiën, zich de vrijdommen en voorregten waardig maakten, hun door de Landschap verleend. (1)

V. Deze laatsten vonden al vroeg, bij hunne studiën, zich het hulpmiddel eener goede openlijke *Boekery* aangeboden. De stad Harderwijk bezat eene Bibliotheek, veeligt gedeeltelijk uit de kloosters afkomstig, gedeeltelijk van de School van Geert Groetes volgelingen. Zij was niet onvoorzien, zoo het schijnt, van schatbare werken, doch die, door den loop der onrustige tijden, verstrooid en in het ongereede geraakt waren. Zie daar, zoo als het mij voorkomt, den grondslag der academische Boekery! Immers het Stadsbestuur vergunde, bij besluit van den achtsten Oogstmaand 1608, » dat de Schoolraad de *librairie* (2)

---

(1) Dat zij die reeds vóór de verheffing der Akademie genoten, blijkt uit *Ann. Gymn. Vel.* p. 13. — Dat de zeden der Geldersche Studenten van dit tijdvak althans niet slechter waren, dan die der elders studerenden, toont het schrijven van Valckenier aan Coccejus, toen de eerstgenoemde t. j. 1645 te Harderwijk beroepen was. (*Coc. Anecd. II. ep.* 110.) Daar zegt hij, met zoo vele woorden: » *Nil non mihi* » (Harderovici) *arridet, locus, munus, aër, vulgus, Studiosorum leges* » *et mores* perplacent, *stipendium honestum, pollicitationes amplae.*» Eene getuigenis, ook uit anderen hoofde belangrijk genoege om vermeld te worden.

(2) Dit woord beteekent, in dezen samenhang, den voorraad van boeken, de *Bibliotheek*, bij de Stad voor handen. — Het besluit van den Raad, waarin deze uitdrukking voorkomt, heb ik genoegzaam woordelijk gevolgd. Er wordt nog bijgevoegd, dat *hiervan acte in formd ge-*

verbeterde, en met noodwendige boeken voorzage; als mede dat daarbij de naam van den *Schoolraad* gebruikt wierde; mits dat, zoo, in toekomstige tijden, de School naar elders overgebracht werd, in dat geval de Bibliotheek bij de Stad zoude blijven." — Vervolgens „toonden verscheidene hooge Collegiën, Steden en Ambten des Vorstendoms Gelre en der Graafschap Zutphen, als ook bijzondere personen, jegens die Bibliotheek hunne mildheid en goede genegenheid." Onder de eersten behoorden mede de Rekenkamer en de Staten van Gelderland, onder de laatsten de Vorst van Anhalt, die zich destijds te Harderwijk onthield. (1) Maar, reeds vóór het ontvangen dier geschenken, was zij in zoo goeden staat, dat Petrus Scriverius, die de Veluwsche Hoogeschool zeer begünstigde, bij het inzien der lijst van hare boeken, hem door Brinck getoond, zich daarover grootelijks verheugde. (2)

maakt werd. Als men dit met de latere uitkomst vergelijkt, geeft het stofte tot nadenken! — Omtrent die vroegere Stads-bibliotheek is het eene en andere ontleend uit een stuk, tot den tijd der overdragt behorende, op het *Arch. Hard.* voor handen.

(1) Het hier voorkomende genomen uit een verzoekschrift van den Burgemeester Brinck en den Hoogeleeraar Pontanus aan de Rekenkamer van Gelderland, gedagteekend den 21 Febr. 1627; vergeleken met derzelver gunstig antwoord van den 26ste dier maand. Zij bestoedde toen *sestig gulden*, om voor de Bibliotheek aan te koopen de *opera Andreae Tiraquelli et Caroli Molinaei* met de banden. (*Arch. Arnh.*) — In dat zelfde jaar leide de Landschap aan de Hoogeschool nog honderd daalders toe, tot het koopen van boeken. Zie derzelver besluit van den 30 April 1627. En denkelijk werden meermalen, bij bijzondere besluiten, zulke geschenken voor de Bibliotheek toegestaan.

De boven vermelde Vorst van *Anhalt of Anholt*, die, zoo het schijnt, om de rampen van den dertigjarigen krijg te ontvlieden, zich t. j. 1626 te Harderwijk nederzette, heeft daar met zijne Gemalin en Staat-Jufferen eenige jaren gewoond, en werd door den Raad der Stad zeer vereerd. Zie Schraas. II. 141.

(2) Zie den brief van Scriverius, geschreven t. j. 1613, *Analectt.* I. 374.

Ja! mogen wij oude getuigenissen gelooven; zoo was zij veel rijker, en, in onderscheidene vakken van wetenschap en letteren veel beter voorzien, dan men van de bekrompenheid der geldmiddelen verwacht zoude hebben. (1) Vooral daar zij, zoo verre wij weten, buiten de opbrengst van eenige boeten, nog geenerlei vaste toelage genoot. (2)

Hier moeten wij nogmaals, met een woord, van een ander, moer stoffelijk *hulpmiddel* der studiën gewagen. Het *Fraterhuis*, waarvan boven gesproken is, (3) verschaftte steeds, gedurende dit tijdvak, aan een zeker aantal, deels *akademische*, deels *classische* kweekelingen, gezamenlijke huisvesting, onder hetzelfde toezigt. Wel besloot men, in het jaar 1648, voortaan alleen de laatstgenoemden aldaar toe te laten; (4) doch dit besluit is op den duur niet in kracht gebleven. Het opperbeheer was steeds aan den *Schoolraad* bevolen, onder wiens bevelen een *Oeconomus* of *Huismeester* stond en vier bedienden, die *clavigeri* of *stueltdragers* genoemd werden. (5) Sommige jonge lieden werden er geheel onderhouden; de meeste vonden er slechts huisvesting en eenige andere voordeelen; zij werden, zoo heette het doorgaans, *tot het gemeen bier toegelaten*.

---

(1) Volgens Hs. A, was zij » met schoone stukken gestoffeerd, waar-
« onder eenige in de Syrische, Arabische en Chinese spraken.” Naar
het zeggen van Pontanus, » was zij seer voorzien met allerlei soort
» van boeken in het Latijn, Grieksch, Syrisch, Arabisch en in ande-
» re, ook in de Chinese talen.” De juistheid en nauwkeurigheid
van dit laatste gezegde heeft men, niet zonder schijnbare redenen, in
twijfel getrokken. Zie de Gort. p. 12. 13. Maar evenwel wat wij in
den tekst gezegd hebben, wordt van alle zijden bevestigd. — Het is niet
onwaarschijnlijk, dat, bij den grooten ramp van zestien honderd twee
en seventig, sommige boeken zijn verloren gegaan.

(2) Zie *Ann. Gymn. Vol.* p. 43.

(3) Vergel. boven, bl. 8 en 25.

(4) *Ann. Gymn. Vol.* p. 59 sqq.

(5) Zie ald. p. 26. De lastbrief van den *Oeconomus* is bewaard bij
Schrass. I. 47 volg.

Dan het ruime gebouw was niet groot genoeg om allen te bevatten, wier behoefte hun de vrije inwoning in hetzelfde wenschelijk maakte, of die de ouderlijke bezorgdheid nog niet geheel aan zich zelven overlaten durfde. Van daar dan de reeds vermelde raad en aandrang van Prins Maurits om een tweede *Collegie of Oeconomie* op te rigten, in aard en strekking aan het eigenlijke *Fraterhuis* gelijk, en mede bestemd om Studenten onder één dak bijeen te brengen. (1) Daartoe verordende men het gewezen *Catharina-klooster*. Maar die laatstgemelde inrigting bleef slechts tot het jaar 1641 stand houden; toen men, tot alle mogelijke bezuiniging genoodzaakt, dezelve ophief, en het gebouw tot woningen voor Professoren inrigtte. (2).

VI. Nu blijft ons nog overig iets van de bekrompene *geldmiddelen* der Veluwsche School te zeggen. Wij hebben dit voor het laatste gedeelte van ons verslag bespaard, om zoo een geleidelijken overgang te vinden ter beschouwing van hetgene eerst haar verval, maar daarna hare verheffing te weeg bragt. Den vierde van Zomermaand *zestien honderd*, besloten de Kwartierstaten haar bij voorraad *twee duizend gulden* jaarlijks toe te leggen, boven de *duisend*

---

(1) Zie boven, bl. 105. *Collegium fratrum*, *Collegie*, *Oeconomie*; zie daar de gewone namen, welke men aan die inrigting gaf.

(2) Over het *Catharina-klooster*, welks gebouwen zoo uitgebreid waren, dat men die tot een Akademie-gebouw en tot woningen voor drie Professoren konde inrigten, zie men Schraas. I. 55. Gelijk niet zelden de *Geschiedenis* en de, door de volks-overlevering bewaarde *namen* elkander wederzijds toelichten; zoo moge hier met een woord vermeld worden, dat de streek, langs welke zich, eeuwen geleden, de oallen der *Catharina-zusters* uitstrekten, tot onzen tijd toe, den naam van *het Klooster* behield. — Wat over de opheffing der *Oeconomie* aldaar boven gezegd is, rust op het *extract uit het proces des Kw. van Veluwe*, gedagteekend d. 5 Junij 1641. (*Arch. Hard.*)

gulden, die de stad Harderwijk reeds genoot, en boven het gebruik der geestelijke huizen. (1) Intusschen werd, in dit besluit, nog geene melding gemaakt van de Hoogleeraren of derzelve bezoldiging; waarop dus nadere en latere orde moest gesteld worden. Ook zal onder de gemelde toelage de opbrengst niet begrepen geweest zijn der *klooster-goederen*, die de Stad, ten voordeele der Instelling, aan het Kwartier overdroeg. (2) Denkelijk ook heeft men wel dra de, *bij voorraad* toegestane som, uit overtuiging van hare ongenoegzaamheid, aangevuld en vermeerderd. Trouwens, door zulk eene onderstelling alleen, kunnen wij de oorkonden der geschiedenis met elkander in overeenstemming brengen. Want, volgens het eenstemmige berigt van twee oude en geloofwaardige bescheiden, heeft het Kwartier, in het aangeduide jaar, *boven het genot der voornoemde huizen, vier duizend en drie honderd gulden jaarlijks ingewilligd, zoo ten behoeve van Professoren, Rector en Praeceptoren, als ook voor den Opziener en Oeconomus in het Fraterhuis.* En hieruit moest dan tevens, gelijk een der berigten er bijvoegt, bekostigd worden wat, *tot herstel van woningen, inkoop van Bibliotheek en verdere behoeftigheden*, vereischt werd. (3) — Naderhand intusschen, wanneer weten wij niet, is die toelage aanmerkelijk verhoogd. Immers, in zekere begrooting, niet lang

---

(1) Dit besluit, gegeven bij *apostille* op een verzoekschrift der Regering van Harderwijk, is nog op het *Arch.* aldaar voorhanden; als mede de aanschrijving, dienvolgens door de *Gedeputeerden*, den 14 Junij deszelfden jaars, aan den Rentmeester Lucas van Essen gezonden, waarbij hij gelast werd de voorsch. som van f 2000. aan den Raad der Stad te betalen.

(2) Dat destijds zoodanig eene overdragt plaats had, blijkt uit een later stuk van 1644. (*Arch. Hard.*)

(3) Dit berigt is, zoo letterlijk mogelijk, wedergegeven en zamengetrokken uit Hs. A en B.

vóór de verheffing der Hoogeschool opgemaakt, toen Klop-
penburgh, Cup, Zevencoot en Deusing Profes-
soren waren, vinden wij de *tractementen en lasten* ge-
raamd op de jaarlijksche som van *ses duizend zeven hon-
derd twee en vijftig gulden*. (1) Maar hierin was dan ook,
schijnt het, alles begrepen wat, zoo voor het *classische*
Gymnasium, als voor het hoogere Onderwijs, destijds door
de algemeene kas bijgedragen werd.

Deze toelage nu kan, met even veel regt, te gering, als te
hoog genoemd worden. Te gering was zij om eene weten-
schappelijke Stichting, waarvan zoo veel verwacht en ge-
eischt werd, naar den eisch der zaak, in stand te houden.
Maar te hoog om, zonder drukkend bezwaar, door een
Kwartier gedragen te worden, dat, nu beurtelings dan ge-
lijktijdig, met oorlogslasten en vijandelijke invallen, met
pestziekte zijner inwoners en misgewas zijner schrale velden
te kampen had. Van daar dan de aanhoudende en steeds
vernieuwde klagten, nu van deze, dan van gene zijde aan-
geheven, over wanbetaling der Professoren en verwaarloosd
onderhoud der akademische gebouwen. Klagten, die, in
de laatste jaren van dit tijdperk, des te luider en te me-
nigvuldiger werden, naar mate het versterf of overspoedig
vertrek van onderscheidene Hoogleeraren, de bekrompene
beurs op meerdere buitengewone uitgaven te staan kwam.
Om zich des te levendiger te kunnen voorstellen, hoe be-
nard de geldelijke toestand der Instelling was, hoore men
slechts, door welk een vertoog de Regering van Harderwijk
haar aanzoek om tijdiger betaling der vastgestelde toelage,
ten jare *zestien honderd vier en veertig*, bij het Kwartier
aandrong. » *Wij hebben,*” zoo onder anderen spreekt zij,

---

(1) Dit stuk, in het *Arch. Hard.* bewaard, heeft wel geene jaar-
of naamteekening, doch draagt alle merken van nauwkeurigheid.

» *U. E. G. g. nu dickwils, soo montlick als schriftelick,*
 » *voorgedragen die sware clachten der Professoren ende*
 » *Schooldienaren alhier over de quade betalinge van haere*
 » *sobere tractementen, synde de Professor Deusinck tegen-*
 » *woordig ten achteren drie quartaelen ende andere nae*
 » *advenant. — Sulcx, dat de Professoren ende Schooldie-*
 » *naren, moettende meestendeel ende principalick van haer*
 » *bloot tractement leven, noch gelt noch credyt langer heb-*
 » *ben om Brouwers ende Backers te voldoen. T' welck de*
 » *oorsaeck is, dat deselve, eenige andere, ook slichter ge-*
 » *legentheit cunnende becomen, van hier gaen, daer dan*
 » *weder in de plaets andere cloecke Mannen met grote moi-*
 » *ten ende costen gesocht, en̄, na lang lopen ende wach-*
 » *ten, qualick becomen cunnen worden. Sulcx, dat daar-*
 » *door, nae alle apparentie, niet anders te verwachten is,*
 » *als een ruine ende onderganck van dese illustre schole,*
 » *die, door Godes zegen, soo lange jaeren, gefloreert, ende*
 » *soo goede vruchten voortgebracht heeft.” (1)*

Deze, laatst aangehaalde betuiging der Regering geeft ons eenigermate den sleutel aan, om hetgene verder met de Hoogeschool gebeurde te verklaren. Een zekere *ondergang* of langzame verkwijning was haar beschoren, zoo men haar

---

(1) Uit het overgeblevene gedeelte der *Ann. Gymn. Vel.* blijkt, dat, reeds t. j. 1636, de jaarwedden der Professoren traag en ongeregeld betaald werden. Denkelyk was dit al vroeger het geval geweest; vooral sedert dat Prins *Maurits* zijne krachtige stem niet meer tot opwekking der tragen had kunnen doen hooren. Maar, in de volgende jaren althans, ging het vooral niet beter; zoodat de Harderwijker Regering daarover, keer op keer, bij de Kwartierstaten ernstige en krachtige vertoogen deed, in welker ondersteuning de ijverige Curatoren hunner zijds niet achterlijk bleven. Wij vernamen dit uit onderscheidene oude stukken, in het *Arch. Hard.* voor handen, van 1641, 1642, en wederom van 1644, (waaraan het bovenstaande uittreksel ontleend is) ja! zelfs nog van Louwmaand 1648, toen reeds de verheffing der Hoogeschool was vastgesteld.

niet krachtdadig te hulp kwam. En daartoe bleef het Kwartier, zoo lang de last des onderhouds alleen op zijne schouderen drukken bleef, steeds even onvermogen, of ook, waar het niet geheel aan vermogen ontbrak, bij onderlinge verdeeldheid, even traag en schoorvoetend. Intuschen had de Inrigting *zoo lange jaren gebloeid* en, voor *Gelderland* inzonderheid, *zoo goede vruchten voortgebracht*, dat dit Gewest haar niet onverschillig kon zien te gronde gaan. En zoo ontstond dan (dus beschikte het Gods Voorzienigheid!) uit den ziekelijken toestand zelve, waaraan zij kwijnde, haar verjongde leven, dat, schoon somwijlen zieltoegende, vele menschengeslachten verduren zoude!

TWEEDE BOEK.

DE HOOGESCHOOL VAN GELDERLAND,
VAN HET JAAR 1648 TOT HET JAAR 1692.

EERSTE HOOFDSTUK.

HARE VERHEFFING , INWIJDING EN EERSTE INRICHTING.

Ter Staatsvergadering van Gelderland, den veertiende van Grasmaand des jaars *zestien honderd seven en veertig*, (1) deden Zeger van Arnhem en Johan van Wijnbergen, Curatoren der Veluwsche Hoogeschool, eene voordragt nagenoeg van dezen zin :

*• Gij weet, edelmogende Heeren en Ambtgenooten! dat
• de doorluchtige School te Harderwijk, die anders, door
• den roem harer Onderwijzers en de wijsheid harer in-
• stellingen, meer en meer naam verkrijgt, evenwel, bij
• gebrek aan noodigen onderstand, schier aan het wagge-
• len geraakt en dreigt te vervallen. Het is U toch niet
• onbekend, hoe zwaar het der Veluwe steeds gevallen is,
• haar, tot dienst van geheel Gelderland, uit eigene, so-
• bere middelen tot dusverre in stand te houden, en dat*

(1) Wat de Gorter, bl. 8, zegt, dat op den *eersten Junij* de voor-
slag eerst zou gedaan zijn, strijdt met het besluit, op den boven door
ons genoemden dag genomen. Niets verhindert evenwel te stellen, dat
de Curatoren de zaak later op nieuw aangedrongen hebben.

• zulks ons, (zoo diep is onze kas uitgeput!) zonder Uwen
• broederlijken bijstand, weldra geheel onmogelijk worden
• zal. O! konden die geleerde Geschiedschrijver Pontanus
• en die wijze en godvruchtige Leeraar Fontanus
• spreken uit hun graf! Wat hebben zij vurig gewenscht,
• dat de geheele Provincie de School voor de hare aanne-
• men mogte! En die groote Held bovenal, Prins Maurits,
• hoe heeft hij U niet eertijds brief op brief geschreven,
• om U daartoe te bewegen! Niet, dat wij het
• aan U wijten, dat dit alles vruchteloos gebleven is; maar
• veeleer aan den zwaren druk der tijden. Want Uwe
• goede gezindheid jegens ons Gymnasium, daarvan kan
• onze Bibliotheek getuigen. Dan Gij durfdet geen' meer-
• deren last op de schouderen laden, die genoeg te dragen
• hadden om in 's Lands verdediging tegen den wreeden
• Spanjaard te helpen voorzien. — Die tijden zijn nu,
• Gode zij dank! voorbij. De bijna tachtigjarige krijg is zoo
• goed als geëindigd, en de Republiek gevestigd. Alreede
• is men het, over de hoofdpunten van den vrede, te Munster
• en te Osnabrug eens geworden. Lang kan het niet duren,
• of hij moet gesloten worden. En als dan de
• Majorij van den Bosch en de aanliggende streken voor
• goed aan den Staat komen; mag men ook van daar nieuwe
• aanwinst van Studenten hopen. Waarom zouden wij dan
• nu niet doen, wat Holland in 1575, Vriesland in 1585,
• Groningen in 1614, en, nog voor weinige jaren, in 1636,
• het Sticht gedaan heeft? Waarom niet onze Kwartierschool
• ten spoedigste tot eene Universiteit verheven? Onze naburen
• en bondgenooten mogen rijker zijn, dan wij; ons regt is
• zoo goed als het hunne; de kosten te Harderwijk veel
• dragelijker, dan te Leiden of te Utrecht. Immers geene
• geheel nieuwe Akademie behoeven wij van den grond op
• te stichten. Zij bestaat reeds; en is ge-

» noeg vermaard. Schenkt haar slechts met den naam de
 » regten en vrijdommen eener Universiteit; en laat dan elk
 » Kwartier tot haar onderhoud eene billijke toelage geven.
 » Want het kan ons immers niet te zwaar vallen om, wat
 » de Veluwe zoo lang alleen deed, voortaan gezamenlijk te
 » doen? — Groot hartzeer heeft het sinds lang U en ons
 » gebaar te moeten aanschouwen, hoe niet weinige man-
 » nen en jongelingen zich diets maakten, dat de oorlogs-
 » beroerten hun een' vrijbrief gaven om, tot spot van wet
 » en goede zeden, straffeloos allerlei geweld en onregt te
 » plegen. Geen wonder dan ook, dat de dienst van Mars,
 » die der losbandigheid den toom ruim geeft, hen veel
 » meer aantrok en bekoorde, dan die van Minerva, welke
 » het hart verzacht, de zeden beschaaft, en alle woeste
 » barbaarschheid beteugelt. Maar dit vermag hij dan eerst,
 » als de beoefening der wetenschappen en vrije konsten zoo
 » gemakkelijk gemaakt wordt, zoo onkostbaar en aanlokke-
 » lijk, als mogelijk is. Zoo wij daartoe niet eendragtig
 » besluiten, zal het van kwaad tot erger loopen; en wij
 » zullen het ons te laat beklagen, dat wij, in plaats van
 » de beroemde Kwartierschool tot een' Gelderschen tempel
 » der wetenschappen te verheffen, haar onherstelbaar lie-
 » ten te gronde gaan. — Kortom; Uwe wijsheid beslisse,
 » wat in dezen het heil van Kerk en Staat, wat het belang
 » onzer jongelingschap en Gelderlands eere van ons vorde-
 » ren. Wij ten minste onzer zijds vinden ons verplicht U
 » dringend voor te stellen, dat de Veluwsche Hoogeschool
 » te Harderwijk tot eene gewestelijke Akademie verheven
 » worde, en voortaan met eene jaarlijksche toelage van acht
 » duizend gulden uit 's Lands kas ondersteund." (1)

---

(1) Men mag zich verzekerd houden, dat, wat hier aan de Curatoren in den mond gelegd werd, met de meeste nauwkeurigheid ontleend

Zoo luidde der Curatoren voordragt. Intusschen, wat er ook voor dezelve pleiten mogt; zij strookte geenszins met de inzigten der Regering van *Nijmegen*, die, juist om denzelfden tijd, ijverig in de weer was om voor hare oude *Apostolische School* dezelfde eere en denzelfden rang te verkrijgen, dien van *Arnhem* en van *Wijnbergen* voor *Harderwijk* verlangden. Waarom zij dan ook, of vroeger of toen op nieuw, zich tegen derzelve plan ernstig verzette, bewerende, dat hare Stad, die zij de *hoofdstad* noemde van Gelderland, betere aanspraak had, dan men elders konde doen gelden. (1) Maar het schijnt, dat het *Kwartier* van *Nijmegen* voor als nog eene andere lijn trok, dan de *Stad*. Althans in het besluit, door den Landdag op genoemde voordragt genomen, wordt die tegenstand, welken wij uit de *Nijmeger* raadsbesluiten kennen, geheel niet vermeld. De Staten der drie Kwartieren traden, overeenkomstig het gedane verzoek, tot de verheffing der *Veluwsche Hoogeschool* toe, (2) en gaven aan zes hunner

---

is, deels uit het besluit zelf der Landschap; — deels uit de redevoorring, op den dag der inhuldiging, door den Curator J. Vijgh gehouden, over de oorzaken der verheffing van de *Akademie*; — deels uit het verhaal van Hs. A. Waarbij nog in aanmerking genomen is, wat ons van elders, omtrent de gevoelens en wenschen van de voorstanders der Hoogeschool, duidelijk gebleken is. Immers aan de eenstemmigheid van hunne zienwijze in dezen valt niet te twifelen. Dus mogt, wat bij hen allen zich als vaste overtuiging gevestigd had, aan hunne warmste en invloedrijkste voorgangers en sprekers in den mond gelegd worden.

(1) Dit blijkt uit de *Nijmeegsche* raadsbesluiten, vermeld bij *Roukens*, or. de *Acad. Noviom.* p. 7., en bij in de *Betouw*, *quartierl. Academis en Apost. of Lat. School te Nijmegen*, bl. 3. — Uit de verschillende bronnen der geschiedenis zien wij even zeker, dat de *Stad* *Nijmegen* zich hevig tegen de verheffing der *Harderwijker Akademie* verzette, als dat het *Kwartier*, thans nog, er toe medewerkte. Dit leidt ons van zelf tot de, in den tekst aangenomene onderstelling.

(2) Dat dit reeds op den genoemden, *veertienden April* geschied is, blijkt zijdelings uit het besluit, maar meer regtstreeks daaruit, dat het

Medeleden, uit ieder Kwartier twee, in last de voordragt nader te onderzoeken, op het onderhoud der Hoogleeraren en verdere ambtenaren een' vasten voet te ramen, en daarna der Landschap nader verslag te doen.

Aan dien last voldeden zij, den eersten Junij daaraan volgende. En, op hunne gunstige voordragt, besloten de Staten tot onderhoud der *Akademie*, die voortaan van het *classische Gymnasium* geheel stond afgescheiden te worden, de verlangde jaarlijksche som van acht duizend gulden uit de gemeene landsmiddelen te verstrekken. Men vond goed twee Hoogleeraren aan te stellen in de *Godgeleerdheid*, twee in de *Regtsgeleerdheid*, twee in de *Geneeskunde*, twee eindelijk tot het onderwijzen der *Geschiedenissen en Welsprekendheid*. (1) Eene bepaling evenwel, die weldra, naar den loop der omstandigheden, verschillend gewijzigd werd. Maar buiten twijfel was het de bedoeling, aan de beide laatstgenoemde Hoogleeraren mede de *Grieksche en Latijnsche*, aan een' der Godgeleerden de *Oostersche Letterkunde* op te dragen, en tusschen de Regtsgeleerden en Geneeskundigen te verdeelen, wat tot de *Wijsbegeerte* en den verderen kring der akademische wetenschappen gerekend werd te behooren. Want men zag ongaarne, dat eenig vak, dat aan andere vaderlandsche Hoogeschoolen een' leerstoel had, niet onder de lessen der Geldersche *Universiteit* aangekondigd wierde.

Weldra vaardigde nu het Hof, op last en op naam der Staten, het *oktrooi* uit, waarbij de Hoogeschool van *Veluwe* plegtig als de *Akademie van Gelderland* aangekondigd werd, met toekenning van hetzelfde gezag en regt, nevens dezelf-

---

oktrooi, schoon zeker later eerst uitgevaardigd, die dagteekening draagt. Men vindt hetzelfde onder de stukken bij de Gorter.

(1) Het, door ons gevolgde *besluit* komt niet geheel overeen met de opgave bij de Gorter, p. 9.

de voorregten, als aan andere Universiteiten door hare stichters verleend waren. Bijzonder werd zij gemagtigd om, na behoorlijk onderzoek, Candidaten van alle vakken te bevorderen tot *Doctoren*, *Licentiaten* en *Meesters*, wier regten met die van hen, welke elders tot denzelfden graad verheven waren, geheel gelijk staan zouden.

Nu werden dan ook zes achtbare Staatsleden, uit elk Kwartier twee, tot *Curatoren* der Akademie benoemd; namelijk uit het *Nijmeegsche* Joost Vijgh, Heer van Isendoorn en Arnold de Bye tot Wajestein; uit de *Graafschap* Wolter de Rhode van Hekeren, Heer van Ruurlo en Gerhard Casin van der Hell tot de Wildbaan; bij welke, voor de *Veluwe*, het meer genoemde voortreffelijke tweemanschap, Zeger van Arnhem en Johan van Wijnbergen, gevoegd werd. Deze Curatoren werden gemagtigd om alles, wat tot eene Akademie behoorde, te bezorgen, en bijzonder om Hoogleeraren van verschillende Faculteiten, deels van elders te beroepen, deels van het Veluwsche Gymnasium, door het regelen van ieders vakken van onderwijs en wat dies meer was, tot de Universiteit over te brengen. (1)

Tot het behoorlijk volbrengen van dezen gewigtigen last werd te langer tijd en zorg vereischt, daar men meer dan ééne poging om bekwame mannen te herkrijgen of aan te winnen zag mislukken. Zoo vernamen wij reeds te voren, hoe er vruchteloze pogingen in het werk gesteld werden om Cup van Franeker, Deusing van Groningen naar Harderwijk te doen wederkeeren. — Met even ongunstigen uitslag, werd tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid de beroemde Abraham Heidanus beroepen. Hoe voordeelg ook de, hem aangeboden voorwaarden waren; zoo wist

---

(1) Deze laatste berigten zijn meestal letterlijk uit Hs. A ontleend.

evenwel de Waalsche Gemeente te Leiden, welker Leeraar hij was, den Man, die reeds vijftig jaren telde, aan zich te verbinden; en zulks te gemakkelijker, daar, ter zelfder tijd, de Leidsche Curatoren hem tot een' hunner theologische leerstoelen verhieven. Hij wees dan de Geldersche uitnoodiging van de hand, der toekomst onbewust. Want, had hij haar opgevolgd, bij zoude waarschijnlijk het treurige lot ontgaan zijn, dat hem later trof, om, op tachtigjarigen ouderdom, als aanhanger van Coccejus en Cartesius, van zijn' post ontzet te worden. (1) — Ter vervulling van dien leerstoel, werd ook aan van Wijnbergen en zijne ambtgenooten de geleerde Franschman Alexander Morus aangeprezen. Dezelfde, die toen nog Hoogleeraar en Predikant te Geneve was, doch kort daarna in gelijke betrekking naar Middelburg, later, als Hoogleeraar der Historiën, naar Amsterdam verroepen werd; dan daar, evenmin als elders, rust vond voor zijn' voet; waarom hij eindelijk naar zijn Vaderland wederkeerde. Deze vond nu een' krachtigen voorspraak in den grooten Salmasius. Maar het schijnt, dat de ongunstige berigten van Fred. Spanheim en Joh. Smetius, omtrent zijn' onrustigen, twistgierigen aard en zijne zucht naar nieuwigheden, de bedachtzame en voorzigtige Curatoren van het opvolgen dier aanbeveling weêrhouden hebben. (2)

---

(1) Men zie het belangrijke artikel over Heidanus bij Bayle, II. 699, waaruit het berigt, door Siegenb. II. T. en B. bl. 127, omtrent zijne benoeming tot het Leidsche Professoraat gegeven, kan aangevuld worden. De aangevoerde bijzonderheid wordt mede verhaald in de *Levensbeschr. van eenige voornamen, meest Nederl. mannen en vrouwen*, (Amst. 1774 volg.) IV. 264. en bij Kok, XX. 508.

(2) Dit berigt is geput uit den, hiertoe betrekkelijken brief van Spanheim aan Smetius, bewaard bij Kist en Royaards, IV. 211, vergel. met het uitvoerige verslag, omtrent Morus gegeven door Bayle, III. 484. Vooral raadplege men ook, over den even welsprekenden en scherp-

Om denzelfden tijd zag zich Joann. Fred. Gronovius den *literarischen* leerstoel te Harderwijk aangeboden. Maar de Regering en burgers van *Deventer*, waar hij toen nog Hoogleeraar was, vereenigden zich met zijn' schoonvader en zijne echtgenootte om hem daar te houden; en deden de ijverige pogingen der Geldersche Curatoren mislukken, om hunne Akademie door dat luisterrijke licht der oude Romeinsche Letterkunde te doen beschijnen. — Na deze onverhoopte teleurstelling, kwam ook Eustathius Swart, toen Rector te Breda, de bekende vriend van Barthius, voor hetzelfde Professoraat bij hen in aanmerking. Hij schijnt evenwel niet werkelijk beroepen te zijn. (1)

Tot die dagen moet men waarschijnlijk, schoon het niet zeker blijkt, mede de vruchteloze beroeping brengen, uitgebragt op Reinerus Neuhusius, Rector te Alkmaar, die destijds onder de Latijnsche Dichters opgang maakte. (2)

zinnigen, als twistgierigen Man, Lennepii *Memorabb. ill. Amst. Athen.*, waar men, p. 51. 122. 147. 150. 166, deels van Leunep zelven, deels ook d'Orville kan hooren spreken. Geheel onnaauwkeurig is het bericht van Kok, XXIII. 104, dat hij aan het beroep naar *Middelburg* boven de hem, zoo van *Amsterdam* als van *Harderwijk*, gedane aanbiedingen de voorkeur zou gegeven hebben. Een zeer kort overzicht van Morus lotgevallen geeft het *Comp. Gel. Lex.* S. 1397. Bij al het door deze schrijvers gezegde en bij allen, die zij aanhalen, kan men nog voegen Cocceji *Anecdota*, II. ep. 176 & 305. Uit den laatstgenoemden brief blijkt, dat, t. j. 1664, algemeen geloofd werd, dat hij de kroone op zijne wispelturigheid gedrukt had, door tot den R. K. godsdienst over te gaan. Een vermoeden evenwel, dat door den tijd gelogenstraft is. — Dit geschreven hebbende, zie ik nog eene opmerkelijke bijzonderheid over hem medegedeeld door D^r. Schotel, bij Kist en Royaards, X. 316.

(1) Het hier, omtrent Gronovius en Swart, medegedeelde rust op des eersten bericht aan Nic. Heinsius, *Burm. Syll.* III. 188, verzeleken met Burmans noot aldaar.

(2) Over hem en zijne beroeping te Hard. zie men de Wal, *annot.* p. 166. Over Neuhusius verdiensten, als Latijnsch Dichter, oordeelden de tijdgenooten gunstiger, dan Peerlkamp, p. 403 sqq., die ook Paqu. aanhaalt.

Welberaden en wijs waren voorzeker de pogingen om den beroemden Regtsgeleerde Joannes Jacobus Wissenbach aan de Geldersche Akademie te verbinden. Maar, wat ook Herborn, Deventer, Harderwijk, Utrecht en Groningen achtereenvolgens deden om hem van *Franeker* af te troonen; aller wenschen leden op zijn' vasten wil om daar te blijven keer op keer schipbreuk. (1)

Gelukkig dat, gelijk wij straks nader zullen vernemen, der Curatoren aanzoek bij andere bekwame mannen met beteren uitslag bekrond werd. Intusschen kan het, bij het aanschouwen van zoo vele teleurstellingen, ons niet bevreemden, dat er, na het besluit ter verheffing der Hoogeschool, nog nagenoeg een jaar verliep, eer hare plegtige inwijding daarop het zegel drukte. De, daartoe bestemde dag brak eindelijk aan, op den twaalfde van Grasmaand *zestien honderd acht en veertig*. Het feest werd, des morgens vroegtijdig, door den Predikant Otto Belcamp (2), met eene kerkrede geopend, die de Akademie aan des Allerhoogsten bescherming opdroeg, en over haar Zijnen zegen afsmeekte. De zeer gepaste tekst was uit den CXVIIIden Psalm, vs. 23 - 26, ontleend. En de woorden, waarmee dezelve aanvangt: *Het is van den Heere geschied; en het is een wonder in onze oogen!* drukten voorzeker uitnemend de hooge opgetogenheid en de godsdienstige vreugde uit van den spreker en de beste zijner hoorderen. Trouwens

---

(1) Dat hij ook te Harderwijk beroepen is, zegt ons uitdrukkelijk *Vriemoet*, bl. 366, gevolgd door *Jügler*, V. 61 volg. en door *v. Kampen*, II. 35 volg. Dat dit beroep juist in dezen tijd plaats had, meen ik uit verschillende omstandigheden te mogen opmaken. Over denzelfden vermaarden Man spraken wij boven reeds, als *Kloppenburgs* schoonzoon en *Cups* boezemvriend. Aangaande hem verdient ook het art. bij *Foppens* geraadpleegd te worden.

(2) Deze Predikant was, in 1647, van Leiderdorp naar Harderwijk beroepen, en vertrok van daar, in 1649 reeds, naar Deventer.

deze eerste dag der verhooging van de Geldersche Akademie was buiten twijfel de blijdste, die haar ooit te beurt viel. Want nu zag men bergen van te boven gekomene zwarigheden achter zich verdwenen! Nu wist of vermoedde nog niemand, wat nieuwe en groote moeilijkheden de toekomst in haren schoot droeg! Curatoren en Regering vereenigden zich dan ook, om dezen lang gewenschten dag zoo veel luister bij te zetten, als de eenvoudigheid der zeden en de bekrompenheid der middelen maar eenigzins toeliet. Zang- en snarenspeel wisselde met zijne feesttoonen de stem der Redenaren af. Geleerd en ongeleerd, Gelderschman en vreemdeling wedijverden in uitbundige vreugdebetooning over eene gebeurtenis, waarvan men voor de algemeene en bijzondere belangen, O! zoo veel goeds, zich voorspelde. *Men vont, dus zong, met blijde opgetogenheid, Martinus:*

Men vont in ééne Stadt te samen 't heele Lant!

Intusschen zou nu, na verloop van haast twee eeuwen, bij zoo weemoedvolle herinneringen, de uitvoerige beschrijving van dit alles veel minder belang wekken, dan toen zij, in het eerste, hoog gestemde vreugdegevoel, door de welsprekende pen van Cornelius Tollius te boek gesteld werd. (1) Waarom wij ons bij de vermelding bepalen van hetgene de hoofdzaak uitmaakte van den hoogtijd; dat ons met waardige mannen en belangrijke inrigtingen in voor-

---

(1) Er bestaat van dezen feestdag eene treffende, Latijnsche beschrijving, met het opschrift: *Inauguratio — Academiae*, die, meer dan eens, laatstelijk *Harderv. 1727*, met de *Leges et statuta* uitgegeven is, en ook achter de *Gorters or. jubil.* gevonden wordt, waaruit hoofdzakelijk ons bericht ontleend is. Dit stuk nu meen ik, en om den stijl, en omdat het op openbaar gezag geschreven schijnt, aan den genoemden Letterkundige, die destijds *Secretarius* der Curatoren en der Akademie was, te mogen toekennen.

loopige of nadere kennis brengen zal. Eene wijle na het einde der godsdienstrede, begaven zich de voorstanders, begunstigers en vrienden der Akademie, door vereerend geleide voorafgegaan, in plegtigen optogt, van het raadshuis naar de groote kerk, tusschen de rijen der, aan weêr zijden geschaarde, gewapende burgers voorttredende. Vooraan gingen, twee aan twee, de zes reeds genoemde Curatoren. Op hen volgden, in hunne wijde toga's gehuld, de Hoogleeraren J. Valckenier, J. Christenius, G. v. Isendoorn, F. J. Cochius, G. Hornius, P. de Greve, C. Tollius en R. Hermannides. Achter hen gingen de Regeringsleden en vele andere mannen van rang en geleerdheid, onder welke men inzonderheid den wereldberoemden Daniël Heinsius opmerkte, en ook den hooggeachten Dichter en Kerkleeraar Franciscus Martinius niet zal gemist hebben, wiens Nederlandsch lied de inhuldiging der Akademie verheerlijkte. (1) Dat de optogt door een goed getal Studenten, met gepoeijerd hoofd en grootere degens of kleinere rappiers op zijde, (2) benevens een' ontelbaren drom van burgers en vreemdelingen, gesloten werd, behoeft niet vermeld te worden. Op het koor der, toen zeer groote en ruime kerk, hield nu eerst

---

(1) Het werd aanstonds afzonderlijk, en naderhand op nieuw uitgegeven in zijne *Gedichten*, 's Gravenh. 1729. 8. Zie over dien bundel en den Dichter zelve, die Predikant te Epe was, *Boekz.* 1729. 2. 193; de Vries, *proeve eener gesch. der Ned. Dichtk.* 2de uitg. II. 64; en Siegenbeek, *bekn. geschied. der Nederl. Letterk.* bl. 149. De Drossaard Hooft zelfs, anders veel geneger om *Predikanten* te laken, dan te prijzen, vereerde hem; gelijk hij ook met G. Brandt en andere beroemde tijdgenooten bevriend was. — Latijnsche lofdichten op dezelfde gebeurtenis gaven uit Theodorus Verhoeven en Joannes Sankes, *cognomento Santenus, L. A. M. et Gymn. Vesaliensis Rector.*

(2) Het bleek mij uit oorspronkelijke stukken, dat, om en na het midden der zeventiende eeuw, bij de Geldersche Studenten althans, die dragt in zwang was. — Boven, bl. 119, werd van het *dagelijks* dragen van wapenen, als verboden, gesproken.

de Curator Joost Vijgh eene even beknopte, als sierlijke rede, die der Staten bedoelingen met de verheffing der Hoogeschool openleide. (1)

Hierna hoorde men den straks genoemden Hoogleraar Tollius de stichtings-oorkonde voorlezen, benevens de wetten, door de Staten en de Verzorgers voor haar bestuur vastgesteld. Die verordeningen, welke, met geringe wijzigingen, langer dan anderhalve eeuw in stand gebleven zijn, waren hoofdzakelijk, op eene kleinere schaal, ingerigt naar die van de *Hollandsche* Universiteit. *Leiden* was het voorbeeld, waarop de stichters en voorstanders der Geldersche Akademie het oog gevestigd hadden, en steeds bleven houden. Moest zij, in menig opzigt, voor die aanzienlijker Zusterschool onderdoen; zonder met haar te willen wedijveren, volgde zij toch, zoo veel mogelijk, derzelve inrigtingen na, en poogde, hoe langer zoo meer, haar onderwijs tot alles, wat daar geleerd werd, uit te breiden. Maar inzonderheid was zij er rusteloos op uit, om aan hare leden alle die voorregten en vrijdommen, en niet het minst die eigene en onbelemmerde regtspleging te verzekeren en te waarborgen, waarop *Leiden* roem droeg. Van welke zijde men dan ook dikwijls, in vroeger' of later' tijd, inbreuk op die regten zocht te maken; gereed waren weldra de Curatoren en de Senaat met de aanvoering van de voorregten der oudste Akademie, waarop men even goede aanspraak, als zij, meende te hebben. Dit niet slechts; maar ook als er, omtrent den zin en de uitgebreidheid der wettig toegekende regten, twijfeling rees; wendden de Harderwijker Hoogleraren zich niet zelden regtstreeks of zij-

---

(1) Boven reeds hebben wij dit belangrijke stuk, dat in het Latijn het zedige opschrift draagt: *de erigendae Ac. causis praefatio*, zoo veel noodig, gebruikt. Het wordt gevonden bij de aangeh. *Legg. et statuta*, als mede bij de *Gorter*.

delings, ter verkrijging van raad en voorlichting, tot de Leidsche, die zij doorgaans gereed vonden om hen daarmede, naar vermogen, bij te staan. En zulks te meer, daar, bij de hevige spanning tusschen *Leiden* en *Amsterdam*, de betrekking tusschen de eerstgenoemde Hoogeschool en Harderwijk, in de zeventiende eeuw en later, over het algemeen zeer vriendschappelijk bleef. (1)

---

(1) Men vergunne mij de medegedeelde bijzonderheden door eenige verklaringen en voorbeelden, uit de oorspronkelijke stukken ontleend, toe te lichten en te bevestigen. Vooraf ga de algemeene verklaring van den Senaat, t. j. 1736. » *Deze Ak. is voornamelijk ingerigt naar het voorbeeld van die van Leiden.*” Sen. VI. 246, 2^e pag. — In het bijzonder beriep hij zich keer op keer op het ambtelijk schrijven van den Curator Zeger van Arnhem aan den eersten R. M. Christenius, van d. 24 Aug. 1648, waar men leest, » *dat de Landschap, wegens de immuniteiten en voorregten, gearresteerd heeft, dat de Ak. te Hard., in dit stuk, die van Leiden niet zal cederen.*” — T. j. 1656, klaagde Johannes Tollius, broeder van de Hoogl. Corn. en Alex. Tollius en Boekdrukker der Geld. Ak., dat de Magistraat van hem het hoofdgeld vorderde. De Senaat verstond daarop, » *als gehouden zijnde de privilegiën der Ak. te handhaven, dat niet alleen de Proff. en Studd., maar ook de Typographus, als Officier der Ak. en onder de zelve behoorende, voor hen en hunne huisgezinnen, van alle burgerlijke lasten, imposten, schattingen, of hoe die souden mogen genaamd worden, vrij moesten zijn, conform de privilegiën van Leiden, Franeker en speciaal dezer Ak.*” — D. 6 Julij 1658, rees in den Hard. Senaat de bedenking, of ook der *Professoren boedels aan de weeskamers onderworpen waren*. De vraag werd weldra aan den Leidschen Hoogl. Daniël Colonius, door dezen zelfs aan den *Leidschen Senaat* voorgesteld, en door denzelfden ontkennend beantwoord. — Even goedwillig en gediensstig antwoordde dezelfde Hoogleeraar, toen hij, twee jaren later, van dezelfde zijde geraadpleegd werd, omtrent de *orde van stonning*, bij den Senaat der Holl. Universiteit gebruikelijk. — D. 14 Julij 1677, verzocht de Hard. Senaat de Gedeputeerden des Kw. van Veluwe om voortdurende vrijstelling van het hoofdgeld, op grond, » *dat de III. Curatoren, bij de fundatie van deze Ak., de Proff. met alle immuniteten en vrijdommen voorzien en vrij gehouden hadden, sich hierin naar de Universiteit van Leiden conformerende.*” — Dat de inzigten omtrent deze aangelegenheid, ook in den loop der achttiende eeuw, geheel dezelfde bleven, zal genoegzaam uit deze twee voorbeelden blijken. Den

Na deze voorloopige aanmerkingen, zullen wij van de wetten, die men Tollius hoorde afkondigen, slechts weinige bijzonderheden behoeven mede te deelen; daar het overige, zoo uit het boven gezegde, als uit vergelijking van de instellingen der Hollandsche Universiteit, zich van zelf verstaat. Aan de *Curatoren* dan werd, *met volle magt*, de aanstelling der gewone en buitengewone *Hoogleeraren* opgedragen. Deze laatsten moesten met het, bij openbaar gezag vastgestelde leerbegrip der Hervormde, Nederlandsche Gemeenten instemmen, leden der Kerk en onbesproken van leven zijn. (1) In handen der Verzoekers leiden zij een'

---

26 Junij 1767, zocht de Senaat bij dezelfde Gedeputeerden de vrijdommen te handhaven der, in de Akademie ingelijfde, *rustende Predikanten*. Dit verzoek nu hoorde men hem in dezer voege aandringen en uitbreiden: » *Dewijl deze Ak. naar den voet van die van Leiden is geconstitueerd, en sulks aldaar in bestendige observantie is; soo behoort dezelve, door indiscretie van pachteren, in goenen deels verkleind of verminderd te worden. Gelyk ook, om die laatste redenen, volgens costume van de Leidsche Akademie, de Professoren gaarne ingesloten sagen de Taalmeesters en anderen, die alleen hier komen om de Studd. in eenige talen ofte andere vrije en geoorloofde exercitiën te onderwijzen.* » — Nog krachtiger was de verklaring, van hetzelfde akademische ligchaam, t. j. 1772, uitgegaan, die dus luidde: » *Wij sien ons verpligt de vrijheden, bij het gemeene regt en bij statuten van andere, vooral bij die van de Leidsche Akademie, aan Proff. en Studd. verleend, voor de onze te houden en te handhaven, soo lang dezelve niet zijn ingetrokken en verminderd.* » Sen. VIII. 278. — Zelfs nog in den laatsten tijd van het bestaan der Akademie, in een' brief aan de Curatoren van d. 30 Junij 1807, hoorde men den Senaat verklaren, » *dat hare immuniteiten en vrijdommen in het algemeen met die van Leiden gelyk stonden.* » — Alle deze bijzonderheden zijn ontleend, deels uit de Handd. van den Sen., deels uit stukken, in het *Arch. Arnh.* voor handen.

(1) De woorden, die mij schijnen met groote omzigtigheid gesteld te zijn, luiden dus: » *Professores omnes in doctrinâ cum Ecclesiis Reformatis Foederatarum Provinciarum, prout illa auctoritate publicâ confirmata est et docetur, concordés sunt, Ecclesiae membra, viri honesti et vitae inculpatae.* » — Geene onderteekening der symbolische schriften vindt men hier voorgeschreven.

ambtseed af, die hen tot gehoorzaamheid aan de wetten en verordeningen, tot getrouwe waarneming hunner posten, tot bevordering zoo der wetenschappen, als vooral ook van den godsdienst, verbond; terwijl zij tevens beloofden zelfs de geringste inbreuk, die op de waardigheid en de belangen der Akademie gemaakt mogt worden, naar vermogen te zullen tegengaan en afwenden. In de orde der lessen, (dus hoorde men verder afkondigen) jaarlijks bij den Senaat vastgesteld, zullen zij geene verandering maken, dan met goedkeuring van *Curatoren*. De Hooggeleerden der drie Hoofd faculteiten (1) zullen hun openlijk onderrigt in dier voege inrigten, dat de Studenten binnen drie of vier jaren, *na voleindigde taalstudie en beoefening der Wijsbegeerte*, de bekwaamheid verkrijgen om tot de kerkelijke bediening, of wel tot het Doctoraat hunner wetenschap bevorderd te worden. De Woensdagen en Zaturdagen worden voor de *bijzondere* en huiselijke lessen, mitsgaders voor de akademische plegtigheden, bestemd, de overige dagen der week voor de *openlijke* voorlezingen. Oorloftijd zal er zijn, van den aanvang der hondsdagen tot aan het begin van Herfstmaand; gelijk mede, zoo om Kersttijd, Paschen en Pinksteren, als tijdens de jaarlijksche *recensie* der Studenten, telkens eene volle week. — Aan deze laatsten werden onderscheidene, uitdrukkelijk aangeduide ongeregeldheden, op bepaalde of onbepaalde straffen, verboden. In het bijzonder, mogten zij geen' Hooggeleeraar geregteijk dagvaarden, zonder voorkennis van den *Rector Magnificus*, die daarover, bij voorkomende gevallen, den Senaat zou moeten

---

(1) Zoo noemde men destijds die der *Godgeleerdheid*, *Regtsgeleerdheid* en *Geneeskunde*. — Intusschen toont wederom de straks volgende bepaling: *absoluto linguarum studio et Philosophiae curriculo*, hoe hoogen prijs men destijds op de zoo genaamde *propaedeutische* studien stelde.

raadplegen. Op zware geldboeten, hoorden zij zich de vrijheid ontzeggen tot het oprigten en bijwonen van *nationale of gewestelijke landmanschappen*, (*collegia*) die *Hollandsche, Geldersche, Stichtsche* heeteden, of andere soortgelijke namen droegen; als welke voor allerlei rampen en verkeerdheden de deur openden. — Aan den Senaat werd niet slechts tegen weerspannige en voortvlugtige Studenten en tegen hen, die hunne schuldeischers onvoldaan achterlieten, dezelfde regtsmagt gegeven, als vroeger reeds de *Schoolraad* bezeten had. Maar nu hoorde men ook de kennianeming en bestraffing van alle, door Studenten begaane misdrijven, waartegen regtens geene hals- of andere zware lijfstraf bepaald was, aan het genoemde akademische ligchaam (1) opdragen, dat, ten overstaan en met medewerking van twee, daartoe telkens verzochte Burgemeesters der Stad, regt zoude spreken. — Bij burgerlijke gedingen tusschen de Studenten en burgers, zou de aanlegger zijne tegenpartij voor derzelver eigen' Regter dagen en vervolgen, de Student namelijk den burger voor den *Magistraat*, deze genen voor den *Senaat*. — Eenen Student, op heeter daad betrapt, bij het bedrijven van eenige zeer zware misdaad, (2) mogt ook de *Regering* in hechtenis nemen, en op eene afzonderlijke plaats doen gijzelen, onder verpligting om hem aanstonds aan Rector en Senaat uit te leveren. Maar zonder diens voorkennis en besluit mogt de *Magistraat*, in gee-

---

(1) Volgens het oorspronkelijke, waren aan de bestraffing van den Senaat onderworpen alle *Studiosorum delicta, quibus publica poena, capitis videlicet, aut alterius membri mutilatio, ex jure imposita non erat*. Deze woorden, over welke toepassing naderhand niet zelden verschil ontstond, doen ons een' blik werpen in het wreede strafregt dier dagen.

(2) *In gravibus atque enormibus delictis, in ipso deprehensus facto*. Vele netelige geschillen over de regtsmagt zouden voorgekomen zijn door naauwkeuriger bepaling van die *gravia atque enormia delicta*.

nerlei ander geval, aan een' Student de hand slaan. — Voorts hoorden de Hoogleraren en Studenten uitdrukkelijk zich in het genot bevestigen der voorregten en vrijdommen, die zij vroeger aan de Kwartierschool genoten hadden; terwijl hun het uitzigt op andere geopend werd, die de Staten zouden goedvinden er bij te voegen. Weldra bepaalde men, om dit hier aanstonds te zeggen, dat al de leden der Hoogeschool, tot een verschillend bedrag, vrijdom genieten zouden van den impost op wijn en bier, als mede van het hoofdgeld. (1) Dit bleef bestendig in kracht; bijna zoo lang de Geldersche Akademie bestond. Andere gunstige schikkingen, van tijd tot tijd gemaakt, waren aan meerdere wisseling onderhevig. — Eindelijk werden Hoogleraren en Studenten, bij het vertrek naar en van de Akademie, vrijgesteld van alle tolln en lasten op het vervoer hunner goederen; de Hoogleraren daarenboven, zoo van alle dagen nachtwachten, als van het ontvangen van ingekwartierde krijgslieden, ontheven.

Maar het wordt tijd, dat wij den verderen afloop van den eersten en grootsten feestdag der Geldersche Pallas kortelijc vermelden. De oorkonde en wetten voorgelezen, en buiten twijfel meermalen met luid gejuich begroet zijnde; zag men, na korte tusschenpoos, Joannes Christe-

---

(1) De vrijdom van *wijn* bedroeg voor elk' Hoogleeraar jaarlijks twee okschoofden of twaalf ankers; voor den Secretaris het dubbele; voor ondergeschikte ambtenaren, Studenten en allen, die met hen gelijk gesteld werden, de helft. De vrijdom van *bier* beliep voor de Hoogleraren zes tonnen; voor den Secretaris wederom het dubbele; voor de overige, straks genoemde akademische personen de helft. Deze vrijstellingen bleef men, bij al de wisseling der tijden, tot het begin des jaars 1806 vrij ongestoord genieten. Dit verklaarde de Senaat, in een vertoog aan Curatoren van d. 30 Junij 1807. (*Arch. Curr.*) Intusschen blijkt, uit vergelijking der Landschaps-besluiten van d. 11 August. 1648 en van d. 13 Junij 1649, dat, in den allereersten tijd na de verheffing der Hoogeschool, omtrent de onderhavige zaak eenige weifeling plaats had.

n i u s den kathedr beklimmen, van waar hij eene wel-sprekende inwijdingsrede uitsprak. Nu vulden plegtige optogten en blijde feestbedrijven den tusschentijd, die de voor- en namiddags zitting van een scheidde. En straks daarop hoorde men, ter zelfder plaats, eene soortgelijke redevoering door Georgius Hornius uitspreken. Hem verving ten laatste wederom Cornelius Tollius, die de Staten en Curatoren, aan wier vereenigde zorgen men zulk eene gewenschte Stichting te danken had, uit aller naam, met eene plegtige dankzegging begroette.

Eindelijk verplaatst ons het berigt, dat wij bij de vermelding van dezen heugelijken dag volgden, naar den prachtigen feestdich, dien de Curatoren des avonds, op het raadhuis, voor meer dan tachtig gasten deden aanrigten. Daar wenschte men elkander, bij het knetteren der vuurwerken en eereschoten en het geluid der speeltuigen, geluk met de, zoo lang begeerde en nu voltogene inhuldiging der *Akademie des Vorstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen*. (1) Daar werd door menig feestdrank de nagedachtenis harer eerste grondleggers, van Geert Groete af, en de wijsheid harer nog levende stichters dankbaar gehuldigd. Daar ging aller vereenigde bede naar den hemel op, dat zelfs de late nakomelingschap van haar heil en hare vruchten getuige mogte zijn en deelgenoot!

---

(1) Dus werd zij in openlijke stukken genoemd.

TWEDE HOOFDSTUK.

VERZORGERS EN HOOGLEERAREN ,

gedurende het tweede tijdvak der Hoogeschool.

I.

Versorgers. (1)

Na de verheffing der Akademie, was men steeds gewoon in dier voege het restal Curatoren te kiezen, dat er uit elk Kwartier een voor de Ridderschap en een voor de Steden optrad. Dus wilde en handhaafde het, zoo veel immer mogelijk, de nijdver dier beide Standen! Intusschen was ook degene, die voor de *Steden* plaats nam, niet zelden

---

(1) Deze lijst sluit zich aan die, welke op bl. 34 afgebroken is; waarom ook de, voor elken naam geplaatste cijfers doorloopen; — in dier voege evenwel, dat de namen der reeds vroeger, bij het vorige tijdvak, vermelde Curatoren met hetzelfde nummer, als boven, nu tusschen haakjes geplaatst, geteekend worden. Dit zal men nu en vervolgens, mede omtrent de *Professoren*, gedaan vinden. Door deze schikking wenschte ik, zoo veel mogelijk, de wijd verspreide dwaling tegen te gaan, dat de Hoogeschool eerst in 1648 aanvang zou genomen hebben, en tevens het gemak te bevorderen van hen, die achtervolgens de gansche reeks van Curatoren of van Professoren na willen gaan. Bij beider vermelding, zoo verre zij van 1648 tot 1748 gediend hebben, zullen wij, ter gereeder vergelijking, de orde volgen, waarin de Gorter hunne namen geplaatst heeft; voor zoo verre althans geene blijkbare onnaauwkeurigheid of weglating, hier of daar, ons noodsaakt van hem af te wijken. Anders dan hij, die op de vroegere Veluwsche Hoogeschool geheel geene acht sloeg, beginnen wij met de Curatt. en Prof., welke deze reeds gediend hadden.

lid der *Ridderschap*. En zoo gebeurde het dikwijls, dat hij later voor dezen Stand zitting verkreeg, en nu een ander hem, als Vertegenwoordiger van de *Steden des Kwartiers*, verving. Eene verwisseling, die somwijlen tot onnaauwkeurige opgave van den tijd hunner aankomst geleid heeft. Dit voorloopige berigt inoge tot beter verstand der volgende lijst dienstig zijn.

De zes eerste Curatoren, die hier te vermelden zijn, zagen wij, alreede vóór de inhuldiging der Akademie, ten haren behoeve werkzaam, en bij dezelve plegtig opgetreden; terwijl twee hunner zich al vroeger bij de Kwartierschool verdienstelijk gemaakt hadden. Het is billijk, dat wij met deze beiden de rij openen.

(VIII.) JOHAN VAN WIJNBERGEN. Dat de Hoogeschool hem grooten dank schuldig was, bleek ons niet slechts uit al het vroeger gezegde; maar wordt ook op nieuw door de ongedrukte stukken van den aanvang dezes tijdvak bevestigd. Eerst voor de *Steden van Veluwe* opgetreden, werd hij, na het overlijden van van Arnhem, geacht, in de vergadering der Curatoren, de *Ridderschap* van dat Kwartier te vertegenwoordigen. Hij schijnt tot het jaar 1676 geleefd te hebben; of werd althans toen eerst door een' opvolger vervangen. (1)

(IX.) ZEGER VAN ARNHEM werd nu aangesteld voor de *Ridderschap* van *Veluwe*. Blijkens zijne briefwisseling, bleef

(1) Hij was de zoon van Wichman van Wijnbergen en Wendele ter Bruggen. Bij het boven gezegde voege men nog, dat hij wegens Gelderland zitting had in den Raad van State. Dit vernam ik later van Kok, XXXIII. 184, die over het geslacht van Wijnbergen uitvoerige berigten geeft.

Bij de onzekerheid en onduidelijkheid der andere opgaven, volg ik hier wederom voornamelijk het meer genoemde Handschrift; waarmede evenwel de Gorter niet overeenkomt, die t. j. 1866 een' nieuwen, gelijknamigen Curator laat optreden.

hij, even hartelijk als te voren, zich de belangen der Akademie aantrekken; totdat hem, ten jare 1664, de dood van eenen post afloste, waarin hij Gelderland, ja! dat meer zegt, Kerk en Staat ten zegen verstrekt had. (1)

X. JOOST VIJGH, verkozen uit de *Ridderschap van Nijmegen*, (2) was niet slechts *Heer van Isendoorn*; maar ook Raadsheer, later eerste Raad of Voorzitter in het Hof van Gelderland. Tollius, het inwijdings-feest beschrijvende, noemt hem een' *Edelman van hoogst zeldzame geleerdheid*. En de Latijnsche rede, door hem bij die gelegenheid gehouden, bevestigt volkomen deze getuigenis. Terwijl de brieven, die hij, over de belangen der Akademie, met eene geoeffende hand, aan zijne ambtgenooten schreef, toonen, hoe gemakkelijk en hoe juist hij in de taal der geleerden de pen voerde. Huygen droeg hem zijne *beschrijving van Doesburg* op; en Vonck, de verdienstelijke uitgever van deszelfs werk, rangschikt hem, op getuigenis zoo van Rob. Keuchenius, als van Smetius en Hornius, onder de voorstanders en kenners der wetenschappen. Bij den aanvang van dit tijdvak, bekleedde hij eene voorname plaats onder de Curatoren, en gaf zich vele moeite om het lot van waardige Hoogleeraren te verbeteren. Hoe jammer was het dus, dat de beklagenswaardige verdeeldheid der Kwartieren hem noodzaakte der Akademie, die hij met zoo vele warmte voorgestaan had, zijn' dienst te onttrekken! Hij schijnt dit wel traag en noode gedaan te hebben. Maar, ten jare 1657, werd hij daartoe zoo zeer

---

(1) De *lijst bij Curatt.* laat hem eerst ten jare 1666 vervangen; doch ik volg hier de uitdrukkelijke aanwijzing van Hs. A, welke meer gezag schijnt te hebben.

(2) Bij de vermelding van der Curatoren aanstelling, worden, door de woorden *Nijmegen, Zutphen en Veluwe*, telkens de *Kwartieren* van dien naam aangeduid.

door het Nijmeegsche Kwartier gedrongen, uit hoofde van den goeden voortgang, dien deszelfs Hoogeschool binnen Nijmegen kwam te gewinnen, dat hij dien aandrang niet langer weêrstaan kon. Zoo moesten dan de Curatoren hem, die, voor negen jaren, de welsprekende tolk hunner gevoelens geweest was, uit hun midden zien aftreden. (1)

XI. Uit de *Steden* deszelfden Kwartiers was verkozen ARENT of ARNOLD DE BYE tot *Wajestein*, Burgemeester van Bommel en Afgevaardigde ter vergadering der Staten Generaal. Veelligt hebben hem ook de straks vermelde, treurige omstandigheden doen aftreden. Maar de berigten zwijgen er over.

XII. WOLTER DE RHODE VAN HEKEREN, (2) Heer van *Ruurlo*, trad op voor de *Ridderschap* van *Zutphen*. Daar hij, ten jare 1664, door G. Ripperda opgevolgd werd, schijnt hij om dien tijd overleden te zijn.

XIII. Meer bekend is de andere Curator, door hetzelfde Kwartier, namens de *Steden* benoemd, GERHARDT CAZIJN VAN DER HELL (3) tot de *Wildbaan*. Uit een geslacht afkomstig, dat, langer dan vier eeuwen, aan Gelderland beroemde Krijgs- en Staatslieden geschonken heeft, zettede hij hetzelfde nieuwen luister bij, door uitnemende diensten, aan Vaderland en Akademie bewezen. Reeds verscheidene jaren was hij in de regering van *Zutphen* geweest, toen hij, als Burgemeester dier stad, tijdens de verheffing der

(1) De omtrent Vijgh medegedeelde berigten gronden zich eensdeels op zijne brieven; (*Arch. Arnh.*) anderdeels op hetgene men leest bij Vonck, bl. 102 en 85. — Dat hij tegen zijn' zin en genoegens aftrad, blijkt, dunkt mij, daaruit, dat hij het zoo laat deed, en er door opzettelijk Kwartiers-besluit toe genoopt moest worden.

(2) Bevreemdt iemand deze schrijfwijze van den naam v. H.; zij rust op eigene handt. — Het jaar zijner vervanging opgegeven volgens Hs. A. De *lijst bij Curatt.* noemt 1668.

(3) Zoo schreef hij zelf zijnen naam, dien wij boven, bl. 133, opgaven volgens de *Inaugur. Acad.*

Hoogeschool, onder hare Curatoren zitting nam. In 1649 werd hij Raadsheer, in 1673 eerste Raad in het Hof; welken post hij, tot kort vóór zijn' dood, bekleeden bleef. Het is bekend, dat hij grooten invloed op het binnenlandsche staatsbestuur had. En wij kunnen niet twijfelen, of hij maakte dien, zoo veel hij kon, ten voordeele der Geldersche Pallas dienstbaar. Want hoe zeer hij de geleerdheid voorstond en ter harte nam; daarvan getuigde onder anderen de verzameling van historische gedenkstukken voor de geschiedenis der Provincie, door hem aangelegd, door zijn' zoon Cazijn van der Hell vermeerderd en verrijkt, naderhand door Bondam en anderen te rade genomen en gebruikt. Als Curator, overleefde hij al zijne, met hem aangestelde ambtgenooten; werd, d. 22 Januarij 1677, door Willem III in zijne bediening bevestigd, en stierf, d. 21 Mei 1681, in hoogen ouderdom. (1)

XIV. LAMBERTUS of LAMBERT GORIS. Hem leerde ons de Geschiedenis der Kwartierschool als een' harer verdienstelijke Hoogleeraren kennen. Nu benoemde hem het Nijmeegsche Kwartier, terwijl hij Pensionaris van dezelve hoofdstad was, den eersten November 1650, om, als Curator van die naderhand verhoogde Stichting, den Heer de Bye tot Wajestein te vervangen. Maar thans was hij ijverig werkzaam om voor de stad zijner inwoning de Instelling te verwerven, die Harderwijk bezat. Daarbij maakte reeds de eerstvolgende zomer aan zijn leven een einde. Schoon dus zijne benoeming buiten kijf is; vinden wij hem noch door Schrassert, noch op de lijst van Curatoren onder dezelve vermeld. (2)

XV. Zoo is het ook met WILLEM VERHEIDEN, Burge-

---

(1) Zie over hem vooral Scheltema, I. 447 volg.

(2) Dat hij in de plaats van de Bye verkozen werd, zegt H. A.

meester van Nijmegen, die, in plaats van Goris, een of twee jaren later, (1) tot Curator aangesteld werd. Geheel gelijke omstandigheden maakten, dat hij even min, als zijn voorganger, de belangen der Akademie bevorderen kon. Niet lang daarna zag hij zich tot Curator benoemd der *illustre School* zijner woonplaats. (2)

XVI. Nog ééne aanstelling ging weldra van hetzelfde, toen zoo weifelende Kwartier uit. JOHAN VAN DEN STEEN, Burgemeester van Tiel, (3) werd, d. 14 October 1653, als Verzorger benoemd. Intusschen is mij van zijne werkzaamheid in dien post even min iets gebleken, als van zijn ontslag uit denzelfden. Op de meer genoemde lijst van Curatoren wordt ook zijn naam niet gevonden.

XVII. Grootere verpligting voorzeker had de Akademie aan WULF VAN HAERSOLTE. Hij was *Heer van Yrst*; en men ziet hem ook doorgaans, in de akademische stukken, alleen met dien naam aangeduid. Maar daarbij was hij Burgemeester van Hattem, en werd dus voor de *Veluwe-sche Steden*, in 1664, als Curator aangesteld, toen van Wijnbergen voor de *Ridderschap* plaats nam. Zoo ten minste leidt de waarschijnlijkste opgave. Volgens eene andere, zou zijne benoeming eerst van den vierden April 1666 dagteekenen. (4) In 1676 voor de *Ridderschap* opgetreden, zag hij, d. 22 Januarij 1677, door besluit van Prins Wil-

(1) Volgens de G., d. 5 Aug. 1651; volgens het Handschrift, in 1652.

(2) Zie in de Betouw, *quartierl. Acad.* bl. 4, waar hij *Raad der stad Nijmegen* genoemd wordt.

(3) Zoo noemt hem uitdrukkelijk Hs. A. Ik heb evenwel op de lijst der *Schepenen* van die stad, uit welke de *Burgemeesteren* gekozen werden, zijnen naam niet gevonden, maar wel, op den jare 1644, dien van M. Jacob v. d. Steen. Zie M. E. D. Rink, *beschrijving der stad Tiel*, (ald. 1836) bl. 314.

(4) De eerste opgave komt voor in Hs. A; de andere in de meer genoemde lijst en bij de Gorter.

lem III, sich in zijne betrekking bevestigd. In de rampvolle dagen na den Franschen inval van 1672, werd hij dikwijls door den Senaat geraadpleegd, en trok zich het heil der Akademie zeer aan. Maar, in Slagtmaand des jaars *sestien honderd drie en tachtig*, ontnam de dood aan het wankelende gebouw den steun van zijn gezag en bescherming.

XVIII. GEORGH RIPPERDA, (1) *Heer van Verwolde*, Raad in den Hove, werd, ten jare 1664, voor de *Ridderschap van Zutphen* aangesteld. Wij vernamen boven reeds, dat zulks ter vervanging geschiedde van den Heer van *Hekeren van Ruurlo*. (2) Te gelijk met den straks genoemden Heer van Yrst, door Willem III bevestigd, was hij een dier waardige Curatoren, welke, den eersten October 1688, maatregelen namen om den ondergang der Akademie te verhoeden; en mogt haar aanvankelijk herstel beleven.

XIX. SIWARD of ZIJBERT VAN WIJNBERGEN, zoon van Wolter van Wijnbergen en Judith van den Clooster, *Heer van Oldenaller*, Burgemeester van Harderwijk. In 1648 en vervolgens, had hij onder de eerste jonge Edellieden behoord, die aan de Harderwijker Akademie, na hare verheffing, studeerden. — Ten jare 1655 beschreven in de Ridderschap der Veluwe, bekleedde hij den post van gewoon Gedeputeerde diens Kwartiers, en vertegenwoordigde, eene lange reeks van jaren, Gelderland ter vergadering van hun Hoog Mog. (3) Hij trad, in 1676, op voor de *Steden*; in 1684, voor de *Ridderschap van Veluwe*. Het eerste geschiedde tijdens de verplaatsing, het laatste na

---

(1) Zoo schreef hij zich; somwijlen ook Georch R.

(2) Deze opgave van Hs. A komt mij waarschijnlijker voor, dan die der lijst van Curatt., die hem t. j. 1668 benoemen laat.

(3) Zie *Album Studioss.* en Kok, XXXIII. 182.

den dood des Heeren van Yrst. Bij de weldadige pogingen van 1688; stond hij den Raadsheer Ripperda ter zijde.

XX. ALBERT VAN LIDTH DE JEUDE, Burgemeester van Tiel. Hij zag, in 1676 of later, voor de *Steden van Nijmegen*, zich tot Curator aangesteld. (1) Het blijkt uit de *Handelingen* der Curatoren, dat hij, in 1688, toen hij *Gecommitteerde ter Generaliteit* was, onder de eersten uit het Kwartier van *Nijmegen* zich rangschikte, die destijds weder de Harderwijker Hoogeschool hielpen onderschragen. Welke diensten zij in het volgende tijdvak aan hem te danken had, zullen wij later vermelden.

XXI. DIRK VAN WEELDEREN, Burggraaf, werd, d. 22 Januarij 1677, door Willem III, voor het *Nijmeegsche* Kwartier aangesteld; schoon men zijn' naam bij Schraasert, zoo min als bij de Gorter, vermeld vindt.

XXII. ROBERT VAN HEECKEREN, *Heer van Enghuisen*, Burgemeester van Doetichem. Willem III benoemde hem, ten jare 1682, voor de *Steden van Zutphen*. Als Geletterde en Regtsgeleerde, was hij waardig den achtbaren Cazijn van der Hell te vervangen. Toen de Senaat, die van zijn' invloed bij den Vorst en de Staten zich veel goeds beloofde, hem wegens zijne benoeming geluk gewenscht had, antwoordde hij met een' deftigen en

---

(1) Bij Schraasert en de Gorter heet deze Curator verkeerdelijk J. van Lidth de Jeude. Men schijnt hem dus verward te hebben met Mr. Johan v. L. d. J., die, ten jare 1675, onder de Schepenen der genoemde stad aangesteld werd. Albert v. L. d. J. werd *Schepen* in 1660, *Burgemeester* in 1675. Zie Mr. E. D. Rink, t. a. pl. bl. 314 volg. — Volgens de, meermalen genoemde lijst, is die Burgemeester Curator geworden in 1676. Doch het Kwartier kan hem toen niet wel aangesteld hebben; terwijl Willem III, eerst het volgende jaar, Curatoren schijnt benoemd of bevestigd te hebben. Daardoor is mij het gezegde jaartal voor zijne aanstelling wat twijfelachtig.

welgestelden Latijnschen brief. En hij behoorde werkelijk onder die Geldersche Edelen, welke, door hunne pogingen tot opbeuring der gedrukte Akademie, zich den naam van hare *Verzorgers* waardig maakten.

XXIII. De laatst benoemde der Curatoren van dit tijdvak was PETRUS of PETER NOYEN. Te Harderwijk geboren, was hij aldaar, d. 27 October 1657, door Prof. Christenius openlijk tot Doctor der Regten bevorderd. (1) Later werd hij Raadsheer in het Hof. Zijne aanstelling tot *Verzorger* dagteekent van het jaar 1684; toen hij, schoon nergens Burgemeester geweest zijnde, voor de *Steden van Veluwe* zitting nam, en zoo van Wijnbergens plaats verving, die voortaan de *Ridderschap* van het Kwartier vertegenwoordigen zoude. (2) Het diepe verval der Akademie, tijdens de eerste jaren zijner bediening, schrikte hem niet af om met den genoemden Heer van Oldenaller de dagelijksche zorg voor haar behoud te deelen. (3) En, in den jare 1688, vereenigde hij zich met hem en met Ripperda, ter beraming der middelen om haar, zoo mogelijk, den ouden luister weder te geven.

II.

Hoogleraren.

Hier ontmoeten wij al aanstonds op nieuw twee Professoren, met wie ons de Geschiedenis der Kwartierschool reeds in voorloopige kennis bragt.

---

(1) Zie het *Prom.* op dien dag.

(2) De lijst van Curatt., welker steller de gemaakte schikking niet goedgakeurd schijnt te hebben, zegt, dat hij *quasi voor de Steden* optrad.

(3) Uit verschillende brieven en stukken (in het *Arch. Arnk.*) bleek mij, dat, geruimen tijd, het beleid der zaken van de Akademie vooral op deze beide voortreffelijke Curatoren rustede.

(XVII.) De eerste hunner, naar tijdsorde van vroegere aanstelling, was FR. J. COCHIUS, (1) die nu, eerst zes jaren lang, voor de *Geneeskunde buitengewoon*, mitsgaders voor de *practische Wijsbegeerte gewoon* Hoogleeraar was. Dat hem van het eerstgenoemde vak thans niet aanstonds, zoo als vroeger, het *gewone* onderwijs opgedragen werd; dit stond misschien met der Curatoren wensch in verband, om den beroemden Schmitz, van wien straks nader, des te gemakkelijker, door het aanbieden van den aanzienlijker' titel, aan de Akademie te verbinden. (2) Althans eenigen tijd na diens dood, d. 31 Mei 1654, vond zich Cochius tot *gewoon*' Hoogleeraar der *Geneeskunde* aangesteld. En sulks op bijzondere aanbeveling, zoo het schijnt, van den Senaat. (3) Getuigde dit van de hoogschting zijner ambtgenooten; ook bij de Curatoren was hij zeer gezien. Anders zouden zij hem niet, binnen den korten tijd van weinige jaren, drie malen, namelijk in 1656, 1660 en 1664, het Rectoraat opgedragen hebben. In het voorjaar van 1669 bezweek hij voor het ligchaamslijden, dat hem niet zelden neêrgedrukt had, en veelligt verhuiderd schriften uit te geven. (4) Toen hem Prof. Hermannides in eene plegtige lijkrede huldigde, verkondigde de, met zwart baai behangene gehoorzaal der Akademie haren rouw over den letterkundigen en wijsgeerigen Arts, die haar, in meer dan ééne betrekking, gedurende het vierde eener eeuw, gediend had. Zijne

---

(1) Zie over hem boven bl. 92.

(2) Minder naauwkeurig zegt Schraas, bl. 80, dat, na de verheffing der kwartierlijke Hoogeschool, allereerst Schmitz tot *Prof. Medicinæ* beroepen is.

(3) Dit schijnt te kunnen opgemaakt worden uit *Sen. I. 12.*

(4) Ook de, omtrent zoodanige zaken dikwijls wel onderrigte berigtgever in Ms. A kende van hem geene schriften.

weduwe Gertruydt van Hoëclum overleefde hem vele jaren. (1)

(XIX.) Gelijk van Cochius, zoo spraken wij ook vroeger reeds van JOHAN VALCKENIER. (2) Nog ruim ses jaren, na den aanvang van dit tijdvak, zag hem de Geldersche Akademie het Professoraat der *Godgeleerdheid en Hebreuwsche taal*, gedurende deszelfs tweede jaar ook het Rectoraat waarnemen. (3) Tijdens het bekleeden dier laatste waardigheid, ging hij, d. 31 Maart 1650, een aanzienlijk huwelijk aan met Hester Hoche pied, gelijk hij zelf van Keulen afkomstig, maar toen te Amsterdam wone. — Zijne beide hoofdschriften, waarvan echter het eerste zich niet zonderling door oorspronkelijkheid schijnt te onderscheiden, zijn tegen de *Roomschgezinden* gerigt en tegen de *Doopsgezinden*. Maar wilt Gij, Lezer! vollediger Valckeniers theologische gevoelens kennen; men vindt die voorgesteld in de werken van Coccejus. Diens vurige en bestendige bewonderaar was hij; deszelfs gunst en voorspraak, op welker verkrijging niet zelden zijne brieven uitgingen, was het vooral, die hem, bij eigene verdienste, tot drie Nederlandsche Hoogescholen den weg baande. En hij bekleedde zonder twijfel eene voorname plaats onder degenen, die het leerstelsel van den beroemden Bremer,

---

(1) Volgens *Sen.* van 8 April 1678, was zij toen nog in leven. — Cochius bewoonde een der akademische huizen.

(2) Zie boven bl. 98-101. Het is te noodiger het daar gezegde te vergelijken, omdat men er de *brieven* aangehaald vindt, waarvan hier gebruik gemaakt is, zonder die wederom alle bijzonder aan te halen.

(3) Hij ontving steeds eene jaarlijksche toelage van *f.* 100, *wegens het voortzetten der Hebreuwsche Professie.* (*Rek.*) — Het volgende berigt omtrent zijn huwelijk, ter aanvulling dienende van hetgeen *Vriemoot*, p. 442, over zijn huisgezin gezegd heeft, is ontleend uit het *Protoc. Hard.*

wijd en zijd in ons Vaderland, ingang zochten te verschaffen. Deed hij zulks minder opzettelijk in uitgegevene schriften; des te ijveriger voorzeker maakte hij daartoe de katheders, die hij achtervolgens beklom, dienstbaar. (1) Intusschen verbond hij geenszins, gelijk anderen, met zijne gehechtheid aan het *Coccejaansche* stelsel liefde voor de Wijsbegeerte van Cartesius; van welke hij veel eer afkeerig bleef, en welker voorstanders hij bestreed. (2) — Gedurende den laatsten tijd van zijn verblijf te Harderwijk, had hij *Flockenius* tot theologischen ambtgenoot, met wien hij verklaarde in eendragt geleefd te hebben; schoon de hope hem streefde, dat hij in naauwere vriendschap met den Hoogleeraar *Nic. Arnoldus* te *Franeker* verkeeren zoude. (3) Derwaarts, waarhenen hij al lang het oog gehad had, werd hij door *Coccejus* voorspraak, in *sestien honderd vier en vijftig*, beroepen; en den twaalfden September nam hij van den Harderwijker Senaat afscheid. Maar hij schijnt niet aanstonds zich voor goed aan de *Vriesche* Hoogeschool verbonden, of althans aan de *Geldersche* Curatoren eenig uitzigt op zijne spoedige terugkomst voorgespiegeld te hebben. Toen nu evenwel, na onderscheidene onderhandelingen, dit uitzigt onvervuld, en *Valckenier* te *Franeker* bleef, baarde hun die teleur-

---

(1) De straks bedoelde schriften van *Valck*. zijn getiteld: *Refutatio Anabaptistarum*, *Hard.* 1652; — *Roma paganizans, s. idololatricae pontificiae hist. theol. examen caet. Franoq.* 1656. Daarover en over zijne andere schriften zie men *Vriem.* p. 442. — Ter opzettelijke verdediging van *Coccejus* stelsel, schijnt hij niet anders uitgegeven te hebben, dan de *disp. de foedere Dei cum homine*.

(2) Zoo beschuldigde hij, kort vóór zijn' dood, ten jare 1669, zijn' hoogbejaarden Leidschen ambtgenoot *Heidanus* van Sociniaansche dwaalingen; daar deze wel met hem wedijverde in zucht voor *Coccejus* leer, maar daarbij ook een hevig voorstander was van *Cartesius* stelsel. Zie *Altingii opp. omnia*, T. V. ep. 36.

(3) *Cocc. Anecd.* II. ep. 182.

gestelde hope vrij ernstig misnoegen; over welks meerdere of mindere regtmatigheid wij, op zulk een' afstand van tijd, niet volkomen kunnen oordeelen. (1) Saxe en van Kampen maken, even min als IJpey, van dezen invloedrijken voorstander der Coceejaansche gevoelens eenige melding. Zijn beroemde tijdgenoot Jac. Alting telde hem onder de gematigde Godgeleerden. (2)

XX. De rij der Hoogleraren, die eerst tijdens de verheffing der Akademie aan haar verbonden werden, opent de geleerde Holsteiner JOANNES CHRISTENIUS, (3) wien wij, reeds op den blijden feestdag, als haar' tolk zagen

---

(1) Bij de rekening van 1654-1655, gaf de Rentmeester der Geld. Curatt. hun in overweging, » of hem wel het laatste kwartaal van zijn » tractament zou betaald worden, alsoo, op zijne belofte van wederom » te sullen komen, tot schade der Akademie, zijne" (hem door haar verleende) » woning een jaar had ledig gestaan, en vele onkosten tot » sijn beroep vruchteloos gedaan waren, dewijl hij geen woord gehou- » den had." — Hiermede althans strookt nitnemend hetgene men leest in *excerptis ex albo Acad. Fran. post Blanc. p. 65*, dat hij, eerst den 15 Septemb. zestien honderd vijf en vijftig, plegtig het Professoraat te Fran. aanvaard heeft. En ik kan niet beslissen, of Vriem. p. 340 en 440, te regt dit een jaar vroeger stelle. — Maar hoe het zij; Franeker bleef in het, haar soo zeer betwiste bezit van Valckenier, totdat hij, ten jare 1668, in dezelfde betrekking naar Leiden verplaatst werd. Hier slechts derdehalf jaren omstreeks in dienst geweest zijnde, stierf hij, d. 8. December 1670, in zijn drie en vijftigste levensjaar. Behalve de aangehaalden raadplege men over hem Witte *diar. ad a. 1670 en Siegenb. I. 184. 189, II. T. en B. bl. 139* volg. De korte berigten bij Jöcher en Kok, XXIX. 130, zijn uit Vriem. ontleend.

(2) *Opp. Tom. cit. ep. 47*, door eene drukfout geneemd 27.

(3) Bij Jöcher verkeerdelijk Christen geheeten. Het is jammer, dat hij, aangaande Christenius vroegste verblijf in de Nederlanden, eenige, van elders niet bekende bijzonderheden opgevende, derzelver gesag verzwakt, door het kennelijk onjuiste, dat hij er bijvoegt. Niet onwaarschijnlijk intusschen is zijn verhaal, dat de Hoogleraar, vroeger der Luthersche belijdenis toegedaan, te Amst. de Hervormde ontheid heeft.

optreden. Mij dunkt, ik hoor hem aan zijne nieuwe ambtgenooten verhalen, hoe hij, niet ver van Gluckstadt, waar zijn vader eene vrij aanzienlijke Predikants-plaats bezat, het levenslicht had aanschouwd. » *Aan het Hamburgsche Gymnasium,* » zeide hij, » *daarna aan de Akademie van Helmstadt en elders opgeleid, had ik eerst plan om mij te Lubek nêbr te zetten, waar mij, door de gunstige voorpraak van mijn' beroemden Leermeester Elmenhorst, een Canonicaat ten deel gevallen was. Maar Gods bestuur noopte mij om de Leidsche Akademie te bezoeken; waar ik bijzonder veel werk maakte van Daniël Heinsius en Petrus Gunaeva. Toen ik naderhand, uit Frankrijk teruggekomen, Duitschland door de vreeselijkste krijgsvrampen geteisterd zag, werd ik te rade in Nederland mijn geluk te beproeven, dat mij van der jeugd aan had toegelagchen.* » (1) — In ons land nu was Amsterdam zoo wel zijne eerste vaste verblijfsplaats, als het de laatste geweest is. Hield hij hier eenigen tijd, door eigen' lust gedreven, regtgeleerde voorlezingen; hetzelfde hoorde men hem weldra, van 1635 tot 1637, op openbaar gezag, te Rotterdam doen; waar hem het *Gymnasium* den titel van *Professor* verleend had. Daarop bekleedde hij, van Julij des laatstgenoemden jaars tot aan Maart 1648, aan het *Overijselsche Athenaeum* het Professoraat in het burgerlijke Regt. Het verblijf alhier, dat hem de vriendschap

---

(1) Het aangevoerde is bijna letterlijk ontleend uit hetgene hij zelf zegt, bij *Revius*, p. 706. — Ter bevestiging der naastvolgende bijzonderheden, mag ik mij beroepen op van *Lenneps annot. ad D'Orvill.* p. 127 & 131 en de door hem aangeh. schrijvers; bij welke men nog voege twee brieven van *Christenius* zelveu, zijnde, in de boven vermelde *Epistolae Marqu. Gudii*, ep. 227. 228. Uit den eerste blijkt, dat hij reeds t. j. 1628 te Leiden was. In den andere, eenige maanden later, uit Frankrijk geschreven, is een treffend bericht omtrent H. de Groot, wien hij te Parijs ontmoet had, hoogst merkwaardig.

schonk van den voortreffelijken J. Fr. Gronovius, (1) was hem zoo aangenaam, dat hij steeds, met innig genoegen, er aan terugdacht. Te *Harderwijk*, werwaarts hij even vóór de verheffing der Hoogeschool verhuisde, was hij waarschijnlijk of zeker (want ik twijfel er niet aan) aanbevolen door zijn' Leermester Heinsius, die daar bijna *Curator van eer* genaamd mogt worden. Zijne aanstelling luidde tot *Professor primarius* of *eersten Hoogleeraar der Regtsgeleerdheid*. En die bediening heeft hij daar nagenoeg even lang bekleed, als hij te Deventer Hoogleeraar geweest was. Want, den eersten Wintermaand 1659, verwisselde hij haar met eene gelijke betrekking te *Amsterdam*. Intusschen bestaat er een berigt, waaraan de naam van den uitmuntenden Noodt gezag bijzet, dat hij, aan de Geldersche Akademie, in de schatting der Studenten en burgers, geenszins voor den *eersten* Priester van Themis gehouden werd; maar zich grootelijks overschonen zag, en in hevigen naijver zich ontstoken voelde door den meerderen opgang van zijn' ambtgenoot Petrus de Greve, die met hem hetzelfde vak van onderwijs deelde. (2) Maar wij moeten toch dat verhaal van des laatsten uitbundigen en hoog gestemden lofredenaar niet te letterlijk opvatten of te sterk drukken. Dat toch ook Christenius bij zijne tijdgenooten in hooge eere gehouden werd, blijkt genoeg uit veler voorspelling, welke zijn vertrek als den zekeren voorbode van den ondergang der Hoogeschool beschouwden; en niet minder uit de handelwijze der Amster-

---

(1) Zie vooral deszelfs brief aan Salmasius, *Syll. Burm.* II. 604, en zijn afscheids-gedicht, bij Christenius vertrek naar Gelderland, ald. III. 198.

(2) Zie Noodt, *or. funebr. in obitum v. cl. Petri de Greve*, gedrukt achter T. L. Roukens, *or. schol. in laudem Gerhardi Noodt*, *Noviom.* 1767, f. *max.*

damsche Regenten, die de schitterendste aanbiedingen niet spaarden om hem naar hun *Athenaeum* te lokken. — De School, welker lot ons bezig houdt, hoorde uit zijn' mond ten minste drie plegtige redevoeringen; zoo ter straks genoemde gelegenheid, als ten jare 1649 en 1655, bij het nederleggen van het Rectoraat. Zij was getuige van den roem, dien hij reeds vroeg, door meer dan één geschrift over de *Instituten* en *Pandecten*, zich verwierf, en later grootelijks vermeerderde door de uitgave zijner verhandelingen over het *huwelijksregt*. De laatste evenwel werden te Rome op den *index* der verbodene boeken geplaatst. (1) Ook zijne Latijnsche gedichten vonden niet overal een even gunstig onthaal. (2) Maar aan zijne verdiensten, als tolk der Romeinsche wetten, heeft niemand getwijfeld. En Noodt zelfs, die ten zijnen koste de Greve zocht te verheffen, heeft aan de goedheid van zijn hart regt moeten doen, en van de hooge achting, die hij te Amsterdam genoot, getuigenis gegeven. (3)

---

(1) Zijne verdiensten omtrent de Rom. Regtsgeleerdheid zijn ook geprezen door D'Orville, p. 43. Zijn roem schijnt eerst gevestigd te zijn door de *Tabulae Institutionum*, *Amst.* 1632. Maar nog meerderen opgang maakten de *Dissertationes de jure matrimonii, seu de causis matrimonialibus*, *Harl.* 1651, en naderhand ten minste nog drie malen uitgegeven. Dit werk was niet, zoo als Foppens meende, eene *dissertatio*, maar eene reeks van, denkelijk academische *dissertationes*. Zie *E m t.* II. 136. Deze en onderscheidene andere werken van hem, vindt men opgegeven, zoo door hem zelve en van Lennep, l. c., als door Foppens, Jöcher, Moreri, Saxe, IV. 339. Men voege er bij: M. Wesenbecii *commentarii s. paratitla in Pand. Jur. civ. et Cod. Justin. ex recens. Joh. Christenii*, *Amst.* 1665. 4; welke uitgave ik alleen vermeld gevonden heb bij *E m t.* II. 33.

(2) Zijne *carmina Latina* heb ik niet gezien. Peerlkamp, p. 405, handelende over de Lat. gedichten van Jac. Heiblocq, spreekt over Christenius, die vóór dezelve een vereerend vers gegeven had, een zeer wegwerpend oordeel uit, hem onder degenen tellende, *qui sine capite ambulat*. — Zie voorts Burmanni *Poëtas Lat. min.* II. 534.

(3) Volgens deszelfs verhaal, nam hij van zijn' genoemden mededina-

XXI. Onder de Hooggeleerden, die men, den 12den April 1648, te Harderwijk zag optreden, was niet ligt iemand, daar meer bekend en in de geleerde wereld beroemder, dan de Wijsgeer GIBBERT VAN ISENDOORN. (1). Het Veluwsche dorp Ede zag hem, den derde van Wintermaand *zes-tien honderd en een*, geboren uit Willem van Isendoorn en Margaretha Barner's, eene Burgemeesters dochter van Zutphen. Van zijn zevende tot aan den aanvang van zijn zestiende jaar, telde hem eerst de lagere, daarna de hoogere, Veluwsche Kwartierschool onder hare uitmuntendste kweekelingen. Hij had er den Rector Hoëniagijs tot bestendigen en hoog vereerden Leidsman; tot Leermesters Pontanus in de natuurkundige, Thijsius in de godgeleerde, Varnerius in de zedelijke weten-

---

ger, die naar Nijmegen vertrok, met diepe aandoening en betraande oogen afscheid. — Christenius bleef te Amst., als Hoogl. aan het Athenaeum, in eere en aanzien, tot aan zijn' dood, die ten jare 1672 of 1673 plaats had. Door zijn huwelijk, t. j. 1661, aangegaan met Maria Volquard, eene rijke en aanzienlijke koopmans-weduwe, werd hij behuwd-vader van den bekenden Regtsleeraar Joh. van den Broeck, van wien wij ook later zullen moeten spreken. — Over Christ. vergelijkte men, met de, reeds door van Lennep en mij aangehaalden, Chalmot, VI. 304, die weder anderen aanvoert, maar waar hij, in het register, verkeerdelijk Christineus heet, en Bosscha bl. 91. 93. Ik heb niet kunnen raadplegen wat van of over hem gevonden wordt in Neuhusii *epistt. cent. VI. ep. 5. 7. p. 7. 10*; noch bij B. Dammecken, *Leben J. Christenii und J. F. Gronovii, Hamb. 1723. 8.*

(1) Eigene handteekening van den Wijsgeer, die dikwijls IJsendoorn of van IJsendoorn genoemd wordt, b. v. bij Hoogstraten en bij Kok, XXXIII. 290 volg. De laatste geeft, benevens het portret, een uitvoerig bericht omtrent des Hoogl. vroegere dagen. — Isendoorn noemt hij zich selven onder de eigene levensschets bij Revijs, p. 695 sq. — Jöcher, die van zijn verblijf te Harderwijk niets wist, doopt hem verkeerdelijk Gisbertus Guilielmus, en laat hem geboren worden en eenige werken uitgeven te *Velau aan de Zuiderssee*, als ware de *Veluwe* eene stad. — Hij stond denkelijk in betrekking tot den Raadsheer van Isendoorn, die, t. j. 1651, te Arnhem leefde.

schappen. Onder de beide eerstgenoemde Hoogleraren; hoorde men den vroegrijpen jongeling meer dan ééne geleerde twistrede openlijk verdedigen. Nu begaf hij zich; tegen het einde van 1616, eerst, eene korte wijl, achtervolgens naar drie vaderlandsche Akademiën, maar weldra beriten 's lands; waar wij hem, op zijne menigvuldige togten niet, zonder te groote uitvoerigheid, vergezellen kunnen. *Universiteiten* waren, gelijk meestal bij de jonge Geloerden dier dagen, 'het hoofddoel zijner reizen. In *Frankrijk* veel behagen scheppende, onthield hij zich vrij lang aan de Protestantsche Akademiën van *Sedan* en *Saumur*, welker al te kortstondig licht toen nog zob heerlijk seheen. Maar langer boeide zijn ligchaam, en eenigermate voor zijn gansche leven zijnen geest, de hoofdstad *Parijs*, die aloude zetel der *Aristotelische* Wijsbegeerte. Want de eerste bleef hij steeds beminnen, en de laatste voortstaan. Hij studeerde er, volle twee jaren, niet in de *Peripatetische* leer alleen, maar ook in de *Geneeskunde*, waarvan hij *Licentiaat* werd; terwijl het jaar *zestien honderd en twintig* hem, met hoogen lof, het *Doctoraat* in het eerstgenoemde vak verkrijgen zag. Intusschen doorreisde hij, voor en na, *Frankrijk* niet slechts, maar ook *Italië* en *Spanje*, in verschillende rigtingen, geen' voornamen zetel der wetenschappen onbezocht latende. Eindelijk keert hij naar *Parijs* terug, met voornemen om er zich voor goed te vestigen, en met voortgezette wijsgeerige studie de uitoefening te paren der *Geneeskunst*. Maar ziet, door welk eene ongedachte wending van zijn lot hem de *Voorzienigheid* aan het *Vaderland* teruggaf, en voor altijd verbond! Ten jare 1629 het oord zijner geboorte bezoekende, werd hij er door eene bijna doodelijke ziekte aangegrepen, die hem, bij trage herstelling van krachten, langer, dan hij gedacht had, in *Nederland* vertoeven deed, en de terug-

reize naar Frankrijk verschuiven. Dit gaf aan *Deventer* aanleiding om hem den philosophischen kathedr aan te bieden, waarvoor hij, door zoo langdurige en veelzijdige studiën, zich voorbereid had. Voor 's hands evenwel wees hij dien af; en toonde zich, in het begin van *zestien honderd vier en dertig*, meer genegen om aan de voorstellen, hem van wege onze Kwartierschool gedaan, het oor te leenen. (1) Maar eene herhaalde en dringende beroeping naar het Overijselsche Athenaeum veranderde zijn besluit, en deed hem ten zelfden jare derwaarts vertrekken. Daar zag men toen, verscheidene jaren, een voortreffelijk drietal van naauw samenverbondene Geleerden, J. Fr. Gronovius, Christenius en van Isendoorn, leven en leeren. (2) Nadat intusschen het besluit genomen was ter verheffing der Geldersche Hoogeschool, moest *Deventer* op hare beurt den Wijsgeer afstaan, in wiens licht zij zich langer dan dertien jaren had mogen verheugen. Den twintigste van Hooimaand *zestien honderd zeven en veertig*, als *Professor primarius* der *Wijsbegeerte* te Harderwijk beroepen, vertrok hij derwaarts, na langdurig beraad en vele onderhandelingen. (3) En zoo mogt dan de Stichting,

(1) Lang bleef ik in den waan, dat hij, reeds in dat jaar, te *Harderwijk* Hoogl. was geworden; zoo wegens eene onvolledige en afgebrokene aanteekening in Hs. A., als wegens den, verkeerd opgegeven' titel van een zijner werken. Maar, na inzage van het eigene levensbericht bij *Revisius*, meende ik mij de zaak zoo te moeten voorstellen, als in den tekst aangewezen is.

(2) Dat dit drietal van een gerukt werd door het vertrek der beide laatstgenoemden naar *Harderwijk*, betreunde *Gronovius*, in het boven aangeh. gedicht, bij *Burm. Syll.* III. 198.

(3) Uit een' brief van zijn' beroemden ambtgenoot J. F. *Gronovius*, bij *Burm. Syll.* III. 189, moet men opmaken, dat hij vruchteloos gehoopt had, dat men te *Deventer* zijn inkomen vermeerderen soude. — Onzeker bleef ik, of hij reeds in 1647, dan eerst in het begin van 1648 naar *Harderwijk* verhuisd zij.

die zijne jeugdige talenten had zien ontluiken, getuige en deelgenoot worden van den steeds toenemenden roem van zijn' laatsten levenstijd. Hij stierf, in zijn 56ste jaar, den 30sten April *zestien honderd seven en vijfzig*; en eene week daarna, op den begrafenis-dag, hoorde men Alex. Tollius, in eene plegtige lijkrede, den lof verkondigen zijner wijdstreckende geleerdheid. Misschien vermeldde hij daarin het aardig gekozen onderwerp der *rectorale* redevoering, in 1652 door van Isendoorn gehouden, *over het gebruik en misbruik van den nacht, de liefde en den wijn*. (1) Maar buiten twijfel deed hij hem als een' Geleerde kennen, die meest alle deelen der wijsgeerige wetenschap door zijne Schriften had opgehelderd; die in *Aristoteles* werken, dieper misschien dan iemand der tijdgenooten, doorgedrongen was; (2) en die, door alles, wat hij, met even veel talent als standvastigheid, gezegd, gedaan en geschreven had om het *Peripatetische* stelsel tegen den indrang van het *Cartesische* te verdedigen en te handhaven; die daardoor, zeg ik, voor alle volgende tijden, in de geschiedenis der Wijsbegeerte, zich eene blijvende en eervolle plaats verworven had. — Hij trouwens was het geweest, die, door zijn' invloed, aan de laatstgenoemde gevoelens allen toegang tot de Geldersche Akademie gepoogd had te verhinderen. (3) En men behoefde slechts de titels zijner

---

(1) *De noctis, amoris et vini usu atque abusu*, Hard. 1652, fol. Dit onderwerp der rede, waarmede hij zijn, t. j. 1651-1652 gevoerde Rectoraat besloot, leert ons Hs. A kennen.

(2) » *Hij had den naam, dat hij al de werken van Aristoteles, als men zegt, had opgegeten.*» Schraas. I. 82.

(3) De Curatoren namen, t. j. 1655, op remonstrantie van den Senaat, een scherp beault tegen de Cartesische Wijsbegeerte, waarop wij zullen terugkomen. Dit nu werd, *ten verzoeks van v. Isendoorn, inter acta academica* gesteld. Sen. I. 15. Hieruit, vergeleken met hetgene wij van elders weten, maak ik op wat in den tekst gezegd is.

meeste geschriften in te zien, om zich te overtuigen, welk een ijverig en werkzaam uitlegger en handhaver hij was der leere van *Aristoteles*. (1)

Van Isendoorn, zoo rijk in geleerdheid en roem, stierf arm van middelen. In bekrompene omstandigheden liet hij zijne weduwe, Susanna Bayard, met hare kinderen achter. Maar zij zag de diensten van haren echtgenoot door Curatoren erkend, die haar voor de opdracht van een van dezelfs werken een aanmerkelijk geschenk toeleiden, en haar ook op andere wijzen te gemoet kwamen. (2) Eene zijner dochters hawde aan Aegidius Luyk, Pred. te Blokzijl, wiens zoon Gisbert Luyk van Isendoorn, t. j. 1737, als Predikant van Waverveen overleden, des beroemden grootvaders naam herleven deed. (3)

XXII. GEORGIUS HORNIUS of HORN, (4) werd, ten jare *zestien honderd en twintig*, te Kemnath geboren in de

(1) *Compend. Logicae peripateticae*, 1640, 8; — *Physiologia peripat.*, 1642, 1643, 1653, 4; — *Logica peripat.*, 1645, 1652, 4; — *Ethica peripat.*, 1659, 4. Men kan hier ook toebrengen zijne *Centurias effutorum philos.* 1633, en derzelver vervolg, 1643, 8; waar, naar den titel, bijzonder gehandeld wordt over de *praedicabilia* en *praedicamenta*. — Een ander zijner werken heeft Foppens, I. 369, wiens opgave anders naauwkeuriger is, dan die bij Jöcher, verkeerdelijk dus vermeld: *Collegii philos. Hardervicensis*, P. I. 1636, P. II. 1638, 8. Die opgave maakte mij te meer onzeker omtrent den tijd van zijne aankomst te Hard. Doch men lese daar, volgens v. Isendoorn zelven, voor *Hardervicensis*, *Daventriensis*.

(2) Voor de opdracht der *Medulla Physicae generatis et specialis*, 1658, 12, ontving zij een geschenk van f. 150. (*Rek.*)

(3) Zie *Boeks.* 1737. 2. 615 en Veeris, *vern. kerk. alphab. van N. Holland*, p. 129. — Over v. Isendoorn zelven zie men, behalve de aangehaalden, nog Paquot, IV. 54-59; Bosscha, p. 90. 95; en Richteri *epistolae*.

(4) Op beiderlei wijze schreef hij zijn' naam; op de eerste onder vele Harderwijker stukken; op de laatste bij Kist en Royaards, IX. 495;

Opperpalts; een oord, aan welks beschrijving hij een zijner talrijke schriften toegewijd heeft. (1) Maar, in zijne teedere jeugd reeds, dreven hem de Boheemsche troebelen eerst naar het Baireuthsohe, vervolgens naar Nürnberg en de omstreken. Later bragt hem zijne betrekking op een' Engelsch' Edelman, wiens Hofmeester hij was, beurtelings in den Haag, beurtelings in Engeland, waar hij de zijde der *Presbyterianen* hield. Zijn verblijf in dat rijk schijnt aan drie zijner werken, die deszelfs geschiedenis en aangelegenheden uit verschillende oogpunten doen beschouwen, de geboorte gegeven te hebben. (2) Maar daarbij bepaalde zich geenszins de vruchtbare pen van den geleerden jongeling: want, op twintigjarigen leeftijd, schreef hij reeds eene *geschiedenis der Wjjsbegeerte*; terwijl eenigen tijd daarna, zijne uitgave verscheen van *Sulpicius Severus*. (3) Zoo grooten naam had hij zich nu bereids gemaakt, dat hij, tegen het laatst van 1647, te gelijk met den grooten

waar zijne theol. promotie vermeld wordt, en hij zich zelve *Komnuthensem-Palatium* noemt. Zoo heet hij ook bij *Saxe*, IV. 513, die meerdere schrijvers over hem aanvoert. *Jöcher*, wiens berigt, omtrent zijne vroegere lotgevallen, wij overigens in de hoofdzak volgen, geeft hem *Greussen* tot geboorteplaats. Met dat van *Jöcher* komt het kortere verslag bij *Fabricius*, III. 55, meestal overeen. Nog minder zegt *Kok*, XXI. 91.

(1) *Tract. de Palatinatu superiori et Electoratu Rheni*; te vinden in de *Repraesentatio Reip. Germ.*, Nürnberg. 1657. 4.

(2) *De ecclesiis Anglicanas statu hodierno*, uitgegeven onder den naam van *Honorius Reggius*; — *Res gestae in Angliâ, Scotiâ et Hiberniâ*; — *Rerum Britannicarum libri VII*.

(3) *G. H.*, *hist. Philos. libb.* VII. *L. B.* 1655. 4. Zoo vind ik, in verscheidene nauwkeurige *catalogussen* en elders, opgegeven. Intuschen bestaat er waarschijnlijk eene vroegere uitgave: want, naar de getuigenis van *Jöcher*, is het werk opgesteld, toen de schrijver 20 jaren oud was. — *Sulp. Sev. opp. omnia*, ed. *G. H.*, *L. B.* 1647, en wederom 1654. 8. Deze beide uitgaven vind ik vermeld in de *catalogi* van *Emt.* I. 196, *Scheidius*, p. 49, en van *Pareau*, p. 81. *Fopp* verhaalt, dat dit werk te Rome verboden is.

Gronovius voor een *literarisch* Professoraat te Leiden in aanmerking kwam; (1) terwijl het volgende jaar hem aldaar het *theologische* Doctoraat verkrijgen zag. Want ook op de *Godgeleerdheid* had hij, met zoo gelukkig gevolg, zich toegelegd, dat men, nog tegen het einde zijns levens, hem waardig keurde daarin het Hoogleeraarambt te bekleeden. Nu intusschen droeg hem, veelligt door aanraden van Spanheim en Heinsius, de Geldersche Akademie het gewone Hoogleeraarambt op der *Historien*, *Staatsleer* en *Aardrijkskunde*. Eene betrekking, waarvan meer dan een dergenen, die over hem geschreven hebben, gelijk Fabricius, Foppens en Kok, geene kennis droegen; en die hij evenwel, tusschen de vijf en zes jaren, bekleedde. Maar, weinige maanden nadat hij, in 1653, als Rector Magnificus was afgetreden, in Louwmaand 1654, zagen hem de Curatoren, tot hunne bittere smart, als Hoogleeraar der *Geschiedenis* naar Leiden vertrekken. Eene droefheid, te regtmatiger, daar hij, naar het zeggen van een' ouden getuige, *in leven en omgang de deugd selve was*. Intusschen hielden zij hem zoo zeer in waarde, dat zij, nadat hij die roeping reeds aangenomen had, de reiskosten, die hij gemaakt had om er hen van te verwittigen, uit de bekrompene beurs vergoedden. (2) En waarlijk, indien groote belesenheid en uitgebreide kennis iemand op die achting aanspraak gaven; zoo verdiende hij haar, wiens voet schaars eenig gedeelte van den onmetelijken akker der oude en nieuwe, der kerkelijke en wereldlijke Geschiedenis onbezocht gelaten had. Hij was onder de

---

(1) Zie Burm. *Syll.* III. p. 206.

(2) *Rek.* — Het gezegde omtrent zijn leven rust op de verklaring van Hs. A, bevestigd door Schraas. bl. 82. De laatste intusschen geeft den tijd van zijn vertrek naar Leiden gheel verkeerd op.

vruchtbaarste veelschrijvers zijner eeuw; en schreef zoo gemakkelijk allerlei historiën en boeken over de Aardrijke- en Tijdrekenkunde ter neder, als eertijds aan *Ovidius* zijne versen ontvlooiden. (1) Intusschen meenen sommigen, dat

---

(1) Behalve het boven reeds aangevoerde, komt hier in aanmerking, wat tot de oude Aardrijke- en Tijdrekenkunde behoort: *Geographia vetus s. et profana cum tabb. Peutinger.*; — *Accuratiss. orbis ant. delineatio*, Amst. 1653. f. max., waarvan denklijk eene vertaling is: *Atlas du vieux monde*, la Hays, 1702, fol.; — *Diss. de aetate mundi et auct. defensionis pro verâ aetate mundi*. Voeg er bij wat tot de kerkelijke en wereldlijke of ook natuurlijke Historie, als mede tot de Volkenkunde, in den ruimsten zin, betrekking heeft: *Hist. ecclesiast. L. B.* 1665 et 1687. 12, ook uitgegeven *cum notis D. Hartnaccii*, Lips. 1677, waarover men zie *Bibl. Brem. Cl. I. Fasc. 2. p. 195*; — *Arca Noae, s. hist. imperiorum et regnorum*, L. B. 1666, Gorinch. 1677. 12; — *Orbis imperans, c. notis ed. Joach. Feller*; — *Orbis politicus, c. n. ed. Otto Mencke*; — *Introd. in Hist. univers.*; — *Hist. nat. et civ.*; — *Dissertt. histor. et polit.*; — *De Origg. Americanis libri IV*, Hag. 1652. 8, gunstig beoordeeld door J. F. Gron.; (*Burm. Syll. III. p. 292*) — *Kerk. en wereldl. Historie tot 1666*, door Becker en Leidecker voortgezet, Amst. 1735. 8; — *Ulysses s. Studiosus peregrinans*. Nog sprak ik niet van zijne uitgave van *Sleidanus de IV monarchiis, c. n. Meibomii et Hornii*, L. B. 1669. 12; — noch van zijne *notae in Franc. Burgersdicii ideam politicam*; — en even min van zijne *Observatt. in Boxhornii institutiones politicas*. Waarbij men eindelijk nog de, door hem vervaardigde Lat. overzetting voege van Jo. Nieuhoffs *Nederl. Gezantschap naar den grooten Chan der Tartaren*, Amst. 1668.

Ziet daar, Lezers! eene, uit verschillende bronnen ontleende opgave van Horns talrijke werken, die vele aanvullingen bevat tot hetgene Fopp. en Jöch. aangevoerd hebben: want Saxe miskende den Hoogleeraar te zeer, om van zijne schriften, meer dan ter loops, te spreken. Konde ik niet alles geven, wat ik wenschte; ik wilde toch hetgeen mijne nasporingen, ter verbetering van het door anderen gezegde, mij opleverden niet geheel achterhouden. Nu kunt Gij zelve, althans eenigzins nauwkeuriger, over de verbazende werkzaamheid van den ongelukkigen Horn oordeelen, die zoo kort leefde, en wien nog daarenboven treurige geestgesteldheid een aanmerkelijk deel van dien levensijd onbruikbaar maakte! — Over het verband van zijne zielskrankte met den toestand zijner hersenen zal men nog iets opmerkelijks vinden in *Graevius* brief, bij *Burm. Syll. IV. p. 91*.

hij zijne werken veelal, onder de tabakspijp, losweg neêrpende, zonder andere schrijvers behoerlijk te raadplegen, en daardoor niet zelden feilde. Elders heeft hij zich van letterdieverij beticht gezien. (1) Nu zal het wel niet te ontkennen zijn, dat de voortijlende speed, waarmede hij werkte, somwijlen aan de juistheid en keurigheid of ook aan de oorspronkelijkheid van zijn' letterarbeid afbreuk deed. Maar zeker handelde Saxe onbillijk, toen hij aan Horns werken bijna alle waarde ontzeide. Dit is ook het oordeel van een' beroemden Geschiedkenner, wien ik over hem raadpleegde. — Hij schijnt mede een ijverig beoefenaar der Latijnsche Poëzij geweest te zijn; doch de waardering van zijn dichterlijk talent moet ik aan anderen overlaten. (2)

Hoe het zij; de Geldersche Akademie mogt zich naderhand, bij den treurigen loop van 's Hoogleeraars lot, verheugen, de beste vruchten van zijne geleerdheid genoten te hebben. Het is waar, in de eerste jaren na zijne komst, hield hij, ook te Leiden, zijn' grooten roem uitnemend staande; waarvan zoowel zijne, destijds uitgegevene schriften getuigen, als de schitterende aanbiedingen, waardoor men hem naar elders zocht te troonen. (3) Maar, in latere dagen, werd hij de beklagenswaardige speelbal van listige goudmakers en wigchelaars, wier bedrog hem groote

(1) De eerste beschuldiging vindt men bij Jöcher vermeld, de andere bij Fabricius.

(2) Vermeld vind ik G. H. *poëmata*, Rott. 1709. 8; — *epigrammata*, ibid. 1681. 8.

(3) Toen men te Nijmegen eene Hoogeschool wilde oprigten, werd Hornius, eerst door brieven, naderhand door eene hoogst aanzienlijke bezending, aangezocht om, op eene zeer groote wedde, zich aan haar te verbinden. Maar hij verschoonde sich beleefdelyk. Hoe vreemd dit aanbod ook schijne; in de Betouw, bl. 5, en Roukens, p. 9, vermelden het eenstemmig.

sommen gelds ontvreemde; terwijl bittere smart over het geledene verlies en duister bijgeloof zijnen, eenmaal zoo helderen geest hoe langer zoo meer benevelde, en eindelijk geheel verduisterden; zoodat hij, schoon slechts vijftig jaren oud, toen hij stierf, zich zelve overleefde. (1)

XXIII. Twee malen reeds noemden wij PETRUS DE GREVE, die, gelijktijdig met Christenius, den *juridischen* kathedr te Harderwijk bekleem, en in Gerhard Noodt zulk een' warmen en vurigen lofredenaar vond, dat

---

(1) Beide de straks genoemde schrijvers vermelden zijne latere krankzinnigheid; Jöcher verhaalt ook, hoe hij de prooi der goudmakers werd. Dat hij, reeds t. j. 1665, door hevige vlagen van geestverwarring bezocht was, vernemen wij uit *Burm. Syll.* III. p. 502; waar hij door J. F. Gronovius genoemd wordt: *bonus noster Ksparias*. — Deze aanwijzing der *Sylloge* vermeldende, moeten wij onze lezers verzoeken zich niet op het dwaalspoor te laten brengen door twee vergissingen, daar omtrent Horn voorkomende. Vooreerst wordt zijn dood berigt in een' brief van Graevius, die de dagteekening draagt van Jan. 1661, in plaats van 1671, gelijk de volgorde der stukken toont, dat men lezen moet. Ten andere verwart *Burm.* in het register onze Horn met den beroemden Ontleedkundige Joannes van Horne. — De eerste, van wien wij spreken, gaf, tijdens zijne verstands-verzwakking, uit: *Gebri Arabis Chymia, sive traditio summae perfectionis et investigatio magisterii*, — emendata a C. Hornio. *Acc. ejusdem medulla Alchymiae gebricae. Omnia edita a G. Hornio, L. B.* 1668. 8. Een titel, die mij opmerkelijk genoeg voorkwam om, volgens à Roy, V. 2110, nauwkeurig opgegeven te worden. De hier vermelde Casper Horn, hoogst waarschijnlijk een bloedverwant van den Hoogleeraar, Arts en Physicus te Dresden, Plauen en Freiberg, † 1653, werd, volgens Jöcher, door den dood verhinderd het werk in het licht te zenden.

G. Hornius schijnt, op het allerlaatst van zijn leven, eenigermate hersteld te zijn, en had toen besloten, als Hoogl. der Godgeleerdheid naar Heidelberg te vertrekken. Maar hij stierf, nog te Leiden zijnde, d. 10 November 1670. Zie Soermans, *ac. reg.* bl. 69 en Siegenbeek, II. T. en B. bl. 133, wier berigten men uit het bovenstaande kan aanvullen en, zoo veel noodig, wijzigcn.

voor de duurzaamheid van zijn' roem niets bevorderlijker geweest is, dan dien vermaarden Regtsgeleerde onder zijne leerlingen te tellen! Hij werd, te Arnhem, den 25sten Oogstmaand *zestien honderd een en twintig*, uit een aanzienlijk geslacht geboren. (1) Na den vroegtijdigen dood zijns vaders, die *Secretaris* van Hattem geweest was, verhuisde zijne moeder, met hem en om zijnen wille, naar Harderwijk; waar hij eerst aan de leiding en het opzigt van Hoëngius toevertrouwd werd, en toen, in de Letteren en Historiën, het onderwijs van Zevécoot, in de Regten dat van Cup en Matthaeus genoot. Nadat hij hier reeds aan zijne voortreffelijke Leermeesters groote verwachtingen van zich ingeboezemd had, bezocht hij de Vriesche Akademie, waar hij, den 20 Junij 1641, als Student der Regtsgeleerdheid ingeschreven werd. (2) Hij wenschte toch door Pijnakker en Wissenbach, destijds aldaar schitterende lichten dier wetenschap, dieper in haar heiligdom ingeleid te worden. En hij verwierf zich, door vlijt en talenten, beider gunst en voorspraak, in zoo hooge mate, dat de eene hem, voordat hij nog gepromoveerd was, aan den Senaat tot bijzonderen Regtsleeraar voordroeg; en dat de andere hem, toen hij pas te Leeuwarden, als Advokaat, zich neêrgezet had, aan de Geldersche Curatoren tot Hoogleeraar aanbeval. Wat te opmerkelijker geacht werd, daar Wissenbach anders streng van aard en niet zoo gemakkelijk te voldoen was. (3) Hoe groot een' opgang de Greve

---

(1) De lofrede van Noodt is boven, bl. 160, door ons aangehaald. Over diens betrekking op de Greve zie men Paquot, I. 181. Foppens noemt de Greve verkeerdelijk *Nijmegenaar*; terwijl Jöcher van zijn verblijf te Harderwijk onkundig was. — Saxe, VII. 248, geeft als zijn geboortejaar, bij vergissing op, 1620.

(2) Zie de *Excerpta post Blancardum*, p. 68.

(3) Naar het verhaal van Noodt, is de Greve eerst tot *buitenge-*

te Harderwijk maakte, is ons vroeger reeds eenigermate gebleken. Het is waar, de lofredenen, waarmede Noodt zijne nagedachtenis vereert, kunnen ligt te overdreven schijnen, om volkomen geloof te verdienen: want er zijn geene aangeborene of verkregene gaven zoo groot, die hij hem niet toekent. Maar ook andere, meer onpartijdige tijdgenooten spraken met opgetogenheid van zijne zeldzame verdiensten en van de algemeene bewondering, die aan dezelve ten deel viel. Als scherpzinnig en geleerd, als duidelijk en kortbondig uitlegger der Romeinsche wetten, moet hij, te dier tijde, schaars zijns gelijken gehad hebben; zoodat hij door de natuur zelve bestemd en gevormd scheen, om wat daarin duister en ingewikkeld was op te helderen en in het licht te stellen. Ten bewijze voert men zijne uitnemende geschriften aan, zoo over de *Instituten* en *Digesten*, als over bijzondere regtspunten; die hij uitgegeven heeft, en met andere, die gereed lagen, vermeerderd zou hebben, zoo zijn vroegtijdige dood het niet verhinderd had. (1) Noodt roemt de buitengewoon groote moeite, die de Greve zich steeds voor de Studenton gaf.

---

woon', later tot *gewoon'* Hoogl. der Regten te Hard. beroepen. Dit kan zijn; doch uit de stukken der Akademie blijkt er niets van.

(1) Van zijne hand heeft men ten minste het volgende: *Exercitatt. ad Pandectarum loca difficiliora*, Hard. 1653, *Noviom.* 1660. 8. — *Dissertt. ad Institt. loca difficiliora*, *Noviom.* 1668. 12; — *Dissertt. anniversariae de dominio*, *ibid.* 1659. 8. Uit deze opgave verbeterde men het door Saxe gezegde. Die intusschen de Greve's werken volledig wil kennen, raadplege vooral E m t. II. 103, waar, na de vermelding van de *Diss. de dominio*, het een en ander voorkomt, dat mij schijnt mede van zijne hand te zijn. — Over zijne onuitgegevene schriften zegt Noodt: » *Pridem et Feuda et Obligationes, et ad Digesta secundas Curas, et Differentias Juris civilis canonicique absolvit. Modo ad Sacra animum advertebat, et Ruraemundensium municipale Jus, magnum et vastum opus, moliebatur.* » — Foppens roemt de Greve's werken, als *beknopt, duidelijk en sierlijk* geschreven.

En die verklaring wordt door de getuigenis van een' ander' oud' schrijver bevestigd, welke zegt, dat hij noch tijd noch moeite spaarde om dagelijks, bij alle gelegenheid, de jeugd in allerlei noodige oefeningen te scherpen. — Bij de Curatoren vond hij zoo vele gunst, dat zij, twee jaren vóór den gewonen tijd, d. 10 April 1654, hem tot Rector aanstelden. Misschien wilde men, langs dien weg, den Hoogleeraar, welken Harderwijks mededingster al vroeg poogde tot zich te lokken, te vaster aan de Akademie verbinden. Maar die gunstige gezindheid werd op eene zware proef gesteld, toen hij, nog vóór den afloop van dat Rectoraat, den achttienden Lentemaand zestien honderd vijf en vijftig, *zonder orde*, zoo als de gezegde Verzorgers meenden, naar het Gymnasium van *Nijmegen* verhuisde. (1) Derwaarts volgden vele Studenten hunn' geliefden Leermeester. Over schier alle openbare en bijzondere aangelegenheden werd er zijne voorlichting gevraagd. Van heinde en verre zag hij zich, als een orakel der wijsheid en geleerdheid, geraadpleegd. Intusschen deden de Scholen van *Hamm* en *Heidelberg*, van *Breda* en *Groningen* vruchteloze pogingen om hem aan zich te verbinden. Maar, toen zijn roem op het hoogst geklommen was, overviel hem de dood, dien hij, met Christelijke onderwerping, kloekmoedigheid en hope, te gemoet ging. Hij stierf, tegen het einde des jaars *zestien honderd seven en seventig*, ruim zes en vijftig jaren oud. (2)

---

(1) Het hier gezegde grondt zich op *Sen.* en *Rek.* Ter laatstgemelde plaats leest men: » *Quaeritur, of het vierendeel jaars, waarin hij sonder orde vertrokken is, zal betaald worden?* » — Roukens, p. 10, zegt, dat hij te Harderwijk grootelijks toegejuicht, en, eerst na vele pogingen, overgehaald werd om die School met de Nijmeegsche te verruilen. Daardoor en door het straks letterlijk aangevoerde uit *Hs. A.*, wordt althans de hoofdzak bevestigd van *Noodts* hooggestemde lofspraak.

(2) Zie *Roukens*, p. 24.

XXIV. De Geldersche Akademie heeft onder hare Hoog-
leeraren drie Tolliusen geteld, alle uit hetzelfde ge-
slacht afkomstig, wier beide eersten even beroemd waren
in de zeventiende, als de derde, Hermannus Tollius,
tegen het einde der naast vorige en in het begin der tegen-
woordige eeuw. De grondlegger van hunn' letterkundigen
naam, CORNELIUS TOLLIVS, van wien wij reeds een' en
andermaal melding maakten, was een Stichtenaar, te
Utrecht of te Rhenen geboren. (1) Zijn vader, Johanne-
nes Tollius, mede een man van studie, met een zwaar
huisgezin belast, overleefde, althans tot in het jaar 1658, (2)
den zoon, van wien wij spreken. De laatste heeft denke-
lijk te Utrecht gestudeerd; maar zeker te Amsterdam, ge-
ruimen tijd, de leiding en den gemeenzamen, ja! huise-
lijken omgang genoten van den vermaarden G. J. Vos-
sius. (3) Naar een oud en geloofwaardig berigt, door-
zoekt hij in zijne jeugd al de schatkamers der Grieken.
Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat hij te Har-
derwijk beroepen werd door de aanbeveling van J. F. Gro-
novius, met wien hij in vriendschaps-verbintenis stond,

(1) Somwijlen schreef hij zich ook Cornelis Tollius. — Burm.
Traj., p. 367, maakt uit zijne opdracht van *Cinnamus* op, dat hij een
Utrechtenaar was; terwijl Hs. A., waaruit wij aanstonds iets aangaande
de studiën zijner jeugd ontleenen zullen, hem *Rhenen* tot geboorte-
plaats geeft.

(2) In dat jaar verzocht hij, bij een' welgestelden Latijnschen brief,
van Curatoren vermeerdering van inkomen voor zijnen, destijds kranken
zoon Alexander T. (*Arch. Arnk.*) Een andere zoon, die des vaders
vollen naam droeg, was Boekdrukker der Geld. Akademie.

(3) Men zie C. Tollii *or. in obitum incomparabilis et illustris Viri*
G. J. Vossii, *habita in Ac. Duc. Gelr. et Com. Zutph.*, 12 April.
1649, *Amst.* 1649. In dit, thans zeer zeldzame, en voor de geschiede-
nis van Vossius zeer belangrijke stuk, zegt T., dat dezelve hem tot
een' vader verstrekt had, en hij langen tijd zijn huisgenoot (*convictor*)
geweest was.

en die daar in hooge achting was. Althans op den bovengemelden 12den Grasmaand 1648, hoorde men (zoo als wij reeds vernamen) Tollius, als *Geheimschrijver der Curatoren en der Akademie*, het woord voeren. En die betrekking bleef hij levenslang zoo waarnemen, dat hij het volste vertrouwen der Verzorgers genoot, en grooten invloed bij hen bezat. Voorts werd hij, 's daags na het inwijdings-feest, tot *buitengewoon'* Hoogleeraar der *Geschiedenis en Grieksche taal*, en ruim zesdehalf jaren later, in Januarij *zestien honderd vier en vijftig*, bij Hornius vertrek naar Leiden, tot *gewoon'* Hoogleeraar der *Geschiedenis, Staatsleer en Aardrijkskunde* aangesteld. (1) Fluks daarop, den vijfden Maart, steeg zijn tijdelijk geluk ten top door een aanzienlijk huwelijk, dat hij aanging met Margaretha, dochter van den Goudschen Burgemeester Kant. Maar het was, helaas! al te kortstondig. Zich naar Gouda begeven hebbende om zijne schoonouders te bezoeken, werd hij door drie onderscheidene ziekten aangetast, voor welke hij aldaar, reeds den dertienden Junij, bezweek. » *Men schreef zijn' ontijdigen dood, die grooten en algemeenen rouw baarde, daaraan toe, dat zoo onge-meene begaafdheid van verstand, zeden en ligchaam geene duursaamheid kon hebben.*'' (2) Dat hij bij zijne

---

(1) Onderscheidene, hier verhaalde bijzonderheden zal men bevestigd vinden door den brief van J. F. Gron. aan Blancardus, Burm. *Syll.* II. 629. Voor de letterkundige geschiedenis is het van eenig belang op te merken, dat Burm. *Traj.*, l. c., de, door Gron. vermelde woorden van Tollius, geheel te onregt, zóó opvat, als of dese toen gewenscht had te *Leiden* opvolger van Hornius te worden. Uit den samenhang der gezegden en uit den loop der geschiedenis is het duidelijk, dat hij te *Harderwijk* diens plaats verlangde te vervullen.

(2) Het laatst gezegde is ontleend van Schraas. I. 82, vergeleken met het *Hard. Trouwboek* en *Soz.* Omdat hij te Gouda overleden en begraaven was, werd er geene lijkrede over hem gehouden.

tijdgenooten grooten naam had, blijkt mede uit een Latijnsch vers, door Theod. Verhoeven tot hem gerigt, toen hij, t. j. 1652, als eerste uitgever van *Joannes Cinnamonus* optrad. (1) Vroeger reeds had bij *Palaeophatus* aan het licht gezonden, en zoude, had hem de dood niet verhinderd, denzelfden dienst bewezen hebben aan *Valerius Maximus*. Mede zijn de beide redevoeringen uitgegeven, die hij hield ter eere van G. J. Vossius en van zijn' ambtgenoot Schmitz; als ook die, waarmede hij den vrede, tusschen Spanje en de Vereenigde Provinciën gesloten, op den eigen' dag der openlijke afkondiging, uit naam der Akademie, plegtig vierde. Om niet te vermelden wat hij ter aanvulling deed der beroemde verhandeling van Piërius Valerianus. (2)

Eervol waren de berigten, die wij tot nu aangaande Corn. Tollius mededeelden. Maar de opregtheid verbiedt geheel te zwijgen van eene zware verdenking, die op zijne nagedachtenis rust. Wij zagen reeds in welk eene betrekking hij, als jongeling, stond tot den eerbiedwaardigen G. J. Vossius. Ter kwader ure nu volgde hij naar *Zwedens* hoofdstad diens zoon Izak Vossius, die den grooten vader in alles, behalve in geleerdheid, geheel ongelijk was. Aan deszelfs huis heeft hij, vóór zijne komst te Harderwijk, eenigen tijd gewoond, en hem, bij zijne

(1) Dit lofdicht vindt men bij Peerlkamp, p. 361 sq.

(2) Omtrent zijne schriften kan ik, in het algemeen, verwijzen naar Burm. *Traj. l. c.* Maar men voege bij het door hem opgegevene de boven vermelde rede ter eere van Vossius; als mede de *or. de pacs inter Hispaniae Regem Phil. et liberis Ordd. Belgii, ipso publicationis die, Hardervici habita, ibid. ed. 1648. f. max.* De door C. T. vermeerderde verhand. van Valerianus, *de infelicitate Literatorum*, komt ook voor achter P. Alcyonii *Med. Legatus, s. de exsilio, cum praef. J. B. Menckenii, Lips. 1707. 12.* Vergelijk daarover en over de verdiensten van Tollius Coll. d'Esc. IV. 1. 236 aantek.

letterkundige bezigheden, als *Amanuensis* of *Gehoeimschrijver*, ten dienste gestaan. Eene betrekking, die, welk voordeel zij hem ook moge aangebragt hebben, voor zijn' goeden naam zeer nadeelig geweest is. Want door dien aanzienlijken begunstiger werd hij, nadat deszelfs vroegere tegenigheid in hevige vijandschap verkeerd was, van kwade trouw beschuldigd, die hij door het ontvreemden van onderscheidene schriften gepleegd zoude hebben. En dezelve had invloed genoeg om die betichting bij sommigen ingang te verschaffen, en door anderen gerustelijk te doen herhalen. (1) In hoe verre zij gegrond geweest zij, kan ik hier niet onderzoeken. Ik beken evenwel, dat de aanklagt zwaarder bij mij wegen zoude, indien zij van iemand anders afkomstig ware, dan van dien Vossius, wiens zedelijk karakter zoo bevekt en onrein was, als zijne geleerdheid lofwaardig; en die zelf onder de hevigste verdenking ligt, dat hij zich aan de boekerij der Zweedsche Koningin Christina op soortgelijke wijze vergrepen heeft, als hij zeide, dat Tollius aan de zijne gedaan had. (2)

---

(1) De voorname bronnen, waaruit men de kennis der bovengemelde beschuldiging putten kan, zijn de brieven van Izak Vossius en de antwoorden op dezelve, bewaard in de, dikwijls door ons gebruikte *Sylloge* van P. Burman. Zij zijn aangeduid door C. Burman, *Traj. l. c.*; terwijl men er andere kan bijvoegen, in het register der *Sylloge*, op den naam van Tollius vermeld. Meerdere schrijvers over de onderhavige zaak doen Saxe, IV. 528 en Coll. d'Esc. t. a. pl. kennen. Jöcher vermeldt twijfelachtig het aangetegene feit; hierin voorzigtiger dan onderscheidene Nederlanders. Is het welligt, omdat men buiten 's lands Izak Vossius beter kende, dan hier, waar de eerbied, met het hoogste regt voor den grooten vader gekoesterd, min beraden op den, hem niet gelijkenden zoon overgebragt werd?

(2) De beschuldiging ging uit van Izak Vossius, die haar bij zijne vrienden en ook bij zijne moeder ingang deed vinden. Want bij den voortreffelijken vader, G. J. Vossius, moet Tollius zich zoo onberispelijk gedragen hebben, dat hij, tot aan diens dood, zijne vriendschap behield. Dit meen ik althans te mogen opmaken uit de bovengemelde

Zoo de laatstgenoemde geen Mau van oer en dougd geweest is; van waar dan de groote achting, die hij bij zijne tijdgenooten had, en de warme vriendschap, hem door Gro-

lijkrede van dezen over genen, die de innigste dankbaarheid ademt, en des Redenaars hart grootelijks tot eere strekt. Jammer dus, dat velen, die over de betigging spraken, haar niet gelezen hebben! Maar wie was nu Izak Vossius, en welke waarde is dus aan zijne getuigenis te hechten? Vragen wij het aan den grooten *Polyhistor* Herm. Conringius, zoo bekend, als weinigen, met alles, wat in de geletterde wereld der zeventiende eeuw omging; hij zegt, *Opp. T. VI (Brunsv. 1730, f. max.)*, p. 575: » *De Isaäco Vossio Boeclerus et recte judicavit, et simul narravit ea, quae sunt verissima. Male ille homo meritus est de Christina, idque multis modis: flecto scilicet incantus foeminae animo ad atheismum et malos mores, surreptis et libris et aliis non nullis haud levis pretii, (ut quidem constans est in Suecidi fama) et denique nunc etiam improbis oculis carptâ pudicitia. Ego illum deprehendere mihi visus sum doctum quidem Graeco, et valentem in genio, sed impium, et plura jactitantem, quam praestare possit suis quidem viribus, dissimulantemque quidquam sibi a patre relictum, quo possit juvari.*” — Elders, p. 613, beroept zich de beroemde tijdgenoot op zijne eigene ervaring, dus sprekende: » *Non crederim illum hominem (Is. Voss.) aliud quid animo agitare, quam ad atheismum viam clanculum munire. Impius enim est et atheus, quantum ex moribus et colloquiis ipsomet deprehendi, et ex aliis ejus familiaribus intellexi abunde, plane diverso a patre suo ingenio.*”

Al is nu misschien deze beeldtenis wat al te zwart geteekend, gelijk wel eens meer met de schetsen van Conringius het geval was; dit althans sien wij er uit, dat het karakter van Izak Vossius aan hen, die op godsdienst, eer en ingetogenheid prijs stelden, goenerlei achting inboezemde. Daarentrent trouwens vindt men, ook in het *Comp. Gel. Lex. S. 2438*, uit echte bronnen, berigten medegedeeld, die de hoofzaak van Conringius verklaring in allen deele bevestigen. Dat meer is, wijlen de Hoogleraar J. W. de Crane, hoe zeer ook te regt ingenomen met het geslacht, waaruit de genoemde Vossius gesproten was, geeft van hem een karakterbeeld, dat zeer weinig goeds vermoeden laat; en zijne gezegden bevestigen den blaam, die van ouds op hem gerust heeft, omtrent het ontvreemden van Ulphila's kostbaren *Codex argenteus* uit de boekerij van Christina. Zie hem in *orat. de Vossiorum Juniorumque familia*, (*Ann. Ac. Groning. a. 1819-1820*) p. 54, 81 en elders; waar ook anderen worden aangehaald. Met vele bescheidenheid en verschooning, maar toch genoeg te denken gevende, zegt de Hoogleraar Siegenbeek, (II. 24) dat Vossius, zijne uit-

novius toegedragen? Hoe verklaren wij dan het overgrootte vertrouwen, waarmede hem de Geldersche Curatoren, en onder hen een van Wijnbergen en Vijgh, ten einde toe vereerden? Om niet weder van de algemeene smart te spreken, die zijn afsterven te weeg bragt. Kortom wij treffen hier een dier zielkundige en historische raadsels aan, welke de Geschiedenis, na zoo groot tijdsverloop, bezwaarlijk kan oplossen. Intusschen twijfel ik niet, of de edele Hermannus Tollius, die, op den Harderwijker kathedraal, zich openlijk beroemde, dat Cornelius en Alexander Tollius zijne voorvaders waren, zoude, zoo hij nog leefde, over de onderhavige zaak zulke ophelderingen kunnen geven, waaruit bleek, dat de eerstgenoemde zich minder omtrent de boeken van Izaak Vossius te verwijten had, dan deze omtrent die der Koningin Christina. (1)

XXV. Konden wij niet geheel het duistere ophelderen, dat sommige levensomstandigheden van den eersten Tollius bedekt houdt; omtrent de afkomst en het lot van RUTGERUS HERMANNIDES, een' niet minder voortreffelijk' Letterkundige, die gedeeltelijk deszelfs opvolger was, mogen wij althans eenige geheel onbekende narigten mededee-

---

geschotene penningen van de Koningin niet terug kunnende bekomen, *gezorgd had sich door boeken schadeloos te stellen.*

Kortom, zonder omtrent de twistzaak tusschen Is. Vossius en Corn. Tollius iets stelligs te beslissen, wenschte ik slechts aan te toonen, dat eene beschuldiging, van zulk een' getuige oorspronkelijk, als de eerstgenoemde was, niet zonder groote behoedzaamheid kan worden aangenomen.

(1) Herm. Tollius zeide, in zijne, t. j. 1767 te Harderwijk gehouden intreë-rede, dat het beroep aldaar hem te aangenamer was, omdat zijne voorvaders Corn. en Alex. T. het eerst aan die Akademie hetzelfde vak van Letterkunde onderwezen hadden, en hij haar dus, als de wieg van zijn geslacht, vereeren moest. Zie deszelfs *orat. inaug.* p. 29.

len. Hij was in de Wilda geboren, in het Koninkrijk Polen, en had, om zijn' geest op te scherpen, Frankrijk en andere landen doorreisd. Met hoe veel vrucht hij dit gedaan had, toonen drie zijner, later uitgegevene werken over Engeland en het Noorden van Europa. (1) Na zoo de wereld gezien te hebben, aanvaardde hij, als opvolger van den bovenvermelden Cochius, den eersten Herfstmaand 1647, het *Rectoraat* van het Harderwijker Gymnasium, (2) en hield, den dertigsten Wintermaand, zijne intree-rede *over de scholen en de Letteren*. Om over dat onderwerp te spreken was hij voorzeker wel bevoegd, wien de lof nagaat, dat hij, door zijn bijna twintigjarig bestuur, *die bouwvallige School weder ophielp*. (3) — Naauwelijks Rector geworden, werd hij tot Doctor der *Regten* bevorderd; in welk vak hij bijzonder ervaren schijnt geweest te zijn. Waarom hij ook, bij ontstentenis van eenen *juridischen* Hoogleeraar, na den ramp van 1672, meermalen geroepen werd om, als *Promotor*, deszelfs plaats te vervangen. Niet minder was hij in de *Wijsbegeerte* onderlegd. Zoo oordeelden althans de Curatoren, die hem, tijdens de verheffing hunner School, tot *buitengewoon'* Hoogleeraar der *Rechts- en Geneeskunde* aanstelden; (4) en de Senaat, welke, ruim

(1) Omtrent het gezegde zie men Hs. A. De drie bedoelde werken zijn: *Britannia Magna*, Amst. 1661. 12; — *Peninsularium regnum Sueciae, Daniae, Norwegiae*; — *Slesvici et Holsatiae descriptio nova*. Vergelijk Saxe, V. 89, met Jöcher. Doch nergens vindt men eene volledige opgave van Hermannides werken. Waarom het onze pligt zal zijn derzelver lijst, naar vermogen, aan te vullen.

(2) Zie *Ann. Gymn. Vel.* op dien dag en Schraas. I. 74.

(3) Uit het aangeh. Hs., waaruit wij ook het onderwerp zijner rede: *de scholis et Literis*, leerden kennen, en vernamen, dat hij het *Rectoraat* der scholen neerleidde d. 27. Februarij 1667.

(4) Al aanstonds, bij de aanvaarding van het *Rectoraat*, schijnt hij dien titel ontvangen te hebben. Immers in het *Trouwboek* vinden wij, op d. 30 Januarij 1648, het huwelijk vermeld van Rutg. Herm., *Rector en*

negen jaren later, hem tot Doctor der *Wijsbegeerte* verklaarde, *wegens de uitnemende geleerdheid, daarin, door zijn openbaar en bijzonder leven, aan den dag gelagd.* (1) Maar reeds vroeger, d. 15 Junij 1654, zoodra Corn. Tollius de oogen gesloten had, was Hermannides, die zoo vele volkeren bezocht, en hunne zeden gezien had, tot *gewoon' Hoogleeraar der Historiën en Staatsleer* benoemd. Op verschillende wijzen zag hij zijne verdiensten erkend. Ten jare 1660, werd eene verhandeling, die ten dienste der Akademie en der scholen strekte, op openlijke kosten gedrukt. Zes jaren later ontving hij van de Curatoren een eeregeschenk wegens de opdragt van een boek over *Griekenland.* (2) Nu kon ik U verhalen, waarde Lezer! hoe zeer hij de geletterde wereld aan zich verplicht heeft door de uitgave van ten minste vier, oude Latijnsche schrijvers, van *Sallustius, Florus, Patronius* en *Corn. Nepos.* (3) Maar veelligt heeft hij zich nog meer aanspraak op de dank-

---

*Professor alhier, met Basilia ter Beeck, jonge dochter van Har-
derwijk.*

(1) In het *Promotie*-boek leest men: » *D. 4 Idus Nov. 1657, R. H. promotus est A. L. M. Phil. Doct., conferente hos honores Sen. acad., ob summa ejus in publicam rem collata beneficia insignemque in Philosophiâ eruditionem, publice et privatim saepius assertam, Prom. Mich. Wolfendo.*” Men ziet uit deze openlijke getuigenis, hoe hoog hij in de schatting zijner ambtgenooten aangeschreven stond.

(2) Het eerste der hier genoemde geschriften, dat veel opgang schijnt gemaakt te hebben, was: *Orthotonia, s. doctrina de accentibus Graecis, tertium em. et aucta, Amst. 1664. 8.* Den titel van het andere, *de Graeciâ*, kan ik niet naauwkeurig opgeven. Beide berigten rusten op *Arch. Arnh.*

(3) Ik volg bij deze orde, die anders vreemd kon schijnen, de jaren der uitgave van *Sallustius, Amst. 1661. 8;* — *Florus, c. n. Salmassii, ed. R. H. Neom. 1662. 8;* — *Patronii Satyricon, Amst. 1663. 16;* — *Corn. Nepos, 1685. 12.* Zoo kunnen wij de zeer onvolledige opgave van Jöcher en Saxe, V. 89, aanvullen uit den *catal. J. G. de Crane, p. 122. 123.* Indien Saxe het jaartal der uitgave van *Nepos* juist heeft opgegeven, is dezelve na Hermannides overlijden verschenen.

baarheid der nakomelingschap verworven, toen hij, na den Vandaalschen intogt der Franschen in 1672, het zieltegende leven der Akademie, op hope tegen hope, hielp verlengthen. Dat deed hij; het Rectoraat, dat door Hobokens henengaan ledig stond, ten jare 1673 - 1675, (1) kloekmoedig en standvastig bekleedende, en met andere edelen zich vereenigende om, terwijl hij zijnen post mannelijk te roer stond, van de School, aan welker belangen hij een groot deel zijns levens had toegewijd, het uiterste verderf af te wenden. En zoodanige pogingen van hem en zijne strijdgenooten in den haghelijken kamp, kan ik niet verzwijgen of flauwelijk vermelden, zonder mij den naam van een' getrouwen tolk onzer letterkundige geschiedenis geheel onwaardig te maken. Want geen ridderlint of adelsbrief, door Vorstengunat geschonken, geeft iemand zoo duurzame eere, als het onbaatzuchtige en ten einde toe volgehoudene streven om eene heilrijke Instelling, die dreigt neer te storten, voor onherstelbaren val te bewaren! Dit beseffende diende Hermannides, ook in die allermoeijelijkste dagen, de Akademie, als Hoogleeraar en Rector, gelijk mede na het overlijden van Alex. Tollius, als Geheimschrijver, (2) met onbezweken trouw. Terwijl zijn zoon Theodorus Hermannides, Doctor in de Regten, door het houden van openlijke lessen voor de Studenten, waartoe hij door Curatoren op verzoek van den Senaat gemagtigd was, het gebrek aan Professoren, zoo veel mogelijk, hielp vergoeden, en zijns vaders pogingen onder-

---

(1) Van zijn vroeger Rectoraat, t. j. 1671 - 1672, vind ik niets bijzonders aangeteekend.

(2) Nadat, in October 1675, die Hoogl. gestorven was, belastte de Senaat Herm. met de voorloopige waarneming van het akad. Secretariaat. (*Sen.*)

steunde. (1) Deze laatste overleed den 29sten Lentemaand *sestien honderd en tachtig*, en zag slechts het eerste schemerlicht van den beteren dag, die voor de Hoogeschool aan zoude breken.

XXVI. Vier jaren, niet langer althans, mogt de Akademie den dienst genieten van JOHANNES ANDREAS SCHMITZ, (2) die, op den Landdag, ten jare *sestien honderd acht en veertig*, te Nijmegen gehouden, tot gewoon' Hoogleeraar der *Geneeskunde* en tot *Archiaters* aangesteld werd. *• Hij was toch bij die Vergadering boven mate ge- roemd, inzonderheid van den Heere Verstraeten, ge-*

(1) Theod. Hermannides, te Hard. geboren, aldaar Student sints 1669, en tot Doctor der Regten gepromoveerd d. 10 November 1671; (*Rec. en Prom.*) deze was waarschijnlijk die zoon van den Hoogleeraar, omtrent wien wij lezen, (*Arch. Arnh.*) dat de Curatoren hem, ten verzoeke van den Senaat, het regt gaven *extra ordinem publice docendi et collegia habendi*. — Denkelijk was een andere zijner zonen Rutgerus Hermannides, met den vader gelijknamig, die, t. j. 1696, na het geven van een lofdicht vóór den *Pomponius Mela* van Jac. Gronovius, in den hevigen lettertwist gewikkeld werd tusschen Petrus Francius en C. Valerius Accinctus, d. i. Jac. Perizonius, waaromtrent van Lennep, p. 165, een kort berigt geeft. Aan hem werd toen de scherpe brief gericht, getiteld: *Gerardi Havercampii ep. ad R. Herm. J. U. D.* Bij het doorbladeren der hiertoe behoorende twistschriften, vond ik omtrent den laatstgenoemde geene andere narigten, dan dat hij onder die leerlingen van den gemelden Petrus Francius behoorde, welke door de tegenpartij schimpender wijze Petruslii genoemd werden. — Een derde zoon van den Hoogl. was Johannes Hermannides, zeer voornaam Koopman te Rotterdam, wiens dochter Johanna eerst huwde met Daniël de Ram, Koopman te Amsterdam, en in tweeden echt met Theod. van den Houte, als Pred. te Maasland, † in 1743. Zie *Boeks.* van dat jaar, I. 569.

(2) Om verdere nasporingen te kunnen in het werk stellen, zij men bedacht, dat deze naam weer verschillend geschreven wordt; Smithius in de *Handd.* van den *Sen.* en de *lijst van Rectt.*; Smits of Smetius in *Hs. A*, waaruit wij iets ontleend hebben, en elders. Zoo als wij opgaven, schreef hij zich gewoonlijk.

„ woon' Arts van zijne Hoogheid." (1) Omtrent de vroegere omstandigheden van dezen, zoo zeer geprezen' Duitscher kunnen wij alleen berigten, dat hij tot dien tijd toe Lijfarts geweest was van Friedrich Wilhelm, Keurvorst van Brandenburg. Ook te Harderwijk, paarde hij met het genoemde Professoraat de uitoefening der Geneeskunst, als *gewoon Stads Doctor*. (2) Het eenige werk van zijne hand, dat bekend is, handelt over de *beoefenende Geneeskunde*. (3) Door vergelijking van dit een en ander wordt misschien iemand tot het vermoeden geleid, dat zijne studie en leven bij voorkeur eene *practische* rigting volgde. Ten jare 1650, werd hij tot derden *Rector* der Akademie benoemd. Maar de allereerste Hoogleraar was hij, van wien zij, na hare verheffing, zich door den dood beroofd zag. Plotseling en onverwacht stierf hij, den tweeden Wijnmaand *sesien honderd twee en vijftig*, tot smart zijner weduwe Gertrut Kumpsthoffs, die, verre van haar Duitsche vaderland, zoo vroegtijdig zich van haar' echtgenoot beroofd zag; tot droefheid der Curatoren, die geene kosten of moeite gespaard hadden om den beroemden Arts van Berlijn naar Harderwijk te lokken. Op den dag der begrafenis, den tiende der gezegde maand, hoorde men den welsprekenden Corn. Tollius de reeds gemelde lijkrede houden, uit

(1) Zoo spreekt de Curator van Arnhem in den brief aan Christenius, van d. 23 Aug. 1648; waaruit tevens blijkt, dat door Christenius een ander Geneeskundige, Santius, aangeprezen was.

(2) Op de recensie-lijst wordt hij genoemd *Reip. Harderv. Medicus ordinarius*. Ook in het *Doopboek* (22 April 1649) heet hij *Medic. Doctor*.

(3) J. A. Schmitzi *Medicinae practicae compendium*, *Hard.* 1653. 8. Zoo deze titel, aldus opgegeven volgens à Roy, II. 910 en V. 2070, nauwkeurig is, werd het boek na des schrijvers dood uitgegeven. Volgens Jöcher, die slechts met een woord van hem gewaagt, zag hetzelfde andermaal het licht, vermeerderd door Christ. Const. Rumpf, te Leipzig, 1633.

welke veelligt sommige lezers van dit verhaal vollediger berigten geput hebben, dan ik, bij derzelve gemis, hun konde mededeelen. (1)

XXVII. Bijkans twee jaren waren er na de komst van Schmitz aan de Geldersche School verloop, toen hij zich derwaarts gevolgd zag door zijn' Germaanschen landsman HENRICUS FLOCKENIUS. (2) Deze Godgeleerde, die destijds een' wijd verbreiden naam had, was te Bremen, waar zijn, mede niet onbekende vader Gerhard Fl. het Predikamt aan de *Remberti-kerk* bediende, den *derden Wijnmaand zestien honderd en twee*, geboren. Nadat hij eerst aldaar aan het hoogere Gymnasium gestudeerd had, telde hem de Leidsche Akademie, zeven jaren lang, onder hare burgers; gelijk zij ook, in later' tijd, t. j. 1645, hem met het theologische Doctoraat vereerde. (3) Zulk een' vroegtijdigen opgang maakte hij in de Nederlandsche, Hervormde Kerk, dat hij, in 1632, niet slechts te Maastricht, maar ook in den Haag, zich tot Predikant beroepen zag. Intusschen, voor het eene zoo wel, als voor het andere aanbod bedankt hebbende, reisde hij, in het eerstvolgende jaar, van Leiden, waar hij zich nog onthield, naar *Bremen*, met geen ander oogmerk, dan om zijn' vader te bezoeken. Maar hier bleek het weder, hoe

---

(1) Met het gezegde vergelijkte men nog Schraas. I. 80 en de Gort.

(2) Rotermund, *Brem.*, I. 125, aan wiens voorlichting ik de kennis van onderscheidene, hem en zijn' vader betreffende bijzonderheden verschuldigd ben, noemt hem Heinrich Flocken. Zijne eigene handteekening was, ook onder academische stukken, waar men een' anderen titel zou gewacht hebben: Henr. Flockenius, *Jesus Christi servus*. Dit laatste ter bevestiging van een straks voorkomend berigt.

(3) Behalve Rotermund, zie men hieromtrent Kist en Royaards, IX. 495. Hij vordedigde toen de *disp. theol. de Deo et divinis attributis*; L. B. 1645. 4.

dikwijls onvoorziene omstandigheden, onder het bestuur der Voorzienigheid, ons levenslot eene geheel andere wending doen nemen, dan wij gedacht hadden. Des vaders spoedige dood deed den zoon, die anders waarschijnlijk zich toen reeds in de Nederlanden gevestigd zou hebben, tot deszelfs opvolger verkiezen. (1) Die keuze liet hij zich welgevallen; en bleef nu, zeventien jaren lang, in zijne geboortestad, het Predikambt bekleeden. Waarschijnlijk zoude hij er zijn leven ten einde gebragt hebben; hadden hem niet kerkelijke twisten het verblijf aldaar minder aangenaam gemaakt. Dit bewoog hem om, tijdens de verheffing der Geldersche Akademie, een kerkelijk beroep naar *Emden* aan te nemen. Eene betrekking, juist geschikt om hem voor het Professoraat, dat hem wachtte, te vormen, zoo wel als aan te bevelen. Want zij gaf hem gelegenheid en opwekking om bijzondere lessen, zeker voor aanstaande Evangeliedienaars, te houden. (2) Na een verblijf van slechts twee jaren omstreeks, verliet hij Oostvrieslands hoofdstad. En, den vijfden Hooimaand *zestien honderd en vijftig*, hoorde hem de Geldersche Hoogeschool, als Professor *primarius* der Godgeleerdheid, zijne inwijdings-rede uitspreken, *over Gods bijzondere Voorzienigheid, met betrekking tot den aanwas der Akademien*. (3) Schraassert getuigt van hem, dat hij *der Akademie tot een' braaf Leeraar, en der Kerke tot een' goed' Predikant verstrekt heeft*. (4) Niet, dat hij onder de gewone Stads-

---

(1) De bron van dit bericht is Cocc. *Anecd.* II. ep. 21.

(2) Coccojus, *ibidem*, ep. 143. — Over de straks vermelde Bremer twisten, waarin Flock. deelde, zie men ald. ep. 58.

(3) *Orat. inaug. de Providentia Dei singulari circa Academicarum incrementum*; Hard. 1650. 4. — De Gort. vergist zich, zijne komst te Hard. in het jaar 1651 stellende. Al de overige getuigen vereenigen zich in de, door ons gevolgde tijdsbepaling.

(4) I. 78. — Ter opheldering van het verder gezegde dient het op-

leeraren behoorde. Want op geene van derzelver lijsten wordt zijn naam gevonden; gelijk ook zijn aanzoek om gewoon lid van den Kerkenraad te worden vruchteloos bleef. Maar hij was veeleer *Akademieprediker*, schoon dien titel nog niet voerende, en genoot, in die betrekking, van de Curatoren eenige bezoldiging. Wij vernamen te voren reeds, dat het theologische Hoogleeraarambt in Gelderland een' tijd lang met hem door Valckenier gedeeld werd, een' warm' en ijverig' voorstander van Coccejus persoon en leerstellingen. Ook Flockenius schijnt destijds met dien beroemden Bremer stadgenoot bevriend, en van zijne bijzondere gevoelens althans niet afkeerig geweest te zijn. Maar, in latere dagen, maakte die genegenheid voor ongunst plaats. En Coccejus vrienden hoorden nu zijne leerstellingen zoo hevig door hem bestrijden, dat zij groot-

---

merkelijke berigt, door de goedheid van den eerw. G. Lamers, mij medegedeeld uit de *Kerkenraads handelingen*; dat namelijk » Fl., in de » maand April 1652, verzocht heeft om, als lid van de consistoriale » vergadering, te mogen ordinaire sessie hebben, dewijl zijn E., ne- » vens de Predd. dezer Gemeente, den predikdienst op de Zondagen » mede waarnam; dat echter de Kerkenraad, met eenparigheid van » stemmen, besloten had, omtrent den persoon D. Henrici Flocke- » nii zich, in dezen deele, geheel en al te conformeren met de reso- » lutie, in gelijke gelegenheid, bij den Kerkenraad, in 1640, genomen » omtrent den persoon D. Joh. Cloppenburgii, — en daarbij » vast te blijven; dat namelijk D. Henr. Flockenio wel zou toege- » laten zijn voortaan, in ordre als voornoemd, te prediken, doch met » expresse beding en conditie, dat zijn E. niet anders soude mogen » doen, dan alleen prediken, blijvende buiten het presbyterium, en, in » geenerlei maniere, zich soude mogen aannemen het regimen Eccle- » siae et curam animarum." — Ziju naam staat dan ook niet op de lijst der Predd. van Nederveluwe, door Jak. van Medenbach, in de *Boeks.* van 1720, noch op de *naamlijst* van H. de Jongh A. z. bl. 155. Maar hij ontving, d. 26 Maart 1655, van Curatoren f. 400, voor twee jaren prediken. (*Rek.*) Zie daar eene kleine bijdrage tot de geschiedenis der *akademie-prediking* in ons Vaderland!

telijks zich er over ergerden en beklaagden. (1) Van *Flockenius* hand las men, voor en na, een groot aantal Latijnsche verhandelingen, denkelijk onder zijne voorzitting openlijk verdedigd, en naderhand uitgegeven. Zij liepen meest alle over gewigtige onderwerpen der *leerstellige* Godgeleerdheid, die hem bij voorkeur, schijnt het, aantrok en bezig hield. De leere der *Engelen* inzonderheid beslaat in die verhandelingen eene ruime plaats. (2) Een *dienaar van Christus* te zijn, en deze heilige betrekking nooit te verlooohenen, rekende hij zich tot hooge eere. — Niet lang, nadat men den godvruchtigen en geleerden Hoogleeraar, als afgaanden R. M. het woord had hooren voeren, zag men, met smart, hem op nieuw het spreekgestoelte beklimmen om eene afscheidsrede te houden, *over de verladene, tegenwoordige en toekomende dingen*. (3) Immers, den 18den Mei 1654, door zijne Vaderstad teruggeroepen, aarzelde hij wel lang om Nederland te verlaten; maar keerde eindelijk, juist een jaar na dien dag, naar *Bremen* weder, om er al aanstonds het Predikambt te bekleeden, maar weldra ook als Hoogleeraar aan het Gymnasium op te treden. (4)

(1) Over de hier verhaalde bijzonderheden leze men, in de aangeh. brieven van *Coccejus*, *ep.* 176. 182, maar vooral *ep.* 479. 480.

(2) Zijne schriften zijn zeer onvolledig door *Jöcher* vermeld, maar des te naauwkeuriger door *Rotermund*, naar wien wij dus onze lezers verwijzen kunnen. Vreemd is het intusschen, dat hij geene melding maakt van *Flockenius tabulae theologicae*, door welke *Schraas* zegt dat hij *vermaard is geworden*, en die ook *Hs. A* aanhaalt.

(3) *Orat. valedict. de praeteritis, praesentibus et futuris; Hard.* 12 April. 1655.

(4) Hij bleef in deze dubbele betrekking, totdat hij, d. 24 September zestien honderd en tachtig, bijna acht en zeventig jaren oud, stierf. — Behalve de aangehaalden, kan men nog over hem raadplegen het *Comp. Gel. Les.* S. 732.

XXVIII. Het is een bedroevend verschijnsel in onze letterkundige geschiedenis, dat de schrijvers, die zich hare toelichting ter taak stelden, niet zelden nog onachtzamer te werk gingen bij de vermelding van landgenooten, dan van vreemdelingen. Een treffend voorbeeld daarvan biedt ons ALEXANDER TOLLIUS aan. De aanstelling van dezen *Utrechtenaar* volgde op die van *Flockenius*, en ging die van *Wolferdus* vooraf, welke beide *Bremers* waren. En evenwel zijn, aangaande zijn levenslot, meer dwalingen onder ons verspreid, dan omtrent dat van die twee uitlandsche Geleerden. *Saxe* maakte hem tot een' *Leidschen Letterkundige*; misschien om *Jöchers* berigt te verbeteren, die hem aan de oudste Akademie tot Hoogleeraar der *Wijsbegeerte* geschonken had. Maar geen van beiden wist, zoo min als van *Kampen*, iets van zijn verblijf aan de Akademie, waar hij zijn leven heeft doorgebracht. (1) Laat ons des te meer bezorgd zijn om liever een onvolledig, dan een onnaauwkeurig berigt te geven. De vader der *Tolliussen* was minder met de goederen der fortuin, dan met kinderen; gezegend, en wenschte toch aan drie hunner eene geleerde opleiding te geven. Welkom zal hem daarom de gelegenheid geweest zijn om ook *Alexander*, gelijk vroeger *Cornelius*, op een' goeden voet, ten huize van den ouden *Vossius*, te Amsterdam, geplaatst te krijgen; waar hij, nog na deszelfs dood, ten jare 1649 vertoefde. Later, in 1652 en vervolgens, studeerde hij te *Harderwijk* in de Letteren en Regten. (2) Maar weldra opende zich voor hem de gelegenheid om, aan dezelfde Akademie, onder de onderwijzers op te

(1) Men zie *Saxe*, IV. 185; *Jöcher*, op den naam; v. *Kampen*, I. 423.

(2) Het naast vorige berigt grondt zich op *Burm. Syll.* III. p. 221; het laatste op het *Recensie-boek*.

treden. Want in Louwmaand *zestien honderd vier en vijftig*, tijdens Hornius vertrek naar Leiden, gelukte het aan Cornelius Tollius voor zijn' broeder, van wien wij spreken, van Curatoren de magtiging te verwerven tot het houden van openlijke voorlezingen over de *Grieksche Letterkunde*. (1) Maar weinige maanden nog was hij hiermede bezig geweest, toen het trouwige overlijden van dien ouderen broeder eene ongedachte wending aan zijn lot gaf. Immers, zoo als Schrassert, op eene voor beiden even loffelijke wijze, zegt, » *in de plaats van Corn. Tollius tredt zijn broeder Alexander, die, door zijne bekwamenheid, den roem over het verlies van den overledene eenigermate versachtde, als wien hij, in bloed en geleerdheid, de allernaaste was.* » (2) Namelijk Corn. Tollius had nog nauwelijks den adem uitgeblazen, toen Alexander, den vijftienden Zomermaand deszelfden jaars, tot buitengewoon' Hoogleeraar van dat vak der Letteren aangesteld werd, waarin hij bereids door het gegevene onderwijs zijne ervarenheid aan den dag gelegd had. En tevens zag hij zich verkozen om, als *Geheimschrijver* der Curatoren en der Akademie, Cornelius op te volgen. Nu konden wij vermelden, hoe, bijna een jaar daarna, het hem almede toevertrouwd werd de *Romeinsche schrijvers*

---

(1) Vergelijk met Burm. *Syll.* II. p. 629, den *Sen.*, welke handelingen, ook omtrent de volgende benoemingen van A. T., geraadpleegd zijn. — De G. vergist zich, als hij deszelfs eerste academische aanstelling, die in 1654 voorviel, twee jaren vroeger, in 1652, doet plaats hebben. Het is denkelijk eene drukfout, als de *Boeks.* 1757. 1. 560, in een belangrijk berigt omtrent A. L. van Medenbach, het buitengewone Professooraat van A. L. Tollius, tien jaren later, in 1664, stelt.

(2) Aanstonds na den dood van Corn. Tollius, werd hetgeen tot het historische en letterkundige Professooraat behoorde, tusschen Hermannides en des overledenen broeder, verdeeld. In dien zin vatte men de woorden van Schrass., I. 83, die boven, met eenige vrijheid, zijn aangevoerd.

openlijk uit te leggen, en daarmede lessen over de *Wel-sprekendheid* te paren. Maar inzonderheid vereerend was de aanleiding, waarbij hij oerlang tot *gewoon'* Hoogleeraar, zoo van het laatstgenoemde vak, als van de *Grieksche* Letterkunde benoemd werd. Dit toch geschiedde, den eersten Louwmaand 1657, volgens den eenstemmigen wensch van al de Professoren, op voordragt van den geleerden Curator Vÿgh. Later gaven hem de Verzorgers nieuwe blijken van hunne voortdurende toegenegenheid, zoo door het verleenen van een vrÿ akademisch huis, als door het aanbieden van een eregeschenk voor de opdracht zijner uitgave van *Appianus*. (1) Naderhand intusschen bragt de groote staatschok van 1672, welke de gansche Akademie op hare grondvesten waggelen deed, onzen Tollius, die de stadhouderlijke partij niet toegestaan geacht werd, in bijzondere ongelievenheid. Een kwalijk beraden schrijven van de Stadsregering aan den Prins bragt hem in verdenking van min gunstige gezindheid jegens de toen bovendrijvende orde van zaken, en zelfs, zoo het schijnt, in gevaar van ontzetting. Maar gelukkig dreef die wolk van over zijn hoofd voorbij, toen, d. 16 Mei zestien honderd vijf en zeventig, van dezelfde zijde een berigt aan den Vorst, die destijds alles vernooft, uitging, dat hij, in zijne akademi-sche bediening altijd genoegzen gegeven had, en men dus, behagende zijn' persoon, geene verandering wenschte. (2)

(1) Al het bovenstaande is ontleend, deels uit *Sen.*, deels en vooral uit *And.* — Het genoemde werk, waardoor hij zich inzonderheid bij de geleerde wereld bekend maakte, was: *Appiani Alexandr. Rom. hist.* 2 tom. ed. A. T., Amst. 1670 &c. — Volgens de *libl. Eordiana*, (*Gron. 1806*) p. 333. had hij. reeds t. j. 1647 en vroeger, te Leiden uitgegeven: A. R. de Boet, *grammarum et lapidum hist.* Maar ik twijfel aan de juistheid dier opgave.

(2) *And. And.* — Veeltigt had T. misnoegen tegen zich verwekt voor voortgebleefte lefwaardige handelwijze, als zijn ambtgenoot van

Dan weldra loste hem nu de dood af van zijnen, thans vooral zoo moeilijken post. Reeds den dertigsten Wijnmaand deszelfden jaars, ontving zijne weduwe Johanna Greve, wegens het overlijden van haar' beroemden echtgenoot, het plegtstatige rouwbeklag van den Senaat. (1)

Straks hierop zocht Jacobus Tollius, door tusschenspraak van Nic. Heinsius, (2) tot zijns broeders opvolger benoemd te worden. Hoezeer nu ook dit aanzoek vruchteloos bleef; zoo zullen wij toch van dien derde der letterkundige gebroeders een enkel woord zeggen, om, zoo veel mogelijk, voor te komen, dat men niet langer den eene met den andere verwarre. De gezegde Jac. Tollius dan was een leerling van J. F. Gronovius, maar tevens Doctor der Geneeskunde; Rector te Gouda, naderhand Hoogleeraar te Duisburg. Later zag men hem, heinde en verre,

---

Thiel. Vergelijk dus hier wat wij bl. 199, bij diens leven, aangaande hem zullen vermelden.

(1) *Sen.* — Al. Tollius, vroeger gehuwd geweest met Aaltje Nuyen, die spoedig overleed, hertrouwde, d. 22 August. 1658, met de bovengenoemde echtgenootte, welke hem eenigen tijd overleefde. (*Trouwb.*) Zijne dochter Henrica huwde aan den geleerden Jacobus van Medenbach, die vele jaren Predikant was te Ermello, nabij Harderwijk, en er, 80 jaren oud, in 1741 overleed. Hem volgde aldaar de kleinzoon en naamgenoot van den Hoogleeraar, Alexander v. M., die er, in 1757, zijne loopbaan besloot. Toen hadden, meer dan anderhalve eeuw lang, van 1604 tot aan het laatstgenoemde jaar, zes leden van hetzelfde geslacht van Medenbach, steeds van vader op zoon of van broeder op broeder, in eene onafgebrokene rij, elkander opvolgende, in diezelfde Gemeente het Predikambt bekleed. Eene bijzonderheid zeldzaam genoeg, om met een woord vermeld te worden. Zie *Boekz.* 1729. 1. 482; 1741. 1. 96; 1757. 1. 560; en eindelijk 1774. 1. 719. Verschillende belangrijke zaken zal men hier vinden, tot het geslacht van Al. Tollius betrekkelijk. Alleen zij men bedacht, dat, op de tweede der aangeh. plaatsen, verkeerdelijk gezegd wordt, dat hij, die daar met zijn' broeder verward is, reeds bij de inhuldiging der Akademie, haar Secretaris en een harer Hoogleeraren geweest is.

(2) Zie deszelfs brief aan Graevius, bij Burm. *Syll.* IV. 386.

Europa doorreizen; in Italië zijne Protestantsche geloofsbejdenis zelfs, ter verbetering zijner ongunstige omstandigheden, (zoo zeide het, ligt onbillijke gerucht!) ten offer geven; maar eindelijk, na allerlei vruchteloze pogingen om zich aan het rad der fortuna vast te houden, te Utrecht, ten jare 1696, in armoede zijn zwerfend en moeitevol leven eindigen. Een leven voorzeker, dat van hetgene Piërius Valerianus en zijn eigen broeder, *over het onheil der Letterkundigen*, gezegd hadden, eene al te treurige bevestiging opleverde! Overigens hoe velen ook over het karakter van dezen uitgever van *Ausonius* en *Longinus*, die niet weinig ter opheldering der oudheid aan het licht zond, ongunstig geoordeeld hebben; niemand heeft toch, mijns wetens, getwijfeld aan zijne groote, uit Grieksche en Latijnsche bronnen geputte geleerdheid. (1)

XXIX. Het boven gezegde deed reeds verwachten, dat, na den tweeden Tollius, MICHAËL WOLFERDUS (2) ons bezig zou moeten houden. Door Valckeniers ver-

---

(1) » *Hij stierf na vele wederwaardigheden en eene lange kwijnsiekte;*” zegt de *Boeks.* 1696. 1. 378. Over hem zie men voorts een naauwkeurig berigt van *Burm. Traj.* p. 368. Bij dezen, zoo wel als bij *Fabric.* III. 359 en *Saxe*, V. 189, zal men vele anderen aangehaald vinden, die over hem gesproken hebben. Ter *aanvulling* van des eerstgenoemden verslag omtrent zijne schriften diene, dat zijn *Ausonius* niet alleen uitgekomen is, te *Amst.* 1671. 8; maar dat ook reeds *aldaar*, 1669, eene zeer kleine uitgave diens schrijvers van zijne hand verschenen was. Tot zijne schriften behoort ook nog: *J. Tollii manud. ad coelum chemicum*, *Amst.* 1688. 8; — ejsudem *sapientia insanians, s. promissa chemica*, *ibid.* 1689. 8. Zie *catalog.* *Schultt. et v. d. Palm.* p. 71.

(2) Zoo schreef hij, in later' tijd, zijn' naam, en onder dien is hij in de geleerde wereld bekend. Vroeger heette hij zich *Wolfers*. Zie het belangrijke berigt, dat ons zeer te stade kwam, van *Rotermund*, *Brem.* II. CXLIV. *Wolfardus* is hij genoemd in den brief van *Joh. Hegers*, bij *Cocc. Anecd.* II. ep. 301.

trek naar *Francker* en *Flockenius*'s wederkeering naar *Bremen*, waren de beide theologische leerstoelen ledig geworden. Hoe spoedig nu ook de laatste naar zijn Vaderland terugtoog; de zucht der Akademie voor buitenlanders was niet verflaauwd. Ik hoor, dunkt mij, diu geleerden *Bremer*, bij het naderen van zijn vertrek, aan de Curatoren zeggen of schrijven: » *Wilt Gij Valckeniers en*
 » *mijne plaats goed vervuld zien; ik ken Wolferdus,*
 » *als een' jeugdigen en wakkeren landsman, d. 18den*
 » *Wijnmaand zestien honderd zeven en twintig, in dezelf-*
 » *de stad als ik, geboren, wiens jeugd aan het beroemde*
 » *Gymnasium aldaar gevormd is, en die vervolgens, van*
 » *1647 af, te Groningen gestudeerd heeft; even 5jverig op*
 » *de Oostersche en Westersche talen zich toeliggende, als*
 » *op de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid. Hij is dus juist*
 » *zulk een Geleerde, als U past; wiens dienst Gij, zoo*
 » *het noodig is, tot meer dan één vak van wetenschap ge-*
 » *bruiken kunt. Na te coren in de Philosophie gepromo-*
 » *veerd te zijn, werd hij nu ook, voor een paar jaren,*
 » *aan de genoemde Akademie tot Doctor der Godgeleerd-*
 » *heid bevorderd, en deed bij die gelegenheid, door zijne*
 » *verhandeling over Christus verdiensten, zich als een'*
 » *moedig' handhaver kennen der waarheid tegen de Soci-*
 » *nianen. (1) Maar reeds vroeger, nu vijf jaren geleden,*
 » *werd hij Rector van het Franckersche Gymnasium; zoo-*
 » *dat hij in Nederland zoo goed als te huis is. Maar moge*
 » *hem Uwe benoeming aan de Godgeleerdheid, waarvoor*

---

(1) *Diss. theol., exhibens dilucide expositam, solide evictam, a Socinianorum calumniis vindicatam, meritorum Christi ad sal. electorum necessitatem, Fran. 1654. 12.* Naderhand gaf hij nog uit: *Assertiones theol. de re trapezyticâ, Hard. 1660. 4.* Andere schriften van zijne hand ken ik, even min als *Rotermund*.

• *hij eigenlijk opgeleid is, wedergegeven; dan eerst zal hij zich geheel te huis gevoelen!*' (1)

Ligt door zulk eene aanprijzing van Flockenius be-
wogen, stelden de Curatoren, den tienden Herfstmaand ses-
sien honderd vijf en vijftig, Wolferdus tot gewoon'
Hoogleeraar aan der *Godgeleerdheid*, en hoorden hem, den
twintigsten Slagtmaand, met eene plegtige rede dien post
aanvaarden. Van de *Cartesische* leer schijnt hij geen vriend,
en veeleer onder de voorstanders van het besluit geweest
te zijn, dat hare verbreiding tegenging. Maar des te meer
ijverde hij voor de eere van zijn' Groninger Leermee-
ster Maresius, zich bij den Senaat beklagende, dat diens
stelsel, in eene verhandeling, die onder Prof. van Thiel
verdedigd stond te worden, van onregtsinnigheid beticht
werd. (2) Doch, welke ook de rigting van Wolferdus
studiën ware; dat de Verzorgers van hunne keuze geen be-
rouw hadden, en hem aan hunne Akademie zochten te
verbinden, blijkt uit onderscheidene omstandigheden. Niet
slechts, dat zij voor zijne vrije huisvesting zorgden; maar
al spoedig, in 1657, gaven zij hem den titel van *eersten*
Hoogleeraar in zijn vak; terwijl zij in hetzelfde jaar, en,
na niet lange tusschenpoos, andermaal in 1662, hem het
Rectoraat deden bekleeden. En kort daarop, d. 27 Decem-
ber 1663, werd hem van hunnen wege eene bijzondere toe-
lage tot zijne ambtswedde aangeboden, *wegens buitenge-
wone diensten, door het onderwijzen der Hebreuwsche*
taal en der Bovennatuurkunde, bewezen. Maar, ach! hoe
onverwacht ontheft en outtrekt menigwerf onherstelbaar

---

(1) Alle historische bijzonderheden, hier aan Flockenius in den
mond gelegd, vinden hare bevestiging, deels in de getuigenis van den
laatst vermelden schrijver, deels in die van de stukken der Geld. Ak.

(2) Zie *Sen. I.* 16 en 20b.

ligchaamswee of plotseling aangebroke stervensure den ijverigsten Geleerde, in 's levens vaag, van alle gewone of buitengewone dienstbetooning jegens deze ondermaansche letterwereld! Nog geene volle zeven en dertig jaren was *Wolferdus* oud, toen, naauwelijks twee weken na de ontvangst van dit laatste eerbewijs, de elfde Louwmaand *zestien honderd vier en zestig* zijne jeugdige echtgenoot *Anna Onnens* tot weduwe maakte, en de Geldersche School van een' Leeraar beroofde, die meer voor haar gedaan had, dan de korthed zijns levens hem vergunde voor de nakomelingschap te doen! (1)

XXX. De aanstelling van den Wijsgeer **CORNELIS VAN THIEL** (2) was slechts drie dagen jonger, dan de straks vermelde intree-rede van den Godgeleerde *Wolferdus*. Aangaande den eerste kunnen wij zeer weinig en toch, in een ander opzigt, vrij veel zeggen. Weinig weten wij van zijne afkomst en geleerde werkzaamheden; maar veel van hetgeen hij deed om de uitwendige belangen der Akademie voor te staan, of liever om den uitersten nood van haar te helpen afwenden. Vergelijken wij hem met vele andere Hoogleraren; zoo zien wij, langs hoe verschillende wegen en op hoe onderscheidene wijzen, Gods Voorzienigheid der menschen talenten aan het heil van Hem welgevallige inrigtingen dienstbaar maken kan. Te Harderwijk geboren, was hij waarschijnlijk een zoon van Gerhard van Thiel of Thiel, wiens diensten, aan de Kwartierschool bewo-

---

(1) Er werd eene plegtige lijkrede over hem gehouden; door wien zijner ambtgenooten, wordt niet berigt.

(2) Zoo was buiten kijf de eigenlijke, Nederlandsche naam van dezen Geleerde. Zeer dikwijls schreef hij zich ook *Cornelius à Thiel* of *à Thiell*.

zen, wij te voren met een woord vermeld hebben. (1) De zoon, van wien wij hier spreken moeten, werd, d. 23 November *zestien honderd vijf en vijfzig*, tot *buitengewoon*' Professor der *practische Wijsbegeerte*; en, in het derde jaar daarna, d. 3 April 1658, op zijn langdurig en dringend aanhouden, tot *gewoon*' Hoogleeraar der *Redeneerkunde*, zoo wel als der *Natuur- en Zedekunde*, aangesteld. (2) Schoon van Thiel om zijne groote bekwaamheid de algemeene achting van allen, die hem kenden, genoot; heeft hij toch der geleerde wereld geene vruchten van zijn' geest nagelaten. (3) Ook weet men niet, dat de *verhandelingen*, die hij achtervolgens door zijne Studenten verdedigen liet, naderhand, gelijk destijds vele Professoren deden, vereenigd door hem uitgegeven zijn. Wél, dat zij hem met twee zijner theologische ambtgenooten, Wolfertus en Wilhelmus, herhaaldelijk in verschil wikkelden. Met den eerste geraakte hij, ten jare 1658, in onmin, gelijk wij straks, van dien Hoogleeraar sprekende, verhaalden. Met den andere had hij, twaalf jaren later, soortgelijke twisten wegens de verdediging van stellingen *over den mensch*, welke Wilhelmus voor zich beledigend achtte. Veelligt was verschillende denkwijze der ambtgenooten over de *Cartesische Wijsbegeerte* aan deze verdeeldheden niet geheel vreemd. Hoe het zij; de Senaat, tot scheidsman ingeroepen, zocht wijselijk ze uit den weg

---

(1) Zie bl. 114. Bij het daar gezegde kan men voegen, dat hij waarschijnlijk die Gerardus Tilius was, welke, t. j. 1648, nog *Proponent* zijnde, tot eersten Predikant van Geffen en Nieuwland benoemd, en van die betrekking, in 1687, door den dood afgelost werd. Zie H. de Jongh A. z. *naamtijst*, bl. 189 en 431.

(2) Uit den oorspronkelijken brief der Curatt. aan den Senaat, ter kennisgeving van zijne aanstelling.

(3) Het eerste zegt Schraass. I. 82; het andere Hs. A.

te ruimen, en de verdediging van stellingen, die misnoegen baarden, ernstig tegen te gaan. (1)

Van het Rectoraat, waartoe van Thiel drie malen, ten jare 1661, 1665 en 1675, aangesteld werd, hebben wij niets bijzonders te verhalen. Maar over eene andere benoeming, die hem d. 22 Maart 1678 gewierd, willen wij den Hoogleeraar zelven hooren spreken. » *Ick ben,* » zegt hij in een' brief aan den *Requestmeester J. Pestere*, » *seer* » *geanimeert geworden, als ik, nevens UEd. brief uit het* » *leger, ontfangen had de acte van Sijn Hoogt, waarmede* » *ick als Secretarius van de Gelderse Academie aengestelt* » *ben. Welck beneficie ick, in dese conjuncture van tij-* » *den, soo veel te groter moet estimeren, dewijl 't selve* » *is streckende tot bevestinge van mijn professie, waer uit* » *eenige gaern gesien hadden, dat ick, door ordre van* » *Sijn Hoogt, geresmoveert was geworden, om dat ick, in* » *tijden van noot ende der Stadts verlegenthey, volmag-* » *tiger van onse Borgerije was geweest; van welke gele-* » *genthey UEd. wel bewust sal sijn.* » (2) — Noemde het de zedige van Thiel eene hem bewezene weldaad, dat Prins Willem III, in dat haghelijke tijdsgewricht, hem tot *Geheimschrijver* der Hoogeschool benoemd had; nog grootere gunst was het buiten kijf voor die, toen zoo kwijnende Instelling zelve. Want, in die droevige dagen, wan-

---

(1) *Sen. I. 16. II. 55 en 81.*

(2) De brief is van d. 14 April 1678. Zeker had v. Thiel, tijdens de bezetting van Harderwijk door de Franschen en hunnen aftogt, nevens anderen zich bemoeid om met hen in onderhandeling te treden, ter afkeering van hare geheele verwoesting; gelijk hij naderhand voor de Akademie optrad. De Geschiedenis zal ons dit weldra ophelderen. Onze dagen van omwenteling hebben het op nieuw gezien, dat zulke diensteu, hoe hoog ook geschat in de ure des gevaars, naderhand niet zelden met ondank vergolden worden; vooral in tijden van hevige partijchap. — Den dag der aanstelling tot het Secretariaat vernamen wij uit *Sen. II. 109b.*

neer alles zich vereenigde om de voorstanders der Akademie te ontmoedigen, was en bleef hij, langer dan tien jaren, de deelgenoot en bevorderaar van alle hunne pogingen om haar te behouden, de welkome en gewenschte voorspraak der lijdende, Geldersche Pallas bij den Landdag, (1) de ziel van den Senaat, de regter hand der Curatoren. In die getrouwe zorg volhardde hij tot zijn' laatsten ademtogt; ofschoon hij, door het afnemen zijner lichaamskrachten en door het geweld eener ziekte, buiten staat gesteld werd om zoo onafgebroken, als hij wenschte, zijne lessen voort te zetten. (2) Hij stierf den tweede van Herfstmaand *zestien honderd acht en tachtig*; voordat zijne oogen het volkomene herstel der Akademie, waarnaar hij reikhalzend uitzag, aanschouwd hadden! Maar mogen zijn naam en verdiensten, door dit opregte verhaal, in het aandenken der nakomelingschap bewaard worden! Want de Geschiedenis heeft geene edeler taak, geene meer heilige roeping, dan om de namen van hen onsterfelijk te maken, die, met kracht en moed, met beleid en wijsheid, voor het behoud en de handhaving gestreden hebben van hetgeen de Allerhoogste, ter verspreiding van licht, wijsheid en deugd, verordend had! (3)

---

(1) In hetzelfde *Arch. Arnh.*, dat den gemelden brief van v. Thiel bewaart, wordt ook een schrijven van den Curator P. Noyen gevonden, hetwelk toont, hoe gaarne men, op den Landdag, de belangen der Akademie door den genoemden Hoogleeraar hoorde bepleiten.

(2) In 1676 lag hij lang aan eene ziekte, gedurende welke zijne lessen waargenomen werden door Gravius. *Sen. II. 135 b. 136.*

(3) Dat van Thiel, gedurende de jaren 1678-1688, aan de Hoogeschool overgrootte diensten deed; hiervan overtuigden mij menigvuldige stukken van zijne hand. En ik vrees niet, dat iemand, die na mij dezelfde raadplegen zal, mij logenstraffe.

Hij schijnt geene vrouw of kinderen nagelaten te hebben. Althans zijne boedeltaken werden geordend door zijn' broeder Arent v. Thiel. Een andere broeder, die te Hard. gestudeerd had, was Doctor Erne-

XXXI. Geene vruchtbaarder moeder van Geldersche Professoren leverde, in de zeventiende eeuw, het Noordelijke Duitschland op, dan *Bremen*; aan welke de Akademie nevens anderen ARNOLDT SCHÖNE (1) te danken had, wiens aandenken deze bladzijde verlevendigen moet. Uit een van hare aanzienlijke geslachten, wanneer? weten wij niet, geboren, werd hij al vroeg, in 1644, van zijn' vader, den Raadsheer Hermann Schöne, beroofd. Hij zal zeker in zijne moederstad een begin gemaakt hebben zijner studiën. Later heeft hij denkelijk te Straatsburg ze voortgezot. Hier althans verwierf hij, ten jare 1651, den doctoralen graad in de Regten; op een proefschrift, dat, daar het, na een overlang tijdsverloop, den herdruk waardig

---

tus v. Th.; des Hoogleeraars schoonbroeder, zoo ik mij niet bedrieg, de Leidsche Professor Senguerdius. Nog geloof ik, schoon het minder zeker wetende, dat tot zijne broeders behoorde Petrus van Thiel, die, van 1668-1679, Rector van het Veluwsche Gymnasium was. Zie *Ann. Gymn. Vol. p. 71-75*. Van den laatste was waarschijnlijk een zoon Cornelis v. Thiel, des Professors naam dragende, die, in Novemb. 1723, als Rector, te Harliugen overleed. Zie *Boeks.* van dat jaar, 2. 631.

(1) Zoo schreef hij zich gewoonlijk, (niet Schönè, zoo als Schraas heeft) somwijlen ook Schonaeus. Waaruit men evenwel geene aanleiding neme, om hem verwant te achten aan de dichters Corn. en Petrus Schonaeus, eigenlijk van Schoon geheeten, over welke velen gehandeld hebben, laatstelijk aangehaald door D^r. Schotel, in den *Kunst- en Letterbode*, 1843, N°. 32. Minder zeker weet ik, of ook veelligt den Hoogl. bestonde Corn. Schonaeus, van 1675-1684 Pred. te Eenigenburg in N. Holland. Zie *Veeris, oern. kerk. alph.* bl. 181. — Hoe het zij; bij Rotermund, *Brem.* II. 162, vindt men zes leden van des Professors geslacht aangevoerd, alle gelijkelijk Hermann geheeten, van wie de eerste zijn vader, de derde zijn zoon was. Deze laatstgenoemde is te Harderwijk, in 1668, geboren, te Groningen, in 1693, gepromoveerd, te Bremen, waar hij Advokaat was, in 1723, overleden. — Over onzen Arn. Schöne zelve zegt Roterm. een woord in het aanhangsel, II. S. CXII; met wien men het nog magerder berigt vergelijkte van Jöcher, dien zelfs zijn verblijf aan de Geld. Akad. onbekend was.

geacht werd, hem buiten kijf vroegtijdigen roem bezorgd heeft. Toen dus de Geldersche Curatoren, vijf jaren later, een' opvolger voor de Greve zochten, magtigden zij Christenius om hem, uit hunnen naam, aanbiedingen te doen. (1) Want zij wisten veelligt, dat die Hoogleeraar, tijdens zijn verblijf te Lubek, met Schönes geslacht, in het nabij gelegen Bremen, betrekkingen aangeknoopt had. Dat althans die voorslagen niet vruchteloos geweest waren, toonde de uitkomst. Want, in Slagtmaand *zestien honderd ses en vijftig* benoemd, aanvaardde hij, den twintigsten Grasmaand daaraanvolgende, met eene plegtige rede den post van gewoon' Hoogleeraar der *Regten*; en bekleedde drie malen het Rectoraat, waartoe hij, in 1658, 1666 en 1670, zich aangesteld zag. Ware hem nu een lofredenaar ten deel gevallen, gelijk Noodt voor zijn' voorganger was; men zoude waarschijnlijk meer van hem kunnen zeggen, en grooter naroem zou zijn' naam vergezellen: want zonder *Homerus* ware ook *Achilles* lang vergeten. Wij mogen evenwel nog iets geheel onbekends van hem verhalen, dat zijne ambtstrouw in een voordeelig licht stelt; vooral als wij bedenken, dat hij vreemdeling van afkomst was, en dat het hem, in zijne vaderstad, aan geene aanzienlijke betrekkingen ontbrak, die daar voor hem zorgen konden. Onafgebroken had hij de Geldersche Pallas gediend, toen het geweldige onweder van 1672 over haar hoofd losbarstede. Nu ontvlood hij wel eerst den storm, naar Hoorn zich begevende, en daarop met de zijnen te

---

(1) Het bedoelde proefschrift was *de subhastationibus*, te gelijk met stukken van Martinus Regius en J. O. Tabor herdrukt te Frankfurt, 1731. 4. Welke andere schriften hij uitgegeven hebbe, weet ik niet. — Het in den tekst laatst aangevoerde berigt is ontleend uit *Arch. Arnh.*

Bremen eene schuilplaats zoekende. (1) Maar nauwelijks was deszelfs hevigste woede eenigermate begonnen te bedaren, of hij hervatte zijn' dienst, hoe kommervol ook nog de omstandigheden waren, en bleef er in volharden, totdat, tegen het einde van 1674, of in het begin van het volgende jaar, de dood hem afloste.

XXXII. Nu volgt in tijdsorde PAULUS COLONIUS. Naar het bericht van den, anders nauwkeurigen Chalmot, (2) was hij de zoon van Daniël Colonius, Predikant der Waalsche Gemeente en Regent van het Waalsche *Collegie* te Leiden, wiens eervolle naam zich met velerlei kerkelijke betrekkingen en handelingen van de eerste helft der zeventiende eeuw verbindt. Zoo ware hij dan de broeder geweest van den, niet minder bekenden Daniël Colonius, den jongere, die ter zelfder plaats regtsgeleerd Hoogleeraar geweest is. (3) Buiten twijfel was hij aan deze beide Geleerden nauw verwant; en denkelijk noemde hij den eerste: *Oom*. Maar het blijkt ontegenzeggelijk uit twee oudere, geheel overeenstemmende getuigenissen, dat Paulus Colonius, van wien wij hier spreken moeten, geen zoon was van Daniël, maar van Paulus Colonius, die achtervolgens Predikant geweest is te Maurik, Grave

---

(1) Deze bijzonderheid, waarvan het korte en onvolledige bericht bij Rotermund geheel zwijgt, vernam ik alleen uit Hs. A. — Wat het volgende betreft; het blijkt uit de oorspronkelijke stukken, dat hij in Augustus 1674 op zijn' post was; maar in Mei daaraanvolgende niet meer onder de overgeblevene Proff. behoorde; terwijl hij in 1676 reeds gestorven was. Hierop grondt zich de bovenstaande bepaling van zijn' sterftijd. — Zijne echtgenoot overleefde hem.

(2) D. VII, bl. 204.

(3) Zie over beiden Soermans, *ac. reg.* bl. 127, 50, 79, en Siegenbeek, vooral II. T. en B. bl. 291 en 126.

en Leerdam, waar hij in 1653 overleed. Diens gelijknamige zoon nu, het voorwerp onzer beschouwing, werd, in 1648, nog *Proponent* zijnde, in de laatstgenoemde stad, zijns vaders ambtgenoot, en bleef aldaar het Leeraarambt bekleeden, totdat hij, den 26 September 1656, in dezelfde betrekking, te Harderwijk geroepen werd. (1) Weinige maanden later, werd hem, wel niet aanstonds, zoo als de Gorter meende, het *gewone*, maar toch het *buitengewone* Professoraat der *Godgeleerdheid* opgedragen, hetwelk hij weldra met het *gewone* Hoogleeraarambt in dat vak verwisselde; waarvan hij het *Doctoraat* reeds vroeger zich verworven had. Zijne academische bediening aanvaardde hij den twintigsten April *zestien honderd seven en vijftig*, op denzelfden dag dus met den straks genoemden *Regtsgeleerde*; wiens plaats hij, twee jaren later, als Rector, verving. Intusschen bleef hij ook, met goedvinden van den Kerkenraad, het gewone en volle Leeraarambt bij de Hervormden ten einde toe bekleeden; (2) en had dus moeilijker taak, dan zijne voorgangers Kloppenburgh en Flockenius, die slechts met deszelfs gedeeltelijke vervulling be-

---

(1) De getuigenissen, die mij Chalmots dwaling hielpen verbeteren, worden gevonden bij Soermans, *kerk. reg.* bl. 149, en bij H. de Jongh A. z., *naaml. der Predd.* — *van het Geld. Syn.* bl. 281, verzeleken met bl. 155.

(2) Tot opheldering der toedragt van zaken diene het volgende. In de *Rek.* van 1657-1658, doch naderhand niet meer, wordt hij *Professor extraordinarius* geheeten. Reeds den 21 Sept. 1657, stelde hij den Kerkenraad voor, dat, daar hij door de Curatt. van het *buitengewone* tot het *gewone*, godgeleerde Professoraat bevorderd was, hij die bediening niet, dan na overleg met denzelfden, aanvaarden kon; waarover hij dus het oordeel dier Vergadering wenschte te vernemen. Zij besloot, bij meerderheid van stemmen, daarin te berusten, dewijl Col. zich door beide bedieningen niet bezwaard vond, maar hoopte die beide te zullen kunnen waarnemen. Dit vermelden hoofdzakelijk de *Kerkenraads-handelingen* van dien dag.

last waren. Zijne akademische benoeming, vergeleken met de aanstelling van vroegere Godgeleerden, doet ons, dunkt mij, de onpartijdige en onbekrompene denkwijze der Curatoren kennen. Hadden zij toch te voren Valckenier beroepen, die steeds een ijverig, en Flockenius, welke destijds een gematigd voorstander van Coccejus was; nu verhieven zij Colonius op een' hunner katheders, die een hevig tegenstander van deszelfs gevoelens was, en zijn' afkeer daarvan later, in een openlijk tegenschrift, aan den dag leide. Overigens vinden wij nog twee grootere of kleinere boeken van zijne hand vermeld, waarvan het eene almede met de toenmaals zwevende geschillen in verband stond. (1) — Na eenigen tijd, zag hij zich het Leeraar-ambt te *Deventer* aangeboden. Dit scheen geene bevordering te zijn. En velen meenden, dat de hevige twisten, welke toen die Stad en Gemeente verdeeld hielden, hem te meer afschrikken zouden om zich aan het gevaar bloot te stellen van er in gemengd te worden. (2) Maar, het zij, dat de dubbele bediening te Harderwijk op den duur te zwaar zijne schouderen drukte; of ook, dat de, nu nieuwelings aangestelde *Coccejaansche* ambtgenoot Samuel van Diest hem minder welgevallig was; — hij vertrok, in het begin van *zestien honderd vier en zestig*, naar De-

---

(1) Uit den brief van Coccejus aan Franc. Burman (*Anecd. II. ep. 392*) blijkt, dat Col. destijds een zeer scherp geschrift, over den zin des vierden gebods, tegen den eerste uitgegeven had, waarover deze meende zich zeer te moeten beklagen. Vroeger, nog te Harderwijk zijnde, had hij een niet zwaarlijvig boekje aan het licht gezonden: *Epicrētis honestatis rei trapexiticae*, *Hard. 1662. 12*, volgens *Em t. II. 136*, of een jaar vroeger, naar de opgave van Adelung op Jöcher, die met een woord van den schrijver spreekt, zonder van zijn Geldersch Professoraat te reppen. Nog heeft hij, volgens *Hs. A.*, uitgegeven: *Disputationes catecheticae*, 4.

(2) Zie *Cocce. Anecd. II. ep. 301*.

venter. En daar, juist in datzelfde tijdsgewricht, Wolfertus overleed, zag zich de Akademie gelijkelijk van hare beide Godgeleerden beroofd. (1)

XXXIII. Heeft de jongst verloopene tijd regt begonnen te doen aan den voortreffelijken Jacobus Zevencoot; op mij rust de aangename taak om de schier verstorvene nagedachtenis van zijnen, reeds vroeger in dit verhaal genoemden zoon (2) te verlevendigen, en zoo ook tot de geschiedenis van den vader eene bijdrage te geven; die evenwel rijker zoude zijn, zoo meerdere berigten zijner tijdgenooten ons ten dienste stonden. DANIEL ZEVECOOT dan, zoo verre wij weten, de eenige zoon van den grooten Letterkundige, wien wij boven vermeld hebben, werd, in Grasmaand *zestien honderd zeven en twintig*, te Harderwijk geboren. In zijne teedere kindschheid reeds, beroofde hem 's vaders vroegtijdige dood van deszelfs wijze leiding. Mij zijn geene blijken voorgekomen, dat diens brandende zucht voor oude en nieuwe Poëzij en Letteren ook des zoons borst ontvlamde. Hem schijnen althans de strengere wetenschappen meer bekoord te hebben. Trouwens hij

---

(1) Te Deventer bleef onze Colonius Predikant, tot in het jaar 1675, toen hij die, door de Munstersche troepen geteisterde stad verliet, en het Leeraarambt aanvaardde te 's Hertogenbosch. Hier overleed hij in 1684. Zie H. de Jongh A. z., aangehaalde *naaml.* bl. 178 en 282. Op de eerste plaats leze men, voor *Kampen: Deventer*.

(2) Bl. 64, aan het slot van het bericht omtrent den vader. Men moet zich verwonderen, dat de schrijvers, die van dezen melding gemaakt hebben, omtrent den zoon zulk een diep stilzwijgen bewaarden. Des te meer smartede het ons, de lijkrede van Hermannides over hem niet te kunnen raadplegen. Alles dus, wat wij verder van hem zeggen, is ontleend, *deels* uit het *Doopboek*, waardoor wij vernamen, dat hij d. 18 April 1627 gedoopt is; *deels* uit het *Album Stud.*, *Rec.* en *Sen.*; *deels* uit bijzondere stukken in het *Arch. Arnh.*

werd, d. 29 Herfstmaand 1649, in zijne geboorteplaats, als Student der *Gemeeskunde* ingeschreven; en, eenige jaren later, in 1655 en 1656, vinden wij hem nog aldaar, als Doctor der Wijsbegeerte, aanwezig. Waarschijnlijk, schoon het niet uitdrukkelijk in de oorkonden van dien tijd vermeld staat, dat hij er de heilsame kunst uitoefende, en daarmede, ook na zijne verbindtenis aan de Akademie, voortging. Hoe gunstig hij zich aan zijne Leermeesters bekend gemaakt had, bleek onwedersprekelijk uit den, hem vereerenden brief, dien de Senaat, d. 13 Julij 1657, aan de Curatoren zond; waarbij hij uitdrukkelijk tot Hoogleraar der *Wijsbegeerte*, en dus tot opvolger van van Isendoorn, die toen voor weinige weken overleden was, aanbevolen werd. Intusschen vond dat verzoek niet zoo spoedig gehoor, noch zoo volledig, als men gewenscht had. Want niet vóór den derden April van het volgende jaar, denzelfden dag, toen aan van Thiel het gewone Professoraat in het genoemde vak opgedragen werd, zag Zevecoot zich tot *buitengewoon*' Hoogleraar der *Wiskunde* benoemd; terwijl men hem eerst later eene vaste bezoldiging toeleide. (1) Maar helaas! niet veel langer, dan drie jaren, mogt hij dien post bekleeden! Want, in *zes-tien honderd een en zestig* reeds, toen hij nog maar ongeveer vier en dertig jaren bereikt had, dompelde zijn vroegtijdige dood zijne ambtgenooten, die hem zoo onadubbelzinnig hunne hoogachting betoond hadden, in diepen rouw, en met hen allen, die den, door zijn overlijden uitgestorven' naam van Zevecoot vereerden. Hoe vroeg hij ook weggerukt werd; zijn leven was toch belangrijk en zijne

---

(1) Nadat, bij besluit der Curatoren van d. 20 Januarij 1660, hem een buitengewoon *honorarium* was toegelegd, werd hem een vast inkomen besproken, ingaande met den eersten October van dat jaar. Al te kort had hij er genot van!

verdienste groot genoeg, om aan Prof. Hermannides voor eene uitvoerige lijkrede stoffe te bieden, die op Akademie-kosten aan het licht gegeven werd.

XXXIV. Nagenoeg even lang, als de straks vermelde, Deutsche Regtsgeleerde A. Schöne de Geldersche Akademie versierde, mogt zij ook zijn' Nederlandschen ambtgenoot in dezelfde Faculteit THEODORUS TRIGLAND (1) bezitten; die, ruim vijfdehalf jaren later, zijne gewigtige taak met hem kwam deelen. Hij toch werd, den twaalfden April *zestien honderd een en zestig*, tot gewoon' Hoogleeraar der *Regten* benoemd, en nam, als zoodanig, d. 29 November zitting in den Senaat. Zijn geslacht was in onze vaderlandsche Kerk even zoo geëerd, als dat van Schöne in de Bremer regtszaal. Ten jare 1654, was Jacobus Trigland overleden, dien men, om van zijn' zoon en kleinzoon hem te onderscheiden, *den eerste* noemen kan, vroeger Predikant te Amsterdam, destijds Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Leiden. (2) Bij zijn graf stonden drie wakkere zonen te weenen. De oudste was Cornelis, die Predikant te Wormer en te Hoorn, mitsgaders in den Haag, geweest is. De jongste, Jacobus Trigland II, die, als Predikant van Amsterdam, in jeugdigen leeftijd, overleden is; (3) en wiens zoon, Jacobus Trigland III, onder de uitmuntendste Studenten behoord heeft der Gel-

---

(1) Hij zoo wel, als zijne bloedverwanten, schreven zeer dikwijls hunn' naam: Triglandius.

(2) Over hem hebben velen geschreven. Men zie slechts Soermans, *ac. reg.* bl. 27. 40; Croese *G. z. t. a. pl.*, bl. 40, en Siegenbeek, vooral II. T. en B. bl. 120.

(3) Jac. Trigl. II stierf, als Pred. van Amsterdam, t. j. 1664, slechts 38 jaren oud. Zie Croese, bl. 82.

derache, en naderhand ook der Leidsche Hoogeschool; welke laatste hem mede onder hare beroemde Godgeleerden telde. (1) Maar wij moesten tot het graf wederkeeren van Jac. Trigland I. Bij hetzelfde dan stond, tusschen Cornelis en Jacobus, ook zijn middelste zoon THEODORUS TRIGLAND, (2) het voorwerp onzer beschouwing; maar van wiens vroegere levensomstandigheden wij minder hebben kunnen vernemen, dan van die zijner broeders. Tijdens des vaders overlijden, was hij *Advokaat voor den Heve van Holland*; en hij schijnt nog in diezelfde betrekking geweest te zijn, toen hij naar Harderwijk geroepen werd. Het bleek ons althans, dat hij uit *den Haag* derwaarts verhuinde. Had hij dus het eerste gedeelte van zijn maatschappelijk leven aan de balie gewijd; deszelfs laatste achttien jaren werden, bijna onafgebroken, aan de beoefening en het onderwijs der regtswetenschap besteed. Want, meende hij al, in 1672, voor eene korte poos zich te moeten verwijderen; weldra vinden wij hem weder op zijn' post en in zijn' kathedr. (3) Tweemaal, ten jare 1663 en 1668, had hij, bij gelukkiger omstandigheden, aan het hoofd der Aka-

---

(1) Deze Jac. Trigland III studeerde naarstig te Harderwijk, volgens Kok, XXVIII. 310-314 en Siegenb. II. T. en B. bl. 156. Hij was, van 1685-1705, Hoogl. der Godgeleerdheid te Leiden. Zie Soermans, *ac. reg.* bl. 29. 43. 80. 133. — Saxe zelfs, anders voorzeker niet overvloeiende in den lof der *Theologanten*, noemt hem *Theologum et Philologum literatissimum*. Maar aardig vooral is aangaande hem het gezegde van Fabricius, IV. 80: » Jacobus Trigl., Jacobi filius, Jacobi nepos, sorunq;ue, si praecellentem spectare velis eruditionem, haeres ex asse." — Volgens het *Comp. Gel. Lex. S.* 2315, was zijn zoon Jacobus, dien men dus Jac. Trigl. IV noemen ken, een Regtsgeleerde. Zie nog *Books.* 1730. 1. 102.

(2) De bovenstaande voorstelling van omstandigheden is geheel ontleend uit de lofrede op Jac. Trigl. I van Coccejus, *Opp.* VIII. 40 *seqq.*

(3) Op de betaalarol voor 1672-1673 mist men zijnen naam; dooh in August. 1674, misschien reeds vroeger, was hij weder aan de Akademische werkzaam.

demie gestaan. En nogmaals bekleedde hij het Rectoraat, kort voor zijn' dood, in de zorgvolle dagen van 1677 tot 1678; wanneer hij den titel had van *eersten* Hooglesaar der Regtsgeleerdheid. (1) Onder zijne studiën schijnt vooral het *Romeinsche* Regt eene voorname plaats ingenomen te hebben; blijkens zijn werk over de *Instituten*, dat goeden opgang maakte. (2) — Op den vijf en twintigste van Wijnmaand *zestien honderd negen en seventig*, ontnam zijn dood der Akademie haar' laatsten, toen overgebleven' Vooranger in *Themis* heiligdom, en bragt haar dus een verlies toe, dat te smartelijker gevoeld werd, naar mate het, in dat tijdsgewricht, moeilijker te vergoeden was!

XXXV. Toen, gelijk wij straks vernamen, (3) *Wolferdus* overlijden en *Colonius* vertrek de Akademie bijna gelijktijdig hare beide Godgeleerden missen deed; waren er voorstanders der Kerk, die op een' der beide ledigstaande leerstoelen *Johannes Hogers* zochten geplaatst te krijgen. (4) Maar de herinnering der verdiensten van *Henrick van Diest*, dien wij vroeger de *Veluwsche Kwartierschool* met het *Deventersche Athenaeum* zagen verwisselen, (5) woog zwaar genoeg, om de schaal ter gunste van diens zoon *SAMUEL VAN DIEST* te doen overslaan. Hij had eerst, ruim vier jaren, onder de leiding van zijn' be-

---

(1) Naar zijne eigene opgave in het *Promotis-boek*, was hij toen *Juris Antecessor primarius*.

(2) *Examen Institutionum Juris*, Amst. 1671. 12. Zie Emt. II. 133. Volgens Hs. A, was het een werk voor des schrijvers Studenten bestemd. Wat hij verder uitgegeven hebbe, weet ik niet.

(3) Zie boven bl. 206.

(4) Dit schreef hij zelf aan *Coccejus*, d. 21 Januarij 1664, denzelfden dag, toen v. *Diest* beroepen werd. Zie *Coccc. Anecd.* II. ep. 103.

(5) Zie bl. 68.

roemden vader, te Deventer, in de Godgeleerdheid, Wijsbegeerte en Oostersche talen gestudeerd. Na vertrok hij; met allerlei kennis behoorlijk toegerust, in het voorjaar van 1653, naar Leiden, om er het onderwijs van Heidanus en Trigland I, maar bovenal van Coccejus te genieten. (1) Naauwelijks had hij hier zijne akademische loopbaan voleindigd, of, in den herfst van 1655, werd de Hoogeschool van *Duisburg* ingewijd en verheven. Ziet daar de gebeurtenis, die hem ook, zonder dat hij nog eenige openlijke bediening bekleed had, al aanstonds op den kathedraal verhieft! Denkelyk door den invloed van zijn' laatstgenoemden Leermeester, wiens stelsel daar gewild was, werd hij er tot gewoon' Hoogleraar der *Godgeleerdheid* en der *practische Wijsbegeerte* aangesteld. En het lag alleen aan zijne bescheidenheid, dat er niet ook het Professoraat der *Oostersche talen* bijgevoegd werd. (2) Gedurende zijn verblijf in Duitschland, gaf hij twee geschriften aan het licht; waarvan het eene, *over de voornaamste deelen der Wijsbegeerte* handelende, veelligt diende om het Doctoraat in dat vak te verwerven. (3) Terwijl het andere geschikt

(1) Het aangevoerde is ontleend uit den vroeger vermelden brief van H. van Diest aan Coccejus, *Miscell. Gron.* II. 610.

(2) Het hier gezegde zal men bevestigd en opgehelderd vinden door vergelyking van hetgene de vader H. van Diest, in April 1657, over zijn' zoon aan Cocc. schreef, (*Anecd.* II. ep. 198) met de berigten in *Miscell. Duisburg.* I. 546; waaruit ook het eene en andere vernomen kan worden aangaande den Duisburger Godgeleerde Mart. Hundius, die ons straks voorkomen zal. Hij was een der warmste voorstanders van Coccejus, in wiens briefwisseling zijn naam menigwerf voorkomt.

(3) Daar wij van elders weten, dat hij niet slechts Doctor der *Godgeleerdheid* was, maar ook der *Wijsbegeerte*, en daar de vader t. a. pl. van zijns zoons *disc. inaugw.* spreekt, als toen nieuw uitgekomen; is het waarschijnlijk, dat hij den laatstgenoemden graad bekwam, na verdediging der *Theses illustiores de praecipuis Philosophias partibus, Duisburg.* 1656. 4.

was om hem eenen titel te doen verkrijgen, welke, in het oog van alle goede en wijze menschen, nog meer vereerende is, dien namelijk van *irenischen*, dat is vredelievenden en vredezoekenden Godgeleerde: want het poogde de verbrokene eendragt tusschen de Lutherschen en Hervormden te herstellen. (1) De jeugdige, Duisburgsche Instelling nu had, tusschen de acht en negen jaren, zijn' dienst genoten; toen hij, den 21 Louwmaand *sestien honderd vier en zestig*, naar Harderwijk geroepen werd om er, gelijk eertijds zijn vader, Hoogleeraar te zijn der *Godgeleerdheid en der gewijde taal*. (2) Spoedig daarop, in Lentemaand, aanvaardde hij dien post; zoo sprekende *over de oudheid, waarop sich de Roomsche Kerk beroemt*, dat hij op nieuw den *godsdiensvrade tusschen de Protestanten* aanpreef. (3) De gematigdheid, die zijne redenen en schriften voorstonden, verloochende zijn leven niet. Hij bleef wel, in onderscheidene voorname punten, der denkwijze van zijn' Leermeester Coccejus toegedaan. Maar hij hield zich toch niet zoo streng en zoo uitsluitend aan diens geheele leerstelsel, als sommige meer ijverige, dan verdraagzame voor-

---

(1) Het bedoelde geschrift, min nauwkeurig aangewezen in de *Misc. Duisb. l. c.* was, volgens Emt. I. 305, dus genoemd: *Sam. Diestii diss. irenica, historica de lite et pace religiosâ Evangelicorum, Duisb. Civ. 1663. 8.*

(2) Dat hem ook het laatstgenoemde vak van onderwijs opgedragen was, blijkt wel niet uit het berigt omtrent zijne aanstelling; maar uit het *Promotie-boek*, waar hij genoemd wordt: *Theol. et linguas sanctas Prof.*, of wel, tijdens zijn laatste Rectoraat: *Prof. primarius*.

(3) Volgens de *Misc. Duisb.*, was de stoffe: *de antiquitate et pace religiosâ, Hard. 1664. 4*; volgens Hs. A: *de antiquitate, quam crepant Pontificis*. Uit vergelijking dier beide opgaven, zoo met elkander, als met den inhoud van het straks vermelde geschrift, meen ik te mogen opmaken, dat de strekking der redevoering zoodanig was, als zij boven is aangewezen. — Het komt mij zeer opmerkelijk voor, dat, te midden der hevige kerktwisten der zeventiende eeuw, zich zulk een *Theologus irenicus* opdeed, als wij hier in Sam. van Diest leeren kennen.

standers van hetzelfde meenden van hem te mogen verwachten; waaruit alreede, toen hij nog te *Duisburg* zich bevond, verwijdering tusschen hem en zijn' ambtgenoot *Mart. Hundius* geboren was. Later schijnt ook de genoemde Leermeester zelf, voor wien van *Diest* zijne gevoelens rondborstig openleide, hem niet meer onder zijne getrouwe volgelingen gerekend, althans deszelfs wensch om, te *Leiden*, *Hoornbeeks* opvolger te worden niet begunstigd te hebben. (1) Immers, in de godgeleerde, zoo wel als in de wijsgeerige en staatkundige wereld, wordt aan hen, die wij geheel voor de onzen hielden, gering verschil van denkwijze niet zelden meer euvel geuid, dan aan verklaarde vijanden openlijke en scherpe tegenspraak. Maar waarin ook van *Diest Coccejus* voetspoor moge verlaten hebben; aan het *Hebreeuwsch* althans wijdde hij, naar diens voorgang, de ingespannenste studie; en spaarde geene moeite om, door de vervaardiging en bekendmaking van een' nieuwen *Stetel*, den toegang tot deszelfs Spraakleer te openen en gemakkelijker te maken. (2) Ook door de uitgave van andere schriften, zocht hij de Kerk of de geletterde wereld aan zich te verplichten. (3) Drie malen, in 1667, 1676 en nogmaals in 1679,

---

(1) Al het hier gezegde rust op de brieven, zoo van *S. van Diest* aan *Coccejus*, als van dezen aan zijn' schoonzoon *W. Anslar*. Zie het aangehaalde Deel der *Anecdota*, ep. 336. 400. 450. Wie in zulke historische zaken belang stelt, zal daar veel vinden, waaruit hij de menschen en omstandigheden van dien tijd kan leeren kennen.

(2) In den laatst vermelden brief spreekt hij uitvoerig over eene *Clavis linguae sanctae*, die hij gereed stond uit te geven, en waarvan hij, ter verbetering der Hebreeuwsche Spraakkunst, zich veel goeds beloofde. Het komt mij duidelijk voor, dat zij werkelijk in het licht gekomen is; maar ik kan daaromtrent niets naders mededeelen.

(3) *Jöcher*, wiens berigt anders zeer onnaauwkeurig is, voert uitdrakkelijk aan, als door hem uitgegeven: *Apologia pro ecol. Reformatâ contra S. Marcium*. — Voorts zond hij, d. 15 Maart 1672, aan de

werd hem het rectorale bestuur der Akademie toevertrouwd. Twee jaren noemden wij daar, die ons den ongelukkigigen tijd herinneren, welke op de laatste en grootste helft zijner Harderwijker ambtsdagen drukte. Wat hij in 1672 deed, weet ik niet. Maar spoedig althans daarna plaatste hij zich weder naast zijne ambtgenooten, en deelde volstandig met hen werk en bezwaar, last en zorg, hoop en vrees. Eindelijk de langdurige onzekerheid en menigvuldige teleurstellingen moede; volgde hij, ten jare *zestien honderd een en tachtig*, de roeping naar *Deventer*, om aan hetzelfde Athenaeum, waar hij oertijds zijns vaders leerling geweest was, als Hoogleeraar der *Godgeleerdheid* en *Hebreeuwache taal*, deszelfs voetspoor te drukken. (1)

XXXVI. Naauwelijks had Sam. van Diest het Professooraat te Duisburg met dat te Harderwijk verruild, of hij zag zich derwaarts door een' anderen Hoogleeraar uit denzelfden Westphaalschen Kreits gevolgd. En zou moest dan Noord-Duitschland aan de Geldersche Akademie het gemis van Wolfertus en Colonius vergoeden, door het af-

---

Curatoren een werk van zijne hand, dat uit zijne *disputationes publicae* ontstaan was. (*Arch. Arnh.*). Maar noch dit, noch andere schriften, welke hij schijnt aan het licht gegeven te hebben, heb ik naauwkeurig aangehaald gevonden.

(1) » D. 6 Mei 1681, verklaarde hij aan den Senaat, na conferentie » met de Curatoren, de beroeping naar *Deventer* te hebben aangeno- » men." (*Sen.* II. 118b) Dit voeg ik bij het bovenstaande berigt, omdat men het jaar van zijn vertrek derwaarts verschillend opgegeven vindt. Hij stierf aldaar ten jare 1694. — Hij liet een' zoon na, Daniël v. D., die, van 1700 tot 1731, toen hij stierf, Predikant geweest is te Zwartsluis. Zie *Boekz.* 1731. 1. 124. Des Hoogleeraars kleinzoon Samuel Henricus v. D., die de vereenigde naam droeg van zijn' beroemden grootvader en overgrootvader, werd, in 1762, Proponent en, het volgende jaar, Pred. te Vorigen. Zie *Boekz.* 1762. 1. 797.

staan van eenen zijner Godgeleerden en van een' zijner wijsgeerige Letterkundigen. Onder de laatste toch mag men WILHELMUS WILHELMIIUS (1) rangschikken, wiens even onbekende, als opmerkelijke lot- en ambtswisselingen hier verhaald moeten worden. Den elfden November 1631, te Zutphen geboren, studeerde hij, van 1650 - 1653, te Harderwijk in de Wijsbegeerte, Letteren en Godgeleerdheid. Veelligt voleindigde hij elders zijne studiën. Tien jaren althans na het verlaten der genoemde Akademie, en nadat hij intusschen het Doctoraat der *Wijsbegeerte* verworven had, werd hij, door de Hoogeschool of het hoogere Gymnasium van Hamm in Westphalen, tot Professor van datzelfde vak, als mede der *Welsprekendheid*, benoemd. Derwaarts dan verhuisde hij uit zijn vaderland in den zomer van 1663, en werd er den, zestiende van Hooimaand, in zijne bediening ingehuldigd. (2) Hier had hij onder anderen.

---

(1) Zoo schreef hij zelf zijn' naam, dien men verschillend opgegeven vindt. Jöcher, die een enkel woord over hem heeft, twijfelde of die naam Wilhelmius ware, dan Wilhelmi. Elders ziet men dien Wilhelmi geschreven. — Het komt mij niet geheel onwaarschijnlijk voor, dat die Johannes Wilhelmi, welke, in 1591, de eerste Predikant was te Nunspeet op de Veluwe, 's Hoogleeraars grootvader geweest is. Zie de Jongh A. s. *naamlijst*, bl. 167 en 455.

(2) Bij het bovenstaande vergelijkte men het *Hard. Rec.-boek*; Schotel, *herkelyk Dordrecht*, I. 521, waar, door eene drukfout, Wilhelmius staat voor Wilhelmius; Chr. Fr. Wachter, *geschichtl. Nachrichten über das Hammische Gymnasium*, Hamm, 1818, S. 71. Deze laatste naam moet nog zoo dikwijls in ons verhaal voorkomen, dat wij hem hier met een woord willen ephelderden. Te Hamm dan, of, zoo als men gewoonlijk sprak, in den Hamm, was een hooger *Gymnasium* of *Archigymnasium*, oek *illustre School* genaamd, gesticht in 1650, dat in de zeventiende eeuw grooten naam had. Men kan dezelfde inrigting enigermate met die der Veluwsche Kwartierschool vóór 1648 vergelijken. Wie nu uit deze hoofdstad van het voormalige, Westphalische Graafschap *Mark* met zijn huisgezin naar Nederland verhuizen wilde, (hoe vele, onder ons beroemde Hoogleeraars deden, vroeger en later, die reize!) begaf zich eerst naar Wezel, dat en twintig uren van daan wat.

Adrianus Pauli tot ambtgenoot, dien vertrouweling van Coccejus, welke ook naderhand zijne betrekking op Wilhelmius niet vergat. (1) Maar weinig kon destijds de laatste vooruitzien, dat hij zoo spoedig naar het Gewest zijner geboorte teruggeroepen zou worden, om in de stad, die zijne jeugdige studiën aanschouwd had, geheel andere vakken van geleerdheid, dan hem thans bezig hielden, te onderwijzen. Dit gebeurde echter, toen hij, in het vroege voorjaar des volgenden jaars, den brief der Geldersche Curatoren ontving, waarbij hij in de *Godgeleerdheid* als *buitengewoon*, tevens in de *Letteren* als *gewoon* Hoogleeraar aangesteld werd. (2) Nu hoorden hem weldra, d. 15 Junij, zijne vrienden en leerlingen in den Hamm eene afscheidsrede uitspreken, *over de vereeniging der Wijsbegeerte en Taalkunde*. En, niet minder gepast aanvaardde hij kort daarna zijne nieuwe bediening, met eene redevoering *omtrent het verband tusschen de Godgeleerdheid en Taalkunde*. (3) Veel zag zich Wilhelmius toevertrouwd; ten blijke der niet geringe verwachtingen, die men van zijne bekwaamheden koesterde. Maar veel eere werd hem ook,

---

Daar werden de goederen op den Rijn ingescheept, stroom-af naar Arnhem vervoerd, en verder naar eene der Nederlandsche Akademiesteden. Die reize en dat vervoer, van Hamm tot Harderwijk, waarvoor aan Wilhelmius *f.* 252 vergeed werd, kostte eenige jaren later, bij gunstiger omstandigheden, aan Prof. Meier ongeveer *f.* 140 of 56 *Rth.* (*Rek.*) Gij duidt het mij immers niet euvel, goede Lezer! dat ik U in staat poog te stellen om niet weinigen onzer uitmuntende Hoogleeraren, op hunn' togt uit Westphalen naar ons Vaderland, met Uwe gedachten te vergezellen?

(1) Vergel. met Wachter, *S.* 57, *Cocc. Anecd.* II. *op.* 381.

(2) Volgens *Sen.* I. 27b, werd hij den 9 Maart 1664 aangesteld. Naar Hs. A, waaruit wij ook vervolgens het een en ander ootleenen, kwam hij, als *Godgeleerde*, in Colonius plaats.

(3) De eerste, in orde van uitgave laatste; was: *De Philosophiae et Philologiae conjunctions*, *Harl.* 1666. 4. De andere: *De conjunctione Theologiae et Philologiae*, *Harl.* 1664. 4.

bij zijne aankomst, bewezen. Want de Curatoren bevestigden een' grooten maaltijd om hem te verwelkomen, en toonden hem andere blijken van hartelijke toegenegenheid. (1) Terwijl de Senaat van zijne zijde er in bewilligde, dat hij, op eene geheel buitengewone wijze, tot Doctor der Godgeleerdheid bevorderd wierde; zoo namelijk dat eene, van hem opgestelde verhandeling door een' Student, wien hij als Voorzitter bijstond, verdedigd, en hij zelf gerekend wierde door die voorsitting, ter verkrijging van den graad geredotwist te hebben. (2) Acht jaren lang, bleef hij in die dubbele betrekking werkzaam; schoon hem de Curatoren, in het laatst van dat tijdvak, magtigden om, met beperking van het getal zijner letterkundige lessen, de theologische, die hij hield, te vermeerderen. (3) Voorts ging het hem misschien even zoo, als aan niet weinige andere vaderlandsche Geleerden, dat de veelheid zijner studievakken en ambtsbezigheden hem verhinderde het algemeen vruchten van zijn' geest mede te deelen, die anderszels uitnemende talenten geëvenredigd waren. (4) Ook toonde zijn leven, dat niet altijd de gelukkige aanvang eener bediening een' zekeren waarborg voor derzelver even voorspoedige voortzetting oplevert. Want meermalen zag hij zijne gemoedsrust, door onaangename geschillen met

---

(1) *Rek.*

(2) Zoo, meen ik, moet men verstaan, wat gelezen wordt *Sen. I. 28: » Doctor Theol. creatus D. W. Wilhelmus, ac pro gradu, prae-sidendo, disputationem habuit. Sub praesidio vero ejus Seb. Cromm » defendit.* — Het vreemde der zaak deed mij die vermelden.

(3) Bijzonder besluit van 13 Mei 1671. (*Arch. Arnk.*) Het schijnt alleen op de openlijke, niet op de bijzondere lessen toepasselijk.

(4) Behalve de twee genoemde redevoeringen, vind ik 'geene andere schriften van hem vermeld, dan: *Diss. hist. theol. de decem tribubus Israëliticis, ab Assyriis in exilium abductis, Hard. 1671. 8.* Hiervan spreken *No. A., E. m. t. I. 225* en *J. ö. ch.*

XXXVII. In meer dan één opzigt mogt **Wilhelmus**, wiens wisselend leven ons zoo even bezig hield, **NICOLAÛS HOBOKEN**, (1) van wien wij nu verhalen moeten,

---

vertrek naar Leiden, en Siegenbeek van deszelfs vroeger Professooraat te Duisburg en te Harderwijk, geenerlei gewag maken. De laatste evenwel heeft, D. I. bl. 229 en D. II. T. en B. bl. 152. 273 en 289, belangrijke berigten gegeven. Maar bovenal worde geraadpleegd Soermans, *ac. reg.* bl. 65. 101. 125. — Wanneer men nu met het door hen gezegde vergelijkt wat wij, vooral uit Wachter, uit de genoemde leerrede en uit eenige ongedrukte stukken, hebben aangevoerd; zal men, vollediger dan te voren, Wilhelmus merkwaardige loopbaan zich kunnen voorstellen. De lijkrede over hem werd gehouden door zijn' ambtgenoot W. Senguerdus, die, te gelijk met hem, ter handhaving der Peripatetische Wijsbegeerte, aangesteld was. Deze evenwel heb ik niet kunnen raadplegen.

Ook de straks genoemde zoon, Johannes Wilh. had roem in de kerkelijke en geletterde wereld. Allereerst Pred. te Twisk, werd hij later Hoogl. der Godgeleerdheid te Lingen; van waar hij, in 1713, als Predikant naar Rotterdam vertrok. Onder zijne schriften is het voornaamste de, gedeeltelijk uit het Latijn van H. Alting vertaalde: *Historie van de Reformatie van de Kerken van de Palts en Geneve; Rotterdam 1744. 2 Deelen, 8vo.* — Diens zoon Wilhelmus Wilhelmus, des beroemden grootvaders naam dragende, was zoo vroeg buiten 's lands bekend, dat hij alreede, Proponent zijnde, onder de leden geteld werd van de *koninkl. Sociëteit der wetenschappen te London*. D. 2 Junij 1739, werd hij te Utrecht Doctor der Wijsbegeerte, *defensâ diss. de commercio mentis cum corpore, in quâ praecipua sententia Leibnitii de harmoniâ praestabilitâ ad examen revocatur.* (Prom. Utr.) Hij was achtervolgens Predikant te Lekkerkerk, Westzaan, Vlissingen en Middelburg, waar hij d. 27 Decemb. 1771 stierf. Onderscheidene leerredenen zien van hem, zoo wel als van zijn' vader, het licht. — De dochter van den Hoogleeraar Wilh. Wilhelmus, Cecilia Hillegonda, huwde aan Dan. Lod. Ruisch, laatst Rector te Elburg. Met het gezegde vergelijke men, behalve onderscheidene plaatsen der *Boeksaal, Veeris, vern. kerk. alph.* bl. 229, als mede Schotel, t. a. pl., bij wien, bl. 91, een en ander der naamgenooten van den Hoogl. vermeld zijn.

(1) Jöcher, noemt hem te onregt **Hoboken**. Over het geheel bevat diens berigt, over des Hoogl. *persoon*, bijna zoo vele dwalingen, als woorden. Beter is dat over deszelfs *schriften*, overeenkomende met de opgave van *Burm. Traj.* p. 144 sqq., aan wien wij veel verplicht zijn. Jammer, dat hij **Hoboken's** laatste lotgevallen ons niet kon mededeelen! Van geen belang is wat v. Kampen; II. 63, gegeven heeft.

lotgenoot noemen. Want niet slechts, dat de laatste almede eene hoegere, *Noord-Duitsche* School verliet, om aan de Geldersche, even als de eerste, in twee Faculteiten onderwijs te geven; maar daarenboven zagen beiden zich door denzelfden storm van huan' post gedreven. Hoboken, de bloedverwant en vriend van den meergenoemden Coejeus, was waarschijnlijk uit Bremen of de omstreken, althans uit Duitschland afkomstig; maar aanschouwde te *Utrecht*, ten jare *zestien honderd twee en dertig*, het levenslicht. Aldaar studeerde hij, onder de leiding van *Diemerbroek*, in de *Geneeskunde*. Tevens leide hij zich zoo ijverig op de *Wysbegeerte* toe, waarin hij waarschijnlijk *Berkringer* tot *Leermeester* had, dat hij, in 1658, openlijk en plegtig tot *Doctor* van dezelve bevorderd werd. Nadat hij veeligt den tusschentijd tot het bezoeken van vreemde *Akademiën*, of wel tot het doen van geleerde reizen besteed had, verschaftte hem, bijkans vier jaren later, in 1662, een ander *Doctoraat* het regt ter uitoefening der *Hippocratische* kunst. (1) Maar niet lang nog had hij zich daarmede bezig kunnen houden, toen een hooger werkring zich voor hem opende; zoo goed met zijn' aanleg en studiën strookende, dat hij niet aarzelde dien in te treden. Want, bereids ten jare 1663, werd hij, aan het *Atheneum* te *Steinfurt*, tot *Hoogleeraar* der *Genees- en* *Wiskunde* aangesteld, en tevens tot *Archiater* of *Opperals* van het daar regerende *Vorstenhuis*. Wat hij hier, gedurende een zesjarig verblijf, verrigtte, getuigde van zijne werkzaamheid, zoo wel als van zijne talenten. Immers, hoe veel tijds ook zijne gewone bezigheden vorderden, hield hij er

---

(1) Volgens *Prom. Utr.*, werd. Hob., d. 4 Mei 1658, aldaar openlijk gepromoveerd door *Dan. Berkringer* tot *Philos. Doct. et A. L. M.*; d. 13 Maart 1662, in *conclavi*, door *Joh. Diemerbroek*, tot *Medic. Doct.*

niet minder dan zes openlijke redevoeringen, die naderhand in het licht kwamen. (1) Hij bewerkte niet slechts zijne, later uitgegevene geneeskundige *Physiologie*; maar ook eene verhandeling *over de zitplaats der ziel*, welke grooten lof van de tijdgenooten ontving. Geen wonder, dat, toen in 1667, te *Leiden* een *medische* katheders openkwam, zijne vrienden hoopten, dat zoo geleerde schriften hem daarop zouden brengen. (2) Maar vruchteloos bleef die wensch; en minder schitterend was de bevordering, welke hem, een paar jaren later, ten deel viel. Te *Harderwijk* namelijk zocht men een' opvolger voor den overleden' Professor *Cochius*. Lang aarzelden de *Curatoren*, wien in zijne plaats te benoemen. Dan, ten laatste viel hunne keuze op *Hoboken*. Immers schreven zij, d. 1 Decemb. 1669, aan den *Senaat*, dat zij *eindelijk, na rijpe overweging*, hem in de *Geneeskunde* tot *gewoon'* en in de *Wiskunde* tot *buitengewoon'* Hoogleeraar aangesteld hadden. De beroepene zelf had zijner zijds, niet dan na lange brief-

---

(1) Naauwkeurig zijn zij opgegeven door *Burman*, wiens berigten ik liever eenigzins aanvullen wil, dan naschrijven.

(2) Het eerste der hier bedoelde werken was: *Cognitio physiologica medica, — quæ hum. corporis sanitas, et, quæ eam significant et inpr. probant, hominis actiones omni numero absolutæ, — explicantur*, *Traj.* 1670, *iterum auctius*, *ibid.* 1685. 4. Dat dit geschrift reeds in 1667 gereed lag, en *Hoboken's* vrienden hope inboezemde op deszelfs eervolle verplaatsing, blijkt uit *Cocc. Opp.* VIII. ep. 136. Het andere was: *De sede animæ, seu mentis humanæ, in corpore humano sede exercitatio bipertita*; *Arnh.* 1668. 12; waarover men zie *Cocc. l. c. ep.* 148. — Deze en de overige schriften van *Hob.* zijn door *Burman* zoo juist aangewezen, dat ik althans niets van eenig belang er heb bij te voegen. Dit weinige dan slechts: De *manuductoria epistola ad prud. politicam*, door hem vermeld, was geschreven *ad Bikkerum*. De *diss. de Medicinæ imperfectione*, waarvan hij melding maakt, is, volgens *Jocher*, niet uitgekomen. Het werkje: *Novus ductus salutaris Blasianus*, is, volgens de opgave bij *à Roy*, I. 343, uitgegeven in *Svo.* — Van denzelfde, V. 2463, vernam ik ook, dat er een portret van *Hoboken* bestaat, vervaardigd door *C. Hagens*.

wisseling, zich laten overhalen om Steinfurt vaarwel te zeggen. Maar nu aanvaardde hij dan ook zoo spoedig zijne nieuwe bediening, dat men, reeds d. 28 Januarij: *sectien honderd en zeventig*, hem zijne intree-rede hoorde doen, *over de vereeniging van het Hoogleeraarsambt der Genees- en der Wiskunde*. Uitlokkend was de ontvangst, die hem in Gelderland toefde. Met milde hand werden hem de kosten van zijn' overtocht vergoed; een feestelijk eeremaal voor hem aangerigt; terwijl hij zich weldra tot *Stadsarts* benoemd zag. (1) Hoe veel werk ook hier wederom op zijne schouderen rustte; bleef hij evenwel, zelfs voor nasporingen tot de *Godgeleerdheid* en *Zedeleer* betrekkelijk, tijd en lust behouden. (2) Maar vooral de *vergelijkende Ontleedkunde* had zoo veel aan hem te danken, dat hij onder de voortreffelijkste voorloopers van hen mogt gerekend worden, die later een nieuw licht over deze wetenschap verspreid hebben. Wat had niet de Geldersche Pallas nog van zulk een' Geleerde mogen verwachten!.... Maar naauwelijks was hij, in 1672, met het Rectoraat bekleed; — daar komen de *Franschen*, tegen hem misschien om hetgeen hij, in die betrekking, had moeten doen dubbel verbitterd!.... Althans hij oordeelde ijlings te moeten vertrekken, om eene schuilplaats te zoeken voor hunne woede. Gij vraagt, Lezer! werwaarts hij ginge? waar en hoe lang hij, na die ure der verschrikking, leefde? — Op

---

(1) De bovenstaande bijzonderheden zijn ontleend uit Hs. A; *Rek.*; en uit onderscheidene oorspronkelijke stukken in het *Arch. Arnh.* — Bij vergissing wordt Hoboken, in den aangeh. brief van Curatoren, Jacobus genaamd. — De titel der intree-rede was: *De Professionis medicas cum mathematicis conjunctione*; *Hard.* 1670. 4. — Voor reiskosten werd hem toegelegd *f.* 253.

(2) Zie Cocc. *Anecd.* II. ep. 374. Op Hoboken is hier voorkomenden brief vindt men het antwoord van Coccejus, *Opp.* VIII. ep. 136, ter boven reeds aangeh. pl.

geene dier vragen kan ik een bevredigend antwoord geven. Dit alleen weten wij, dat hij, zonder naar Harderwijk weder te keeren, ook naderhand voor zijne wetenschap werkzaam geweest, (1) doch door een' vroegtijdigen dood, bereids tusschen zijn veertigste en vijftigste levensjaar, weggerukt is. (2)

Na Hobokens komst traden er nog, in 1670 tot 1672, drie *buitengewone* Hoogleeraren op; namelijk Coëtier; de Raedt en van Zijll; wier aanstelling den grooten schok des lands voorafging, maar van welke de twee eerste door denzelfven voor altijd aan de Akademie ontrukkt werden; terwijl de laatste alleen, vele jaren lang, hare wankelende muren bleef schragen. Van de beide eersten mogen wij dus des te beknopter spreken, daar de hoop op hun onderwijs bij de Geldersche jongelingschap grooter was, dan het genot, dat de korthheid des tijds haar vergunde er van te smaken.

XXXVIII. De eerste dan van het gezegde drietal was WILHEM COETIER, die, den 28 Augustus *zestien honderd en zeventig*, bij voorraad, tot *buitengewoon'* Hoogleeraar der *Geschiedenissen* en *Welsprekendheid* aangesteld werd, (3) en dien post, juist eene maand daarna, met eene plegtige redevoering aanvaardde. Omtrent zijne afkomst en lotge-

---

(1) Blijkens het jaar der uitgave van sommige werken zijner hand.

(2) Uit een oorspronkelijk stuk van d. 1 Mei 1678, blijkt, dat hij vóór dat tijdstip overleden was. (*Arch. Arnh.*)

(3) Juist zoo luidde de aanstelling, volgens der Curatoren schrijven aan den Senaat van d. 12 Sept. diens jaars. (*Sen.* II. 64) Het doel der benoeming zal wel mede geweest zijn, dat hij in de *Grieksche Letterkunde* onderwijs zoude geven; zoo als Hs. A verhaalt. Maar te onregt zegt hetzelfde, dat Coëtier slechts *Lector* was. Ook wat de Gorter berigt, verbeterde men naar het bovenstaande.

vallen behoefde men niet onzeker rond te vragen, zoo als omtrent die van andere, laatstelijk uit verren lande beroepene Professoren. Want ieder wist, dat hij, uit een aanzienlijk geslacht gesproten, in *zestien honderd zeven en veertig*, te Arnhem geboren was; waar zijn vader Joannes Coetier meer dan één vereerend ambt bekleedde. Niet minder bekend was het, hoe hij eerst te *Nijmegen*, straks te *Leiden*, met de borst zich op de oude Letterkunde toegelegd had, vooral onder de leiding, ginds van Joannes Schulting, hier van J. F. Gronovius; terwijl ook *Themis* heiligdom van hem niet onbegroet gebleven was. De veelbelovende en geleerde jongeling trad nu, pas drie en twintig jaren oud, de bane des openlijken levens in; zoodat het ons niet bevreemden kan, dat hij, ofschoon hem niet aanstonds eene vaste wedde toegezegd werd, evenwel met vele dankbaarheid de eervolle bediening aannam, die hem al dadelijk aan het hoogere onderwijs verbond. (1) Volgens de getuigenis van den grooten Tib. Hemsterhuis, die naderhand te Franeker zijn ambtgenoot was, muntte Coetier even zeer uit in onbesprokene reinheid van zeden en ware levenswijsheid, als in zeldzame geleerdheid en alles omvattende, historische kennis; door welke hij, had hij het slechts gezocht, zich grooten roem bij de geletterde wereld hadde kunnen verwerven. — Met groote vlijt kweet hij zich dan ook in het onderwijzen zijner leerlingen. Dan al te spoedig brak voor dezen zoo wel, als voor hem zelven de jammervolle ure aan, onzen lezer reeds bekend, die het hem raadzaam deed achten, daar zij zich wijd en zijd verstrooiden, in aller ijl naar zijne geboortestad weder te keeren. Daar leefde hij,

---

(1) Het eerste zegt het naauwkeurige levensbericht in de *Boeks.* 1724. 1. 113-116; het andere blijkt uit de *Rek.*

jaren lang, in ambtelooze en geleerde rust, zich met dezelfde studiën bezig houdende, die, in zijn' jongelingstijd reeds, voedsel aan zijn' geest verschaft hadden. Desniettemin bleef hij regtens nog steeds aan de Geldersche Akademie verbonden. Zij immers erkende hem als een' harer *buitengewone Hoogleeraren*, toen zij, ten jare 1678, op zijn verzoek, hem het Doctoraat der Regten opdroeg. (1) Maar wat er van dien band nog overbleef werd, drie jaren later, geheel losgemaakt, als hij onder de Professoren van het *Devontersche Athenaeum* eene welverdiende plaats innam. Zoo ontging hij dan het noodlot van al te vele voortreffelijke Geleerden, welke, in die dagen zoo wel, als bij onze geheugenis, door de groote staatsberoeringen voor het geheele leven aan hunn' nuttigen werkkring ontrokken werden! (2)

XXXIX. De tweede van het bovengenoemde drietal *buitengewone Hoogleeraren* was ALARDUS of ALHARDT DE

---

(1) Ter bevestiging van het hier gezegde, dat met hetgene men doorgaans verhaald vindt niet geheel overeenkomt, diene het volgende bericht, met de hand geschreven van Prof. van Zijll: » D. 2 Julii 1678 » Guilielmus Coetier, in hac Academia Professor extraordinarius, » post habitam diss. de usufructu, in praesentia Professorum, promotus est J. U. D. Promotor fuit Theod. Triglandius." (Prom.)

(2) D. 14 April 1681 te *Deventer* beroepen zijnde, en, twaalf jaren lang, zich daar een' waardig' opvolger van den voortreffelijken Gisb. Cuper betoond hebbende, vertrok hij naar *Fransker*, dat, d. 6 Mei 1693, hem den kathedr der *Historiën* en *Welsprekendheid* aangeboden had. Aan de *Vriesche Hoogeschool* bleef hij nog ruim dertig jaren, in het bezit van aller hoogachting, werkzaam, totdat hij, d. 16 Decemb. 1723, bijna zeven en zeventig jaren oud, den tolaan de natuur betaalde. Zijne verdiensten werden gehuldigd door Joh. Regius en den boven reeds genoemden Hemsterhuis, uit wier berichten het voornaamste wedergegeven is door de *Boeks.* t. a. pl.; door Vriem. p. 702 sqq.; en door Paqu. III. 266 - 269. De eerste en derde vermelden mede Coetiers schriften. Nog vergelijkte men over hem Jöcher, Saxe, V. 613; Bosscha, bl. 101; Her. p. 191, die ook Camper aanhaalt.

RAEDT; die, den 13 Mei *zestien honderd een en zeventig*, met denzelfden rang, als Coetier voor de *Historien* bekleedde, ten dienste der *Godgeleerdheid* aangesteld werd, en, in den eerstvolgenden herfst, zijn' post aanvaardde. (1) *Amsterdammer* van geboorte, had hij denkelijk te Leiden gestudeerd; daar althans, ten jare 1685, den doctoralen graad in het vak, dat hem nu te onderwijzen stond, bekomen. (2) Ook van de Faculteit der Wijsbegeerte had hij zulk eene onderscheiding erlangd. — Gelijkzeitig met zijne verheffing op den kathedr, gaf hij een werk aan het licht, dat opgang schijnt gemaakt te hebben, *over den aard der Hebreuwsche punten*; welker oudheid hij, door wiskundig betoog, poogde te staven. Moge hij daarbij maar niet, gelijk sommige onzer geleerde tijdgenooten, vergeten hebben, dat geene scherpzinnige bespiegelingen over den aard der spraak de aanhoudende nasporing verdringen moeten of op den achtergrond stellen van de *historie* en het *gebruik* der talen; die toch in geene wijsgeerige scholen, maar in het volksleven gevormd en ontwikkeld werden! Hoe het zij; gelijk hij daar tegen Cappellus in het strijdperk trad, zoo zocht hij, in een ander geschrift, *tegen Maresius de waarheid*, of wat hij dus noemde, te verdedigen. Nog is er een derde stuk van zijne hand verschenen, *over de vijfde monarchij*, waarvan ik weinig meer weet, dan dat het bestaat. (3) —

---

(1) Naar deze opgave, uit oorspronkelijke stukken geput, verbeter men het bericht van de Gorter.

(2) Zie de meer aangehaalde lijst bij Kist en Royaards, IX. 495.

(3) Het eerste der genoemde schriften heette: *Commentarius de punctuationis Hebr. naturâ*; L. B. 1671 et 1683, 8; — het andere *Apologia veritatis adv. S. Maresium*; Amst. 1678. 4. Hiervan spreekt met een woord Jöcher, wat breeder Paqu. XVIII. 192. 193; wier borigten omtrent den schrijver veel te wenschen en te vragen overlaten.

De komst der Franschen was voor hem ook het sein om te vertrekken; waarhenen, is onbekend. Als *Geleerde*, heeft hij voorzeker naam gehad. Of zijn leven, zoo als verhaald wordt, minder lofwaardig ware, durven wij, bij gebrek van stellige en bepaalde berigten, niet met zekerheid beslissen.

XL. Onder degenen, die der Geldersche Akademie, gedurende de bangste en moeilijkste jaren van haar bestaan, langdurige diensten gedaan hebben, noemden wij reeds te voren CORNELIS VAN ZIJLL, wiens nadere verbindtenis aan haar slechts weinige weken vroeger dagteekende, dan de aanvang harer zwaarste rampen. De plaats zijner geboorte was *Oudewater*; die zijner studiën hoogst waarschijnlijk *Utrecht*. Want daar werd hij, d. 9 Julij 1658, openlijk tot Doctor der *Geneeskunde* bevorderd. (1) Ter uitoefening dier heilzame kunst, zettede hij zich reeds vroeg, als Arts, te *Harderwijk* neder; met welks inwoners hij, geheel den overigen tijd zijns levens, lief en leed ge-

---

Jöcher was zelfs van zijn verblijf te Harderwijk onkundig. Mij is ook te stede gekomen *catalog. bibl. Parav.* p. 30. Het derde werk vind ik alleen vermeld door Hs. A, waar het een stukje in 12mo genoemd wordt. Deszelfs schrijver plaatst de Raedts levensgedrag in een ongunstig licht, zonder evenwel bijzonderheden op te geven.

Verschillende oordeelvellingen over hem of zijne werken treft men aan bij W. te Water, *2de eeuwget. der Ned. Geloofsbel.* (Middelb. 1762) bl. 277; bij de Moor, *in Comm. perp. in Marckii Comp.* III. 30; eindelijk bij M. Vitringa *ad C. Vitringae Aphor. Cap. XX.* p. 412.

(1) In *Prom. Utr.* op dien dag wordt hij *Veteraquensis* genoemd, en gezegd door Regius gepromoveerd te zijn. De stoffe der *dissertatiën* vindt men, in dien tijd, daar niet, gelijk in het Harderwijker *Promotie-boek*, opgegeven. Ook had toen te *Utrecht* geenszins eene geregelde, jaarlijksche *recensie* der Akademieburgers plaats. Zie Her. p. 192. Overzulks kan ik niet zoo zeker zeggen, dat van Zijll aldaar gestudeerd heeft, als uit het *Hard. Recensie-boek* blijkt, wat aanstonds hierna in den tekst berigt wordt.

deeld heeft. In de gezegde betrekking trouwens, werd hij, van het voorjaar af van 1663 tot aan 1671 toe, naar het toenmalige gebruik, jaarlijks onder de burgers der Akademie gerekend of *gerecenseerd*. Een voorregt, waarop hij te regtmatiger aanspraak had om hetgeen hij destijds alreede, ter bevordering van derzelve belangen, op zich nam. Want toen, in 1669, Cochius gestorven was, en Hoboken zijn' post nog niet aanvaard had, vervulde van Zijll, op bijzondere magtiging der Curatoren, wanneer zulks vereischt werd, bij den Senaat de taak van *Promotor* zijner aanstaande kunstgenooten. Hoe welgevallig dit aan den Senaat was, en hoe hoog hij de bekwaamheden schatte van den geleerden Arts, blijkt uit deszelfs handelingen van d. 29 November diens jaars. » *De Academische Raedt,*'' leest men daar, » *in consideratie genomen hebbende de verscheiden diensten, aan de Academie in het promovieren van Doctoren in Medicinâ door Dr. van Zijll gedaan; consenteert hem het recht van collegien in die faculteit te mogen houden, op approbatie van de Heeren Curatoren. Sullende hem oock op zijn versoeck, als hij oordelen sal sulcks tot zijn avancement verder te strecken, brieven van voorschrijvens verleent worden.*'' (1)

Schoon het nu waarschijnlijk is, dat van Zijll, siats dien tijd, niet slechts met de uitoefening, maar ook met het onderwijzen der Esculapische kunst zich bezig hield; ontving hij toch, eerst op den zevenden Lentemaand *zestien honderd twee en zeventig*, de aanstelling tot *buitengewoon*' Hoogleeraar der *Geneeskunde*. En hetgeen wij zoo even vernomen hebben laat weinig twijfel over, of dit geschied-

---

(1) Sen. II. 44; waarmede ook het vermeldde op d. 21 Novemb. 1669 vergeleken moet worden.

de weder naar den wensch en op de voordragt van den Senaat. In den zomer althans van het genoemde jaar, verzocht dezelve, dat hij, in plaats van den toen vertrokken' He boken, tot *gewoon'* Professor bevorderd mogte worden. Een verzoek, waarop de Verzorgers, onvoltallig als zij, bij de toenmalige verwarring van zaken, waren, niet aanstonds besloten; terwijl zij hem evenwel op nieuw tot *Promotor* der Geneeskunde benoemden. Maar, drie jaren later, d. 9 Augustus 1675, viel hem, door de benoeming tot het *gewone* Hoogleeraarambt met zitting in den akademischen Raad, de eere te beurt, aan zijne diensten verschuldigd. (1) Daar hij intusschen de werkzaamheden van dien post reeds vroeger voor zijne rekening genomen had, mogen wij zeggen, dat, zestien jaren lang, het onderwijs der toekomstige Artsen, die in Gelderland studeerden, zoo niet uitsluitend, althans voornamelijk op zijne schouders rustte. Waarbij nog, in de moeilijke jaren van 1678, 1681 en 1682, de opdragt kwam van het Rectoraat; tot welks vruchtbare waarneming hij des te geschikter was, daar het vertrouwen, door zijne ambtsbroeders op zijne wijsheid en overredings-kraacht gesteld, de toegenegenheid evenaarde, die zij hem vroeger en later betoonden. (2) — Intusschen schijnt de gelijktijdige behartiging van de belangen, zoo der lijdende menschheid, als der kwijnende Akademie hem geenerlei vrije uren tot het schrijven van geleerde boeken overgelaten te hebben. Maar bij het beeld zijner even stille en zedige, als nuttige en weldadige werkzaamheid, dat ons de overgeblevene gedenkstukken aanbie-

---

(1) De toedragt der zaken is hier voorgesteld volgens *Sen. II. 91 en 93 b*; vergeleken met een bijzonder geschrift van d. 28 Augustus 1672, genoemd: *Poincten van versook* enz. (*Arch. Arnh.*)

(2) Eene proeve van dat vertrouwen zal het straks volgende berigt, omtrent den Hoogl. van der Does, ons doen kennen.

den, herinneren wij ons onwillekeurig *Homerus* uitspraak, dat *een Arts tegen vele anderen opweegt in waarde*. Nooit zullen zijne, hem zoo hoog schattende ambtgenooten dit, met weemoediger gevoel, beseft hebben, dan toen zij, den zestienden Wijnmaand *zestien honderd acht en tachtig*, hem, nog geene zestig jaren oud, zagen sterven, en, negen dagen daarna, zijn lijk naar het graf vergezelden. (1)

XLI. De dood van een' *Hoogleeraar*, die, staande op de hoogte van zijn' tijd, zonder door diens geest zich te laten beheerschen, het licht der wetenschap zuiver in zijn' bezem opgevangen heeft, die het daarin door voortgezette studie steeds helderder zoekt te maken; en die daarbij de gelukkige gave van den Schepper ontvangen en door oefening heeft aangekweekt, om de stralen van dat licht ook in de borst der leergierige jongelingschap te doen schijnen; — de dood, zeg ik, van zulk een' *Hoogleeraar* is niet slechts voor de Instelling, die hij dient, maar ook voor het Vaderland, waaraan hij zijne talenten gewijd heeft, te allen tijde eene wezenlijke ramp. Zoo dachten er althans onze vaders over! Maar niet ligt kon aan eenige Akademie het sterven van een' *Professor* zwaarder' slag toebrengen, dan dat van *Trigland*, ten jare *zestien honderd negen en seventig*, aan de Geldersche School. Veel vroeger reeds had haar *Schöne's* verscheiden van het ééne oog der Regtsgeleerdheid beroofd; en daar zag zij nu het andere gesloten! Daar lag nu het onderwijs dier wetenschap geheel te gronde; en kon dit niet ten spoedigste

---

(1) Behalve eene weduwe en dochter, liet hij een' zoon na, *Henricus van Zijll*, te Harderwijk geboren, en aldaar tot *Med. Doct.* bevorderd, d. 28 Decomb. 1700. (*Prom. enz.*)

worden opgebeurd; het geheele verloop der overgeblevene kweekelingen stond voor de deur. En hoe moeilijk moest het haar toch, in die benarde omstandigheden, vallen een' Man van eenigen naam en van eenige ervarenis in het onderwijzen niet slechts te beroepen, maar ook te verkrijgen! Daarom moeten wij den welberaden' ijver prijzen van den Senaat, die, reeds op den vijf en twintigsten October, den eigen' dag van *Triglands* overlijden, het dringende verzoek aan de Curatoren rigtte om, in zijne plaats, zoo spoedig mogelijk, **JOHANNES VAN DER DOES** te benoemen. Dien *Delftenaar* toch kende men van eene gunstige zijde; daar hij, voor ruim elf jaren, van dezelfde Vergadering, die hem nu tot haar medelid wenschte, na openlijke verdediging van zijn proefschrift, het Doctoraat der Wijsbegeerte bekomen had. (1) Daarbij had hij, bijna tien jaren lang, als *Lector der Regten* in het Hollandsche *Athene*, zich dus gekwet, dat omtrent zijne geleerdheid en uitnemende verdiensten, de meest vereerende berigten ontvangen werden. (2) Ook hoopte men te eer hem te zullen verkrijgen, daar hij nu juist, waarom weet ik niet, van zijne tegenwoordige betrekking zich ontslagen had. (3) Op het gedane aanzoek volgde, den achtsten November reeds, het antwoord der Verzorgers, dat zij bereid waren hem te benoe-

---

(1) Dit had plaats d. 17 April 1668, *post disp. publice habitam, (defensam) quod continelantur positiones, de omnibus Philosophiae partibus desumptas. (Prom.)*

(2) Volgens *Soermans, ac. reg.* bl. 96 en *Siegenbeek*, II. T. en B. bl. 272, was hij, d. 13 Decemb. 1669, tot *Lector* in de *Regten* te *Leiden* benoemd. — De Geldersche Curatoren stelden hem aan, » *certiores facti de ejus eruditione et insignibus meritis.*” *Sen.* II. 116. Uit dezelfde bron is alles geput, wat wij omtrent de benoeming van v. d. *Does* verder mededeelden.

(3) Dit blijkt wel niet uit de *Harderwijker* stukken, maar uit het berigt van den genoemden *Soermans*.

men, indien slechts de Senaat verzekeren kon, dat dit niet vruchteloos wezen zoude. Naauwelijks heeft de laatste dit vernomen, of in aller ijf ziet zich Prof. van Zijll naar Leiden afgevaardigd, om hem te polsen en zich met hem te verstaan. Des eersten terugkomst met voldoende en geruststellende berigten wordt, den achtsten December, gevolgd door de werkelijke aanstelling van van der Does tot *gewonen* (weldra tot *eersten*) Hoogleeraar der *Regten*. Tweede reize van van Zijll naar Leiden, om, als tolk van het verlangen der beide Vergaderingen, op de spoedige, zeer spoedige overkomst van den beroepene aan te dringen. En nu waren er slechts tien dagen na de benoeming verlopen, toen hij in den Senaat zitting nam, en zijne bediening aanvaardde. Even schielijk volgde hierop almede, in het eerstkomende voorjaar, zijne aanstelling tot het Rectoraat. — Na dit alles vraagt Gij, Lezer! in hoe verre aan de groote verwachting, omtrent van der Does opgevat, de uitkomst beantwoordde? In zijn' persoon voorzeker en talenten had men zich niet vergist. Want, naar een oud berigt, *was hij zeer bekwaam, zoo wel op den stoel als daaraf, om de jeugd het begeerde te leeren.* (1) Maar des te meer beklagde men zich over de kortstondigheid van zijn' dienst. Want nog geene twee jaren hadden daarvan de Studenten genot gehad, toen hem de Regering van Gouda den post van *Raad en Pensionaris* aanbood. En hij wilde liever, met dien zedigen titel, de eerste Raadsman van eene der stemmende, Hollandsche Steden worden, dan met de Geldersche School hare, nog altijd onzekere uitzigten

---

(1) De zin dezer getuigenis van Hs. A. is, dat hij zich even bekwaam beloofde tot het onderwijzen van Studenten, het zij hij openlijk van den kathedr, het zij, in meer gemeenzaam onderhoud of bijzondere lessen, tot hen sprak.

blijven deelen. Zoo zag men dan, den zeeden Wijnmaand *zestien honderd een en tachtig*, hem derwaarts vertrekken, en daardoor de Curatoren met de moeilijke zorg belast om zijnen, al te spoedig verlaten' leerstoel van een' ander te doen bezetten. (1)

XLII. Buitengewoon snel zagen wij Triglands plaats door de aanstelling en de komst van van der Does vervuld. Men wijte het niet aan de Voorstanders der Akademie, dat des laatsten gemis minder schielijk vergoed werd. Al aanstonds toch beriepen zij den reeds genoemden behuwdzoon van Christenius, Johan v. d. Broeck, die naderhand, bijna vijftig jaren, Professor te Amsterdam geweest is; maar toen, zonder nog eene eigenlijke bediening te bekleeden, ten verzoeke der Regering van die Stad, voor den ouden Hoogleeraar Abraham Faber, openlijke regtsgeleerde lessen hield. Dan deze poging der Gelderschen mislukte, daar Amsterdam, door het toezeggen van eene vaste wedde en der opvolging van Faber, hem voor goed aan zich verbond. (2)

Zoo hunne hope op het verkrijgen van een' landgenoot teleurgesteld ziende, en toch, in de toenmalige omstandigheden, niet gaarne iemand willende benoemen, die nog

(1) Volgens Soermans, overleed hij d. 3 April 1704; na, in de genoemde betrekking, voor Gouda onderscheidene regerings-posten bekleed te hebben.

(2) Dezen van den Broeck hebben wij, bl. 162 in de noot, genoemd. Over het hier verhaalde zie men de lofrede, op hem gehouden door Prof. C. H. Vonk, en uit dezelve het volledige uittreksel in de *Boeks.* 1739. 1. 599 volgg. Vergelijk aangaande hem v. Lennep, p. 135 en Chalmot, IV. 302. Bij het nagaan van alle omstandigheden, komt het mij vrij zeker voor, dat van den Broecks vruchteloze beroeping te Harderwijk, door Vonk en anderen vermeld, niet wel vroeger of later, dan het aangeduide tijdstip, kan plaats gehad hebben.

geheel gaen openlijk onderwijs gegeven had, sloegen de Curatoren weder op een' Duitscher het oog, en beriepen, den tweeden October *zestien honderd twee en tachtig*, tot eersten Hoogleeraar der *Regten* JODOCUS VAN GESSELER. (1) Hij was uit een oud geslacht afkomstig, dat, sedert langen tijd, in het Graafschap Bentheim de voornaamste eereposten bekleed had. Zijn vader Joannes van Gessler dreef te Nijenhuis koophandel, doch had tevens het ambt van Lands Ontvanger in het gebied van Ulsen. Zijne zuster Gertrude v. G. was de moeder der Hoogleeraren Jo. Ort w. Westenberg en Ern. Wilh. Westenberg, van welke wij later berigt zullen moeten geven. Den eerste dier broederen mogt Jodocus van Gessler, zoo te *Steinfurt* als te Harderwijk, onder zijne beroemdste en dankbaarste leerlingen tellen; want steeds erkende dezelve zeer veel aan zijn' genoemden oom verschuldigd te wezen. (2) De Geldersche Curatoren nu spaarden geenen aandrang en geene kosten om des laatsten overkomst van het Steinfurtsche Athenaeum of Gymnasium, waar hij insgelijks het Professoraat bekleedde, te bespoedigen en gemakkelijk te maken. (3) *Hij kwam*, zegt, in

---

(1) Somwijlen schreef hij zich ook Joest v. G.

(2) Omtrent het aangevoerde vergelijkte men Vriemoet, p. 777. 778; als mede de lijkrede van Prof. Rucker op J. O. Westenberg, en uit dezelve *Boeks.* 1738. 2. bl. 11 en 14. — Over de oudheid van 's Hoogleeraars geslacht kan nog het volgende worden medegedeeld. In 1763, gaf Prof. J. D. van Lennep een *programma fun.* in het licht ter eere van R. Busch de Marees, Burgemeester en Curator te Groningen, die gehuwd was met Anna van Gessler, dochter van Ern. Gul. van Gessler, buiten twijfel een' bloedverwant van den Hoogleeraar, over wien wij spreken. Daar nu noemt hij den eerste: » *Senatorem gravissimum, cujus majores jam inde centum et quinquaginta amplius annos splendidissimis in Comitatu Bentheimino honoribus clari fuerunt.* »

(3) Om te spoediger te kunnen overkomen, moest hij eenige zijner

zijn' eenvoudigen en naïven stijl, een oud schrijver, *met een' vollen zegen van geleerdheid*; en het is zeker aan den vroegtijdigen dood te wijten, dat de wereld niet rijkelijker in derzelve vruchten gedeeld heeft. Het bleek ons, (1) dat hij de eerste was der Harderwijker Hoogleraren in de *Regten*, onder wiens voorzitting verhandelingen, tot zijne wetenschap betrekkelijk, openlijk verdedigd en op Akademie-kosten gedrukt werden. In den loop zijner, bijna zesjarige bediening, werd hem vier malen, in 1683, 1684, 1687 en 1688, het bestuur der Hoogeschool opgedragen. Dan weinige maanden had hij nog slechts dat laatste Rectoraat waargenomen, toen hem alreede een spoedige dood, op den vijfden Herfstmaand *zestien honderd acht en tachtig*, daarvan en van geheel zijne aardsche taak afloste. Tien dagen later, hoorde men zijne uitvaart door eene plegtige rede vereeren van den Hoogleenaar J o h. M e i e r, die aller droefheid vermeldde, dat hun de hooggeachte van G e s s e l e r, *in zijne eerste kracht en leven*, ontogen was. (2) Schoon Bentheimer van afkomst, verbond hem aan Nederland, niet slechts zijn ambt, maar ook zijn huwelijk met Maria Krull, die de dochter was van den Zwolschen Burgemeester Jan Krull, en haren echtgenoot overleefde.

---

goederen te Steinfurt verkoopen; en de schade, hierdoor veroorzaakt, werd hem door eene buitengewone toelage vergoed. (*Arch. Arnh.*)

(1) Uit een' eigenhandigen brief van v. G e s s e l e r, geschreven d. 7 Maart 1687.

(2) Twee gezegden in den tekst, omtrent des Hoogl. geleerdheid en vroegen dood, zijn uit Hs. A ontleend. — Twee zijner zonen, te Harderwijk geboren, zijn er in de *Regten* gepromoveerd; Hermannus v. G., *honoris causâ*, d. 6 April 1708; Jodocus v. G. d. 28 Mei 1710. De laatste had aldaar sedert 1706 gestudeerd. Een zijner bloedverwanten, Gerardus v. G. van Nijenhuis afkomstig, was reeds vroeger, d. 25 Junij 1695, aan dezelfde Akad. openlijk tot denzelfden graad bevorderd door zijn' neef J. O. Westenberg. (*Prom. Rec. Rek.*)

Nu moet nog van vier Hoogleeraren berigt gegeven worden, wier aanstelling op het donkere tafereel, dat het einde van dit tijdvak aanbiedt, eenig licht werpt; terwijl evenwel hun dienst, voor een aanmerkelijk deel, aan het volgende behoorde. Waarom wij, bij deszelfs beschrijving, andermaal hunner zullen moeten gedenken.

XLIII. Onder hen was de eerste JOHANNES MEIER, die, meer dan veertig jaren, langer dus dan de zeven laatstgenoemde Professoren te gader, aan de Geldersche Akademie verbonden bleef, en bij haar, zoo wel als bij de Kerk en de geleerde wereld, zich zeer verdienstelijk maakte. In geringe omstandigheden, zag hem het jaar *sestien honderd een en vijfzig* of het eerstvolgende te Blomberg geboren worden, eene kleine stad in het Graafschap van de Lippe. (1) Als winterkoorn op het veld, moesten niet zelden zijne kinderjaren lijden, daar de brandende leergierigheid van den schranderen knaap gedurig in hevigen strijd kwam met het kuipers-ambacht, dat zijnen vader Carsting Meier het sobere brood gaf; en waardoor deze wilde en gestrengelijk eischte, dat ook de zoon het zijne winnen zoude. Ik mag Uwe kieschheid niet beleedigen, Lezer! door U de vlagen van hevige drift en gramschap te schetsen, waaraan de laatste ten doel stond, als de vader boeken, in plaats van hamer of schaaf, in zijne handen

---

(1) De andere nauwkeurige Rotermund, *Brem.* II. LXXVII, meende dat Meier te *Bremen* geboren was. Maar onze opgave rust, niet slechts op het gezag van Jöcher; maar ook van Chr. Fr. Wachter, S. 73 ff. en vooral van Prof. B. S. Cremer, uit wiens lijkrede over Meier een hoogst belangrijk uittreksel, door hem zelve medege-deeld, voorkomt in het *Museum Bremense*, (*Brem.* 1728) Vol. I. P. 1. p. 296 sqq. Deze is de hoofdbron, waaruit wij het berigt omtrent 's Hoogleeraars vroegere lotgevallen geput hebben. Zeer lezenswaardig is ook over hem Kok, XXIV. 18 volg.

vond! — Kortom, een medelijdende Burgemeester trok zich zijns aan, en bezorgde hem huisvesting en onderrigt; totdat hij, t. j. 1668, genoeg gevormd was om met vrucht, eerst het lagere, naderhand het hoogere onderrigt aan het Gymnasium van Hamm te genieten. Jammer, dat zijne dringende bede om zich daarhenen te mogen begeven bij zijne onverbiddelijke ouders geen gehoor vond, en hij dus zijn' leerlust niet voldoen konde, zonder aan hun gezag zich te onttrekken; gelijk ook naderhand, in soortgelijke omstandigheden, de beroemde Ruhnkenius deed. (1) Eene handelwijze, voor Meier door Gods vaderlijke Voorzienigheid ten goede bestuurd, en zoo ooit, in zijn geval eenigzins verschoonbaar, dan welker onberadene navolging menig' jongeling in het diepste verderf gestort heeft! — Maar vermelden wij met een vlugtig woord, hoe zijn levensrad zich wentelde, totdat het hem aan de boorden der Zuyderzee rust verleende. Te Hamm overgrootte vorderingen gemaakt, vooral onder den Wijsgeer Abraham Gulich en den Godgeleerde Adrianus Pauli; het vermelden van wiens naam ons de vraag bespaart, wie den jongeling het eerst die liefde voor het *Coccejaansche* stelsel ingeboezemd hebbe, welke hem nooit geheel verliet. Deze, in 1673, Candidaat tot den h. dienst, een jaar later, na kort verblijf te Rinteln, naar *Groningen* gelokt door den grooten naam van Jac. Alting, dien beroemden Godgeleerde en kenner der Oostersche talen. Deszelfs vriendschap, huiselijke omgang en krachtige voorspraak weldra door Meier verworven; mitsgaders gelegenheid gekregen en gebruikt

---

(1) Zie Wijttenb. *vita* Ruhnken. (ed. Bergmann.) p. 81 et 364. Op de laatste plaats deelt de uitgever Wijttenbachs brief mede, gericht aan den wijzen Mein. Tydeman, wien des schrijvers gezegden, ter verdediging van Ruhnkenius' gedrag, billijk misnoegen of althans bekommring gebaard hadden.

om, met grooten toeloop der Studenten, openlijke lessen voor hen te houden. (1) Nog niet verzadigde dorst naar meerdere wetenschap drijft hem om, drie jaren later, ook de *Leidsche* gehoorzalen te bezoeken zoo van den jongeren F. Spanheim, als van Christ. Wättichius en Steph. le Moyné. Zijne geleerdheid, vooral in de talen van het Oosten, maakt hem ook aan de Hollandsche Akademie zoo gunstig bekend, dat zijne lessen over de Hebrœuwsche, Syrische en Chaldeeuwſche Letterkunde, een' geruimen tijd, bij de Studenten zeer gezocht zijn. (2) Ja! dat meer is; als eindelijk dierzelfer verflaauwde ijver hem voor zijn levensonderhoud bezorgd maakt, en naar elders het oog doet wenden; zeggen aan hem de Curatoren: » *Dee* » *op onse kosten eene reize naar Aleppo in Syrie; blijf* » *daar lang genoeg om met de gewoonten, zeden en Letter-* » *kunde der Oostersche volheren U nader bekend te ma-* » *ken; opdat Gij, na Uwe terugkomst, Kerk en Vaderland* » *met Uwe, aldaar verkregene kundigheden te beter dienen* » *kunt.*'' — Maar, toen hij gereed stond om die vereerende uitnoodiging op te volgen, riep hem eene onverwachte

---

(1) Vollediger kennis omtrent dit alles kan men putten uit Jac. Alttingii *Opp. omn.* T. V. ep. 84. 85. 90. 94. 96. 109. 112. 121. 129. Uit deze brieven ziet men in het algemeen, hoe hoog Altting den jeugdigen Westphaling schattede; hoe gemeenzaam hij met hem was; en met hoe vele warmte hij hem aanbeval. In het bijzonder blijkt daaruit ook, dat hij, in 1678, te *Keulen* in aanmerking kwam; dat hij, het volgende jaar, zeker vóór het, in den tekst vermelde aanbod der Leidsche Curatoren, zich gereed maakte om naar Engeland te vertrekken enz. Kortom de Godgeleerde, die, vroeg of laat, eene opzettelijke levensbeschrijving van Meier geven wil, welke hij zoo zeer verdient, zal mij veelligt dank weten, dat ik ook deze bron hem aangewezen heb.

(2) Veel, hiertoe betrekkelijk, kan men lezen in de gemelde brieven van Altting. — Onder zijne leerlingen te *Leiden* was ook de, naderhand zoo bekende Rotterdamsche Kerkleeraar *Abrah. Hellenbroek*. Zie diens levensschets, *Boeks.* 1732. 1. 239.

aanstelling naar het oord zijner geboorte terug. Tot opvolger van zijn' naar Franeker vertrokken' Leermeeſter Guſſich, werd hij in den *Hamm* beroepen, voor de Godgeleerdheid als buitengewoon, en daarbij voor de Hebreuſche taal, Wijsbegeerte en Welsprekendheid als gewoon Hoogſchoolleeraar. In die veelzijdige en moeilijke betrekking bleef hij vijf jaren werkzaam. Maar, opdat niemand door vroegtijdigen roem zich tegen latere miſkenning gewaarborgd achte; Meier troffen zoo vele onaangenaamheden en hem werd zoo veel verdriet veroorzaakt, vooral door de wijd verspreide verdenking van kerkelijke onregtzinnigheid, dat hij meermalen gewenſcht zal hebben liever in het hart van *Syrie* zich te bevinden, dan in *Westphalen*! (1)

Hoe zeer hij nu ook door de ſtem der verſtandigen, en allengs zelfs door die des volks zich geregtvaardigd zag; niet onaangenaam kan hem toch het jaar *ſestien honderd vier en tachtig* geweest zijn; toen hem *Gelderland* tot gewoon' Hoogſchoolleeraar der *Godgeleerdheid* en *Ooſtersche* talen beriep. (2) Denkelyk had *Spanheim* hem, als opvolger van den, naar *Deventer* vertrokkenen *Sam. van Diest*, aanbevolen. Onzen Meier viel althans de niet gewone eere ten deel, dat de eerſtgenoemde Hoogſchoolleeraar, door *Curatoren* en *Senaat* uitgenoodigd, zich van *Leiden* naar *Har-*

---

(1) Hiervan zwijgt *Cremer*; maar *Wachter* heeft dienaangaande ſeer opmerkelijke berigten, die het mij ſmart, wegens plaatsgebrek, niet te kunnen wedergeven. Bijzonder betichtte men hem, dat hij de leer der Hervormde Kerk omtrent de Goddelijke *voorspordeening* niet zuiver voordroeg. Gelukkig vond hij een' magtigen *Schuttheer* in den *Keurvorst Friedrich Wilhelm*!

(2) Vroeger droeg een der Godgeleerde Hoogl. doorgaans den bijkomenden titel: *Linguae sanctae Prof.* Maar Meier werd het eerſt, zoo verre ik heb kunnen nagaan, genoemd, noemde althans zich ſelven uitdrukkelyk, in het *Promotie-boek* van 1685: *Hebraicae et affinium lingg. Orient. Prof.* Wijst ons dit niet een' voortgang van letterkundige verlichting aan?

derwijk begaf, om zijn' voormaligen kweekeling plegtig tot Doctor der Godgeleerdheid te bevorderen. Daarop aanvaardde deze, met onderscheidene blijken van hoogachting in zijne nieuwe standplaats ontvangen, zijne bediening door het houden eener redevoering *over des Godgeleerden velerlei wetenschap*. (1) Den tweeden Wijnmaand in den Senaat zitting genomen hebbende, bekleedde hij, reeds in zijne eerste ambtajaren, (want van deze alleen spreken wij hier) dikwijls en herhaaldelijk het voorzitterschap dier vergadering. Immers, van 1685 tot 1687 en wederom van 1689 tot 1693, vond hij zich door het Rectoraat der Akademie, moet ik zeggen: vereerd of gedrukt? Want hoe veel worstelde hij met haar door! In de gezegde betrekking, hoorde men hem, in 1691, uit haren naam eene plegtige rede uitspreken, ter eere en ter verwelkoming van Koning Willem, (2) die wel van geene zijde hartelijker hulde zal ontvangen hebben, dan van eene School, welke aan hem alles verschuldigd was, en alles van hem verwachtte. — Zeer eervol was dat jaar voor Meier; wien zijne landgenooten, als wilden zij het, hem vroeger aangedane onregt weder goedmaken, het aanzienlijke ambt opdroegen van *algemeen' Superintendent* in het Graafschap van de Lippe en *eersten Predikant* van Detmold. Intusschen deden de Geldersche Curatoren, en uit hunnen naam bijzonder van Wijnbergen, hun uiterste best om, door het aanbod eener verhoogde wedde en door de meest vereerende toezeggingen, den verdienstelijken Man te bewegen, dat hij toch, in dat tijdsgewricht, de Akademie niet verlaten mogte. (3) Die

---

(1) *Or. de omnigenâ scientiâ Theologi; Hard. 1685. 4. (Hs. A.)*

(2) *Pro Wilhelmi, Magnae Britanniae Regis, in Belgicam Fœd. felicissimo adventu et imperii aeternitate*: Of ook deze redevoering uitgegeven zij, weet ik niet.

(3) Over het hier verhaalde zie men, behalve Cremer en Kok t. a.

pogingen gelukten, en bewaarden voor ons Vaderland een' Geleerde, die hetzelfde lange jaren versierd heeft. Alomt verspreidde zich de mare zijner geleerdheid en der trouwe zorg, die hij voor zijne kweekelingen droeg; zoodat velen, van nabij en van verre, naar zijne gehoorzaal gelokt werden. Bijzonder ook bezocht men die, om, onder geleide van een' zoo geleerden gids, de *Rabbijnsche* Letterkunde te beoefenen. En wie eenmaal zijn leerling geweest was, bleef hem levenslang in gezegende aandenking houden. (1)

XLIV. Zes jaren na Meier, werd GEERAERT of GERIT WIJNEN aangesteld, die, nog zeer lang in het vol-

pl., ook *Curatt.* I. 5. 6. — Welk een' grooten naam hij buiten 's lands had, blijkt ook daaruit, dat W. Teschenmacher ab Elverfeldt, (*Annal. Clivias* caet. p. 495) hem inzonderheid onder die Hoogl. noemt, door welke de Geldersche Akad. vermaard werd.

(1) Menigvuldige getuigenissen zijn voor handen ter bevestiging van het hier vermelde. De geleerde P. Bondam zeide, in zijne *orat. de O. C. Bröffel*, p. 12: » Meierus, *summâ cum laude et non minore eruditione, praeter Theologiam lingg. OO. et Antiquitates Judd. quâ blice profitebatur.* » — Over den verre verspreiden roem zijner geleerdheid zie men *Boeks.* 1736. 1. 97. — Dat ook uit de Provincie *Groningen* hem jongelingen toevertrouwd werden, en dat zij duurzaam aan hem gehecht waren, blijkt uit *hetzelfde werk*, 1751. 1. 77; waar men het leven beschreven vindt van een' zijner discipelen, den geschiedkundigen J. C. Brucherus, Pred. te Appingadam. — Een ander zijner beroemde leerlingen was C. G. Offerhaus, Hoogl. der Godgel. en Oost. talen te Deventer, over wien men voorloopig raadplege *Boeks.* 1759. 1. 78. — Onder de jongelingen, te Hard. aan Meiers zorg toevertrouwd, was ook J. H. Bekker, die naderhand Pred. geweest is te Jelsum in Vriesland, zoon van den vermaarden Doctor Balthasar Bekker. Van dien J. H. Bekker vindt men een zeer merkwaardig bericht, *Boeks.* 1737. 2. 230. Vergel. Chalmot, I. 244, en Kok, *Bijvoegselen*, I. 204.

• Dat bijzonder des Hoogleeraars *Rabbijnsche* geleerdheid velen tot hem lokte, blijkt uit *Boeks.* 1761. 2. 196. Naar Jöchers bericht, was zijne kostbare boekerij vooral rijk in schriften, tot dat vak van Letterkunde betrekkelijk.

gende tijdvak, hem als ambtgenoot op zijde stond, en kort vóór hem zijne akademische, te gelijk met geheel zijne aardsche loopbaan besloot. In het, voor Nederland en voor de Geldersche Hoogeschool zoo gelukkige jaar van *sessien honderd acht en veertig*, werd hij te *Aruhem* uit een geslacht geboren, dat, van vaders en moeders zijde beiden, aanzienlijk was. Het naburige Nijmegen koos hij, tijdens den kortstondigen bloei van deszelfs Kwartierschool, tot de eerste plaats zijner studiën. Tot zijn' meest geliefden Leermester had hij hier Theodorus Cranen of Kranen, te dien tijde bekend als een der ijverigste en bekwaamste voorstanders van Cartesius; over wiens leerstellingen hij naderhand te Leiden met den Hoogleraar Spanheim in netelige twisten geraakte, die hem zelfs eindelijk op het verlies van zijn' philosophischen kathedor te staan kwamen. (1) Op Cranens voorgang dan, beoefende Wijnen, met groote naarstigheit, deszelfs geliefkoosd stelsel, waarvan hij al de deelen, zoo tot de bespiegelende, als natuurlijke Wijsbegeerte behoorende, zich geheel eigen maakte. En hij erfde van dien Leermester nog veel onverdeelder genegenheit voor Cartesius leer, dan zijn ambtgenoot Meier voor Coccejus denkwijze uit de school van Pauli medegebragt had. Toen nu Cranen naar de Hollandsche Akademie vertrokken was, werd hij derwaarts weldra door zijn' getrouwen kweekeling gevolgd; die zich thans ook onder de ijverige leerlingen van den Regtsleeraar Rusius rangschikte. Waar en in welke betrekking Wijnen naderhand verkeerd hebbe, vinden wij niet vermeld; maar wel, dat hij, zoo binnen als buiten 'slands, zich een' verkeerenden naam van schrandtheit en kunde verwierf. Gelijk

---

(1) Over dezen Geleerde zal onder, bij de vermelding der Nijmeegsche Hoogleraren, nader gesproken worden.

dan ook allen, die in later' tijd berigten van hem gegeven hebben, zijne uitnemende geleerdheid verhieven. Niet vreemd derhalve, dat hij te *Duisburg* grootelijks in aanmerking kwam voor het Professoraat der *Wiskunde*, en aldaar scheen beroepen te zullen worden. In *Gelderland* intusschen was men, bijna van het oogenblik af dat van *Thiel* stierf, vruchteloos werkzaam geweest om voor hem een' bekwamen opvolger te vinden. Veelligt werden nu de Curatoren, door de pogingen, die de Duisburgers aanwendden om *Wijnen* aan zich te verbinden, op hem opmerkzaam gemaakt. Althans, den veertienden Wijnmaand *sessien honderd en negentig*, zag men hem te *Harderwijk* tot gewoon' Hoogleeraar der *Wysbegeerte* en *Wiskunde* aangesteld. Waaron hij eerst den vierden Hooimaand van het volgende jaar zijn ambt aanvaardde, is mij niet gebleken; maar vooraf werd hij tot Doctor der Wijsbegeerte bevorderd door Prof. *Johannes de Raey*, daartoe op gelijke uitnoodiging van *Amsterdam* overgekomen, als vroeger de Hoogleeraar *Spanheim* van *Leiden*, tot *Meiers* promotie. (1)

» *Gedurende den ganschen tijd van zijn Harderwijker*
 » *Professoraat, onderhield Wijnen gemeensame kennis*
 » *met de voornaamste vernuften zijner eeuw; onder ande-*
 » *ren met Amsterdams heroemden Burgemeester Johan-*
 » *nes Hudde, die hem meermalen over het aanleggen der*
 » *waterwerken aldaar raadpleegde.* (2) *Zedigheid, vrede-*

---

(1) Het hier verhaalde rust op *Curatt.* I. 5. *Joh. de Raey* of *de Ray* was een der allerberoemdste *Cartesische* Wijsgeeren van dien tijd, vroeger Hoogleeraar te *Leiden*, toen te *Amst.* Zie *Soermans*, bl. 64. 89. 98. 100; *d'Orville* en *v. Lennep*, p. 41. 123 sqq.; *Siegenbeek*, inzonderheid II. T. en B. bl. 132. 270.

(2) Over dien Burgemeester vindt men een belangrijk verslag bij *Scheltema*, I. 502.

• lievendheid en gemeenzaamheid van omgang waren hoofdtrekken van 's Hoogleeraars karakter. Daar hij door Cranen in de diepste geheimen der Cartesische Wijsbegeerte ingewijd was, vleiden velen zich, dat hij eenig werk tot hare opheldering aan het licht zoude geven. Maar hij kon daartoe niet besluiten, en wilde liever zijne toehoorders met de levende stem onderwijzen." (1)

In dezer voege, en bijna met deze zelfde woorden, hooren wij door twee onderscheidene berigten Wijnen's lof verkondigen. Intusschen was, volgens eene andere, niet min geloofwaardige getuigenis, zijne groote geleerdheid niet van eene gelijke bekwaamheid vergezeld om aan de studerende jeugd die kundigheden mede te deelen. (2) Veelligt ook maakte zijn onderwijs minder opgang, omdat hij Descartes nog ijverig voorstond, toen deze reeds door Leibnitz begon verdrongen te worden. Want niet zelden behaagt aan de jeugd het jongste meest.

XLV. Op denzelfden dag met Wijnen, werd ook JOHANNES CONRADUS NUBERUS, die reeds vroeger met de Geldersche Pallas in betrekking gestaan had, als gewoon Hoogleeraar aan haar verbonden. (3) Waarschijnlijk was

---

(1) Deels ontleend uit de *Boeks.* 1722. 1. 745 volg., die haar berigt hoogst waarschijnlijk te danken had aan de lijkrede, door Prof. Rotgers over Wijnen gehouden; deels uit Kok, XXXIII. 194 volg. Vreemd is het, dat beide deze uitvoerige verhalen niets melden van dezelfde vroegere woonplaats of betrekking, voordat hij te Hard. aangesteld werd.

(2) De *Boeks.* en Kok spreken hiervan geheel niet; maar Hs. A zegt het uitdrukkelijk.

(3) Zoo als boven, schreef hij zelf zijn' naam; dien men ook dikwijls korter gespeld vindt: Conradus N. — Uit *Curatt.*, op d. 14 Octob. 1690, blijkt genoegzaam, dat de dag der aanstelling door de Gort. min naauwkeurig opgegeven is.

hij een Duitscher van afkomst. Maar wat wij met zekerheid van hem verhalen kunnen, klimt niet hooger op, dan tot den achtsten Februarij 1672; toen hij zich te *Leiden* benoemd zag, wel niet, zoo als men gemeend heeft, tot gewoon' of buitengewoon' *Professor*, maar tot *Lector* der oude Letterkunde, mitsgaders der Staatsleer en Historiën. Immers hadde hij daar den eerstgenoemden rang bekleed, niet ligt zoude hij dan het *Rectoraat* van het Harderwijker Gymnasium aanvaard hebben. (1) De aanstelling tot dat schoolbestuur ontving hij, na ruim negenjarige werkzaamheid aan de Hollandsche Universiteit, op d. 21sten October *zestien honderd een en tachtig*; toen zijn voorganger Abraham van Berkel naar Delft vertrokken was. » *Daarenboven werd' aan Nuberus, » uit singuliere gratia en faueur, geacordeerd het houden van privata collegia in Litteris; voor soo veel als zulks, zonder praesjudicie en nadeel van de rectorale functie en de School, » kon geschieden.*'' (2) Dit *Rectoraat* bleef hij, omstreeks veertien jaren, tot kort vóór zijn' dood, bekleeden, zonder genot te hebben van de gewone, professorale jaarwedde. (3) Intusschen ontving hij, al spoedig na zijne komst aan het

---

(1) Niet juist noch overeenstemmende zijn de berigten bij Soermans, *ac. reg.* bl. 92 en 101. Wat Siegenbeek, hem navolgende, over Nuberus zegt, II. T. en B. bl. 149, verbeterde men uit des waardigen Hoogleeraars naauwkeuriger opgave op bl. 272; tevens onder het oog houdende, dat hij, niet in 1681, maar eerst negen jaren later, *gewoon Hoogleeraar* te Harderwijk geworden is. — Hs. A. zegt uitdrukkelijk, dat hij, tijdens zijne aanstelling bij het Veluwe Gymnasium, *Lector* te Leiden was.

(2) Woordelijk ontleend uit het bewijs zijner aanstelling. Zie *Acte Gymn. Vel.* p. 77.

(3) Zijns opvolgers *acte van beroep* was gedagteekend d. 8 Januarij 1696. Zie ald. bl. 79. — Uit de *Rokk.* blijkt, dat aan Nuberus, voor het waarnemen van het Professoraat, slechts van tijd tot tijd eene buitengewone toelage goedgegaan werd.

Gymnasium, niet later althans dan in het begin van 1684; den rang van *buitengewoon*' Professor; en daarna, op den voorzegden 14den October 1690, dien van *gewoon*' Hoogleeraar der *Historien* en *Welsprekendheid*, als mede der *Grieksche taal*. (1) — Hij was de eerste der Harderwijker *Literatoren*, van wien men vermeld vindt, dat hij door *Respondenten* korte verhandelingen (*disputen*) openlijk verdedigen liet. Zelf beklom hij, even als Prof. Meier, in 1691, den kathedr om eene redevoering te houden, *tot lof en verwelkoming van Z. K. M. van Groot-Britannië*. (2) Dit breedvoerige stuk, op algemeene kosten uitgegeven, maakt, met zekere aanmerkingen op het bekende werk van *Tursellinus*, het eenige uit, dat van zijne hand in het licht verscheen. Van geene andere schriften althans heb ik tot nu toe iets vernomen. En wij kunnen het tegenwoordige bericht met de opmerking besluiten, dat de vriendschappelijke bijlegging van het hevige geschil, door hem met Prof. Wijn en gevoerd, zijn hart tot eere verstrekte. (3)

XLVI. Na van Gessels overlijden, spaarden de Curatoren geene moeite om al wederom een' der Professoren van *Hamm*, veelligt door zijn' voormaligen ambtgenoot Meier aanbevolen, tot des eersten opvolger te verkrijgen. Het was Carl Johann Wortmann, die daar, haast werd het tien jaren, op den juridischen kathedr gestaan

---

(1) Zijne vakken van onderwijs worden, in onderscheidene oorspronkelijke stukken, verschillend opgegeven. Somwijlen heet hij ook nog *Poëtitices Professor*.

(2) Zoo vindt men die rede aangeduid in de *Rekk*. De eigenlijke titel is: *Panegyricus Wilhelmo III, M. Brit. Regi, patriam revisenti; Hard. 1691, fol.* Hetzelfde Hs. A, hetwelk dit verhaalt, vermeldt nog *Nuberi Revisiones in Tursellinum*, van elders mij niet bekend.

(3) Zie daarover *Curatt. I. 5-9* en *Sen: II. 151 b*.

had, en tevens het Rigterambt te Unna bekleedde. (1) De vruchteloos afloop dier bemoeijingen, hoe smartelijk ook voor den oogenblik, zal naderhand genoegen gebaar hebben. Want hij gaf aanleiding, dat men, al was het voor eene korte wijle, in het bezit geraakte van den Nederlandschen *Cujacius*. De letterkundige lezer vermoedt reeds, dat wij ANTONIUS SCHULTINGH (2) bedoelen, die, den zevenden April *zesien honderd een en negentig*, na het bedanken van Wortmann, tot *gewoon'* Hoogleeraar der *Regten* benoemd werd. Hij was, te Nijmegen, d. 23 Julij *zesien honderd negen en vijfzig* geboren; en, zoo ooit, werd hier het spreekwoord der Romeinen bewaarheid, dat *uit kloeken sulken voortspruiten, die kloek zijn*. Want zijn vader Joannes Schultingh, eerst te Duisburg, later in de zoo even genoemde stad Hoogleeraar der oude Letterkunde, had, in die eeuw zelfs, welke van voortreffelijke Grieksche en Latijnsche taalkenners overvloedige, groote verdienste en niet minder grooten naam. Een roem, die zich nog verder verbreed zou hebben, ware hij niet zoo vroegtijdig voor de kwaadaardige pestziekte bezweken, die het jaar 1666 aan *Nijmegen* noodlottig maakte. (3) En over

---

(1) Over deze beroeping zie men *Curatt.* I. 3 volg.; over den beroepene zelve vooral Wachter, *S.* 64. Wortmann was, sedert 1681, Hoogl. te Hamm. Later vertrok hij, in hooge ambts-betrekking, naar Kleef. Want hij werd *Clev-Märkscher Regierung-Amts-Cammer- und Müns-Rath*. Zulke eeretitelen voorzeker konden hem de eenvoudige Gelderschen niet aanbieden!

(2) Dus schreef hij zelf zijn naam, in zijne Latijnsche werken er somwijlen bijvoegende: *Joannis filius*.

(3) Over den vader Joannes Schultingh, wien wij later onder de Nijmeegsche Hoogleeraren zullen aantreffen, is een belangrijk bericht bij *Saxe*, V. 122; waarmede men vooral vergelijkte *Burm. Syll.* II. 638. IV. 46. 48. 50. Daaruit blijkt onder anderen, welk een geacht leerling hij was van J. F. Gronovius. Verder wordt hij genoemd door in de *Belouw quart. Acad.* bl. 11, en door Roukens, p. 14. Zie mede de

de voortreffelijkheid van den zoon, het onderwerp van dit bericht, is het beter te zwijgen, dan flauwelijk te spreken. — Het gezegde toont, hoe bereids diens prille jeugd zich van de vaderlijke raadgevingen verstoken vond. Maar de weldadige Voorzienigheid vergoedde den jongeling dat verlies, zoo verre het nog vergoed kon worden, door hem aan de Leidsche Universiteit twee uitmuntende Leermeesters en trouwhartige leidlieden te bezorgen, Theod. Rijke en J. F. Böckelmann. Onder den eerste beoefende hij zijn vaderlijk vak; onder den andere de Rechten; en betoonde daarbij zoo onverdrotene vlijt, door den gelukkigsten aanleg en zielsgaven ondersteund, dat men hem al vroeg een' kathedr der *Letteren* even waardig achtte, als een' eeerstoel van *Themis*. Die hoogst loffelijke en veelomvattende studie (want ook de *Wijdsbegeerte* was er geenszins van uitgesloten) werd, ten jare 1683, door eene,

van Vonck, bl. XC, aangehaalden. — Een zijner zonen was Cornelius Schultingh, als Predikant van Amsterdam, aldaar † d. 12 Junij 1725. Zie Soermans, *kerkel. reg.* bl. 58 en 91; Croese G. z. t. a. p. bl. 129 en *vermeerdd.* bl. 8. — De hoofdbron tot de kennis van den grooten Antonius Schultingh is de lijkrede over hem van zijn' Leidschen ambtgenoot J. J. Vitriarius, die op nieuw uitgegeven is met: Schultingii *commentatt. acad., quibus selectissimae Juris materiae pertractantur.* Ed. J. L. Uhlius, *Hal. Magd.* 1770 *sqq.* 4 Tom. Uit die lijkrede is veel belangrijks verhaald, zoo door Vriemoet, p. 716, als door de *Boeks.* 1734. 1. bl. 602-613. Een hoogst lezenswaardig bericht! Deze bronnen raadplegende, kan men hier Jöcher en Saxe, V. 410 en 648, ligt ontberen. Maar wil men den laatste vergelijken, zoo zij men bedacht, dat hij als sterfjaar, ter eerstgenoemde plaats, verkeerdelijk opgeeft 1773. Lees 1734. De berichten bij van Kampen, II. 42. III. 138, zijn beter dan gewoonlijk: want op de laatste plaats spreekt de kundige en naauwkeurige Mr. J. Pan. Veel vindt men ook bij den verdienstelijken Siegenbeek, zoo elders, als inzonderheid II. T. en B. bl. 174 en 409; waar aangehaald wordt: F. Saxe, (zoon van den bekenden Utrechtschen Hoogleraar) *or. de A. Schult., altera genuinoque Batavorum Cujacio; Dav.* 1789.

niet minder vereerende promotie in de Regten besloten. (1) Maar zij maakte geen einde aan zijn akademisch leven; dat, begonnen zoodra hij de kinderschoenen uitgetrokken had, eerst door zijn' dood zou worden afgebroken. Er waren toch, allermeeft gedurende de zeventiende eeuw, niet weinige begaafde jongelingen, die in het Hollandsche *Athene* gestudeerd hebbende, of daar uit *Noord-Duitschland* en van elders aangeland, na het verkrijgen van den eeregraad, zich te *Leiden* bleven onthouden, om door het onderrigten der Studenten, zoo mogelijk, nevens brood en eere, zich uitzigt op een' kathedcr te verwerven. Eene oefenschool, waarin vele Letterhelden dier verloopene dagen gekweekt zijn. Maar de gezegde *Privaat-Dozenten* (zoo als men thans hunne standgenooten in *Duitschland* noemt) waren niet alle van denzelfden rang. Sommigen werden, alleen door innerlijken aandrang of door de stem der behoefte, genoopt om het pas aangeleerde al aanstonds weder te geven. Anderen, en onder hen bekleedde *Schultingh* eene voorname plaats, hielden op hooger gezag, openlijke lessen, en werden meer eigenlijk tot het akademische ligchaam gerekend. (2) Maar zoo verre hij, in bekwaamheden en talenten, boven de meeste zijner lotgenooten uitstak; even zeldzaam was het geluk, geruimen tijd, na zijne bevordering, hem te beurt gevallen; toen, in 1686, G. Noodt

---

(1) *Disp. de obligatione naturalis*, L. B. 1683. — Ook Jo. Voet was *Schultinghs* Leermeeester geweest; niet alzo de *Utrechtsche* Hoogl. J. G. Graevius, schoon hij des vaders vriend was en de raadman van den zoon. Dit ter opheldering der gezegden van J. O. Arntz. en J. van Hall, die straks zullen worden aangehaald.

(2) *Curatt*. I. 5, wordt, bij de vermelding zijner beroeping te Hard., uitdrukkelijk gezegd, dat hij, eenige jaren, aan de *Akad. van Leiden* publieke lessen gedaan en *private collegiën* gehouden had. — Het verwonderde mij hem, in die betrekking, geheel niet vermeld te zien door *Soermans*, *cc. reg.* bl. 97.

van Utrecht naar Leiden geroepen werd. Want in dien grooten Man, onder wiens aankomende kweekelingen hij zich niet schaamde plaats te nemen, vond hij nogmaals een' Leermeeester, wiens voorlichting hem de wetten der volkeren met een' geheel nieuwen blik beschouwen deed.

Zoo was dan Schultingh, jaren lang zelf leerende en anderen onderwijzende, geheel gevormd om aan drie vaderlandsche Akademiën achtervolgens te toonen, hoe een Regtsvoorganger wezen moest. Als het voorspel van zijn Geldersch Professoraat kan men beschouwen, dat hij, alreede den eersten Junij 1690, op uitnoodiging van den Senaat, zich van Leiden naar Harderwijk begaf om de promotie te besturen en te verrigten van den geleerden Petrus Ouseel. (1) In het volgende jaar, toonde zijne intred-rede, den vijfden Julij, 's daags na die van Wijnen gehouden, *wie de beste uitleggers zijn van het burgerlijke Regt.* (2) En was iemand bevoegd om daaromtrent wenken en raadgevingen mede te deelen; Schultingh voorzeker, die veel dieper, dan men tot nu toe gedaan had, in den geest der oude wetten doordrong. Verplaatsen wij ons naar de eeuw, waarin hij leefde. Ongelooflijk vele moeite en studie had

---

(1) Bij de vermelding dier promotie, leest men aangeteekend: »*Pro-motor Antonius Schultingius, J. U. D. ejusdemque Antecessor designatus, a Sen. Academico ad hunc actum Leydd vocatus.*» (Prom.) Intusschen wordt, *Curatt.* I. 5b, uitdrukkelijk gezegd, dat hij, zoo als wij boven opgegeven hebben, eerst d. 7 April 1691, na het bedanken van Wortmann, door de verzorgers aangesteld is. Ik kan deze strijdige berichten niet anders overeenbrengen, of men moet aannemen, dat Schultingh vóór Wortmann reeds beroepen is, doch toen bedankt heeft. Waarschijnlijker is het evenwel, dat het bericht van het *Prom. boek* later daarin overgebracht, en minder naauwkeurig is. — De hier vermelde P. Ouseel is het, meen ik, van wiens hand men heeft: *Introd. in accentuationem Hebraeorum metricam, L. B. 1714. 4;* als mede *Introd. in accentuat. Hebr. prosaicam, L. B. 1715. 4.*

(2) De dag der gehoudene *or. de optimo genere interpretum Juris civilis*, aangegeven volgens *Sen. II. 151.*

zij aan het *Romeinsche Regt* te koste gelegd. Maar het was, als of deszelfs woorden en uitdrukkingen haar zoo bezig hielden, dat tijd en lust ontbraken om te onderzoeken, hoe het geboren en opgewassen was. De meesten beschouwden, althans behandelden het, als ware het met éénen stortregen van den hemel neêrghedaald, of als een paddestoel, in éénen nacht, uit de aarde ontsproten. Maar op het voetspoor van Noodt, wien Schultingh zijn *tweeden vader* noemde, leerde deze aan tijdgenoot en nakomeling, hoe dat Regt uit der Romeinen aanleg en inborst, uit hunne zeden en lotgevallen, uit des volks voorspoed en onheilen ontstaan en allengs ontwikkeld was. Om dit te kunnen doen, had hij al, wat de oude Geschiedenis en Letterkunde aanbod of wel in hare schuilhoeken verborgen hield, geene schriften der Grieksche en Latijnsche Kerkvaders uitgezonderd, zich geheel eigen, en aan het hoofddoel zijner studiën uitnemend dienstbaar gemaakt. Wie weet trouwens niet, welk een geheel nieuw licht Schultinghs *Voorjustiniaansche Regtsgeleerdheid* (1) aan vele kostbare overblijfselen der oude regtswetenschap bijzette, die in de *Pandecten* geene plaats gevonden hebben; en hoe, in latere dagen, het vinden van *Gajus Commentarii* een aantal zijner geleerde gissingen bevestigd heeft? — In verbaazend rijke geleerdheid stond hij, naar het oordeel van bevoegde registers, aan Noodt althans gelijk; terwijl hij, in bedachtzame voorzigtigheid bij de oordeelkundige behandeling der wetten, hem voorzeker overtrof. Hoe jammer voor de Geldersche Hoogeschool, dat zij zoo kort, als het volgende tijdvak maar al te spoedig ons toonen zal, op het bezit van dien tweeden *Cujacius* bogen mogt! (2)

---

(1) *Jurisprud. vetus Antojustiniana*, L. B. 1717. Lips. 1737. 4.

(2) Men vergelijke vooral met het hier gezegde: Jac. van Hall or.

DERDE HOOFDSTUK.

DE TWEESPALT DER KWARTIEREN EN DE INVAL DER FRANSCHEN
NOODLOTTIG VOOR DE AKADEMIE.

Zeer gunstig waren de uitzigten der Hoogeschool, toen het groote vredejaar haar tot veel hooger aanzien verhief, dan zij in de eerste halve eeuw van haar bestaan bezeten had. Op alles, ook op het genot der zoo zeer gewenschte vrijdommen, werd allengs een vaste voet geraamd. Be-roemde Hoogleeraren versierden de onderscheidene katheders. En grooter, dan men had kunnen hopen, was de toevloed van Studenten. Wat beloofde dit alles niet voor de toekomst! Maar al te spoedig begon de worm der Tweedragt aan de hartader der Stichting te knagen, en ondermijnde haar leven; totdat ten laatste buitenlandsch Geweld haar een' slag toebrengt, onder welken zij dreigde te bezwijken, en waarvan zij, eerst na verloop van vele jaren, geheel bekomen kon. Zie daar de treurige stoffe, die dit Hoofdstuk ontwikkelen moet! Maar niet zoo donker nogtans is dit tafereel, of het zal ons eene lichtzijde ter beschouwing aanbieden, in onderscheidene voorbeelden van onbaatzuchtige trouw en onbezweken' moed, tegenover de

---

de meritis Belgarum in excolendo historico Juris Romani studio, (Ann. Acad. L. B. 1824-1825) p. 15 sqq.; waar ook Haubold en anderen aangehaald worden. Nevens den daar vermelden H. J. Arntzenius, worde mede inzonderheid geraadpleegd diens zoon J. O. Arntzenius, *de meritis Gelborum in Jurispr. p. 24 sqq.*

zwakheid en flauwhartigheid, waarmee dezelve te worstelen had. Maar bovenal zal het ons de aanbiddelijke Voorzienigheid doen gadeslaan, die, toen alles hopeloos scheen, denzelfden Vorst, door wien zij reeds het zinkende Vaderland had opgericht, bestemde en riep om, als het werktuig in hare hand, den tempel des lichts te herstellen, die, niet zonder hare kennelijke hulpe, verrezen was!

I.

Twospalt verlamt de kracht! Harderwijk was de eenige niet der vaderlandsche Hoogeschoolen, die, vooral in de tweede helft der zeventiende eeuw, dit tot hare schade ondervond, en door den noodlottigen invloed der Twistgodin haar bestaan in de waagschaal gesteld zag. Immers ook vele *Vriessen* wilden destijds hanne Akademie van *Franeker* naar *Leeuwarden* verplaatst hebben. Maar al hare Hoogleeraren verklaarden zich luid en eenstemmig tegen dit plan; en een der beroemdste van hen, de groote Ulr. Huber, gaf, in 1675, een opzettelijk geschrift aan het licht om het te bestrijden. (1) Op dien krachtigen tegenstand leed het, hevig aangedrongene ontwerp schipbreuk; en de Vriesche Pallas bleef voor eene gedwongene verhuizing bewaard. — Twee jaren later, rezen, in de Provincie *Groningen*, tusschen de *Stad* en de *Ommelanden*, die dikwijls met elkander overhoop lagen, zulke hevige verschillen, dat de laatstgenoemden dreigden zich geheel aan de zorg voor de Akademie te onttrekken. Zoo verre

---

(1) Het, naamloos uitgegeven geschrift van Huber heette: *Wegschaal van redenen over het verplaatsen der Akademie van Franeker naar Leeuwarden. Gedrukt voor een' liefhebber der Akademie. 4. Men raadplege omtrent deze zaak Vriemoet, p. 470, die ook de hiertoe betrekkelijke pl. der Senaats Handd. aanhaalt.*

was het daar reeds gekomen, dat de Staten om haar onderhoud zich niet meer bekommerden, en hare voorstanders duchten deden, dat zij of geheel vernietigd worden zoude of langzaam wegwijnen. (1) Gelukkig, dat weldra bij die van *Stad* en *Lande* een betere geest herleefde, en het gevreesde gevaar afwendde!

Maar wij keeren naar Gelderland weder. Het bleek ons boven reeds, dat de verheffing der Veluwsche Hoogeschool bij de Regering van *Nijmegen*, van den beginne aan, tegenstand vond. Hare oude, *apostolische* School was, meende zij, te beroemd om voor die andere onder te doen; de stad te aanzienlijk om door het minder welvarende Harderwijk in de schaduw gesteld te worden; het Kwartier eindelijk, waarvan zij de hoofdplaats was, te magtig om door de magere Veluwe zich de loef te laten afwinnen. Al moest dan de *Stad* Nijmegen aanzien, dat het *Kwartier*, dat naar haar genoemd werd, tot de verleenning van het oktrooi aan de Veluwsche Stichting totrad; desniettemin bleef het, niet uitgedoofde vuur van najver steeds gloeijen onder de asch. (2) En er regeerde geen *Stadhouder* meer, die, door

(1) Belangrijke bijzonderheden daaromtrent worden gevonden in de brieven van den, toen te Groningen levenden Hoogl. Jac. Alting, *Opp. omn. Tom. V. ep. 86 et 97*. De treffende overeenkomst dier Vriesche en Groninger twisten met de, bijna gelijktijdige Geldersche deed mij derzelver korte vermelding ter dezer plaats niet ongepast achten. — Tot de eerste helft der zeventiende eeuw behoorde het verschil, dat de oprigting der *Stichtsche* Akademie vertraagde, of zij te *Utrecht* geplaatst zoude worden, dan wel, zoo als sommige Staatsleden wilden, te *Amersfoort*. Zie het geschrift van den onvergetelijken Staatsraad en Burgemeester, Mr. van Asch van Wijck: *Instellingen van hooger onderwijs in Utrecht* enz. (Utr. 1836) bl. 79, waar ook *Drakenborchs orat. paneg.* aangehaald wordt.

(2) Hs. A noemt uitdrukkelijk *jaloosij*, als de bron van den tegenstand. En de Geschiedenis van Gelderland toont ons, vooral in de zeventiende eeuw, zoo menigvuldige voorbeelden van den onderlingen

krachtige tusschenspraak en ernstige herinnering van hetgeen men elkander beloofd had, de uitbarsting der vlam van verdeeldheid tegen kon houden.

Het ontwerp dan der *Nijmegenaars*, waarvan zij zich door geene bedenkingen lieten afbrengen, was tweeledig; om of de Geldersche Akademie binnen hunne eigene muren te doen verplaatsen; of, zoo men daartoe de Staten der Provincie niet bewegen kon, althans eene eigene *doorluchtige School*, zoo niet aanstonds eene *Akademie*, op te rigten, en voor haar de toelage te bedingen, door hun Kwartier aan Harderwijk toegezegd. Reeds in 1651, was men ijverig in de weer om dit plan, op deze of die wijze, tot stand te brengen. Want Johannes Smetius en Lambertus Goris, die eenstemmig als de voorname voorstanders en bevordersaars van hetzelfde genoemd worden, stierven beide, kort na elkander, reeds vóór het midden van dat jaar. (1) Twee uitmuntende Geleerden, aan wier nagedachtenis wij boven den tol onzer hoogachting betaald hebben. En wij twijfelen niet, of ook deze laatste bemoeijingen van hun aardsche leven werden door onbaatzuchtige liefde voor de wetenschappen bestuurd. Maar geen onpartijdige zal ligt beweren, dat zij en hunne stadgenooten het regt aan hunne zijde hadden, als zij de Kwartierstaten zochten te bewegen om eene plegtige verbindtenis, zoo kort te voren aangegaan, en met zegel en brief bevestigd, die, naar haren aard en strekking duurzame kracht moest hebben, nu reeds op te zeggen en te verbreken. (2)

---

mijver der Leden van Staat, dat wij die verklaring niet durven logenstraffen.

(1) Zie Roukens, p. 7; in de Betouw, *quartierl. Acad.* bl. 3. Vergel. ook Kist, in het, door hem en Royaards uitgegeven *Archief*, IV. 177.

(2) Over de *oktrooijen*, aan onze Akademiën verleend, komen belangrijke, historische en regtskundige aanmerkingen voor in het geschrift van

Intusschen, welk aandeel ook Smetius en Goris aan het plan van *Nijmegen* mogen gehad hebben; niet lang vertraagde hun dood deszelfs aanvankelijke volvoering; want, weinige weken later, in Julij van hetzelfde jaar, liet het *Kwartier*, aan hetwelk men nu de inzigten der *Stad* smakelijk gemaakt had, ten Landdage aantoecken, » dat hetzelfde, gelet hebbende op zijn' bezwaarlijken staat » en groote achterlijkheid, genoodsaakt was geworden op » te heffen zijn jaarlijksch subsidie aan de *Akademie van » Harderwijk*, die geheel daardoor kwam te vervallen; wil- » lende geene verdere betaling doen, ten ware men kon » goedgevinden de *Akademie* te verplaatsen, of het verval te » remedieren." — Vruchteloos zullen hiertegen de beide andere Kwartieren betoogd hebben, dat het voorgewende verval der Hoogeschool, welke toen in haar' eersten bloei was, alleen in de verbeelding van hen bestond, die daarmede hunne onstandvastigheid bemantelen wilden. Ontstokene drift verstaat zelden rede. Geheel Gelderland was nu door zoo hevige partijschappen verdeeld, dat de Leden van Staat voor elkander in geenen deele wilden onderdoen. (1) Lees, zoo Gij er aan twijfelt, het volgende letterlijke uittreksel uit de Handelingen van den Landdag, die, ruim twee jaren later, den zevenden October 1653, te Zutphen gehouden werd. Dus luidt het:

---

den straks genoemden Mr. van Asch van Wijck: *De stad Utrecht in hare betrekking tot de Hoogeschool, in deselvo gevestigd; (Utr. 1841) bl. 27* volgg.

(1) Prof. Valckenier, van Harderwijk naar Franeker beroepen: schreef, d. $\frac{11}{17}$ April 1654, aan Coccejus: (zie diens *Anecd. II. ep. 182*) » *Novi Geldros discessum meum aegre laturos, hoc Academiae, » imo totius Provinciae, in funestas factiones scissas, statu. Quin et » Gymnasii Neomagensis erectio nil boni praesagit rerum peritis.*" Zie daar, hoe een oor- en ooggetuige den toenmaligen toestand der Geldersche zaken beschouwde!

» Het Nijmeegsche Quartier heeft de Lantschap beken-
 » gemaect, dat het selve haer quota in de provinciale sub-
 » sidie van de Academie tot Harderwijck, voor desen be-
 » sprooken, en den 30 Julij 1653 opgeseit, gegeven heeft
 » aen de stad van Nijmegen, tot vollist (1) van cos-
 » ten van een illustre school, die in haere stad gefundeert
 » sal werden. Waer tegens de Quartieren van Zutphen
 » en Veluwe verclaerden dat voorstel te wesen gants onge-
 » riemt, dewijl dese Academie niet bij 't Nijmeegsche
 » Quartier, maer bij de alinge (2) Lantschap aengesteld is;
 » daer van besegelt octroy verleent; het welcke soo niet
 » kan werden gederogeert. Anders sullen alle resolutiën
 » soo kunnen werden geannuleert en alle octroyen inge-
 » trooken." — » Die van Harderwijck houden sich aen 't
 » verkregen octroy." (3)

Na deze herhaalde en stellige verklaringen, scheen het niet twijfelachtig, of het gezegde *Kwartier* zou voortaan van de *Geldersche Akademie* de hand geheel aftrekken, en de haar beloofde toelage aan hare mededingster geven. En zoo vindt men ook werkelijk den loop der gebeurtenissen voorgesteld door Roukens, in de Betouw, Vonck (4)

---

(1) D. i. tot aanvulling van hetgeen de Stad gaf. Immers *vollist* komt van *vol-leesten*, door Kiliaan verklaard: *perficere, officere, absolovere, satisfacere* caet.

(2) Zie over dit woord boven bl. 107.

(3) Het hier gevolgte stuk, waarmede audere opgaven overeenkomen, is in het *Arch. Hard.* voor handen.

(4) Bl. LXXXIII. volg. Naast Roukens en in de Betouw verdient Vonck over de, zoo weinig bekende lotgevallen der Nijmeegsche *Kwartierschool* geraadpleegd te worden. Deze aanhaling hunner schriften worde dus geacht, ook bij de volgende berigten over die School, herhaald te zijn. Intusschen konden zij, in hunnen tijd, niet weten wat mij uit de *Hard. Rekeningen* gebleken is. — Voorts worde nog vergeleken de, door Vonck aangehaalde: *Vita Gerardi Noodt, a Barbei-*

en andere, doorgaans wel onderrigte schrijvers, (1) welke zich hier op de besluiten dier Vergadering beroepen. Maar de *oorspronkelijke Rekeningen* der Harderwijker Hoogeschool toonen met onwedersprekelijk gezag, dat derzelver Rentmeester, tot aan het jaar *zestien honderd twee en zeventig*, de volle toelage der drie Kwartieren, in 1648 bepaald, als ontvangen verantwoord heeft, en dat, eerst na den inval der Franschen, het Kwartier van *Nijmegen*, te gelijk met dat van *Zutphen*, gedurende verscheidene jaren zijne bijdrage inhield. Wel betaalde hetzelfde reeds vroeger somwijlen schoorvoetende en met tegenzin. En toen, in 1659, Prof. Christenius naar Amsterdam stond te vertrekken, en daaruit groote schade aan de Akademie voorspeld werd; nam men gretig die omstandigheid te baat, om den aandrang tot hare verplaatsing te vernieuwen. Dan schoon dit zonder gevolg bleef, werd toch de hand niet geheel toegesloten, voordat de straks genoemde noodlottige gebeurtenis hare terugtrekking scheen te wettigen. (2) — Al kunnen wij nu deze raadselachtige toedragt

---

ratio praem. illius operibus, L. B. 1735. — Wat Saxe, IV. 532, tot deze zaak betrekkelijk zegt, is geheel onnaauwkeurig.

(1) B. v. Hs. A.

(2) Nog bij de rekening van 1671-1672, werd door den Rentmeester der *Hard.* Ak. de toelage van het Nijmeegsche Kwartier in ontvangst gebracht; even als zulks over de vorige jaren gedaan was. — Die volledige betaling der beloofde toelagen maakt het ook alleen verklaarbaar, hoe de academische kas, waarin t. j. 1655 een zeer aanmerkelijk *te kort* was, acht jaren later een nog grooter *batig slot* konde hebben; gelijk ons almede uit dezelfde bewijstukken gebleken is. Maar het alles afdoende bewijs voor het in den tekst gestelde is dit. Na 1672 duurde het lang, eer de Rentmeester weder geregeld verslag gaf van zijn beheer. Maar in de rekening van 1681-1682 en der eerstvolgende jaren leest men steeds, als een vaststaand hoofd: » *Tot betaling der Proff.* » *van de Ak. des Vorst. Gelre en Graafsch. Zutphen en onderhoud van* » *dezelve met den aankleve van dien, te, volgens resolutie van het* » *gecombineerde Collegie, geaccordeerd uit de generale middelen jaar-*

van zaken en handelingen niet, in allen deele, verklaren; zoo wil ik toch aan Uw vernuftiger oordeel of diepere historiekennis ter beoordeeling geven, hoe ik mij haar voorstel. Het Nijmeegsche Kwartier doet, keer op keer, al het mogelijke om Zutphen en Arnhem tot het verplaatsen der Instelling te bewegen. Maar deze beroepen zich, met hooge woorden en plegtige aantuiging, op de onderling geslotene verbindtenis, waarvan de inkt nog nauwelijks opgedroogd is, en eischen hare stipte naleving; misschien met bijgevoegde bedreiging, dat men liever nog de uitspraak van het achtbare hof van Gelderland zal inroepen, dan zich goedschiks te laten onthouden of ontnemen, waarop de trouw der verbonden regtmatige aanspraak geeft. Deze, zoo standvastige tegenstand doet het eerstgenoemde Kwartier te rade worden om liever de gedane opzegging zonder gevolg, dan het gegevene woord zonder vervulling te laten. Eere hebbe dan de oud-vaderlandsche trouw! Maar hierbij moet eene

---

» *lijks te betalen, eene somma van f. 8000. Edoch, vermits de Kwartieren van Nijmegen en Zutphen, sedert den oorlog van den jare 1672, (dus niet vroeger) in de betalinge van hunne quota's tot nog toe hebben gemanqueerd; soo heeft het Kwartier van Veluwe zijne quota goedgevonden te affecteren*” enz. — Dat het meergenoemde Kwartier niet aanstonds, nadat in deszelfs eigene hoofdstad eene hoogere School gevestigd was, de betrekking tot de Harderwijker Ak. verzaakte; dit blijkt ook zijdelings daaruit, dat, gelijk wij boven zagen, Joost Vijgh, voor hetzelfde als Curator zittende, eerst in 1657, noode zoo het schijnt, zija afscheid nam. — Eindelijk zie ik nauwelijks, zoo het Kwartier reeds in 1653 zijne bedreiging gestand gedaan, en alle gemeenschappelijke behartiging der academische zaken gestaakt had; met welk eene houding of hope van goeden uitslag het dan, zes jaren later, bij Christenius vertrek, nogmaals op de verplaatsing der Akademie konde aandringen. Immers, om dit met één woord tuschen beiden te zeggen, geheel verkeerd plaatsen Roukens (p. 8.) en anderen deze laatste omstandigheid op ééne lijn en in onafscheidelijken samenhang met de, zoo veel vroeger voorgevallene beradslagingen van 1653. Doch, hoe men dit een en ander ook verklare; de *Rekeningen* spreken ondubbelzinnig.

andere bedenking gevoegd worden, wel niet zoo loffelijk voor het voorgelacht, maar geen' minderen grond hebbende in de toenmalige stemming der gemoederen. Lagen dikwijls de Kwartieren met elkander over hoop; er viel ook soms niet veel op de onderlinge eendragt te roemen der verschillende Staatsleden van hetzelfde Kwartier. Wat wonder derhalve, dat de aanzienlijke Ridderschap en de mindere Steden des Nijmeegschen Kwartiers, zoo wel als zij, in 1647, tegen den zin harer hoofdstad de toetreding tot het meergenoemde oktrooi beslist hadden, ook nu zeiden: » Wij willen niet geheel aan den leiband der Stad loopen; wel haar uit onze kas eene meerdere of mindere som geven voor hare School, maar geenszins, om haar te believen, het duurzame verwijt van bondbreuk ons op den hals halen!" — Dit eene en andere overwegende, zal men den loop der dingen, hoe veel duisters er ook in moge overblijven, toch eenigermate zich kunnen verklaren. Vraagt Gij eindelijk, hoe daaromtrent Roukens, in de Betouw en Vonck onkundig konden blijven? de overgrootte *geheimhouding*, waarmede de Geldersche Bewindslieden en Ambtenaren hunne geldzaken behandelden, geeft U het antwoord. (1)

(*Iets over Nijmegens Hoogeschool.*)

Hier zal nu, meen ik, een zeer beknopt berigt omtrent de opkomst, het lot en den ondergang dier Stichting, welke der Geldersche Akademie eene wijle naar de kroon stak,

---

(1) Hieromtrent zullen ons later bijzonderheden voorkomen, welke vermelding wij voor meer gepaste gelegenheid besparen. — Daarenboven merke men op, dat het oogmerk der genoemde achtenswaardige schrijvers geenszins medebragt om, al wisten zij het zelfs, te spreken van hetgeen het Nijmeegsche Kwartier, in het bedoelde tijdstip, voor *Harderwijk* gedaan had.

niet geheel misplaatst zijn. *Nijmegens* ijverige Regering dan had nauwelijks van het Kwartier de gemelde toezegging verworven, of zij wendde hare uiterste pogingen aan om onderscheidene voornamen Hoogleeraren, door ruime en milde aanbiedingen, over te halen, dat zij tot de optrekking van het gebouw, dat stond gevestigd te worden, haar behulpzaam wilden zijn. Vruchteloos wendde zij zich, voor de *Regten*, tot Ant. Matthaeus II, te Utrecht, en tot J. J. Wissenbach, te Franeker; met geen' beteren uitslag, voor de *Godgeleerdheid*, tot G. Horn en F. Spanheim, beiden te Leiden. Even min liet zich Tanaquilus Faber, die te Saumur in Frankrijk Hoogleeraar was, bewegen om tot het onderwijzen der *Geschiedenis* en *Welsprekendheid* over te komen. (1) Maar niet zoo groot waren deze teleurstellingen, dat zij de standvastigheid der Regering aan het wankelen konden brengen. Het gelukte haar, tegen den dag der inwijding van hare *doorluchtige School*, die op den derden Mei *zestien honderd vijf en vijftig*, met groote en luisterrijke plegtigheid plaats had, drie Hoogleeraren zamen te brengen, die men toen hunne plegtige intreed-redenen hoorde uitspreken. (2) Het waren

---

(1) Daar van de overige, bovengenoemde Geleerden elders reeds gesproken is, volsta hier dit korte woord omtrent den laatstgenoemde. Deze hoogst schrander en vernuftige Letterkundige heette eigenlijk Tanaquile Fevre. Hij was de vader van de nog beroemdere Anna Faber of Fabri, naderhand Mevrouw Dacier, en overleed d. 12 Septemb. 1672; zeer kort nadat hij zich verbonden had een Professoraat te *Heidelberg* te aanvaarden. Hierover leze men wat hij zelf zeide in twee brieven, bewaard in Tan. Fabri *epistt.* P. I. p. 257 et 259, *ed.* 2. *Salmurii* 1674. Dit ter aanvulling van het anders belangrijke bericht in *Comp. Gel. Les.* S. 686; waar van die aanstelling twijfelachtig gesproken wordt.

(2) Wijd en zijd werd deze inhuldiging bekend gemaakt, blijkens de volgende aantekening in het *Stadsrekenboek* van Nijmegen op 1655: » *Aen de boden van de steden Amstelredam, Dordrecht, 's Gravenhage,*

Petrus de Greve, de, ons uit de vroegere geschiedenis genoeg bekende Regtsgeleerde, voorts Christoph. Wittichius, tot Hoogleeraar der *Godgeleerdheid* van Duisburg geroepen, en Guillaume Soudan, aan wiens kerkelijke bediening bij de Waalsche Gemeente thans het Professoraat der *Wijsbegeerte* toegevoegd werd. (1) De groote en welverdiende naam der beide eerstgenoemden deed weldra een aanmerkelijk getal Studenten naar hunne hoorzalen zamenvloeiën. Voorspoed bij den aanvang van het werk sterkt den moed om het door te zetten en uit te

---

» voorts Wessel, Cleve ende andere, hebbende in dezelve ende benabyrte » steden gebrocht ende geaffigiert die Biletten van de Inauguratie van de » *Illustre Schole binnen deser Stadt, die somma van f. 16-12-0* — Voor het eeregewaad der drie Prof. werd betaald ruim f. 298 enz. — In het *Stadsarchief* te Nijm. is over die Akademie niets meer voor handen. De kennis van deze en andere bijzonderheden is de lezer met mij verschuldigd aan de verplichtende goedheid van den Heere P. C. G. Guyot, Archivarius der laatstgenoemde stad.

(1) Uit hetgene wij boven, bl. 174, over P. de Greve gezegd hebben, bleek ons, dat hij stierf tegen het einde van 1677. Ruim 22 jaren dus, genoot Nijmegen zijn' hooggeschatten dienst.

Niet minder beroemd was in de toenmalige *theologische* wereld Christ. Wittichius of Wittich, een Neder-Silesiër, te Brieg, in 1625, geboren; vroeger Hoogl. der Wiskunde te Herborn, der Godgeleerdheid te Duisburg. Hij werd onder die Godgeleerden gerekend, welke de hoofdzuilen waren der *Cartesiaansche* Wijsbegeerte. Eene denkwijze, die hem te Nijmegen groote onaangenaamheden baarde, en in gevaar van ontzetting bragt; te meer, daar men hem ook, onbillijk genoeg, van *Spinozisme* verdacht hield. Intussen ontving hij, na ruim vijftienjarig verblijf aldaar, ten jare 1671, een eervol beroep tot het theologische Professoraat te Leiden, en heeloot er in 1687 zijne aardsche loopbane. Zie *Comp. Gel. Lex.* S. 2525; Roukens, p. 16. 17; Soermans, *ac. reg.* bl. 43. 79, Ljpey en Dermout, *gesch. der Ned. Herv. Kerk*, II. 456 en III. 249; als mede de aangehaalden bij Siegenbeek, II. I. en B. bl. 148.

Guillaume Soudan, ook Saudan genoemd, werd het eerst van allen, in 1654 reeds, door de Nijmeegsche School geroepen; en, ongeveer zes jaren later, moest men hem, met leedwezen, zien vertrekken. Andere bijzonderheden kan ik niet melden.

breiden. In het volgende jaar alreede, hoorde men alom openlijk bekend maken, dat Nijmegens *doorluchtige School* tot eene *kwartierlijke Akademie* verheven was, en dat haar alle regten toegekend, alle instellingen verleend waren, die eene *Universiteit* kenmerkten. Eene verheffing, op welke verscheidene *promotien*, achtereenvolgens in verschillende vakken plaats hebbende, het zegel drukten.

Nu volgde weldra de aanstelling van Joannes Schultingh, die te Duisburg Wittichius ambtgenoot geweest was. Den derden Mei 1656, zag hij zich, als Hoogleraar der *Geschiedenis* en *Welsprekendheid*, te Nijmegen ingehuldigd; waar hij ijverig werkzaam bleef, totdat hem, tien jaren later, eene noodlottige pestziekte in het graf sleepte. (1) — Op denzelfden dag met Schultingh, aanvaardde ook Emanuel van Mandeville, wien de lof nagaat, dat hij een voortreffelijk Arts was, den post van Hoogleraar der *Geneeskunde*. (2)

Den negentienden Sprokkelmaand 1667, werd, als Schultinghs opvolger, Samuel Tennulius ingehuldigd; terwijl hij eene redevoering hield *over het geluk der Nederlanders en derzelve vergelijking met de Romeinen*. Van Deventer afkomstig, had hij vroeger het Hoogleeraarambt te Steinfurt bekleed, en bleef te Nijmegen, totdat de inval der Franschen hem bewoog om naar zijne genoemde vaderstad de wijk te nemen. Men roemde zijne uitgave van *Agathemeres* en zijne noten op *Jamblichus*, *Frontinus* en andere oude schrijvers. Ook maakte hij zich naam bij de

---

(1) Van dezen voortreffelijken Letterkenner hebben wij, boven op bl. 248, bij de vermelding van zijnen nog beroemder' zoon, het noodige gezegd.

(2) Veelligt was hij de broeder van Johan van Mandeville, wiens naam ons boven voorkwam, bl. 114.

tijdgenooten, door de beoefening der Latijnsche Dichtkunst. (1)

Ten jare 1658, ontving men eenen, reeds zestigjarigen Pruis, Christianus Otterus, tot Hoogleeraar der *Wiskunde*. Diens mathematische uitvindingen gaven hem veel roems, en werden, toen hij, na een tweejarig Professoraat, den tol aan de natuur betaald had, uitgebeeld op zijn graf. (2) — Bijna gelijktijdig met zijne komst, plaatste zich een andere Wijsgaer aan zijne zijde. Het was de ijverige *Cartesiaan* Theodorus Cranen, U reeds bekend uit hetgeen wij te voren van zijn' leerling Wijnen verhaald hebben. Vroeger als Arts geëerd, behaalde hij geen' minder' lof als Hoogleeraar der *Genees- en Wiskunde*. Deze vakken toch vervulde hij, twaalf jaren lang, te Nijmegen; totdat hij, op den Leidschen kathedor der *Wijsbegeerte* verheven werd. (3)

Toen de straks gemelde G. Soudan Nijmegen verliet, werd wederom zijn opvolger bij de Waalsche Gemeente dier stad, Johannes Braunius, ook tot de Hoogeschool in betrekking gesteld. Niet zoo evenwel, dat dezen, even als genen, de *Wijsbegeerte* te onderwijzen gegeven werd.

(1) Met Roukens, p. 20. 23, vergelijkte men het *Comp. Gal. Lex.* S. 2245; waar evenwel van Tennulius standplaatsen niets gezegd wordt.

(2) Volgens Roukens, p. 16, aan wien ik mijne berigten over hem verschuldigd ben, was hij *Ragneta in Borussia oriundus*.

(3) Over Cranen of Kranen (want op beiderlei wijze wordt de naam geschreven) spraken wij boven, bl. 243. Maar vooral raadplege men Soermans, *ac. reg.* bl. 57, 64 en 124, als mede Siegenbeek, I. 196. II. T. en B. bl. 144 en 289. Nadat hij zijne twisten met Spanheim, door het verlies van zijne betrekking als Onderregent des Statens Collegies en Hoogl. der *Wijsbegeerte*, geboet had, bood hem eerst de Leidsche kathedor der *Geneeskunde* eene eervolle schuilplaats aan; terwijl later de gunst van den Brandenburgschen Keurvorst hem naar Berlijn riep. Als diens Lijfarts overleed hij aldaar, in den jare 1690.

Want hij zag zich het Professoraat der *Hebreeuwsche Oudheden* en *Oostersche talen* opgedragen. En hij bleef het lang genoeg bekleeden om de gruwelen, door den Franschen *Verres*, *Methelet*, in de gezegde stad bedreven, als ooggetuige, te kunnen beschrijven. Later verhuisde hij, als Hoogleeraar der Godgeleerdheid, naar Groningen. Dat hij met gematigdheid de kerkelijke regten der Overheid voorstond, en zich onder de ijverige verdedigers van *Cartesius* leerstellingen rangschikte; dit zal U de vaderlandsche Kerkgeschiedenis leeren. (1)

Maar mijne taak is het, U twee Geleerden met een woord te doen kennen, die beide gelijkelijk als opvolgers van *Cranen* genoemd worden. De eene was *Thomas Pels*, een ervaren Arts, die levenslang met de stad der *Batavieren* lief en leed schijnt gedeeld te hebben. (2) Meer beroemd is de andere, *Johannes Teyler*, wiens naam U zeker bekend is, goede Lezer! zoo Gij althans van de geschiedenis der *Vestingbouw*-, of ook der *Schilderkunde*, werk gemaakt hebt. Over de eerste trouwens gaf hij een geacht werk uit; en bij de laatste maakte hij zich verdienstelijk, door zijne ontdekkingen omtrent de kleurmenging. Toen *Nijmegen* aan den Franschman kwam, vond *Teyler* brood en eere bij *Fredrik*, Keurvorst van *Brandenburg*, die hem, wegens zijne uitstekende talenten en diensten als *Ingenieur*, in hooge waarde hield; totdat hem der hove-

---

(1) Er bestaat van *Braunius* een geschrift, dat wij boven in het oog hadden, geheeten: *Les voleries des Français à Nîmesgue*, 1672. — Zie over hem, behalve *Roukens*, p. 19. 23, *Ijpey* en *Dermout*, t. a. pl., I. 382 en III. 180 volg.

(2) *Roukens* noemt hem eenmaal *Theodorus*; elders zoo als wij boven schreven. En zoo doet mede in de *Betouw*. — Ook omtrent *Teyler*, wiens naam aanstonds volgt, geeft de eerstgenoemde, p. 20 en 23, belangrijke berichten, door mij gevolgd.

lingen afgunst noopte om naar de Nederlanden weder te keeren.

De avondstar eindelijk, die den Nijmeegschen hemel bescheen, was Gerhard Noodt, ten jare 1671, zijnen Leermeeester de Greve, als juridisch Hoogleeraar, toegevoegd. Van hem zeg ik hier niets, want waartoe flaaawewelijk herhaald, wat zoo vele welsprekende pennen geboekt hebben ter eere van zijne schriften en van zijne akademische werkzaamheid, die in zijne vaderstad begonnen, te Franeker en Utrecht voortgezet, en te Leiden besloten werd? (1) Maar het was, als of de opkomst van dat luisterrijke gesternte aan Nijmegen de nadering van den nacht moest aankondigen!

Weldra kwamen de Franschen, welke, eerst in 1674, de stad, deerlijk geteisterd, beroofd en uitgeplonderd, ont-ruimden. De beursen, die zich voor de Hoogeschool geopend hadden, sloten nu, uitgeput als zij waren, zich allengs nauwer, eindelijk geheel toe. De straks gevolgde vredehandelingen deden, van 1676 tot 1678, zulk een verbazend groot aantal vreemdelingen naar Nijmegen samen-vloeyen, dat er voor Professoren of Studenten geen hoekje openbleef. En, wat het voornaamste is, de pogingen, om den Stadhoudcr en de Staten van het Gewest aan die stad boven Harderwijk de voorkeur te doen geven, hadden voor haar geenerlei gunstig gevolg. Kortom, in 1678, werd, door de promotie van een' regtsgeleerden Candidaat, de laatste academische handeling binnen hare muren voltrokken. En toen, tegen het midden van het eerstvolgende

---

(1) Bij Vriemoet, p. 587 sqq. kan men over hem veel belangrijks lezen uit de lofrede van Barbeirac. Meermalen hebben wij reeds vroeger zijnen naam vermeld, vooral waar, bl. 250, van zijn' grooten leerling Schultingh gehandeld werd.

jaar, de langst haar overgebleven Hoogleeraar No o d t eene roeping naar Franeker opvolgde, werd het kortstondige licht dezer Hoogeschool geheel uitgebluscht. Zij had in het geheel vier en twintig jaren bestaan, en twaalf Professoren, onder welke Geleerden van den eersten rang waren, op hare onderscheidene katheders gezien.

(Zoo verre over *Nijmegens Hoogeschool.*)

Het bovenstaande tusschenberigt moest den tijd eenigzins vooruitloopen, om eene even glansrijke, als spoedig verdwenene verheveling aan den letterhemel met éénen blik te doen aanschouwen. Nu keere ons verhaal en Uwe aandacht onverdeeld terug naar de Geldersche Akademie te *Harderwijk*. Hoe nadeelig haar de tegenstand der genoemde mededingster was, behoeft nauwelijks gezegd te worden. Want, al onttrok haar, vóór 1672, geen der Kwartieren geheel zijne toelage; hoe groote vreeze echter, dat de invloed en de stem harer begunstigers eindelijk voor den aandrang der tegenpartij zoude moeten onderdoen! Het gerucht zelfs, dat haar bestaan wankelde, belemmerde haren bloei. Want aan een' tempel der Muzen, waaruit dezelve in gevaar zijn om eerlang verbannen te worden, schromen niet weinige harer Priesters en Kweekelingen hunne hulde te brengen. Professoren, die anders gaarne de roepstem der Akademie zouden opgevolgd hebben, waren nu huiverig om van haar onzeker lot zich zelve en hun huisgezin afhankelijk te maken. De Geldersche Studenten, binnen hunne eigene Provincie, op twee Hoogeschoolen gedeeld. Een der voortreffelijkste Regtsleeraars naar Nijmegen verhuisd. Meer dan één der verdienstelijke Curatoren, *Vijgh* althans, half gedwongen om eene School aan haar noodlot over te laten, tot welker oprigting zij zoo ijverig hadden

medegewerkt! En boven dat alles liet de strijd der Kwartieren, ook toen hij geheel beslist was, eene lang nawerkende verbittering achter, die de Staatsleden verhinderde tot het groote doel van het, in 1647 verleende *oktrooi* eendragtig zamen te werken, en die ons eene treurige herinnering geeft van Moliere's zeggen: *De jaloeische sterft, maar de jaloesij sterft niet!* (1)

(1) Het bovenstaande dient geenszins om aan de Nijmegenaars den lof te ontnemen, dien hunne letterlievende pogingen verdienden; maar slechts om, op grond der historie, aan te wijzen, hoe zeer onderlinge naijver den bloei verhinderde der Instelling, door de Gelderschen met gemeenschappelijk overleg gesticht.

Hoe de tegenstand van Nijmegen de herstelling der Hoogeschool te Harderwijk na 1672 vertraagde, zal ons weldra blijken.

Ook in de *achttiende* eeuw, werden er, ten minste twee malen, pogingen aangewend om in de eerstgenoemde stad de Akademie te vernieuwen. Immers, ten jare 1744, dacht men daar ernstig aan de oprigting eener *wijsgeerige Faculteit*, waarbij inzonderheid een Geschiedkundige in de *vaderlandsche Historie*, een Wiskundige in de *Krijgs- en burgerlijks Bouwkunde* onderrigt geven zou. Dan de stadsberoerten, die kort daarna plaats hadden, vrijdelden dit plan.

Veel verder werd, twaalf jaren later, in 1756, de zaak gebragt; toen de Regering, ter aanvankelijke herstelling der Akademie, besloot voor drie Hoogleraren jaarwedden te verleenen. Dit geschiedde op voordragt en sterken aandrang van den geleerden Burgemeester Corn. Walr. Vonck, wiens *voorrede* vóór Huygens *Doesburg* meermalen door ons aangehaald is. Zoo werd dan tot Hoogleeraar der *Golgelseerdheid* benoemd Abraham Exters Hellenius, destijds aldaar hooggeschat Kerkleeraar. Een tweede Professoraat werd den Rector Henr. Gualth. Bornmann gegeven, die reeds vroeger met den titel van Hoogl. der *Regten en Historiën* vereerd was, en later, in het begin van 1763, op de *nominationis* voor den rechtsgeleerden kathedor te Harderwijk zijne plaats vond. Het onderwijzen eindelijk der *Wijsbegeerte* en *oude talen* viel, met gelijken rang, ten deel aan den Arts Philippus Lotichius, welke onder de eerste leerlingen van Christ. Wolf geweest was, en, ten jare 1770, voor het medische Professoraat te Harderwijk in aanmerking kwam. — Die geleerde Predikant, Rector en Geneesheer schijnen werkelijk de bun toevertrouwde bedieningen aanvaard te hebben. Maar reeds het eerstvolgende jaar van 1757 zag te Nijmegen de stedelijke burgertwisten van

II.

Maar weinig scheelde het, of hetgeen de Tweedragt der landzaten geschokt had, ware beweken voor het buitenlandsche Geweld. De noodlottige inval der Franschen en hunner woeste bondgenooten voerde, in 1672 en volgende jaren, de Stichting van Maurits den geheelen ondergang zoo nabij, als zij, zonder geheele vernietiging, gebragt kon worden. Meermalen reeds wees U dit verhaal den jammerlijken invloed aan, welken die zwarte dagen in Nederlands geschiedenis op het lot uitoefenden van onderscheidene, akademische personen. Nu moet U de gansche omvang kenbaar gemaakt worden der onheilen, die zij over de Instelling zelve uitstorteden. Niets zeg ik van de algemeene verslagenheid en vertwijfeling, toen Frankrijk, met Keulen en Munster vereenigd, te lande, Engeland ter zee, het Gemeenebest aanvielen. Elk scheen zijn doodvonnis ontvangen te hebben. De ambachten stonden stil; de winkels ongeopend. De Regtbanken, zoo wel als de Akademiën en Scholen, werden gesloten. Zoo was het alom in ons ongelukkig land. Maar dit mogen U Valkenier (1) en an-

---

1705 herboren, en daardoor de pas opgerigte Hoogeschool versterven; te schielijker, daar zij ook in den Haag tegenstand vond. Dit griefte Vonck zoo zeer, dat hij sich van al zijne ambten ontleed, en naar Duitschland verhuisde, waar de Keurvorst van de Palts, door het schenken van gunst en waardigheden, hem het verdriet socht te vergoeden, in het Vaderland ondergaan.

Zie over dit alles Roukens, p. 25-27, vergeleken met in de Betouw, bl. 14. — Men zal, hoop ik, deze uitweiding niet euvel duiden, die nu, gevoegd bij het bovenstaande en straks volgende, alles, wat de Nijmeegsche Hoogeschool betreft, aanstonds in dit eerste Deel vereenigt.

(1) Uit diens *Vervolg van 't veroverd Europa* (2de dr. Amst. 1742) zijn hier eenige uitdrukkingen ontleend, ook aangevoerd door Mr. G. Groen van Prinsterer, *Handb. der Geschied. van het Vaderl.*

dere tijdgenooten verhalen. Onze plicht is het, voordat wij van de Geldersche Akademie zelve spreken, iets van het lot te zeggen der stad, waar zij gevestigd was.

Nadat Lodewijk XIV over den Rijn getogen was, vervulden weldra zijne uitgelatene, plonderzieke bendes bijna gansch Gelderland, overal verwoesting en ellende op hare voetstappen achterlatende. Nergens vonden zij wederstand. Want, gelijk de ouden zeiden, dat wie *Medusa's* hoofd aanschouwd had plotseling in een' steen veranderde, zoo stond nu, in Gelderland inzonderheid, elk als wezenloos en van schrik verstijfd. Den *vijfden Junij*, (o. s.) besloot *Harderwijk*, waar men in 1629 den Spanjaard zoo kloeken wederstand geboden had, (1) zonder slag of stoot *sich over te geven, en sich op de barmhartigheid des Konings van Frankrijk te verlaten.* (2) Maar al te spoedig ondervond

bl. 499; wiens bedenkingen mede zeer geschikt zijn om ons regt op het tooneel der verwarring te verplaatsen.

(1) Vergelijk met het bl. 62. 63 door ons gezegde vooral *Valkenier*, bl. 639.

(2) Eigene woorden van *Schrassert*, die, II. 154 volg. een belangrijk berigt geeft van hetgeen de Franschen de genoemde stad deden ondervinden; waaruit hier onderscheidene bijzonderheden ontleend zijn, en letterlijk is wedergegeven hetgeen onder gezegd wordt omtrent het lot der *Harderwijker Gevolmagtigden*. Voorts is vooral geraadpleegd *Valkenier* t. a. pl. bl. 483. 495. 638 en 800. Behalve het, in den tekst door ons gezegde, verhaalt nog de eerste dier plaatsen, hoe vier regimenten *Munstersch* paardevolk, bij den doortogt naar het belegerde *Naarden*, dat zij te hulp wilden komen, *Harderwijk ten deele uitplonderden, en eene partij huizen in de asch leiden.*

Welk lot dier stad door de vijanden beschoren was; dit verneemt men, nevens onderscheidene andere merkwaardige bijzonderheden, uit den brief van *Ferdinand*, Vorst-Bisschop van *Paderborn*, Coadjutor van *Munster*, d. 10 Julij 1672 geschreven aan *Herm. Conringius*, en bewaard in diens *Opp. omn.* VI. 447, waar gezegd wordt: » *Christiani nissimi Regis de Batavia triumpho, quotidie reportati, plerosque omnes sub felicitate tenent attonitos. — Partitione praedae jam inter foederatos facta, Regi Christianissimo Transisalam, Monasteriensium*

zij, hoe wreed die barmhartigheid was. Knevelarij en geldafpersing; waaraan allen ten doel stonden, die zich door geene tijdige vlugt naar de overzijde der Zuiderzee hadden kunnen redden. Zware inkwartiering en mishandeling der arme burgerij. Hoe groote brandschattingen haar ook waren afgeperst; echter moest zij een deel harer, toen nog schoone en sterke vest onmeêdoogend zien verwoesten. Meer dan vijftien lange en bange maanden waren onder den stok des vreemden drijvers doorgeworsteld, toen, in Herfstmaand 1673, *Naardens* verovering door Wille m III, den

---

» *bus armis occupata cesserunt oppida Campen, Hattem, Elburg et Harderwick. Coloniensi obvenerit Daventria cum dimidid parte Swol- las, cujus altera pars Episcopo Monasteriensi, cum Grold, Bre- vordd aliisque compluribus oppidis et municipiis pagisque Twentiae et Trentiae (Drenthe) concessa.*»

Zoo zeker van hunne zaak waanden zich toen reeds de verbondene Vorsten, en zoo voorbarig verdeelden zij den buit! Men zal bij Conringius meerdere brieven van de zijde onzer vijanden bewaard vinden, die over den inval van 1672 licht verspreiden. Intusschen blijkt uit de aangehaalde woorden, dat hun de Aardrijkskunde onzer Gewesten even vele moeite haarde, als de namen onzer steden aan Boileau Despreaux, toen hij, in die schandelijk-vleijende, vierde *optre*, zijnen Meester onder anderen toezong:

- » *Comment en vers heureux assieger Doësbourg,*
- » *Zutphen, Wageninghen, Harderwic, Knotsembourg?*
- » *Il n'est Fort entre ceux, que Tu prends par centaines,*
- » *Qui ne puisse arrêter un Rimeur six semaines!*»

Zoo verre geschreven hebbende, zie ik deze verzen mede aangehaald in het werk van G. B. Depping, (door welks overbringing de geloerde Pred. P. C. Molhuysen onze vaderlandsche Geschiedenis op nieuw aan zich verplicht heeft) in onze taal getiteld: *Geschied. van den oorlog der Munsterschen en Keulschen, in verbond met Frankrijk, tegen Holland* enz. bl. 83. In dit belangrijke boek wordt van het lot, dat *Harderwijk* ook van de Munsterschen wedervoer, niet opzettelijk gesproken, en het maakt de aanbeveling der brieven, bij Conringius voorkomende, niet overtollig. Maar met het verdeelings-plan, dat wij den Vorst-Bisschop van Paderborn hoorden opgeven, vergelijkte men wat daar voorkomt, bl. 59, 278 en elders.

Redder des Vaderlands, de Franschen op den aftogt bedacht deed zijn. Maar de schijnbare morgenstond der verlossing bragt over de rampspoedige stad een' nieuwen nacht van rampen. Want de vijanden dreigden haar, bij het benen-gaan, tot den grond toe te zullen afbranden, zoo zij niet op nieuw eene onbetaalbaar groote somme gelds tot losprijs gaf. Intusschen waren de Regeringsleden, voor een kwaad afscheid beducht, naar Holland gevloten. Nu stelden eenige kloekmoedige ingezetenen zich aan het hoofd der verlatene en verslagene burgerij, onder den naam van hare *Gevolmagtigden* of, zoo als men toen zeide, *Volmagtigers*. Deze zochten, met eigen lijfsgevaar en groote opoffering, zoo veel gelds bijeen te krijgen, dat men eene tweede verwoesting af mogte koopen. Onder deze edelen was buiten twijfel de Hoogleraar van Thiel, denkelijk ook zijt ambtgenoot Alex. Tollius. (1) » *Dan, de gevlugte Heeren van den Magistraat naderhand, als er geene vreeze meer overig was, tot hunne verlatene plaatsen wedergekeerd zijnde, werden deze Volmagtigers voor hunne trouwe diensten met haat beloond; in plaats van Burgervaders, oproermakers geheeten, en allenthalve vervolgd.*'' — Dit in het voorbijgaan, omdat het met het lot van twee verdienstelijke Hoogleraren in verband stond, en tot een nieuw bewijs strekte, dat, naar het zeggen onzer voorouders, *ondank 's werelds loon is*. — Kortom, het gelukte eindelijk aan de burgertrouw der Volmagten, de bijna onverzadelijke hebzucht der aftrekkende bezettingen, die niets dan moord en brand ademden, tevreden te stellen. Maar nauwelijks hebben deze de puinhoopen der door hen verwoeste muren voor het laatst aanschouwd; of onverwacht ziet men twee regimenten der *Munstersche*

---

(1) Zie boven bl. 192 en 199.

benden hunne plaats vervangen, die rooven en plunderen wat de Franschen hadden achtergelaten, en, uit overmaat van wreedheid, nog een aantal huizen in brand steken. Gelukkig werd men weldra van hen verlost. Maar desniettemin bleef het, tot op het merg toe uitgezogene Harderwijk gestadig aan de strooptogten dier woeste horden blootgesteld; totdat, in het voorjaar van 1674, 's Lands zaken zich geheel ten beste keerden, en ook Gelderland en Overijsel van Lodewijk s, hem waardige bondgenooten zich geheel verlost zagen. (1)

Hetgeen Gij van het lot der Geldersche akademiestad hoordet, Lezer! doet U reeds vooruitzien, wat Gij omtrent het daar gevestigde heiligdom der wetenschappen vernemen zult. Schrassert opent zijn berigt aangaande den grooten nood nagenoeg aldus: » *Het is wel te denken, dat de verandering van Heer en de onderwerping aan den vijand des Vaderlands eene groote verandering en verwarring gegeven heeft, in het gemeene bestuur dezer stad en derzelver burgerij;*” maar niet het minst, mag men er bijvoegen, der Hoogeschool. » *De Predikanten,*” gaat hij voort, » *verlieten hunnen dienst en Gemeente. De Akademië stond in eene kerk voor de Roomschegezinden verandert te worden; waarom men goedgevond de Bibliotheek van daar te verplaatsen, en den Professoren het huis van Juffrouw Witten tot het lezen aan te wijzen.*” Dan

---

(1) Hoe verachtelijk zij waren, wijst Molhuysen te regt aan, in de voorrede van het genoemde werk. — En wat de Franschen van 1672 betreft; wie uit oorspronkelijke stukken vernomen heeft, hoe barbaarsch zij ons arme Vaderland behandelden, moet zich verwonderen, dat de, anders nauwkeurige Wagenaar en zijne navolgers hunne gruwelen in sulk een verschoonend licht hebben kunnen plaatsen.

gemakkelijker liet zich nog een huis vinden, dat bij voorraad het akademische gebouw verving, dan Hoogleraren, die, door het houden van openlijke voorlezingen in hetzelfde, aanstonds bij den eersten schok, zich aan de losgelatene woede der vijanden durfden blootstellen. Deze toch, een' fellen godsdienstoorlog voerende, waren inzonderheid zeer gebeten op ieder, die *Protestantsch* Hoogleraar of Leeraar heette. — Vóór den noodlottigen dag mogt Harderwijk roem dragen op elf wakkere Professoren; acht gewone: N. Hoboken, S. van Diest, W. Wilhelmius, A. Schöne, Th. Trigland, R. Hermannides, Al. Tollius en C. van Thiel; nevens drie buitengewone: Alh. de Raedt, C. van Zijll en W. Coetier. (1) Maar, bij den onverwachten inval der Franschen, vertrokken de meeste hunner, wetende wat hun anders wachtte, naar Holland en naar elders. (2) En wij zagen reeds te voren, dat sommigen, met name de Rector Magnificus Hoboken, Wilhelmius, de Raedt en Coetier, al zeiden zij niet aanstonds hunne bediening op, toch nooit tot derzelver vervulling wedergekeerd zijn. Dat de *Studenten*, in den angstvollen schrik hunner Leermeesters en medeburgereu deelende, elders lijfsbehoud zochten, behoeft nauwelijks gemeld te worden. Derselver jaarlijksche *recensie* zelfs, die anders te Harderwijk nooit achtergelaten werd, had in 1673 en 1674 geene plaats, of werd althans niet in het daartoe bestemde boek aangeteekend. Gelijk in het algemeen de ledige vakken en bladzijden, die, in en na 1672, de boeken vertoonen, die de *hande-*

---

(1) Ik geef hier de namen en rangen op, zoo als zij voorkomen in het *Recensie-boek*, op d. 22 April 1672.

(2) Dit berigt ons, met zoo vele woorden, Hs. A. Het spoedige en overijde dier vlugt zagen wij ons levendig voorgesteld door het berigt van Joh. Wilhelmius omtrent zijne ouders, boven vermeld bl. 218.

lingen vermelden moesten van burgerlijke en kerkelijke, van akademische en regterlijke Vergaderingen een even aanschouwelijk, als treurig bewijs opleveren van den doodschen stilstand, die alom plaats had, en van de jammerlijke verwarring, waartoe 's vijands komst alles scheen veroordeeld te hebben. (1)

Tot den aanvang van dat rampvolle tijdvak behoorde ook de gedwongene verplaatsing der akademische *Boekerij*, waarvan wij Schrassert met een woord hoorden spreken, en 'uit de *Rekeningen* dier dagen belangrijke berigten vernemen. Laat mij de zaak een weinig hooger mogen ophalen. Vroeger is verhaald, hoe reeds de Veluwsche Kwartierschool een' veel aanzienlijker boekenschat had, dan men van de bekrompenheid harer middelen verwacht zou hebben. (2) Na de verheffing der Akademie was dezelfde buiten twijfel aanmerkelijk toegenomen; zoo door geschenken, als ten gevolge eener heilzame hepaling, in 1664 gemaakt, die naderhand bestendig in stand gehouden en gehandhaafd is. Er werd namelijk toen vastgesteld, dat ieder, die vervolgens van de Geldersche Akademie het *Doc-*

---

(1) Ten voorbeelde diene, behalve het boven aangevoerde, nog het volgende. Schoon het van elders blijkt, dat de Hard. Senaat steeds zich beijverde om eene betere toekomst voor te bereiden; is er in *deszelfs Handelingen*, tusschen 1672 en 1677, slechts van ééne vergadering korte melding gemaakt. — Toen er, d. 20 Nov. 1683, aanvrage gedaan was omtrent eene *promotie*, die omtrent het jaar 1674 zou geschied zijn, verklaarde dezelfde Senaat het *niet onwaarschijnlijk*, dat, *bij de ongelegenheid en verwarring van die tijden, de memorie van de gepromoveerden vermist ware*. Sen. II. 120b. Dit is te opmerkelijker, daar anders in Gelderland de promotiën naauwkeuriger en vollediger, dan elders, geboekt werden. — Zoo ontbreken mede de Harderwijker *Kerkenraads Handd.* van Mei 1672 tot Junij 1674; zijnde daarvoor niet ingevulde ruimte opengelaten.

(2) Zie boven bl. 122 - 124.

toraat in eenig vak van wetenschap verlangde, twee Rijksdaalders ten behoeve der genoemde Instelling betalen zoude. Deze gelden, steeds door den Rector ontvangen, en aan den *Bibliothecarius* (destijds eenen der Burgemeesteren) uitgekeerd, moesten door den laatste tot den aankoop van nuttige en noodzakelijke, academische werken besteed worden. (1) Langs dezen weg erlangde de Hoogeschool, bij het groote aantal der door haar gepromoveerden, aanmerkelijke bijdragen ter verrijking van hare Bibliotheek.

Maar hoe meer moeite en zorg het gekost had haar al eens te vermeerderen; des te regtmatiger was nu de bezorgdheid, dat zij de prooi worden zoude der woeste baldadigheid, die niets, en allermint de boeken der overheerde ketters, verschoonde. Daarom werd men, den tienden September 1672, te rade dezelve bij nacht, zoo stil en geheim mogelijk, naar eene plaats, die veiliger geacht werd, denkelijk naar het huis van A. L. Tollius, over te brengen. Maar later bleek het meer en meer, dat de bijzondere woningen, even min, als de openbare gebouwen, door den bandeloozen moedwil ontzien werden. Van daar, dat de letterschat, den 29 Mei 1673, naar Hoorn in N. Holland vervoerd, en, eerst tegen het einde van Maart des volgenden jaars, toen het gevaar geweken scheen, naar Harderwijk teruggebracht werd; om later zijne oude plaats

---

(1) *Sen. 12 Apr. 1664: » Decretum Candidatos, in posterum accessuros, solvere debere in usum Bibliothecae duos imperiales; quas » pecunia apud Rectorem Academiae asservabitur, ac quotannis, ubi » Rectoratum is deposuerit, Bibliothecario tradetur, ut inde libros » utiles ac necessarios comparet. Libri autem emendi orunt acude- » mioi.* — Dat de, in dit besluit laatstgenoemde post destijds door een' *Burgemeester* bekleed werd; is ons gebleken uit *Sen. II. 71b*, waar men leest, dat Cœnraet van Dedem, d. 3 April 1671, tot denzelfen van de Curatoren werd aangesteld. Later werden hieromtrent andere schikkingen gemaakt.

in het heiligdom van Minerva te hernemen. De, voor dien tijd vrij aanzienlijke som, door de uitgeputte kas besteed om de Bibliotheek in veiligheid te brengen, toont hoe vele waarde men aan dezelve hechtete. Wat er, door de plonderzucht der Franschen of bij de herhaalde, heimelijke verplaatsing, verloren gegaan zij, weten wij niet. Maar eere hebbe de nagedachtenis van Alex. Tollius en zijne ambtgenooten, wier trouw en beleid wist te verhinderen, dat niet de geheele Boekerij van de brandstichters der zeventiende eeuw hetzelfde lot wedervoer, als de nog veel kostbaarder Bibliotheek van het Parijsche Aartsbisdom in de negentiende eeuw van derzelve waardig nakroost onderzond! (1)

---

(1) Het blijkt uit de besluiten der stedelijke Regering, dat zij, reeds in het midden van Julij 1672, besloten had *de Bibliotheek te verbrennen waar de Bibliothecarius en Professoren het goed zouden vinden*. Maar het boven, omtrent hare werkelijke vervoering, gezegde is geheel ontleend uit de *Rekk.* van 1672-1674, vergeleken met een raadsbesluit van d. 13 Maart 1676. De dagteekening van het voorgevallene is gesteld op den tijd, waartoe in de *Rekk.* de posten van uitgave, ten voorschrevencu einde gedaan, gebragt worden. — De kosten, op het bewaren, vervoeren en terugbrengen der boeken gevallen, beliepen in het geheel ruim vier honderd gulden; waaronder *f.* 40, aan de wed. Tollius goedge-
daan voor derzelve bewaring. De Curatoren hadden eerst omtrent de vervoering, als zonder hunn' last geschied, bedenking gemaakt, en de daartoe bestede som boven mate hoog geacht. Naderhand evenwel lieten zij zich dezelve welgevallen, op de verklaring der Hoogll. van Thiel en van Zijll, dat deze kosten, tot behoud der Bibliotheek, *noodzakelijk* hadden moeten aangewend worden. — De aangevoerde, geheel onbekende bijzonderheden zal men, hoop ik, te minder der mededeeling onwaardig achten, daar zij ons zoo geheel in dien bangen tijd verplaatsen, en in een treffend voorbeeld toonen, hoe men, *in allerlei opzichten*, het ergste van de Franschen duchtete. Anders voorzeker zoudem mannen, zoo voorzigtig als Tollius en zijne straks genoemde ambtgenooten, eene zoo haghelijke en voor hen zelve gevaarlijke zaak niet voor hunne eigene verantwoording genomen hebben.

Wel mogt straks van de *witgeputte kas* der Akademie gesproken worden. Immers zoodra de vijanden het Gewest overheerd hadden, ontzelden of althans onthielden haar de Kwartieren jaren lang de toegezegde bijdragen, waaruit zij bijna geheel haar onderhoud moest vinden. (1) Bevreemden kan ons dit niet, als wij naar behooren letten op de oorlogslasten en brandschattingen, op de geldafpersingen en knevelarijen van allerlei aard, waardoor de landelijke en stedelijke kassen, zoo wel als de beurzen der bijzondere ingezetenen, tot den bodem toe geledigd werden. En wanneer eindelijk de Franschen en Munsterschen, met den vloek der arme landzaten beladen, de uitgemergelde en verwoeste Provincie verlaten hadden; hoe lang duurde het toen nog, eer men van de verwarring, waarin alles gestort was, van de uitputting, waaraan alles leed, zich eenigermate herstellen konde! (2) Dit bedenkende, zullen wij veeleer den zwaren nood van het ongelukkige Gelderland beklagen, dan ons

---

(1) Ter bevestiging van het gezegde worde hier vergeleken, wat bl. 259 uit de *Rekk.* is aangevoerd. Het laatst ontving nog de Rentmeester, den 19 December 1672, denkelijk uit *Veluws* achterstallige *quota*, f. 1333-6-0. Maar daarmede sloot zich ook geheel de hand der Kwartieren.

(2) Niemand, die de gedenkstukken van dien tijd aandachtig heeft gadegeslagen, zal het hier gezegde van overdrijving beschuldigen. Den indruk, door die stukken bij mij verwekt, kan ik niet geheel aan anderen mededeelen. Maar men hoore de geheel onpartijdige en openlijke getuigenis der *Ridderschap en Steden van Gelderland*, toen zij, d. 29 Januarij 1675, eenstemmig Willelm III de waardigheid van *Hertog* over hun Gewest aanboden. Zij verklaarden dan tot dien stap geleid te zijn, door de overweging der groote ellende, waarin Gelderland door de Fransche overheersching gevallen was, » *soodat die landen verwoest, en de ingezetenen tot totale ruine gebragt waren,* » en der uitnemende diensten, door den Prins ter hunner verlossing bewezen. Zie de belangrijke verhandeling van den geleerden, helaas! zoo vroeg gestorven' J. H. van Bolhuis, getiteld: *Welke waren de drijfveren van de aanbieding der soeverein. van Geld. aan Willelm III? in de Bijdr. voor vad. Gesch. en Oudh. van J. A. Nijhoff*, III. 3. bl. 197 volg.

er over verwonderen, dat deszelfs Kwartieren, door behoefte en onvermogen, zich van de vervulling hunner beloften ontslagen waanden.

Intusschen is het niet te zeggen, in welk eene jammerlijke ongelegenheid, door die wanbetaling, bovenal de *Hoogleraren* geraakten! Want het blijkt ontegenzeggelijk, dat, gedurende verscheidene jaren achtereen, aan geen' hunner eenig gedeelte zijner sobere en zuur verdiende jaarwedde uitbetaald, of ook naderhand daarvoor eenige schadevergoeding verleend werd. Daartoe toch rekende men de kas, uit welker overschot nog steeds eenige gelden aan ondergeschikte ambtenaren en werklieden verstrekt werden, geheel ontoereikende en buiten staat. (1) En evenwel

(1) Blijkens de *Rokeningen*, is er, na d. 27 Januarij 1673, jaren lang geenerlei bezoldiging aan de Professoren uitbetaald. En nog was het Tollius alleen, die, tot aan dat tijdstip, het hem verschuldigde ontving.

Niet ongepast is hier veelligt de opmerking, hoe ook op andere vaderlandsche Akademiën en Athenaea de vijandelijke inval van 1672 noodlottigen invloed had. Immers van het inkomen der *Franekersche* Hoogleraren werd, sedert denzelfden, een vierde gedeelte ingehouden; in welks genot zij eerst ten jare 1678 weder hersteld werden. Nog veel later, in 1685, werden aan de Vriesche Hoogeschool de *privilegia* hergeven, » *quae, ob temporum calamitates, (quibus eluendis totus Frisiorum fundus) vix suffecit) per tredecim annos obscurâ spe et coeclâ expectatione) suspensa pendebant.*” Zoo leest men in de *Excerpta post Blancardi panegyricum*, p. 71 et 73, vergeleken met *Blancardus* zelven, p. 29. — Hoe ongelukkig het, na den intogt der Franschen met de *Stichtsche* Akademie gesteld was, heeft *Heringa* E. z. p. 165 sqq. uit oorspronkelijke stukken naauwkeurig en uitvoerig aangewezen. Ook aan haar werd, van 1672 tot 1674, de gewone onderstand bijna geheel onthouden; en hare Hoogleraren ontvingen, gedurende twee jaren of langer, zeer weinig van hun inkomen. Vergel. het *Tijdschrift voor Geschied. Oudh. en Statistiek van Utrecht*, 1841, No. 12, bl. 410. — Zelfs de ongelegenheid, waarin de *Groninger* Akademie, t. j. 1677, geraakte, door ons bl. 254 vermeld, stond in naauw verband met de algemeene vermagering, door den grooten oorlogsramp te weeg gebracht. — Te *Doventer*, dat, bijkans twee jaren, door den Keurvorst van Keulen bezet bleef, moesten de Hoogleraren almede klagen over de vertraagde betaling hun-

ontbrak het der Geldersche Akademie, ook in die, boven alles kommervolle jaren, niet geheel aan Hoogleraren, die, geduldig eene betere toekomst afwachtende, met levensgevaar in hunne zwaarwigtige bediening bleven volharden, of althans, zoo spoedig mogelijk, met kloeken moed tot dezelve wederkeerden. Zij deden het al dien tijd, zonder daarvan eenig ander uitwendig voordeel te trekken, dan hetgeen uit het kosteloos gebruik eener woning ontsproot, benevens het genot der vrijdommen en van eenige toevallige en onzekere baten! Waarlijk, als er ooit ergens Geleerden waren, welke onbaatzuchtig de wetenschap om haar zelve dienden, en daarbij even standvastige geestkracht, als onbekrompene edelmoedigheid aan den dag leidden; die Harderwijker Professoren verdienen op derzelve lijst eene zeer uitstekende plaats! Komt, aanschouwen wij van naderbij hunne langdurige worsteling tegen de ongunst der tijden, en hoe hunne uitzigten zich beurtelings verduisterden en ophelderden. Om het twintigtal rampvolle jaren, die ons bezig houden, te gemakkelijker te overzien, kan men dezelve in vier onderdeelen scheiden; waarvan het *eerste* loopt tot den 22sten Januarij 1677; het *tweede* tot den 28sten Maart 1681; het *derde* tot den 11den Junij 1687, het *laatste* tot den 19den Julij 1692.

De levendigste strijd der partijen had plaats in het tijdvak van ruim vijfdehalf jaren, tusschen het begin van Junij 1672 en den 22sten Januarij 1677. Toen vooral zag men de hevigste botsing der meest tegenstrijdige wenschen en bemoeijingen, verklaringen en besluiten, van welker onze-

---

ner jaarwedde; over het gevaar, dat de *Bibliotheek* van het Athenaeum bedreigde, en andere onaangenaamheden. Zie van Eck, *het tweede eeuw. van het Athen. ill.* enz. bl. 15, met de aant. van Bosscha.

keren uitslag het *sijn of niet zijn* der Geldersche Pallas het gevolg moest zijn. — Ook onder den knellenden druk van der Franschen tegenwoordigheid, zorgden de weinige, op hunn' post geblevene Hoogleeraren, door de Veluwsche Curatoren, zoo veel mogelijk, ondersteund, dat de akademi-sche werkzaamheden en zelfs de openlijke voorlezingen niet geheel gestaakt wierden. Want zij wisten, dat het leven eener Instelling, die dreigt te bezwijken, door niets zekerder uitgebluscht wordt, dan door haar, voordat nog de laatste hoop op behoud vervlogen is, de gedaante des doods te doen aannemen; en dat het veel moeilijker is het geheel verstorvene op te wekken, dan het zieltogende nieuwen adem in te blazen. Wij zagen reeds, dat de teugels van het akademische bestuur, door *H o b o k e n* neêrgelegd, door *H e r m a n n i d e s* opgenomen werden. En toen men nog nauwelijks van den eersten schrik, dien 's vijands verschijning baarde, bekomen was, zorgde de Curator van *W i j n b e r g e n*, dat een vroeger onderzochte en toegelatene Candidaat *gepromoveerd* wierde. Ook vervolgens hield men niet op, aan degenen, die er aanspraak op hadden, de verzochte eeregraden te verleenen. En dit *promotieregt*, welks uitoefening men inzonderheid als het zekere levensteeken eener *Universiteit* beschouwde, werd der Hoo-geschool, zelfs bij hare diepste vernedering, bijna nooit, binnen of buiten 's lands betwist. Tot de handhaving daarvan waren ook gedeeltelijk de *punten van verzoek* betrekkelijk, die de Senaat, om de zaken naar vermogen aan den gang te houden, d. 28 Augustus 1672, aan de Curatoren deden toekomen. Maar weinig vermogten de *Veluwsche* Heeren van *Y r s t* en van *O l d e n a l l e r*, hoe goedwillig ook, om aan de billijke wenschen der Professoren te voldoen, *daar de beide andere Kwartieren zich thans met de Akademie niet bemoeiden*. Doch geen aangamer en

welkomer gezigt voorzeker voor de overgeblevene Hoogleeraren, dan dat van onderscheidene hunner aubtgenooten, die, in 1672 het geweld des Dwingelands ontvloten zijnde, in *zestien honderd vier en seventig*, zoodra zijne benden en bondgenooten waren afgetrokken, hunne posten kwamen hernemen. (1)

Maar, naar alle menschelijke uitzigten, had de Stichting van **Maurits** onherstelbaar te gronde moeten gaan, zoo niet Prins **WILLEM III**, wien de Allerhoogste tot Europa's Schutsheer tegen **Lodewijks** overheersching bestemde, harer zich aangetrokken had, en haar met krachtige hand onderschraagd. Op hem, wiens hoofd der landzaten dankbaarheid met de kroon van het *Hertogdom Gelre* versierd zou hebben, zoo haar zijne al te veel miskende matiging en wijsheid niet had afgewezen; op hem was het oog der lijdende *Pallas* gevestigd; om zijne tusschenspraak en hulpe smeekten buiten twijfel, van den beginne aan, hare Voorstanders en Priesters. Hij nu beminde de wetenschappen te vurig en schattede **Maurits** nagedachtenis te hoog, om niet alles, wat het stadhouderlijke gezag hem veroorloofde, voor eene Instelling te doen, die op deszelfs naam roem droeg. Zijn eerste besluit ter harer gunste, waarvan wij kennis dragen, dagteekende van den 27sten Maart 1675, en behelsde het volgende:

• *Sijn Hoogheyt heeft goetgevonden, in gevolge van de*
 • *authorisatie van de Hoo. Moo. Heeren Staten Generaal*
 • *der Vereenighde Nederlanden, in dato den 20^{en} April*
 • *1674, de respectie Professoren binnen de Academie*
 • *van Harderwijck in haere functie te continueren,*

---

(1) Het bovenstaande is ontleend en verzameld, één gezegde, door den druk onderscheiden, zelfs letterlijk wedergegeven, deels uit oorspronkelijke stukken van het *Arch. Arnh.*, deels uit Hs. A.

» *soo als desselve gecontinueert worden mits desen.*'' (1)

Te belangrijker was dit besluit, daar de Prins, zoo als wij aanstonds vernemen zullen, weldra aan de Hoogleeraren beval, door zijn schrijven gerugsteund, zich tot de Staten te wenden, ter verkrijging hunner te goede zijnde jaarwedden; terwijl geene voorschrijvings-brieven aan deze laatste zullen achtergebleven zijn. Deze maatregel nu van den Prins werd naderhand steeds als de grond beschouwd, waarop de bevestigde Akademie herbouwd was. En zulks met te meer regt, daar men toen reeds wist, dat, wat de Vorst eenmaal begonnen had, hij gewoon was het voort te zetten, en, in spijt van den hardnekkigsten tegenstand, ten einde toe door te zetten. Alles trouwens wat hij, ter handhaving van het genoemde besluit, vele jaren achtereen, beraadslaagde en deed, leverde zoo vele nieuwe proeven op, dat deze gewigtige zaak hem dat karakter niet deed verloochenen. (2)

---

(1) Letterlijk volgens het oorspronkelijke, geteekend te 's Hage: G. *Prince d'Orange*. Het overige van het besluit, dat hier niet behoeft aangevoerd te worden, bevat slechts de uitnodiging aan de Hoogll. om den gewonen zuiverings- eed te doen.

Dit niet slechts, maar ook de volgende oorspronkelijke stukken van en aan den Prins zijn ontleend uit het *Arch. Arnh.*; de eerste letterlijk wedergegeven, blijkens de zorgvuldig bewaarde oude spelling; de andere zakelijk, somwijlen met eenige bekorting. Doch ook hier wilde men liever te veel, dan te weinig doen, bij het verhaal van zoo geheel onbekende en toch, om de gevolgen, zoo gewigtige onderhandelingen.

(2) Om het gewigt van het aangevoerde besluit en van hetgene straks verhaald zal worden wel te waarden, bedenke men, dat, met de bevestiging der Hoogleeraren in hunne bediening en met de geregelde kwijting van het hun verschuldigde, de erkenning en handhaving der Akademie zelve in het naauwste verband stond.

Dat overigens het in den tekst gezegde geheel met de verklaringen overeenkomt der wel onderrigte tijdgenooten en latere getuigen, mogen de volgende aanhalingen bevestigen. In het *Rocensis*-boek heeft Prof. S. van Diest aangeeteekend: » *Hoc anno, (1672) mense Junio, urbe ostrâ Hardorvico a Gallis occupatâ, Academiâ nostrâ magnam*

Niet vreemd is het dan, dat de Senaat al spoedig wederom, in zijn' nijpenden druk, heul en troost zocht bij denzelfden even toegeneenen, als vermogenden Beschermheer. De Hoogleeraar van Diest, door zijne ambtgenooten naar 's Hage afgevaardigd, gaf, bij een verzoekschrift, den 1³ Mei deszelfden jaars, uit hun aller naam ingediend, den Prins te kennen, » hoe zij door Zijner Hoogh. genadige » gunst, bij acte van den 27 Maart, gecontinueerd zijnde, » en volgens Zijner Hoogh. apostil van den 29 April, hunnen eed van purge voor den Heer Curator van Yrst » afgelegd hebbende, zich verder, op Z. H. ordre van denzelfden datum, aan de Landschap binnen Nijmegen gea-

» eclipsin passa est; donec, anno 1675, 27 Martii, a colissimo Prin-
» cipe Arausionensium Gulielmo Henrico denuo stabiliretur." — Niet minder beslissend is de verklaring van den ganschen Harderwijker Senaat, in een' brief van den 20° October 1677 aan het Hof van Holland, » dat de regten en privilegiën der Ak. bevestigd waren door de » magt en den wille van Z. H. den Heere Prinse van Oranje." — Op denzelfden Vorst bleef men steeds het oog vestigen, opdat eindelijk al de hinderpalen, die het begonnene werk der herstelling vertraagden, uit den weg geruimd mogten worden. Van daar, dat de genoemde Senaat, in 1684, zoo nadrukkelijk aan den nieuw benoemden Curator Robb. van Heeckeren schreef: » Principis gratia adhuc imple-
» randa atque exposcenda est, ut non tantum Academiam restitutam » velit, sed auctoritate sua reapse obicem tollat, et quidquid ejus in-
» stauracionem adhuc remoratur."

Even zoo werd aan de voorspraak van Willem III het herstel der Akademie toegeschreven door Schrassert, l. 76; door het werk: *Tegenw. staat — van Gelderl.* bl. 471; door Prof. Schacht, wien gezegde men hoven, bl. 21, vermeld ziet; en door den Curator van Spaen, in het, bl. 6 aangeh. vertoog van 1807. — Opmerkelijk is eindelijk de verklaring van den Hoogl. Nieuhoff, in de *inwijdingsrede van 's Lands Athen. te Hard.* (*Ann. Ac. Rheno-Traj.* 1815-1816, p. 199) » Bezweken ware hier Pallas, had dezelve in Vorst Willem, » welken Nederland met het Stadhouderschap, Britannia met de Konings kroon vereerde, geen en Oranje-Vorst, dat is voorstander van » geleerdheid en kunde, beschermheer van wetenschappelijke stichtingen » en hersteller van dezze, gevonden."

» dresseerd hadden over de betaling hunner tractementen ;
 » doch aldaar onverhoopt niets hadden kunnen obtineren ;
 » zijnde de Landschap , zonder formele resolutie dienaan-
 » gaande te nemen , gescheiden. Waardoor zij genoodsaakt
 » werden zich wederom aan Z. H. ootmoedig te adresseren ;
 » verzoekende , dat Dezelve geliefde door zijne prinselyke
 » goedheid aan de HH. Gedeputeerden des Kwartiers van
 » Veluwe te ordonneren aan de voornoemde supplianten uit
 » de gemeene Lands - middelen der stad Harderwijk (die
 » daartoe met gemeene resolutie der drie Kwartieren geaf-
 » fecteed en altijd gebruikt waren) kunne , zoo achter-
 » stallige , als loopende tractementen te betalen , tot nadere
 » ordre."

Reeds den eerstvolgenden dag na de indiening van dit
 vertoog , zag van Diest hetzelfde met het volgende , door
 den Prins zelven onderteekende *randschrift* voorzien , dat wel
 geen uitdrukkelijk bevel behelsde , maar toch , in den stad-
 houderlijken stijl , eene zijdelingsche aanbeveling van der Pro-
 fessoren belangen aan de , hun meest gunstige Vergadering :

» Sijn Hoogheyt renvoeert de supplianten , nopende het
 » versouck , bij de requeste gedaen , aen de HH. Gedeput-
 » teerden van 't Quartier van Veluwe. Gedaen in den
 » Haghe , den 1den Mey 1675."

Wenden wij nu weder het oog uit de hofplaats naar
 Gelderland ; zoo blijkt het ons weldra , hoe welberaden de
 Prins handelde , naar *Veluws* Staten , en naar geene an-
 dere , thans de Hoogleeraren verwijzende. Want deze al-
 leen deelden omtrent de Akademie deszelfs inzigten ; van
 hen alleen was op dezen oogenblik voor haar iets goeds te
 hopen. Zij toch hadden , reeds den zesde der vorige maand ,
 besloten Z. H. te bedanken voor hare vaststelling , en te
 versoeken om dierzelfer voortdoring. Maar hoe geheel an-

ders was de meerderheid bij de *gewestelyke* Staten gestemd en gezind! Den vier en twintigste derzelfde maand April, verklaarde deze haar voor *nutteloos*, en besloot haar *af te stellen*; *zoo nogtans dat de tegenwoordige Professoren hun leven lang onderhouden zouden worden*. Bij de beschouwing van dezen maatregel der kleinmoedigheid en der onverschilligheid, herinnere men zich alles, wat te voren over de nijpende behoefte dier tijden en den grooten naijver der Kwartieren gezegd is. Immers *Nijmegen* had nu op nieuw de vernietiging of verplaatsing der Instelling gedreven, en bleef bij haar opzet volharden; terwijl de druk van het oogenblik aan hare stem in het oordeel der meerderheid het overwigt gaf. (1) Maar daarenboven wilde men

---

(1) De laatstgenoemde Stad zocht steeds, in dien tijd en in volgende jaren, zoo door brieven als door gezantschappen, den Stadhouder ter begunstiging van haar verlangen over te halen; gelijk zij nu nieuwelings gedaan had, volgens raadsbesluit van den eersten Februarij. Zie *Roukens*, bl. 25. En men kan er dus niet aan twijfelen, dat zij ten Landdage in denzelfden zin sprak en ijverde. Men leest wel bij in de *Betouw*, bl. 13, dat het *Kwartier van Nijmegen*, reeds in 1674, verklaarde het gewone subsidie wederom aan de *Akademie van Harderwijk*, welke op voorspraak van den *Heere Erfstadhouder* was hersteld, te zullen verleenen. Maar dit is kennelijk eene drukfout of vergissing, die door *Roukens* berigt en den ganschen loop der zaken genoegzaam wederlegd wordt. Dit herinner ik slechts, opdat het gezag van den, anders zoo verdienstelijken schrijver geene nieuwe verwarring of onzekerheid brenge in eene geschiedenis, die buitendien donker genoeg is. — Wat voorts de tekst omtrent de besluiten der gewestelijke en Kwartierstaten verhaalt, is deels van *Hs. A* en *B* ontleend, vergeleken met *Schrassert*, bl. 76; deels van hetgeen mij de goedheid der Heeren *Nijhoff* en de *Meester* uit de registers der genoemde Vergaderingen heeft medegeedeeld.

Eindelijk verdient het opmerking en vergelijking, dat, slechts vier jaren later, het *Athenaeum* van het magtige *Amsterdam* door eene soortgelijke bepaling bedreigd werd. Gold intusschen het Geldersche uitsterfingsbesluit al de Professoren der Akademie; te Amsterdam wilde men het getal der Hoogleeraren op drie laten uitsterven. Zie de aantekening op de *godsdienstige rede* van den Hoogl. *G. J. Rooyens*, bij het twee-

zich niet aanstonds van den *Prins* de wet laten voorschrijven, en het gezag der Provincie tegen hem handhaven. Had hij niet, op vastgestelde voorwaarden, *Hertog van Gelre* willen zijn; nog minder zoude hij er oppermagtig *Heer* van zijn, en over deszelfs belangen naar willekeur beschikken. Dat toch zulke gedachten van wrevelmoed en gekwetste eerzucht aan het besluit der Staten niet geheel vreemd waren, toont ons deszelfs scherpe wederspraak tegen dat van den Vorst, en de spoed, waarmede men het daarop volgen deed. — Zoo veeg stond dan thans de Akademie, als zij sedert hare oprigting nog niet gestaan had! De Hoogleeraren waren schrander genoeg om in te zien, hoe weinig op het hun beloofde onderhoud te rekenen viel, daar de daden met de toezeggingen in zoo groote tegenspraak waren. En het stond geschapen, dat Gelderland weldra aan bekwame Artsen en Regtsgeleerden, aan wel onderleide Kerk- en Schooldienaren even groot gebrek zou hebben, als bij den aanvang dier eeuw. Want de jammerlijke uitputting van der landzaten middelen en de vernieling hunner bezittingen veroorloofde hun, *in dit tijdsgewricht*, nog minder dan in die dagen, hunne zonen verre van huis naar kostbare Universiteiten te zenden. Des te belangrijker schouwspel zal ons de voortgezette strijd aanbieden, waarvan wij de partijen nu kennen, en ter overweging van welks afwisselende kansen wij thans wederkeeren.

In Slagtaande dan van hetzelfde jaar, rigteden de leden van den Senaat een nieuw en aandoenlijk smeekschrift tot den Stadhouder; daarbij hoofdzakelijk te kennen gevende,

---

de eeuw. der doorl. School, (Ann. Acad. L. B. 1831-1832) bl. 35. Gelukkig evenwel, dat daar, naar 's Hoogleeraars zeer waarschijnlijk vermoeden, Huddle en Witsen hetzelfde deden, als Willem III in Gelderland!

» dat zij door den inhaal en de beheffinge der Franschen (1)
 » niet alleen geruineerd waren in hunne middelen, maar
 » dat zij nu in meer dan drie jaren niet éenen stuiver aan
 » tractementen hadden genoten of getrokken; niettegen-
 » staande dat de Akademie van Harderwijk, eerst gefon-
 » deerd zijnde door den Heere Prinse Maurits, Gouver-
 » neur dezer Lande, daarna tot eene Akademie van de Pro-
 » vincie verheven was.' Mitsdien keerden zij zich tot Z. H.,
 » ootmoediglijk verzoekende, (alzo Z. H. alreede die gratie
 » aan de voorschrevene Akademie had geliefd te doen van te
 » verklaren en vast te stellen, dat dezelve niet zal worden
 » verplaatst) dat Z. H. aan de Heeren Gedeputeerden van
 » de Veluwe ofte den Ontvanger van het gemelde Kwartier
 » geliefde te gelasten, dat zij aan hen al de vooschr. ach-
 » terstallen promptelijk voldeden, en voorts jaarijks voort-
 » gingen in de betaling hunner wedden uit de fondsen,
 » daartoe bestemd.'

Het, in denzelfden vorm als te voren gestelde, doch bij toeneming gunstige antwoord luidde aldus:

» Sijn Hoogheyt reconmandeert mits desen aan de HH.
 » Gedeputeerden van 't Quartier van de Veluwe, ten eyn-
 » de de supplianten van hare tractementen, in desen ver-
 » melt, mogen werden voldaan. Gedaen in den Hage,
 » den 22sten November 1675.'

Het leed slechts drie dagen, toen de genoemde *Gedepu-
 teerden van Veluwe* wederom een' eerbiedigen brief van
 den *Senaat* ontvingen, waarbij deszelfs leden, zich op de
 aanbeveling van den Prins beroepende, nogmaals om de be-
 taling hunner jaarwedden aanhielden, » opdat zij, na zoo
 » veel aanzoeken en wachten, eens verligting mogten krij-

---

(1) De zware *geldheffingen* en brandschattingen worden hier verstaan, door de Franschen, gelijk wij boven zagen, uitgeschreven.

gen; met kunne familien bestaan konden; en dee te krachtiger tot waarneming hunner bediening bij de Akademie mogten aangemoedigd worden." — Het opmerkelijke antwoord, bij wijze van randschrift gegeven, luidde in dezer voege:

„Is geresolveert, dat een wel geraisonneerde brief aen Sijne Hoocht sal geschreven, en deselve het interest van Academiae van Harderwijk gerecomāndeert werden, principalick ten opsicht van twee andere Quartieren. Actum ter Camere, den 25 November 1675." (1)

Opmerkelijk noemde ik dit antwoord, omdat het duidelijc toont, hoe zeer het Kwartier der Hoogeschool toegedaan was; maar niet minder, hoe hetzelfde, bij eigen onvermogen, door des Stadhouders krachtige tusschenkomst de ontzegde medewerking van *Nijmegen* en *Zutphen* tot hare instandhouding zocht te herkrijgen. Veelligt bedachten ook de *Veluwschen*, wat trouwens de ondervinding niet zelden leert, dat, als de ijverige te spoedig en te onvoorzigtig toont, hoe veel belang hij in eenige zaak stelt, dikwijls de traagheid en onwil des te meer terugdeinst en tegenstreeft. Dit wist althans, zoo iemand, de doorzigtige Willem III, die, bij de onzekere grenzen van het stadhouderlijke gezag, daardoor meestal zijne oogmerken gelukken zag, dat hij ze liever later bereiken wilde, dan, door drift en voorbarigheid, zich aan derzelver verijdeling blootstellen. Dit geeft U den sleutel van 's Prinsen handelwijze in deze gansche zaak. — Op welk eene zware proeve intusschen werd de standvastigheid der vrienden van de Geldersche Minerva gesteld, en vooral het geduld der lijdende Hoogleeraren en hunne zuchtende huisgezinnen! Het

---

(1) Deze apostille was, ter ordonn. van H. Ed. Mog., geteekend door D. van Ruyven, Secretaris.

volgende jaar *zestien honderd zes en zeventig* verliep al wederom, zonder dat hunne goede zaak eenige aanmerkelijke vordering maakte. Wel zag men des Stadheuders even behoedzame, als onvermoeide pogingen ter hunner gunste in geenen deele verflaauwen. Maar even weinig verminderde nog de tegenstand, door de bovendrijvende partij der Staten - vergadering aan zijne weldadige bedoelingen geboden. Getuige haar besluit van den achtsten Maart, waardoor dat van den 24sten April des vorigen jaars vernieuwd en bevestigd werd.

Met gunstiger voorteekenen voor de Akademie opende zich het jaar *zestien honderd seven en zeventig*. Wel bleef de genoemde meerderheid der Staten op hetzelfde aanbeeld slaan; zonder door de eenstemmige wenschen, zoo van den Prins en de Veluwe, als van niet weinige beminnaars der wetenschappen in de beide andere Kwartieren, zich haar plan te laten ontraden. Maar Willem III deed nu wel dra een' vrij hartigen, of moet ik zeggen stoutmoedigen? stap voorwaarts, ter bevordering der zaak, die hij zoo zeer zich aantrok; als wilde hij aan hare vrienden nieuwen moed inboezemen, en aan hare vijanden toonen, hoe weinig hij voor hunne vernietigings - plannen terugdeinsde. In Louwmaand toch ontvingen de *gewestelijke* Staten deze, door den Prins eigenhandig onderteekende aanschrijving:

• *Bij de bestellinghe van de regeringhe in Gelderland,*
 • *hebben wij tot Curatores van de Academie van Harder-*
 • *wijck wel gecontinueert de Heeren Ripperda en Hell*
 • *uit het Quartier van Zutphen ende den Heer van Yrst*
 • *uit het Quartier van de Velue; maer also daer nogh*
 • *drie plaetsen vacant sijn, hebben wij goedgevonden de-*
 • *selve te suppleren, ende sulx tot tweden Curator uit het*
 • *Quartier van de Velue t' adjungeren ende aen te stellen den*

» Heer van Oldenaller, mitsgaeders uit het Quartier
 » van Nimmeghen de Heeren Burghgreeff Dirck van
 » Weelderden ende Johan van Lith de Jeude,
 » versoekende dat de nodighe commissiën daertoe op deselve
 » moghen worden gedepescheert. Ende alsoo ons wijders
 » daegelijx klachten van de Professoren van de voorschr.
 » Academie voorkomen weghens de wanbetaelinghe van
 » haere tractamenten, sonder de welcke sij haere functiën
 » niet en konnen becladen; hebben wij niet willen naela-
 » ten U Ed. Mog. op het aldersegiëuste te recommanderen
 » die voorsieninghe te doen, dat de voorschr. tractamenten
 » niet alleen promptelijck moghen worden voldaan uit des
 » Landschaps accijzen der stad Harderwijck, so als van
 » ouds altoos is geschiedt; maer dat de voorschr. Curatores
 » tot conservatie van de wetten ende welstant van de voor-
 » noemde Academie, als mede specialijck omtrent het leven
 » en de goede discipline van de Professoren ende Studen-
 » ten uldaer nae behooren vigileren, opdat de selve Acade-
 » mie also magh floreren, ende daer uit, als een geregu-
 » leert Seminarium, mannen van goede studie ten dienste
 » van de Republycke voortgebracht mochten werden. Daer-
 » toe ons verlaetende" enz. » Geschreven in den Haghe,
 » den 22 Januarij 1677." (1)

Nadat de Stadhouder dus gesproken had, scheen het lot
 der Geldersche Hoogeschool geheel rijp te zijn voor de be-
 slissing. Hare vrienden zoo wel, als hare wederstanders,
 hadden nu even stellig hunne tegenstrijdige wenschen en
 bedoelingen verklaard en aan den dag gelegd. Twijfelach-

---

(1) Dit stuk, behalve het boven- en onderschrift volledig gegeven, en
 'aarbj een oud Geldersch afschrift gevolgd.

tig mogt het zijn, of deze, dan die zouden zegevieren; » zoo althans kan de zaak niet langer blijven hangen'', zou men gezegd hebben, » de Akademie moet geheel vernietigd of voor goed hersteld worden.'' En evenwel verliepen er nog meer dan vier jaren, van Louwmaand *zestien honderd seven en seventig* tot aan Lentemaand *zestien honderd een en tachtig*, voordat hare omstandigheden eenige belangrijke wending, ten goede of ten kwade, namen. Eentoonig zoude het worden en U ligt verveling baren, als wij nu voortgingen naar de tijdsorde te verhalen, wat er al van wederzijden gezegd, geschreven en gedaan werd. Liever doen wij, zonder ons hier verder aan de dagteekening streng te binden, de bemoeijingen der voornaamste handelende partijën, in den aangeduiden, ruim vierjarigen tijdkring, door een kort overzicht aanschouwen.

De *Senaat* dan verzuimde geen enkel middel, dat dienen kon, *deels* om de kwijnende zaken gaande te houden en voor verder verval te behoeden; *deels* om de Akademie uit hare diepe vernedering op te heffen, en haar eene betere toekomst voor te bereiden. Hoe klein ook het aantal der overgeblevene Professoren ware; men deed al het mogelijke om, in de onderscheidene vakken van wetenschap, het onderwijs zonder stilstand te doen voortgaan; daartoe geene eigene moeite sparende, en tevens, nu eens bij de Curatoren op de aanstelling van een' nieuwen Hoogleeraar aandringende, dan de hulp van bijzondere Onderwijzers te baat nemende. Bij oogenblikkelijke ontstentenis van eenen *Promotor* voor enig vak, verzocht men een' ervaren' *Doctor* om, teh overstaan en uit naam van den *Senaat*, diens taak te vervullen; opdat niet de *Akademie*, geene *akademische* graden meer verleende, schijnen zoude hare naam en rang geheel verloren te hebben. Hoogst nijdvarig betoonde zich, althans vooraf, het ligchaam der Professoren op de handta-

ving der regterlijke magt, en niet minder op de bewaring der voorregten en vrijdommen, wettiglijk aan de Hoogeschool verleend. Naar mate haar meer ontnomen werd, hield zij te kloekmoediger met hand en tand vast, wat haar nog overgelaten was. — Maar bovenal liet de Senaat niets achterwege, wat leidden kon tot *herstel van den staat en de middelen der Akademie*. Want met die algemoene uitdrukking vindt men moermalen, in de stukken van dien tijd, het hoofddoel van deszelfs bemoeijingen aangeduid. Te dien einde werden nu dringende en smeekende brieven, dan welsprekende Medeleden gezonden, beurtelings aan den Prins, beurtelings aan de Staten. Vooral wanneer de laatste oerlang ten Landdage stonden te vergaderen of werkelijk vergaderd waren, zocht men nieuwe en steeds krachtiger voorspraak van den Vorst te verkrijgen, en dezelve bij hun Edelmogenden op het best te doen gelden. Niet zelden ook deden de Priesters der lijdende Pallas ten haren behoefte hunne stemme hooren bij de gunstiger gezinde Staten van Veluwe; nu hunne tusschenspraak inroepende bij de andere Kwartieren, dan smeekende, dat zij zelve althans, door het uitreiken hunner van ouds bepaalde bijdragen, aan deze een goed voorbeeld mogten geven. Ook de gunstig gezinde *Curatoren*, *Noyen* vooral en de Heeren van *Yrst* en van *Oldenaller*, lieten zij niet onbegreet, wanneer zij hope koesterden, door hunnen invloed bij den Prins of de Staten, iets goeds te sullen kunnen bewerken en verwerven. Kortom het was, als of elke teleurstelling den meed der *Professoren* deed toenemen, en hun vernuft een' sterker' prikkel gaf om steeds nieuwe middelen van behoud uit te vinden. Bovenal betoonde hun ambtgenoot en Geheimschrijver van *Thiel* even veel ijver, als beleid; even onuitputtelijke werkzaamheid, als volharding. — Hoe hoog intusschen de nood hunner huisgezinnen geklem-

men moet zijn; en welk eene bewondering de onbaatruchtigheid en trouwhartigheid verdient, waarmede zij de, hun zoo weinig dankbare wetenschappen bleven dienen; dit toonen het best hunne eigene verklaringen, bij het Veluwsche Kwartier ingediend, welker waarheid boven allen twijfel verheven is. Den 7 April 1679, schreven zij aan die Vergadering, » dat zij hun beroep aan de Akademie » tot nog toe waargenomen, en nogtans, in den tijd van » zeven jaren, geen tractement genoten hadden." En wederom, den 10 Mei 1680, dat zij, aan de provinciale Akademie, met bewijs van sekere jaarlijksche tractementen » (te zullen ontvangen,) behoorlijk beroepen, en na den » oorlog, bij de bestelling der Provincie van Z. H., door » uitdrukkelijke acte bevestigd zijnde, hunnen dienst gedurig, in alle tijden, tot nu hadden waargenomen, en » nogtans, van het jaar 1672 af, gansch geene betaling » genoten hadden." — Waarlijk! waar zoo luid de daden spreken, zijn alle woorden overtollig! (1)

Tegen den Senaat en de Voorstanders der Akademie bleef steeds de *Landdag*, dat is de meerderheid der *Geldersche Staten*, in eene wel niet meer geheel vijandige, maar toch min gunstige houding, overstaan; zoodat men twijfelen kon, of zij hun vroeger besluit ten nadeele der Hoogeschool handhaven wilden, dan wel op hunne schreden terugkeeren. Maar het eerste scheen hun het ontzag jegens den Stadhouder te ontraden, wiens tegenverklaringen hoe langer zoo krachtiger werden. En ook in de Kwartieren van *Zutphen* en *Nijmegen* ontbrak het niet aan achtbare Staatsleden, die met hem instemden, en den tegenstand hunner

---

(1) Al het bovenstaande is deels uit des Senaats *Handd.* ontleend, deels uit bijzondere stukken van het *Arch. Arnh.*

medeleden eenigermate deden verflaauwen. Intusschen weêr-
hield hen schaamte en nâjver, veelligt ook nog altijd voort-
durende behoefte, de genomene besluiten in te trekken,
en als voorheen, tot het onderhoud der Akademie mede te
werken. Om niet weder te spreken van de, bij de *Nijmeeg-
sche stedelingen* nog geenszins geheel verdwenene uitzigten
op de herstelling hunner eigene School. Zoo stelde dan de
genoemde meerderheid der Staten de eindbeslissing der zaak
uit, van den eenen Landdag tot den andere. Aan den Prins
gaf zij goede woorden; doch de bedrukte Akademie zoude
er naauwelijks meer door geleden hebben, als zij kortaf ge-
weigerd had aan zijne raadgevingen eenig gehoor te geven.

„Maar wist dan,” denkt Gij veelligt, „de *Stadhouder*,
die zoo veel te bovenkwam, geenerlei weg om dien tegen-
stand te overwinnen? „of trok hij ook veelligt van de vroe-
ger begunstigde zaak allengskens de hand af?” — Op deze
vragen gaf alreede het boven bijgebragte eenig voorloopig
antwoord, dat de verdere gang der dingen ten einde toe
bevestigde. Al wat de genoemde Beschermheer der letteren
en wetenschappen hier voor derzelver belang deed, ken-
merkte zich even zeer door standvastige volharding, als
door onuitputtelijk geduld, dat alleen van het veldwinnen
eener betere overtuiging de opvolging van den raad der
wijsheid hoopte en gelaten afwachtete. De opzettelijke aan-
wijzing van het laatste zal door de geheele toedragt der ge-
schiedenis overtollig gemaakt worden. Dan ten bewijze
van 's Vorsten standvastige volharding; hoore men nog-
maals hem zelve spreken, in eene aanschrijving, wederom
tot dezelfde *Staten* gerigt, die op de straks medegedeelde,
bijkans anderhalf jaar later, volgde. Dus luidt zij:

„'T is buyten onse verwachtinge, dat de *Quartieren* van
' *Nijmegen* ende *Zutphen* als noch niet en hebben gelieven

» te defereren aen onse voorige brieven, in 't stuck van
 » de betalinge der Professoren van de Academie tot Har-
 » derwijck. Ende dewijl wij ons aen de conservatie der-
 » selver en de voortsettinge van de studiën ten hoochsten
 » laten gelegen sijn; soo hebben wij nockmaels onse ern-
 » stige meyninge op dat subiect wel willen bekent maecken,
 » ende sullen vertrouwen, dat opgemelte twee Quartieren
 » ter naest aenstaende Landts vergaderinge, buyten alle
 » verdere protractie, met het Quartier van Veluwen in de
 » voorschr. betaelinge, op den ouden voet ende uyt het ge-
 » destineerde fonds, sullen concerteren. Waertoe ons vas-
 » telick verlatende, bevelen wij' enz. » Geschreeven in den
 » Hage, den 17 Junij 1678.'' (1)

Deze brief sprak zoo » ernstige taal,» dat de Curator Noyen, met deszelfs overbrenging aan het Hof belast, verklaarde zich te vleijen, » dat nu wat goeds en beslissends van de zaak te wachten en te hopen was.'' (2) Nadat intusschen dat uitzigt al weder door de uitkomst beschaamd was, nam de Senaat, eenige maanden later, uit Willems tegenwoordigheid te *Arnhem* aanleiding om te verzoeken, dat hij aldaar in eigen' persoon de belangen der Universiteit geliefde voor te staan. En weldra werd dezelve door het volgende antwoord verkwikt:

» *Sijne Hoogheyt* geexamineert hebbende de vorenstaende
 » *Requeste der Professoren tot Harderwijck*, houdt der *Sup-*
 » *plianten versoeck voor favorabel gerecommandeert*, ende
 » neemt aen voor de selve bij dese *Lant-vergaderinge*

(1) Dit stuk op dezelfde wijze wedergegeven en uit een soortgelijk afschrift, als boven des Vorsten aanschrijving van den 22 Januarij 1677.

(2) In een' brief, denkkelijk aan v. Thiel, geschreven, naar den ouden stijl, d. 14 Junij 1678.

» *sorge te dragen. Gedaen tot Arnhem, den 30 Januarij 1679.*» (1)

Geene mindere opmerking verdient ook het gesprek, no- pens dezelfde belangen, in Zomermaand des volgenden jaars, door den Prins gehouden met den Heere van Yrst. Deze drong er met vele woorden bij genen op aan, dat de Akademie door *dezelfs gesag* hersteld behoorde te worden. Z. H. hervatte omtrent de noodzakelijkheid van dat herstel volkomen van hetzelfde gevoelen te zijn, en *daarover met de andere Kwartieren te zullen spreken*. De Curator hervatte, dat zulks niet genoeg was, en dat, zoo Z. H. daarin niet *zijn gesag* gebruiken wilde, alles vergeefsch zoude wezen. Intuschen liet dezelve zich zoo gunstig uit, dat de Heer van Yrst, bij dit gesprek ook door den Heer van Oldenaller ondersteund, daaruit hoop schepte, dat de Vorst het werk met ernst ter hand nemen, en het nog ten goede uitvallen zoude. Maar wij zien er duidelijk uit, hoe de *Velwische* Heeren den Stadhouder tot het nemen van meer doortastende maatregelen zochten aan te drijven; terwijl hij zich evenwel niet bewegen liet om den straks aangeduiden weg van vreedzame onderhandeling en overreding te verlaten, en de grenzen zijner wettige magt te overschrijden. De uitkomst toonde thans op nieuw, hoe het pad van billijkheid en regt, wel niet altijd het spoedigst, maar toch doorgaans het zekerst leidt ter bereiking van het gewenschte doel. (2)

---

(1) Dit besluit, schoon uit een bijzonder afschrift wedergegeven, zal oorspronkelijk op den rand van der Professoren verzoekschrift geplaatst geweest zijn.

(2) Het laatste verhaal is uit den eigenhandigen brief geput, dien W. van Haersolte, Heer van Yrst, d. 13 Junij 1680, aan Prof. van Thiel schreef.

Nog een woord omtrent de gemelde aanschrijvingen van Willem III. Meer dan eene derzelve dragen de mede-ondertoekening van Johan Pestors. En het blijkt uit onderscheidene brieven, vooral van van Thiel, dat die *Requestmeester* niet geringen invloed bij zijn' Meester had, en denzelven zeer ijverig ten voordeele der Akademie aanwendde. Hare vrienden stelden op zijne medewerking veel vertrouwen, en achteden haar voor aanhoudende diensten grootelijks aan hem verbonden. Dit zij in het voorbijgaan gezegd; opdat deze Geschiedenis haren pligt niet verzuime, om de namen van zulke letterlievende Staatsmannen, welke der wetenschappen, onder haghelijke omstandigheden, tot beschermers strekten, bij de nakomelingschap in eervolle aandenking te doen blijven. (1)

Maar vreemd, ja! bij den eersten opslag onverklaarbaar kan de houding schijnen, die men, tijdens dezen strijd der meeningen, de *Veluwe* zag aannemen. Hare Staten begunstigden opregtelijk de Akademie; want op die dochter hunner vroegere Kwartierschool gevoelden zij eene even oude, als naauwe betrekking. Zij verzetteden zich volstandig tegen de besluiten der andere Kwartieren, die haar met vernietiging bedreigden. Nu drongen zij bij den Stadhouder, dan bij den Landdag aan op het nemen van afdoende maatregelen tot hare handhaving; en gingen daarbij met de grootste eenstemmigheid te werk. (2) Maar waarom, mag

---

(1) Van Thiel onder anderen, in een' brief van d. 5. Junij 1678, bedankte hem voor den *bijzonderen dienst*, dat hij zekere, der Akademie gunstige aanschrijving van Z. H. had *geprocureerd*.

(2) Volgens den reeds boven vermelden brief van v. Thiel aan Pestors, verklaarden zich de Afgevaardigden van dit Kwartier, op den Landdag van 1678, met *gemeene stemmen*, vóór de Akademie. — Uit de oorspronkelijke *Handelingen* der Veluwe van d. 5 October deszelfden

men vragen, hield dan ook dit Kwartier zijne beurs zoo lang voor de Hoogeschool gesloten? Waarom gaf het niet eer aan de even dringende, als regtmatische beden der Professoren gehoor om voorloopig althans een gedeelte zijner vroegere bijdragen uit te reiken, en daardoor te bewerken, dat zij niet langer van alle jaarwedde verstoken bleven? — Men kan antwoorden, dat, tot aan het sluiten van den *Nijmeegschen* vrede in Oogstmaand 1678, de langdurige oorlogslasten vooral op deze verarmde en uitgeputte landstreek zwaar wogen, en het grootste gedeelte harer inkomsten verslonden. (1) Maar inzonderheid, schijnt het, weêr-hield het Kwartier van *Arnhem* ook nu de, boven reeds aangeduide vreeze, dat, zoo hetzelfde zijne toelage beschikbaar stelde, voordat *Nijmegen* en *Zutphen* gelijkelijk daartoe besloten, deze laatste, even als eertijds, van 1600 tot 1648, het onderhoud der Hoogeschool geheel voor *Veluwe*s rekening laten, en naderhand des te minder te bewegen zouden zijn om daartoe hun aandeel bij te dragen. Trouwens de Prins zelf drong er niet op aan, dat één Kwartier alleen den last op zich name, maar dat gansch Gelderland eenstemmig samenwerkte, en scheen zich eeniglijk daarvan iets goeds en duurzaam te beloven. Ten laatste evenwel, toen het uitzipt op die samenwerking telkens al wederom

---

jaars blijkt, » dat het Kwartier alsnog verbleef en volhardde bij zijn » besluit, tot behoud der Akademie binnen Harderwijk, genomen, » en daarbenevens verstond, indien de andere Kwartieren bij hunne » besluiten ten tegendeels volhardden, en ongenegen bleven die Akade- » mie te handhaven, dat daarvan nader kennis aan Z. H., uit naam » van hun Ed. Mog. zou geschreven worden." — Soortgelijke besluiten vaardigde dezelfde Vergadering op nieuw uit, in April en Mei 1680, ja! meermalen.

(1) » *Ik wil hopen, dat wij nu immers, op den toekomenden Land- » dag, bij dezen vrede en reductie, iets goeds sullen bekomen,*" namelijk voor de Akademie. Dus schreef van Thiel aan den Curator P. Noyen, d. 31 Decemb. 1678.

teleurgesteld, en intusschen de behoefte aan hulp dagelijks dringender werd, besloot het Kwartier, zijne jaarlijkse bijdrage voor de Hoogeschool als van ouds uit te betalen. De acht en twintigste van Lentemaand *sestien honderd een en tachtig* was de dag, waarop, na zoo vele bedriegelijke schemeringen van hoop, deze eerste lichtstraal den nacht der Akademie verhelderde. (1) Van nu voortaan bleven althans de Hoogleraren niet langer alle vast inkomsten ontberen; en werd hun, *uit Veluws toelage*, voor zoo verre haar gering bedrag vergunde, voorloopig eene sobere jaarwedde uitbetaald. (2)

Maar aanschouwen wij hier een' voortgang ten goede; hij bleef, nog jaren achtereen, langzaam en somwijlen nauwelijks merkbaar. Hebt Gij ooit een' kranke gezien, eerst door den schok eener geweldige ziekte neêrge worpen, vervolgens in eene langdurige kwijning vervallen? Zijne laatste krachten schenen uitgeput; dan hem bezielde nog eene levensvonk, die, door der Artsen trouwe zorg en on-

---

(1) In de *Rekk.* leest men, na dien tijd, de steeds wederkeerende aantekening: » *Het Kwartier van Veluwe heeft, volgens desselfs resolutie, in dato d. 28 Maart 1681, goedgevonden zijne quota te affecteren. Waarop hun Ed. Mog. de III. Gedeputeerden des Kw. van Veluwe hebben gelieven te ordonneren den Ontvanger Gen. Albert van Delen om aan den Rendant (den Rentmeester der Akad.) jaarlijks en alle jaar tot onderhoud der Ak. te betalen de somma van f. 2666 - 16 - 8, volgens ordonnantie in dato d. 5 Mei 1681.* » — Hetgeen aan deze aantekening in de *Rekk.* onmiddellijk voorafgaat is boven bl. 259 medegedeeld. De genoemde toelage van *Veluwe* werd vervolgens jaarlijks als ontvangst verantwoord.

(2) Zoo leest men in de *Rekk.* van 1682 en eerstvolgende jaren, dat de Hoogl. van Gesseler, van Zijll en van Thiel, *bij provisie uit Veluws quota*, ieder *f. 500* jaarlijks ontvingen; en even zoo Prof. Meier, van 1 Aug. 1684 af, jaarlijks *f. 600*. Zeker hoopte men dit aan te vullen, bij het inkomen der bijdragen van de beide andere Kwartieren.

verhoopten hooger' bijstand, hem eindelijk bekomen deed, en als van den rand des grafs wederkeeren. Intusschen herkrijgt hij zoo traag de vroegere gezondheid, dat Ge nauwelijks weet, wanneer Gij hem voor goed genezen noemen moogt. Zie daar het gelijkende beeld van het lot der Geldersche Minerva, gedurende het negental jaren, die er nog vóór het einde van dit tijdperk verliepen! Niets was tot haar volkomen herstel wenschelijker, niets meer noodzakelijk, dan dat de langdurige verdeeldheden der Kwartieren bijgelegd, en ook *Nijmegen* en *Zutphen* genoopt wierden om hunne, zoo lang ingehoudene bijdragen haar wederom aan te bieden. Dat daarop het Veluwe Kwartier, zoo wel als de Senaat, steeds bleven aandringen, zal, na al het vermelde, nauwelijks behoeven gezegd te worden. Maar nu schijnen ook de *Curatoren* meer en meer op den voorgrond getreden te zijn, en hunn' invloed tot heil der Instelling te hebben doen gelden. Een hunner vertoogen althans, tot den *Stadhouder* gerigt, is zoo krachtig van taal en zoo bondig van zaken, dat het verdient voor de vergetenis bewaard te worden. Zoo luidt het van woord tot woord:

» *Naedat de Hooge en illustre School van Harderwijk,*
 » *onder het beleyt van Prins Mauritz onsterflijker me-*
 » *moris, U Hoogheys Heer olde Oom, gesticht, met gemeene*
 » *bewillinge van de Staten, volgens segel en brieven*
 » *Ao 1648 tot een Academie was geerigeert, en door het*
 » *beroep van Professoren in alle faculteyten solemndelyck*
 » *geinaugureert; is de selve in fleur en welstandt, sonder*
 » *troubel of indragt, tot het fatale jaer van 1672 gebleven;*
 » *als wanneer door vijandts geweld eenige Professoren an-*
 » *dere plaetsen van securiteyt hebben moeten gaen soecken,*
 » *en de geblevens tot haer leetwesen sien, dat het Audito-*
 » *rium, daer, neffens andere wetenschappen, de gerefor-*

» meerde religie en Godts woordt suyper tot die tijt toe
 » geleert was, in een paepsche kerck (1) wierd geconver-
 » teert. Maer op dese smertelijcke wonde scheen een heel-
 » plaaster gelegd te sijn, als, de overheerste Provinciën
 » van vijandts jock verlost [zijnde,] U Hoogh. als een alge-
 » meene Landts besorger en Vader des Vaderlandts, oock
 » voor d' Academie van Gelderlandt, binnen Harderwijck
 » geconstitueert, sorge beliefde te dragen, ende haer ver-
 » val ter harten te nemen; niet alleen door de continuatie
 » van de noch resterende Professoren in haere respectie
 » functiën, maer oock door electie van nieuwe Curatoren
 » in plaats van de afgestorvene en confirmatie van de gee-
 » ne, soo noch in 't leven waeren. En dewijl wij met die
 » character van U Hoogh. becleet sijn, welck wij niet gaern
 » te vergeefs en vruchteloos souden dragen; soo vinden wij
 » ons verplicht, uit kracht van charge en Quartiers itera-
 » tive resolutiën, U Hoogh. bij desen op het alderhoogste
 » de restauratie van de lijdende Academie in alle sijne le-
 » den en deelen te recommanderen, ende op het ootmoe-
 » digste te versoecken, dewijl alle officiën van een debon-
 » nair Prins en Mediateur tot noch toe bij U Hoogh. om-
 » trent de twee andere Quartieren, tegen onse hoop en
 » verwachtinge, te vergeefs sijn geweest, dat het U Hoogh.
 » eenmael genadigt believen mag, ter occasie van de aen-
 » staende Landtdag, die van een equitabel Richter en
 » Stadtholder te employeren, tot maintainue van het geen U
 » Hoogh. alrede in opsicht van Curatoren, Professoren en
 » recommandatiën gedaen heeft; 't geen alles sonder effect

---

(1) Waar dit gevoegelijk geschieden konde, heb ik, bij het gebruik
 der oude schriften, uitdrukkingen en benamingen, die eenigzins vroegere
 verbittering ademden, verzacht of weggelaten. Doch hier kon dit goene
 plaats hebben, zonder een belangrijk, historisch gedenkstuk te ver-
 minken.

» en van geen waerden sijn soude, soo d' Academie door U
 » Hooghts autoriteyt en hoogwijse directie als een tweeds
 » Phoenix niet wierd herboren, en haer vorige leven en
 » wesen weder gegeven; 't geen tot gloriÿ en luyster van U
 » Hoogh. sal sijn in dese en toekomende eeuwen. Waer me-
 » de vertrouwende, dat U Hoogh. in sijn princelijcke gunst
 » aen onse remonstrantiën sal gelieven te defereren, sul-
 » len wij Godt bidden'' enz. (1)

Dit verloop der Curatoren zal den Prins niet onwelkom
 geweest zijn, die gaarne zag, dat zulk een ernstige aan-
 drang van der Staten Gemagtigden tot de Akademie-zaken
 hem gerechtigde, om in hunne Vergadering nadrukkelijker
 door te spreken. Zutphen leende nu het eerst, door het
 geven der verlangde toezegging, aan zijne opwekkingen
 het oor; ofschoon wij het jaar, waarin dit plaats had, niet
 naauwkeurig kunnen aanwijzen. — Maar eindelijk zag men
 ook het Kwartier van *Nijmegen* zijn' langdurigen tegenstand
 opgeven. Immers de hope van deszelfs hoofdstad op de
 herstelling der Hoogeschool binnen hare eigene muren was
 allengs geheel verdwenen; en misschien reeds vroeger de
 genegenheid van het Kwartier om haar daartoe ernstig be-
 hulpzaam te wezen. Althans voor geruimen tijd bereids
 had het haar de toelage uit zijne kas opgezegd, en ver-
 klaard die aan Harderwijk te zullen teruggeven. (2) Het leed
 echter nog lang, eer er daaromtrent werkelijk eene onder-

---

(1) Het afschrift, waaruit dit stuk ontleend is, draagt geene dagteekening; maar de inhoud wijst genoegzaam den tijd aan, waartoe het behoort. *Veluwe* had nu hare toelage wederom toegestaan; doch de Prins heet hier nog slechts *Stadhouder*, zonder dat van zijne *koninklijke* waardigheid gerept wordt. Dus plaatse men het stuk tusschen het begin van 1681 en dat van 1689.

(2) Volgens *ROUKENS*, p. 25, was dit geschied bij de Kwartiers besluiten van d. 15 Mei 1678 en van d. 29 April 1684.

linge schikking tot stand kwam. Hoedanig dezelve was en wat er aanleiding toe gaf, leert ons het *wittreksel uit het Reces des Kwartiers van Nijmegen, in Junij 1687 binnen Nijmegen gehouden*; waarvan deze de hoofdzakelijke inhoud is:

» *Gehoord het verslag van Diderick van Els en de*
 » *andere Gecommitteerden tot de zaak der Akademie, van*
 » *hetgeen tusschen hen en de Gecommitteerden van Velu-*
 » *we, in voldoening der nadere orde van het Kwartier,*
 » *d. 9 Junij l. l. daaroner verhandeld was, en wel bijzon-*
 » *derlijk in achtving genomen de zeer ernstige aanbevelin-*
 » *gen, die Zijne Hoogheid ter herstelling der voorschrevene*
 » *Akademie gedaan en herhaald heeft in zijn' laatsten brief*
 » *aan het Kwartier, uit den Haag, d. 6 Junij 1687; heeft*
 » *het Kwartier in de herstelling der vooschr. Akademie*
 » *toegestemd; in hope en verwachting, dat derzelver witt-*
 » *slag zoo goed zal zijn, dat hij strekke tot eere en luister*
 » *der Provincie; mits dat, volgens hetgeen tusschen de*
 » *voorschrevene Gecommitteerden en die van Veluwe afge-*
 » *sproken is, het Kwartier van Veluwe sal ten zijnen laste*
 » *nemen, en dezen Kwartiere afhouden alle vorderingen,*
 » *welke wegens den achterstand van het subsidie van 8000*
 » *gulden, bij de drie Kwartieren, in den jare 1647, voor*
 » *het onderhoud der vooschr. Akademie toegestemd, tegen*
 » *dit Kwartier zouden kunnen of mogen gemaakt worden,*
 » *en mitsdien ook de tractementen der Professoren der-*
 » *zelfde Akademie, (zonder onderscheid, door wie en op*
 » *welken tijd zij beroepen zouden mogen wesen) vervallen*
 » *of verschuldigd tot den tijd toe, dat deze herstelling haar*
 » *begin zal nemen; en dat voorts dit Kwartier, in het*
 » *vooschr. subsidie van acht duizend gulden, alleen sal*
 » *betalen twee duizend en acht honderd gulden jaarlijks.*
 » *Welk tantum, gelijk ook de herstelling der Akademie,*

» zal beginnen van den 12 April l. l. Stemmen verder
 » toe en verstaan, dat met den eersten door opgemaelde
 » Gecommitteerden met die der andere Kwartieren zal wor-
 » den overlegd en geregeld, hoe men de voorschr. Akade-
 » mie met de beroeping van goede Professoren en anderen
 » weder in staat zal stellen, en hoe en door wat middelen
 » men zal kunnen te weeg brengen, dat een goed getal
 » Studenten tot dezelve getrokken worde, en voorkomen,
 » dat zij weder gerake tot zulk een verval, als voor de-
 » sen." (1)

Zoo scheen dan, door de uitvaardiging van dit Nijmeegsche staatsbesluit, de al te langdurige vriendschapsbreuke tusschen de Kwartieren geheeld, althans de twistappel, door het akademische vraagstuk onder hen geworpen, uit den weg geruimd te zijn. En niemand voorzeker zal het gewigt miskennen der overwinning, nu ten laatste door de Geldersche Hoogeschool over hare hardnekkigste tegenstanders behaald. (2) Dan, om zich haar' toestand niet gelukkiger, dan hij werkelijk was, voor te stellen, vergete men den grooten afstand niet tusschen *zeggen* en *doen*, tusschen *beloven* en *volbrengen*. Menige smartelijke teleurstelling was nog haar' Rentmeester beschoren, als hij, met de gunstige Kwartiers - besluiten in de hand, om geregelde uitbetaling

---

(1) Dit stuk, gedagteekend: *Sabbathi, d. 11 Junij 1687*, is hier, wel met eenige bekorting en verduidelijking der woorden, maar overigens bijna letterlijk en, wat den inhoud betreft, volledig wedergegeven. De daarin voorkomende uitdrukking: *Dezen Kwartiers afhouden alle vorderingen — en mitsdien ook de tractementen*, beteekent: het Kwartier daarvan *vrijhouden, vrijwaren*, deswegens niet aanspreken.

(2) Wij bedoelen hier geenssins het Kwartier van Nijmegen, dat reeds zoo vroeg, als wij zagen, met de Veluwe in schikking wilde treden; maar diegenen, welke, zoo lang mogelijk, het aangaan van zulk eene overeenkomst zochten te verhinderen.

van het toegezegde verzoocht; maar, in plaats van de gehoopte bijdragen te ontvangen, zich op den nieuw ontbranden oorlog gewezen zag, die al wederom wat der Akademie toekwam verslonden had. Immers komt het mij meer dan twijfelachtig voor, of wel, vóór het einde van dit tijdperk, van *Nijmegen* en *Zutphen* eenige geregelde toelage door den genoemden Rentmeester ontvangen zij. (1) En hoe dringende redenen waren er echter, om op onverwijldte betaling van het verschuldigde aan te dringen! In Herfstmaand en Wijnmaand 1688, verloor de Akademie, binnen weinige weken, drie der haar overgeblevene lichten, van Thiel, van Gessler en van Zijll. Wat hopen om waardige opvolgers voor hen te verkrijgen, zoo men hun geenerlei gegrond uitzigt konde geven op eenige billijke bezoldiging! Het is waar, in 1690 werden drie nieuwe Professoren benoemd, Nuberus, Wijnen en Schultingh. Om welke reden men souwijken op dien tijd het herstel der Akademie gedagteekend heeft. (2) Dan alles bleef nog zoo wankelende, dat de Verzorgers, in het volgende jaar, geene bepaling aangaande de jaarwedden durfden maken, voordat zij meerdere zekerheid hadden omtrent hetgene van de Kwartieren ontvangen zou worden. (3)

---

(1) De *Rekk.* althans geven ons geen' grond om dit te denken. Nog in die van 1692-1693, vinden wij, even als te voren, tractementen vermeld, bij voorraad toegelgd uit *Veluws quota*.

(2) In de *Handd. van den Senaat* (II. 150b) vindt men, op het jaar 1690, dit raadschrift: *ACAD. INSTAUR.*

(3) Zie *Curatt.* I. 6. — In hetzelfde jaar 1691, stelden ook de Studenten bij een verzoekschrift, denkelyk met voorkennis hunner Leermesters ingediend, den toestand der Akademie als nog seer hagchelyk voor. (*Arch. Arnk.*) — Het is jammer voor de historie, dat men in de *Handd. des Senaats*, na 1684 tot aan den tijd van het aanvankelyk herstel der Akademie, omtrent destelfs pogingen tot haar behoud, bijna niets ange-teekend vindt.

Maar die lang gewenschte geruststelling ontvingen zij eindelijk door het staatsbesluit van den *negentienden Hooimaand zestien honderd twee en negentig*, op vernieuwden aandrang van Koning Willem genomen. Van *Koning Willem*, zeg ik: want met die ontzag-wekkende onderteekening waren nu somwijlen des Vorsten brieven aan de Staten bekrachtigd. Bij dat besluit dan, werd omtrent het onderhoud der Hoogeschool en omtrent de toelage, door elk Kwartier ten haren behoeve bij te dragen, eene nadere regeling gemaakt, en, bij onderling verding, voor goed vastgesteld. — En hier mogen wij dan het verhaal van de twintigjarige beproevingen der Akademie besluiten. (1) Veel, zeer veel bleef er wel te verlangen over, eer hare vrienden met de volkomene herkrijging van den vroegeren bloei haar geluk konden wenschen. Maar toch mogten zij zich verblijden, dat der landzaten herdenking van hare eeuwen-oude verdiensten en hare eigene innerlijke kracht haar den vereenigden schok van het uitheemsche geweld en der inlandsche tweedragt had doen weêrstaan en overleven; — dat het nu niet meer de vraag was: *sal zij zijn of niet zijn?* maar veeleer: *hoe sal men haar best het doorgestane leed helpen te boven komen?* Doch neen! niet op de innerlijke kracht der overoude Stichting zullen hare wijste begunstigers geroemd, maar liever dankbaar betuigd hebben: » *God alleen gaf aan Koning Willem » jegens haar die standvastige genegenheid, aan vele Hoog- » leeraren die onbaatzuchtige volstandigheid, aan onse » Staatsleden die vernieuwde eendragt, zonder welke haar*

---

(1) Zulks doende, en hier dit tijdperk eindigende, volgen wij den voorgang van Schraas. I. 76; van het werk: *De tegenv. Staat — van Geld.* bl. 471; en van den Curator van Spaen in het aangeh. *vertoog.* Vergel. nog *acad. uitsp.* bl. 236.

» ondergang onherroepelijk beslist ware! Wat dus, voor
» vier en veertig jaren, de godvruchtige Belcamp, met
» de woorden van het gewijde lied, verklaarde, dat mo-
» gen wij thans herhalen: Het is van den Heere geschied;
» en het is een wonder in onze oogen!" (1)

---

(1) Zie boven bl. 156.

VIERDE HOOFDSTUK.

INWENDIG EN HUISHOUELIJK LEVEN DER HOOGESCHOOL ,
 GEDURENDE HAAR TWEDE TIJDVAK; MET GEDEELTE-
 LIJKE VERGELIJKING HARER LATERE GESTELDHEID.

Op welk een' voet de Geldersche Hoogeschool, tot eene *Universiteit* verheven, ingerigt werd, deed ons het eerste Hoofdstuk van dit Boek zien. En reeds maakten wij kennis met de eerste Curatoren en Professoren, die haar, na die verhooging, voorstonden. Voorts waren wij van derzelver langdurigen worstelstrijd getuigen tegen de noodlottige gevolgen van twee gebeurtenissen, die haar den dood dreigden. En dus hebt Gij ook, goede Lezer! omtrent haren innerlijken, niet zelden beklagenswaardigen toestand, gaande wegs al het een en ander vernomen. Want de band tusschen de uitwendige lotgevallen zulk eener Instelling en hare eigene inwendige gesteldheid is zoo naauw, dat het niet anders kan, of de draden van het weefsel harer geschiedenis moeten elkander somwijlen aanraken en in een loopen. Maar laat ons nu de laatste wat meer opzettelijk beschouwen; waarbij wij U verzoeken deze en die, vroeger medegedeelde bijzonderheden, als of zij hier op nieuw verhaald werden, U te willen herinneren. Denk intusschen niet; bij de lezing der volgende berigten, dat de schrijver het voorgestelde tijdsbestek vergeet, en onbedacht deszelfs grenzen overschrijdt. Trouwens, in onderscheidene opzigten, bleef de inrigting on het karakter onzer oude Akademiën, van haren aanvang tot aan de omkeering der Re-

publiek, even gelijkvormig, als de gelaatstreken van een' mensch, in wiens gevorderden leeftijd men nog zijne jeugd zonder moeite herkennen kan. Dus was het althans met de Geldersche Stichting, die ons bezig houdt. Daarom bleef niet weinig van hetgeen gedurende dit tijdvak bij haar plaats had, ook in latere jaren stand grijpen, en mag door voorbeelden, uit dezelve ontleend, worden opgehelderd. Terwijl dan naderhand slechts datgene behoeft vermeld te worden, wat in jongere tijden anders gewijzigd werd, of daaraan bijzonder eigen was. Zoo zal het tafereel, mogen wij aan ons kunsteloos berigt dien naam geven, beknopter en tevens rijker worden. (1)

I. Hoe de *Curatoren* aangesteld werden, en welke gewichtige werkzaamheden op hunne schouders rusteden, is U niet meer vreemd. (2) Onder hun opperbestuur bleef het beheer van de geldmiddelen der Akademie, bijna zoo lang zij bestond, aan een' *Rentmeester* toevertrouwd, die, in den eersten tijd, veelal een der Harderwijker Burgemeesters was. Hij genoot eene jaarwedde van drie honderd gulden, na 1672 verminderd, doch in 1718 tot het oude bedrag hersteld. Daar hij, naar den gewonen regel, met het ontvangen van al de inkomsten belast was, moest hij een'

---

(1) De lezer zij slechts bedacht, dat, waar het aangevangene Hoofdstuk spreekt van *dit tijdvak*, van hetgeen in den *eersten tijd* der Akademie of *thans* plaats had, en wat soortgelijke aanwijzingen meer zijn; daarmede op het tijdperk gedoeld is, dat in 1692 eindigde. Dit ter gemakkelijker onderscheiding van het *vroegere*, hetwelk hier meer bepaald beschouwd, en het *latere*, dat er mede vergeleken is, of ook, waar de zaken op bijna gelijken voet bleven voortgaan, kortheds- halve tevens opgegeven.

(2) Zie bl. 27 en 146. Hoe de Stadhouder, na den rampspoed van 1672 en zijne daarop gevolgde verheffing, de bevestiging en verkiezing der Curatoren aan zich trok, blijkt uit hetgeen bl. 291 en elders verhaald is.

zwaren borgtogt stellen, en eene waarde van vaste goederen of renten, aan het bedrag der hem toevertrouwde penningen geëvenredigd, daarvoor verpanden. Deze bepaling schijnt niet aanstonds gemaakt te zijn; maar, toen de ondervinding hare noodzakelijkheid getoond had, werd zij steeds strengelijk gehandhaafd. (1) Als, telken jare, in Grasmaand, of later in Zomermaand, de akademiestad de Curatoren, binnen hare muren ter bijwoning van den feestdag, vergaderd zag; (2) daar leide voor hen de Rentmeester al zijne boeken en bescheiden open! Maar hij mogt dan alleen op de volkomene goedkeuring zijner rekening hopen, als er zonder hunne bijzondere magtiging, geenerlei buitengewone uitgave van eenig belang gedaan was: want de behoefte der kas deed hem zuinigheid als hoogste wet voorschrijven.

De eerste, die, na 1648, het gezegde Rentmeester-arabt bekleedde, was de Burgemeester Johan Schrassert, wien de dood, den 9 Februarij 1668, van zijn' post afloste. Hij had denzelven omstreeks achttien jaren, niet altijd tot even groot genoegen zijner lastgevers, vervuld. Tot zijn' opvolger werd, den 12 Julij diens jaars, Jonkheer Coenraet van Dedem aangesteld, insgelijks Burgemeester; wien wij reeds vroeger als *Bibliothecarius* der Akademie leerden kennen. (3) Hij was veel korter, dan zijn voorganger, in bediening: want zijne laatste jaar-rekening liep

---

(1) Zie b. v. *Curatt.* I. 235. 241. 261. 331 volg.

(2) In 1719, werd het jaarfeest van den 12 *April* tot den 12 *Junij* verschoven, wegens het dan gunstiger seizoen. Zie *Curatt.* I. 111. Die bepaling bleef voortduren; zoo althans, dat in de tweede week der laatstgenoemde maand de hoogtijd gevierd werd. Maar, d. 8 Julij 1806, werd dezelve op den *derden Dingsdag in Junij* gesteld; waarna men dan aanstonds de oorlofdagen deed aanvangen. (*Sen.*) Was niet de laatste schikking zoo gevoegelijk, dat zij navolging verdiende?

(3) Vergel. de noot op bl. 277.

slechts tot den 12 April 1675. Diens dood maakte plaats voor den derden, *akademischen* Rentmeester, Engelbert Schraassert; wien de ongelukkige tijds-omstandigheden verhinderden jaarlijksche opening van zaken te geven. Maar deszelfs jongste rekening, na zijn overlijden door de erfgenamen gedaan, sloot met den 28 Maart 1692, en dus nagenoeg met het einde van dit tijdvak. (1)

II. Niet slechts door een' Rentmeester vonden zich de Verzorgers bijgestaan, maar ook door een' *Geheimschrijver*; die, daar hij thans almede den Senaat ten dienste stond, *Secretaris der Akademie* geheeten werd, somwijlen ook *Secretaris der Curatoren en van den Senaat*. Want eerst later werden die beide betrekkingen van een gescheiden. De vereenigde post werd achtereenvolgens door vier Hoogleeraren bekleed, wier namen en verdiensten bovenvermeld zijn. (2) Na den dood van den laatste hunner, van Thiel, werd, den 14 October 1690, door Curatoren tot dat eervolle ambt aangesteld Andreas Feith, Doctor der Regtsgeleerdheid, wien wij later ook als *Rentmeester* ontmoeten zullen. Deze zeer verdienstelijke Man, aan wien de Akademie groote verplichting had, was geen Hoogleeraar. Evenwel woonde hij, in de eerstgenoemde betrekking, de vergaderingen van den Senaat bij, en hield daarvan aantekening; vaardigde uit diens naam brieven en *programmata* uit; ja! was dan zelfs de tolk der Professoren, als zij meenden zich over de handelingen van den

---

(1) De bovenstaande opgave der Rentmeesters, die later vervolgd zal worden, is uit een register ontleend der voor handen zijnde rekeningen, dat, denkkelijk in 1698, door Dr. A. Feith geschreven werd, van wien wij straks spreken zullen.

(2) Zie bl. 137. 176. 191, 183 en 199.

Rentmeester te moeten beklagen. (1) En zoo deden ook zijne beide opvolgers, die, even min als hij, zelve leden van den Senaat waren. De eerste Tollius genoot, als Geheimschrijver der beide Vergaderingen, honderd gulden jaarlijks, Feith slechts de helft dier som.

III. Dat een post van die aangelegenheid zoo karig bezoldigd werd, zal ligt minder bevreemding baren, als Gij verneemt, hoe onbaatzuchtig de *Curatoren* zelve hunne zwaarwigtige bediening waarnamen. Immers hoorde men hen, ten jare 1657 verklaren, » *dat zij voor hunne tien- jarige bediening, moeite en verschotten, als mede voor buitengewone onkosten, nooit iets genoten hadden.*'' Weshalve zij toen goedvonden, » *dat hun een gouden en zilveren penning, voor dezen ter eere van den algemeenen vrede en van de oprigting der Akademie geslagen, tot gedachtenis gegeven zou worden.*'' Denzelfden geest ademde eene beschikking van 1666, die aan van Wijnbergen, van Hell en den Heer van Ruurlo gouden penningen deed toeleggen, elk ter waarde van honderd gulden, op de munt te Harderwijk geslagen, » *voor hunne buitengewone moeite en diensten, in zaken der Akademie, eenige jaren herwaarts, gedaan en bewezen.*'' Gij moogt hieruit opmaken, Lezer! of niet bij die oude, Geldersehe Staatslieden edelmoedigheid zich met kunstliefde vereenigde. (2) — Ook in den loop der achttiende eeuw,

---

(1) Dit alles blijkt uit eene, in 1694 door hem aan Curatoren overgelegde rekening. Vergelijk ook *Sen.* III. 74b en 81b. Uit de laatstgemelde plaats siet men, dat, in 1705, de toenmalige Secretaris, Dr. van Heteren, verzocht mede bij alle *promotiën* te mogen tegenwoordig zijn; hetwelk hem, onder sekere bepalingen, vergund werd.

(2) Het bovenstaande is ontleend uit de *Rekk.* op d. 14 Mei 1657 en d. 23 Maart 1666. — De eerstgenoemde penning, op het titelblad van

ontvingen zij voor hunne somwijlen moeilijke reizen geene andere schadeloosstelling, voor hunne veel moeilijkeren zorgen geene hoogere belooning, dan de geringe som van vijftig gulden. (1)

IV. Zich zelve dus bijna alleen met de eere hunner bediening vergenoegende, betoonden zij jegens de Hoogleeraaren, in onderscheidene opzigten, zich zoo onbekrompen en vrijgevig, als de schraalheid der hun toegepaste Kwartiers-toelagen maar eenigzins vergunde. En het scheen somwijlen, als of hunne eenvoudigheid met weinige penningen meer doen konde, dan de wijsheid van andere tijden met tienmaal grootere geldsommen, bij veel kunstmatiger inrigting der dingen. — Daar staat een kathedor ledig, dien de Curatoren spoedig weder door iemand wenschen bezet te zien, welke reeds eenigen naam in de geletterde wereld verkregen heeft. Als het dienstig geacht wordt, bekostigen zij de reize van een' Hoogleeraar, openlijk of in het geheim door hen afgevaardigd om met den Geleerde, op wien men het oog gevestigd heeft, in mondelinge onderhandeling te treden. De laatste wordt overgehaald om het aanbod der Geldersche Hoogeschool zich te laten welgevalen. Weldra ontvangt hij nu van de Verzorgers het beroepings-bewijs, ten blijke hunner hoogachting, in eene fraai

---

de Gorters oratie afgebeeld, heeft aan de eene zijde tot randchrift: *Libertas victoriae praemium*; aan de andere dit opschrift: *Pax domi forisque sanctitas: Academia Hardervici fundata: ill. Ordines Duc. Gal. Com. Zut. in rei memoriam hunc nummum cudi fecerunt 1648.*

(1) Dat, in dit opzigt althans, de negentiende eeuw zich door hare voorgangsters niet beschamen laat; toonde onlangs de edelmoedigheid der Curatoren van de overgeblevene, vaderlandsche Akademiën, welke van de geringe schadeloosstelling, hun bij de wijze verordeningen van 1815 toegelegd, vrijwillig afstand deed. Zoo poogden zij eene goede, voervaderlijke Instelling voor de veranderings-zucht der tijden te beveiligen!

bewerkte metalen doos gesloten. (1) De somwijlen zeer aanmerkelijke kosten zijner overkomst met huisgezin en goederen worden, met milde hand, zonder lastige berekening of navrage, vergoed. (2) Het hem geschonkene, professorale eerekleed meermalen met honderd gulden of daaromtrent betaald. (3) Het verwondere U niet hem, naauwelijks in de plaats zijner bestemming gevestigd, met het gansche akademische ligchaam aan een' kostbaren maaltijd aangezeten te zien. De Curatoren hebben, om hem te verwelkomen en te vereeren, dien aangerigt. Zij zorgen mede, dat zijne introë-rede en rectorale redevoeringen met zang en snarenspeel opgeluisterd worden. (4) Vraagt Gij, of ook niet deze en die op openlijke kosten uitgegeven werden? Dit geschiedde niet zelden; dan de toestand der kas liet niet toe het tot een bestendig gebruik te maken,

---

(1) Voor de koperen doos, waarin dat van Prof. Schmits gelegd werd, betaalde de Ak. f. 15. (*Rekk.*)

(2) Zoo bleef het gebruik, gedurende de eerste eeuw der Akademie en langer. Toen betaalde men, de opgave der Hoogleeraren zich latende welgevallen, somwijlen zeer aanmerkelijke sommen voor hunne overkomst. Doch, in 1759, werd bepaald, dat voortaan daarvoor, zoo de beroepene buiten 's lands woonde, twee honderd gulden, zoo hij binnen 's lands gevestigd was, honderd en vijftig gulden zou worden goedgedaan. (*Rekk. en Curatt. I. 490.*)

(3) Ten jare 1657, werd voor twee *toga's* der Proff. Colonius en Schöne te zamen ruim f. 180 betaald; — t. j. 1661, voor het kleed van Prof. Trigland bijna f. 100. (*Rekk.*)

(4) Dat men reeds vroeg daarvan veel werk maakte, blijkt uit de rekening van den *Organist, Voorzanger* en *Cantor musicus*, die, t. j. 1652, verklaarde, dat hij, » *in alle soo ordinaire, als extraordinaire oratiën, de musiek, soo wel vocael als instrumentael, verordineert ende verschaft had.*” Hij vond zich steeds bijgestaan, niet slechts door andere Toonkunstenaars, maar vooral ook door Studenten, die dan door Curatoren, naar hunn' verschillenden staat en rang, vrij onbekrompen onthaald werden, en zoo hunne pogingen ter vereering der akademische plegtigheden erkend zagen. De *Rekk.* van 1658. 1661. 1668 en latere jaren bieden ons daarvan onderscheidene voorbeelden.

dat van de meerdere of mindere gunst, den Redenaar toegedragen, onafhankelijk ware. (1) — Maar openen wij nogmaals de rekenings-rollen der Rentmeesters. Hier zien we een eeregeschenk vermeld, waarmede de Curatoren de opdracht van een boek of geschrift, hun door een' Hoogleeraar toegewijd, voor welgevallig verklaarden. (2) Elders wor-

(1) De professorale *introdé-redenen* werden, meen ik, doorgaans op openlijke kosten gedrukt. Omtrent de *rectorale* redevoeringen weifelde het gebruik. In 1714 besloten de Curatoren, dat die mede altijd op kosten der Akademie het licht zouden zien. Doch, acht jaren daarna, toen dit al hooger en hooger beliep, bepaalde men voortaan alleen de *oratt. inaugurales*, op de voorschrevene wijze, te doen drukken. Zie *Curatt.* I. 73 en 150. Later, t. j. 1766, zeide Prof. J. H. Schacht, in de voorrede zijner *rectorale* rede, dat het aan de Geld. Ak. doorgaans niet gebruikelijk was, soortgelijke redevoeringen uit te geven. Weshalve hij het als zeer vereerend aanmerkte, dat de Curatoren hem *opgewekt en aangemoedigd* hadden om de zijne in het licht te zenden. Gelijk dan dat stuk buiten twijfel op openlijke kosten gedrukt is; zoo geschiedde het meermalen, doch niet dan bij bijzonder besluit der Verzorgers.

(2) In de zeventiende en in het begin der achttiende eeuw, werden niet zelden door de Curatoren aan Hoogleeraren, die hun boeken en geschriften opgedragen hadden, op eene eervolle wijze, aanmerkelijke geschenken verleend. Het is waar, d. 12 Junij 1727, besloten zij dit gebruik af te schaffen. Want toen werd de Rentmeester gelast » *bij gele- genheid beleefdelyk aan de Heeren Proff. voor te dragen, dat Hun Ed. Mog. niet voornemens waren in het toekomende eenige vereering- en voor opdrachten van boeken te geven, alzo zij bevonden hadden, dat de beurs daartoe niet toereikende was.* » Maar, bij besluit van dien zelfden dag, werd nog aan ieder der beide Hoogleeraren, welke toen een geschrift aan de Verzorgers toegewijd hadden, Cremer namelijk en Rotgers, een geschenk toegelegd van een stuk zilver ter waarde van honderd daalders of, naar keuze, het bedrag in geld. Zie *Curatt.* I. 182. En ook naderhand schijnt somwijlen, in dit opzigt, de vrijgevigheid der Curatoren over hunne spaarzaamheid de overhand verkregen te hebben. — Over het geheel deden onze voorvaderen veel om, door soortgelijke vereeringen, aan de beoefenaars der letteren en wetenschappen hunne belangstelling in derzelve aankweeking te toonen. Voorbeelden van verschillenden aard zijn vermeld door Coll. d'Esc. I. 172; (2de dr.) Holtius, p. 33 *cum annot.*; J. Bosscha, *redev. ter beantw. der vraag: welke verplichting rust er op de Regeringen ten*

den de reis- en verblijfkosten in uitgave gebracht van zijne ambtgenooten, die door den Senaat afgevaardigd waren om, het zij op Land- en Kwartiersdagen, het zij in den Haag, de belangen van de Akademie en hare ambtenaren voor te staan. Gezantschappen, van welke men, vooral in de stukken der zeventiende eeuw, dikwijls gewag ziet maken. (1) Op menigvuldige andere plaatsen der genoemde oorkonden uit alle tijdperken der Hoogeschool, trekt het onze opmerking, dat men, zeer dikwijls en bijna geregeld, de vaste bezoldiging van geschatte Professoren, na eenige dienstjaren, verhoogde; niet zelden met opdracht van een' nieuwen en vermeerderden ambtstitel. (2) Wanneer eindelijk de Hoogleeraren hunne echtgenooten of andere naaste betrekkingen ten grave bragten, veel meer wanneer zij zelve werden uitgedragen, vereenigden zich de Verzorgers met

---

aansien van kunsten en wetensch.? (Leid. 1840) bl. 15; Schotel, in den *Konst- en Letterbode*, 1839, No. 24, 1840, No. 9, 10, als mede in het *kerkel. Dordr.* I. 341; van Asch van Wijck, *de stad Utrecht in hare betrekking tot de Hoogeschool*, bl. 52; eindelijk door Doodt van Flensburg, *Tijdschr. voor Gesch. Oudh. en Stat. van Utrecht*, VII. 208. VIII. 138 en elders; vooral ook in hetzelfde *Tijdschr. voor 1841*, bl. 208. — Uit hetgene door denzelfde, in het laatstgenoemde werk voor 1842, bl. 426 vermeld wordt, aangaande de uitgave van het *Utrechtsche Placaatboek in 1724*, blijkt, dat men zelfs somwijlen op het ontvangen van een geschenk, voor de opdracht van boeken, vooraf vastelijk staat maakte, en daarnaar zijne berekeningen rigtte.

(1) In den eersten tijd na 1648, schijnt de Senaat jaarlijks twee Hoogleeraren, van den Pedel vergezeld, gezettelijk naar den Landdag te Arnhem, Zutphen of Nijmegen gezonden te hebben. Want de *Rekeningen* brengen, van jaar tot jaar, derzelver reiskosten en verteringen bij die togten in uitgave. Ook van soortgelijke Gezantschappen na 1672, toen zoo menigvuldig, als wij boven zagen, werden de kosten steeds door de Ak. gedragen. — Nog in 1722, vinden wij er melding van gemaakt bij *Curatt.* I. 149.

(2) Hoe dit, reeds vóór 1688 plaats had, kunnen wij minder volledig nagaan, bij gemis van de *Handd. der Curatt.* Dat het echter ook toen gebruikelijk was, blijkt uit de *Rekk.* en andere oorkonden.

den Senaat om de uitvaart statelijker te maken, en aan de levenden te toonen, hoe zeer de nagedachtenis der afgestorvenen bij hen in waarde gehouden werd. (1) De vereenigde voorstelling dezer kleine en schijnbaar geringe bijzonderheden moge U den geest dier vroegere eeuw doen kennen, welke, schoon minder geleerd, hoog bij Geletterden opzag, en in hunne personen de geleerdheid zelve meende te moeten vereeren.

V. In het algemeen, dragen vele besluiten en aanschrijvingen der Curatoren, door den schrijver van dit verhaal geraadpleegd, het kenmerk van waakzame en hartelijke, bijna zeide ik vaderlijke bezorgdheid voor de Akademie en hare dienaren. Het zijn blijkstukken der geschiedenis, maar niet minder der wijsheid van de oude Nederlanders, die, over hunne Hoogescholen zulk een' Raad van onafhankelijke Voorstanders stellende, met die magt bekleed, haar zelve tot vrijwerkende, wetenschappelijke ligchamen verhieven. (2) Het doel van dit verhaal vordert, dat althans

(1) Zoo b. v. blijkt uit de *Rekk.*, dat er, op kosten der Hoogeschool, *programmata* en lijkdichten gedrukt werden, in 1651, bij den dood der moeder van Prof. de Greve; — in 1652, bij dien van Prof. Schmitz; — desgelijks, in 1656, 100 *programmata* bij het overlijden der echtgenoot van Prof. Al. Tollius. Deze werden dan geleverd en uitgedeeld op den dag der plegtstatige begrafenis. — Overleed een Hoogl. binnen de akademiestad, zoo werd er door een' zijner ambtgenooten eene opzettelijke lijkrede over hem gehouden. Dan zag men somwijlen, door de zorg der Curatoren, de geheele gehoorzaal met zwart floers of baai bekleed; waarvan wij reeds voorbeelden aantreffen. — In de 18de eeuw intusschen, kwam het meer en meer in zwang, dat de nablijvenden voor het aanbod dier lijkrede bedankten.

(2) De gansche geschiedenis der Geldersche Akademie heeft mij bevestigd, wat de Hoogl. Holtius (p. 10) zoo treffend uitdrukte: » *Non » Cancellarium aliquem (nostri homines Universitatibus) praeposuerunt, sed Curatores: nomen planum, et mite, et Batavas indoli accommodatum. Quod institutum dici non potest quam et ad servan-*

nog eenige proeven ter staving van dien lof bijgebracht worden. Maar geene vermelding van op zich zelve staande bijzonderheden kan bij den lezer geheel dien indruk wekken, welke bij hem, die verhaalt, ontstond uit de lezing en vergelijking van vele samenhangende, vroegere en latere oorkonden. Ook zij men bedacht, dat hetgene naar waarheid tot eere van der Curatoren doorgaande handelwijze gezegd mag worden, niet op alle tijden en op alle medeleden dier Vergadering gelijkelijk toepasselijk is. Want, in de eerste ongelukkige jaren na 1672 en nog bij de aanvankelijke herstelling der Universiteit, liet sommiger ijver en gezetheid in het bijwonen der noodzakelijke zamenkomsten wel wat te wenschen over. En niemand zal het kunnen prijzen, al verschoont hij het als een blijk van de eenvoudigheid der tijden, dat zij niet vroeger, dan in 1688, hunne *Handelingen* geregeld deden te boek stellen. Maar deze schaduwen doen het licht te helderder uitkomen, waarin doorgaans de Geschiedenis hunne wijsheid en voorzigtigheid leert plaatsen.

De gewigtigste taak der Verzorgeren bestond voorzeker in de aanstelling van Hoogleeraren. Daaromtrent hadden zij, in stadhouderslooze tijden, de handen geheel vrij; (1) voor zoo verre ze niet door de beperktheid van den kring, binnen welken gekozen kon worden, gebonden waren. Maar juist deze belemmerende omstandigheid noopte hen te meer, om hierin met eene behoedzame omzigtigheid te werk te

---

» *das, et ad amplificandas, nostras academias, fuerit omni tempore beneficium.*»

(1) In het meergenoemde *vertoog* van 1807, zeide de Baron van Spaen, » dat aan Curatoren, volgens de akademische wetten en statuten, het gezag toekwam om, zonder iemands inzage, zelfs niet van H. Ed. M., de HH. Staten vóór de Omwenteling (van 1795,) noch van het Volk na dezelve, de beroepen van Professoren te doen.»

gaan, die hen geheel de voetstappen deed drukken van hunne Voorgangers bij de Kwartierschool. (1) Somwijlen was derzelve keuze het onmiddellijke gevolg eener bijzondere aanbeveling van den *Senaat*. Want zij, die aan het hoofd onzer oude Universiteiten stonden, vreesden niet, dat, door het hooren en opvolgen van de stem der Wetenschap, de achtbaarheid van hun gezag gekrenkt zoude worden. Maar doorgaans schenen de *Wijnbergens*, van der *Hells* en derzelve opvolgers, om mannen, als *Schuldingh*, *Meier* en hunne gelijken, voor de Geldersche leerstoelen te verkrijgen, zich het bekende voorschrift: *haast U langsam*, ten regel gesteld te hebben. Immers, bij het ledigstaan van een' leerstoel, kwamen zij veelal eerst bijeen om uit de hun aanbevolenen eene voorloopige benoemingslijst te maken. Nu wordt er een andere dag gesteld, waarop men, na nogmaals ingewonnene berigten omtrent allen, die in aanmerking komen, ter verkiezing zal vergaderen, *zonder zich nogtans aan de gemaakte nominatie te binden*. Eene bepaling, meermalen met die eigene woorden in de *Handelingen* vermeld, waardoor tot den laatsten oogenblik de gelegenheid open gehouden werd om aan iemand, die niet op de eerste lijst geplaatst, maar wiens meerdere geschiktheid of geleerdheid tusschentijds uit latere aanbeveling gebleken was, de voorkeuze te geven. Terwijl zij somwijlen daarenboven nog hunn' Geheimschrijver den last opdroegen om, voordat de volledige aanstelling uitgevaardigd werd, den bedoelden Man, *als wie sich selven, te polsen*. Door deze welberadene voorzigtigheid, die steeds vreesde met overrijling of zonder vrucht te handelen, gebeurde het meermalen, dat ten laatste, met eenstemmige goedkeuring der beroepers en der belanghebben-

---

(1) Men vergelijke hier wat over dezelve bl. 109 en 110 gezegd is.

den, een Geleerde in den kathedr gebragt werd, op wien, bij den aanvang van het beroepingswerk, niemands oog nog gevallen was. (1)

Niet minder werkzaam betoonde zich doorgaans der Curatoren zorgvuldigheid tot het voorkomen of bijleggen der verschillen, tusschen de Hoogleraren onderling, en inzonderheid tusschen hunne Vergadering en de Stadsregering gerezen. Waarbij Gij hen, zoo dikwijls de stem der bemiddeling niet gehoord werd, meest altijd aan de zijde staan ziet der eerstgenoemden. Rusteloos waren zij er op uit, om derzelve regten tegen vreemde aanmatiging, vrijdommen tegen ongeoorloofde inbreuk, en Vierschaar tegen onwettige beperking te handhaven. (2) Somwijlen mogten zij, daartoe bijzonder verzocht zijnde, den Senaat aanschrijven om, in eenige voor hem hangende twistzaak, de uitspraak te bespoedigen; (3) overigens lieten zij de uitoefening van diens regtsmagt even zeer van hunn' eigen' invloed onafhankelijk, als zij die door anderen poogden te doen eerbiedigen. — Ook bij de Studenten zochten steeds derzelve besluiten, zoo veel immer mogelijk was, betamelijk ontzag voor hunne Leermeeesters aan te kweeken. (4).

(1) De gewone gang van zaken is hier geheel voorgesteld, zoo als de *Handd. van Curatt.* dien, in menigvuldige voorbeelden, doen kennen.

(2) Hoogst merkwaardige stukken, ter staving van het gezegde, dagteekende van het jaar 1708, vindt men vooral *Sen.* III. 92. 110 volg. Wie de, daar en elders voorkomende brieven en berigten kan raadplegen, zal veeleer oordeelen, dat ik te flauw, dan wel te sterk gesproken heb.

(3) Zulk eene aanschrijving rigteden zij aan den Senaat t. j. 1670.

(4) Het volgende voorbeeld staaf het gezegde, en biedt tevens eene naïve schilderij aan van de zeden der zeventiende eeuw. Ten jare 1657, had Prof. Hermannides zich bij Curatoren beklaagd, dat hij, » als » *Præses in disputatione publicâ, door zeker Student heel irreveren- » ter en onbeloofdelick bejegent was, en dat hij daerop wederom bij*

Maar hier moet ik U inzonderheid eene opmerkelijke proeve verhalen van der Curatoren zorg om, ook in kerkelijke aangelegenheden, de zelfstandigheid der hun toevertrouwde Instelling te handhaven. In 1693 en nogmaals in 1694, hadden de Staten, op herhaalden aandrang der *synodale Gedeputaerden*, bij onderscheidene besluiten, den Hoogleeraren gelast, *volgens artikel 52 en 53 der Kerken-ordening, de formulieren van eenigheid* der Hervormden *te onderteekenen*. Deze bleven hierin steeds zwaarigheid maken; veelligt niet zoo zeer wegens de zaak zelve, als wel dewijl zij de gewestelijke Staatsmagt niet bevoegd hielden om hun zulk een voorschrift te geven. De laatste intuschen, het dralen moede, liet, in 1696, door het Hof van Gelderland het stellige gebod aan den Senaat uitvaardigen om, *sonder tijdcersuim*, te gehoorzamen. De Hoogleeraren, onzeker hoe te handelen, wendden zich tot de Curatoren. En deze deden hetgeen men hen, bij den toenmaligen staatsvorm, meermalen met goed gevolg zag te werk stellen; wanneer zij ongenegen waren tot een' beraamden maatregel toe te treden, en het toch ongeraden vonden dien regtstreeks te bestrijden. Zij wisten de zaak op de lange baan te schuiven. Eerst, zoo luidde hun besluit, moest de Senaat onderzoeken, wat dienaangaande bij de

---

» *retorsis eenige broede ofte hevige woorden hadde gegeven; waarover*
 » *hem die voornoemde Student quaesties gemoovert, en in recht beroe-*
 » *pen hadde.*” Bij opvolgend besluit verklaren nu weldra Curatoren,
 » *dat geen Studenten vrij staatt, noch toegelaten behoort te worden,*
 » *over eenige harde of praetense injurieuse woorden, die de Professoren,*
 » *presiderende in disputatione publicâ, insonderheit daertoe eerst*
 » *geprovocceert sijnde, souden mogen ontvallen, deseloes Professoren*
 » *dienthalven met een ordinaris off schriftelick proces te bespringen.*”
 (Arch. Arnh.) In geheel gelijken geest verordende, ten zelfden jare,
 de Senaat, dat, zonder zijn uitdrukkelijk verlof en dat van den Rector
 Magnificus, geen Student eenen Professor in regten zou mogen dagvaar-
 den. (Sen. I. 17a.)

andere Akademiën van ons land gebruikelijk ware, en, *sulks voorafgegaan zijnde, een berigt opmaken om aan de naaste Landelijke Vergadering over te geven.* Intusschen leest men, in de *Handelingen* van geene der beide Vergaderingen, omtrent de ingewonnene en gegevene berigten, of omtrent de opvolging van het bevel der Landschap, iets naders gemeld. Waarom het mij meer dan waarschijnlijk voorkomt, dat de Curatoren onder 's hands de Staten en het Hof bewogen hebben om de handhaving van het Hervormde leerbegrip, bij de stichtings-oorkonde der Akademie voorgeschreven, aan *hunne* zorge over te laten. (1)

---

(1) Wat daaromtrent die oorkonde behelsde, is door ons, bl. 141, vermeld. Het hierboven gegevene verhaal is geput uit *Sen.* III. 23b volg. en uit *Curatt.* I. 24.

Om den samenhang der zaken, de betrekking der Akademie op de Kerk betreffende, voeg ik hier aanstonds het volgende bij. In het *Archief* van Kist en Royards, IX. 492, zegt de eerstgenoemde Geleerde: » *Volgens een mondeling berigt van wijlen Prof. Ljpey, — heeft er tusschen de Theologische Faculteit te Harderwijk en de Gellersche Synode werkelijk die overeenkomst plaats gehad, welke te Leiden niet verwezenlijkt werd, zoodat de Professoren het Dordsche Onderschrijvings-Formulier onderteekenden, maar tevens stem en zitting verkregen ter Synodale Vergadering; een regt echter, waar van zij later geen gebruik maakten.* » — Ter opheldering van dit berigt moge dienen, dat de, boven door ons gevolgde besluiten geen onderscheid maken tusschen de *theologische* en de overige Professoren; terwijl het zelfs duidelijk blijkt, dat de Godgeleerde Meier geheel eenstemmig met zijne ambtgenooten handelde. — Intusschen vernemen wij uit een berigt van later' tijd, dat Prof. ten Cate, t. j. 1745, te Harderhalve tot Doctor der Godgeleerdheid *gepromoveerd* zijnde, *daarop de formulieren der Kerk onderteekend heeft, zoo als het, seggen de Senaats-handd., bij deze Akademie gebruik is.*

Wat nu de zitting betreft der godgeleerde Professoren in de Synode; door de zoo even genoemde *Handd.* vindt men, op d. 14 September 1711, dit vermeld: » *De R. M. heeft voorgeslagen, of het niet dien- stig zou wesen voor het nageslacht van onse Akademie, ten protocolle te brengen, hoe, op de lautst gehoudene Christelijke Synodus alhier binnen dese stad, de Theologiae Professor Meier, op een oervolle wijze, in gevolge (d. i. even als, in navolging van) de theo-*

Bestendig waakten ook de meergenoemde Voorstanders der Geldersche Minerva, dat niemand, daartoe onbevoegd, academische lessen gawe, en langs dien weg de Professoren en de Instelling zelve benadeelde. (1) — Zij wilden even min

---

» *logische Faculteit van de Ak. tot Leiden, in die gemelde Vergadering » was ingeleid. — En heeft de Prof. Meier aangemenen te zullen » bezorgen om het ten protocolle te brengen.*” — Wat toen nog eenigzins nieuw en vermeldenswaardig geacht werd, schoon Meier ook reeds eene vroegere Synode had bijgewoond; dit was naderhand de gewone gang der zaken. Wanneer de Geldersche Synode, meestal na verloop van zes jaren, in de akademiestad gehouden werd, zag zij hare Vergadering door eenen, somwijlen door twee theol. Proff. bijgewoond; althans, in 1729 en 1735, door Ens en Cremer; in 1741, wederom door den laatstgenoemde; in 1747, door hem en ten Cate; in 1753, door den jongeren Cremer en Scheltinga; in 1765, door Schacht. In 1771 evenwel, zag wel Harderwijk de genoemde Vergadering weder binnen hare muren vereenigd, doch geen' Hoogleenaar op derzelve banken gezeten. Zie de *Boeksaal van dat jaar*, 2. 345 volgg. Wanneer de Synode elders gehouden werd, was er, doorgaans althans, geen godgeleerd Hoogl. tegenwoordig. Zoo zegt ook nitdrukkelijk Bachiene, (*kerk. Geogr. der vereen. Nederlanden*, St. 1. bl. 126) dat, als dezelve te Harderwijk zamenkwam, » dan ook, aldaar, aan een' der beide » *Proff. der Godgeleerdheid zitting en adviserende stem verleend werd.*”

Eene kleine bijzonderheid, ten bewijze der godvruchtige of althans kerkelijke stemming van het voorgeslacht, besluite deze noot. Zoo dikwijls bijna, als men, vóór de omwenteling van 1795, de benoeming van een' nieuwen Curator in de Handd. der Vergadering vermeld vindt, wordt er bijgevoegd, dat hem een *Kerkbijbel* en een *kerkkussen met het wapen der Akademie* bezorgd zou worden. Zie ook onder anderen bijzonder *Sen. IV. 55.* — In 1720, werd de Pedel gelast den Rector Magnificus, des Zondags, naar en uit de kerk te geleiden. Zie ald. bl. 184. Kleine bijzonderheden kenschetsen somwijlen niet het minst den geest en de den van eenig tijdvak.

(1) De Curatoren vereenigden zich hierin met den Senaat. En zoo kon de laatste, reeds in 1648, strenge maatregelen nemen tegen Michaele de la Brue, die zich ongeroepen tot Hoogleenaar opwierp. Zie *Sen. I. 2* volgg. en *IV. 131*, waar dit geval mede verhaald wordt. Zelfs verbood de Senaat, t. j. 1660, door openlijke afkondiging, aan alle Studenten, op verbeurte hunner voorregten en vrijdommen, bij iemand anders, dan bij de Professoren, *collegia* te houden. Zie *Sen. I. 24b.* — Wel veroorloofden Curatoren somwijlen aan bijzondere Onderwijzers het houden van academische lessen, b. v., t. j. 1688, aan A. Scharbach;

dulden, dat, buiten hunne toestemming, op derzelver goederen geregteijk beslag gelegd wierde. (1) En moesten de Hoogleeraren al te dikwijls over de ongeregelde en trage betaling hunner jaarwedden klagen; ieder tijdperk der Akademie zag de Verzorgeren steeds vernieuwde, helaas! dikwijls vruchteloze pogingen aanwenden om dit kwaad te verhelpen, en het lot dier Geleerden te verbeteren. Maar het verhaalde moge hier volstaan om den lof te regtvaardigen, ten jare 1719, door den Senaat aan de *Curatoren* gegeven, toen hij, in zeker tot hunne Vergadering gerigt vertoog, verklaarde » *vele dadelijke proeven en ondervindingen te hebben, dat de Letteren, bij Hun Edelmogenden nog altijd eene veilige schuilplaats en toevlugt vonden.*'' (2)

VI. Van de *Curatoren* konden wij niet spreken, zonder somwijlen ook op hen, wier beschermheeren zij waren, op de *Professoren*, het oog te slaan. Maar nu moeten wij ons met de laatste voornamelijk bezig houden, en omtrent hen het een en ander mededeelen, dat, daar het op de Orde in het algemeen betrekkelijk is, bij de vermelding van hare bijzondere leden geene gevoegelijke plaats vond.

---

om van andere reeds aangevoerde voorbeelden niet weder te spreken. Maar zij zorgden, dat niemand dit dede zonder hunne magtiging. Zelfs duldden zij niet, zoo als ons weldra nit een belangrijk besluit blijken sal, dat *Hoogleeraren* onderwijs gaven in vakken, reeds aan iemand hunner ambtgenooten toevertrouwd.

(1) Zie *Sen. II*, aan het slot en vooral *Curr. I. 15. 16*. Uit de laatstgenoemde plaats blijkt, dat, volgens der *Curatoren* besluit van 1695, » *de Rentmeester aan geene arresten of interdictiën op de tractementen der Proff. of suppoosten der Akademie zoude hebben te defereren, of uit dien hoofde in derselver betaling difficulteren; ten ware sulks bij de III. Curatoren mogte worden goedgevonden, of anders, bij orde en forme van justitie, bij den akad. Senaat gedecreteerd.*''

(2) *Sen. IV. 125.*

Gedurende het tweede tijdvak dan, van 1648 tot 1692, is de Geldersche Akademie gediend door *negen en twintig* Hoogleraren. Van deze waren waarschijnlijk (want niet aller afkomst weet men met zekerheid) *twaalf* buiten 's lands, *seventien* in ons Vaderland geboren; schoon ook onder de laatste meer dan één Duitschers van afkomst waren. (1) Intusschen vermeerderde allengs het aantal *Nederlanders*, die beroepen werden. Onder het geheele negenentwintigtal waren *vijftien*, die als Hoogleraren van Harderwijk, nu of in later' tijd, hunne levensbaan besloten; terwijl de overigen andere paden voor hunnen voet zochten.

VII. Het vorige Hoofdstuk deed ons den grooten nood kennen, waarin het rampzaligste tijdvak der Akademie hare Leeraren stortte, niet het minst door de langdurige wanbetaling of liever geheele inhouding hunner wedde. Maar de vraag wacht nog op antwoord, hoe het, in meer gewone jaren, met hunne bezoldiging gesteld ware. Twee of drie uittreksels uit de Rekeningen mogen daaromtrent U inlichting geven. Openen wij dan eerst derzelve rolle op *zestien honderd twee en vijftig*. Toen ontving Flockenius jaarlijks *f.* 1000; Valckenier *f.* 800; (2) Christenius *f.* 1000; de Greve *f.* 800; Schmits *f.* 800; van Isendoorn *f.* 900; Cochius *f.* 750; Hornius *f.* 800; Corn. Tollius eindelijk *f.* 850. — In *zestien honderd acht en zestig* en het volgende jaar, werd door elk der, toen in dienst zijnde Hoogleraren *f.* 800 genoten; met uitzondering van den *primarius Juris Professor*,

---

(1) Over het beroepen van buitenlanders is boven, bl. 109, iets gezegd.

(2) Daarenboven eene kleine toelage voor het onderwijzen der Hebr. Letterk. Zie bl. 156.

die *f.* 1000 trok. — Maar misschien verneemt Gij liever, hoe de betaalsrol der Hoogleeraren luidde in de beide jaren, die de meergenoemde staatsberoering van 1672 onmiddellijk voorafgingen. Zoo lees ik daar derzelve toenmalig inkomen uitgetrokken :

S. van Diest *f.* 800; Wilhelmius *f.* 800; Schöne *f.* 1000; Trigland *f.* 800; Hoboken *f.* 800; Hermannides *f.* 800; A. Tollius *f.* 800; van Thiel eindelijk *f.* 800.

Coetier had, zoo als reeds elders gezegd is, (1) nog geene vaste wedde. Doorgaans anders ontvingen de *buitengewone* Hoogleeraren eene kleine toelage; b. v. de genoemde A. Tollius, in 1654, *f.* 400, later *f.* 500; Colonius, in 1657, *f.* 300; de gezegde van Thiel in het eerst slechts *f.* 200. (2)

Daarenboven werd aan de Professoren door hunne kweekelingen, niet voor de *openlijke*, maar alleen voor de *bijsondere* lessen een zeker *eeregeld* betaald, dat, naar de onderscheidene vakken van het onderwijs, en naar het meerder- of mindertal der daartoe bestede uren, eene verschillende som bedroeg. Volgens de oorspronkelijke verordening, die evenwel niet altijd gehandhaafd is, werd de helft van hetzelfde vooruit betaald, (3) — Daar van de *erj-*

(1) Bl. 225.

(2) Met het hier vermelde vergelijke men wat omtrent de jaarwedden, door de *Veluwsche* Hoogeschool betaald, bl. 110 en 111 gezegd is.

(3) D. 9 Sept. 1648, nam de Senaat, volgens deszelfs *Handd.* I. 2, een hiertoe betrekkelijk besluit, woordelijk dus luidende: » *De honorario, Praesidi pro scholis privatis debita, ita in Senatu decretum est. In facultate theologicâ dabuntur pro collegio Institutionum [dogmaticarum] centussex III, pro Biblico V. — In Juridicâ pro collegio Institut. V, Pandect. VIII, — Medicâ, Institut. V, Practico VIII. — Philosophicâ pro singulis collegii quotidiani mensibus centussex solvetur. Pars honorarii dimidia ante initium collegii Praesidi tradetur, reliqua cum menses aliquot fuerint exacti.* »

dommen elders reeds gesproken is; volsta hier de herinnering, dat ook nu drie der Hoogleeraren het genot hadden van vrije woningen, die ze, zulks verkiezende, aan anderen mochten verhuren. Wat, in den eersten tijd, als een gunstbewijs van Curatoren geschonken was, verkregen naderhand als een regt de drie *oudste* Senaatsleden. (1) Overigens houde men, bij het lezen der bovenstaande opgaven, wel onder het oog, hoe zeer de geringe prijs der huishoudelijke behoeften en de eenvoudigheid der levenswijze, gedurende de zeventiende eeuw, vooral in Gelderland, de waarde van het geld verhoogde. (2) — Aan de weduwe van een' Professor werd doorgaans, na het vier-

Wenscht men hier aanstonds eenig berigt, omtrent dezelfde aangelegenheid, uit een later tijdvak te vernemen; in 1733, wordt een Student, die vijf jaren lang, de lessen over de *Instituten* en *Pandecten* had bijgewoond, gezegd daarvoor *f.* 120 aan den Hoogleeraar schuldig te zijn. *Sen.* VI. 84. — Dat, reeds in de eerste helft der achttiende eeuw, die gedeeltelijke vooruitbetaling der *honoraria* geheel buiten gebruik geraakt was, en dat de, daaromtrent vroeger gemaakte bepalingen niet konden uitgevoerd of vernieuwd worden; blijkt genoegzaam uit hetgene *aldaar* voorkomt bl. 391.

(1) Het bovengenoemde *vertoog* van van Spaen zegt wel, dat de drie oudste Proff. *altijd* vrije woning gehad hadden. Maar het deel en de samenhang van des Barons gezegden vergunt, wat de Geschiedenis gebiedt, hier het woord *altijd* in een' betrekkelijken zin te nemen.

(2) Zie hier eenige voorbeelden, uit de stukken ontleend van zeker regtsgeding, t. j. 1671 en 1672, voor den Senaat gevoerd, en beschreven in dezelfs *Handd.* II. 80 volgg. De kostpenningen van een' Student, die, gelijk meermalen het geval was, zich bij een' Hoogleeraar gehuisvest vond, werden toen, alles, wat tot vrije inwoning behoorde, samen genomen, voor twee maanden berekend op een pond groot of zes gulden. — De Professoren, zelfs die aan Studenten huisvesting gaven, waren niet altijd van eene dienstbode voorzien. — Het kan niet bevreemden, dat de eisch van 4 $\frac{1}{4}$ stuiver voor eene flesch wijn zeer hoog gerekend werd, als men verneemt, dat het okschoofd aan de leden der Akademie slechts zestig gulden kostte. — In 1686, om dit nog hierbij te voegen, bedroeg somwijlen de kamerhuur voor de Studenten slechts 26 gulden. (*Sen.* II. 134b.)

deel jaars, waarin haar echtgenoot overleden was, nog een halfjaar zijner wedde betaald. Somwijlen evenwel deed haar bijzondere gunst of groote behoefte meer toeleggen.

VIII. Maar misschien meent Gij, geletterde Lezer! dat, bij de beschouwing eener wetenschappelijke Instelling, reeds te lang cijfers en geld ons hebben bezig gehouden. Haasten wij ons dan om, aangaande het *onderwijs* der Hoogleeraren, en wat er op betrekking had, vooral, niet uitsluitend evenwel, vóór 1692, nog eenige gemengde bijzonderheden mede te deelen; ter aanvulling van hetgeen vroeger omtrent de bijzondere Professoren gezegd is. Hoe wenschte ik intusschen, dat meerdere rijkdom der bronnen mij in staat stelde om die mededeeling belangrijker te maken! — Niemand, al aanstonds, twijfelt aan den invloed, dien des onderwijzers *wijsgeerig* stelsel, in meer dan één vak van wetenschap, op zijne lessen uitoefent. Maar zie, welk eene opmerkelijke omkeering van *philosophische* denkwijze ons de Geldersche Akademie aanschouwen doet, als wij het begin en het einde van dit tijdperk vergelijken. Bij deszelfs aanvang trouwens, zat er *Aristoteles* op den troon; voordat het afgelopen was, heerschte aldaar *Cartesius*. Om het eerste bevestigd te zien, behoeft Gij mij slechts het volgende, hoogst merkwaardige besluit, dat den elfden Augustus 1656 kracht van akademische wet verkreeg, (1) te hooren voorlezen. Zoo luidt het:

• *De Curatoren van de Akademie des Vorstendoms Gelre*

---

(1) Vergelijk de noot op bl. 165, als mede bl. 196. Reeds d. 23 Nov. 1655 was het besluit genomen, of althans voorgedragen. Tegenstreving in den Senaat schijnt veroorzaakt te hebben, dat het eerst later *inter acta* gebracht wierde. — Over de hevige twisten, die aan de *Leidsche* Akademie de Cartesische Wijsbegeerte deed ontstaan, raadplege men *Siegenbeek*, I. 154. 161. 164. 171 volg.

- » ende Graefschaps Zutphen hebben geest gevonden ende ge-
- » resolveert, — tot voorkominge van alle periculouse
- » nieuwheden ende andere onheilen, dat dese naervolgende
- » Articulen bij alle, op nieuws aentenemene Professoren
- » onderteikent ende nagekomen sullen worden.

» 1°.

- » Dat geen Professor ordinarius ofte extraordinarius di-
- » recte noch indirecte, het sij in Academiâ ofte privatis col-
- » legiis, Cartesii ofte diergelijcken Adhaerenten ende
- » Sectarissen leerstukken sal leeren ofte voorstellen, het
- » en ware dan om die te wederleggen.

» 2°.

- » Dat hij dienvolgende noch theses, noch corollaria, noch
- » quaestiones, noch problemata daer van ad disputandum
- » sal voorstellen, op paene dat hij, ter contrarie doende,
- » van sijne Professie sal worden gedeposideert.

» 3°.

- » Dat ook niemant van de Professoren, om te meerder
- » liefde, rust ende enicheit onder de selve te onderhol-
- » den, noch publice noch privatim, in collegiis sal mogen
- » doceren het gene andere Professoren alrede aenbevo-
- » len is."

Hoe dit laatste lid van het besluit met de twisten over de *Cartesische* leer in verband stond, zouden U hare Leidsche of Harderwijker tegenstanders uit de zeventiende eeuw naauwkeuriger hebben kunnen verhalen, dan die in de negentiende U hetzelfde mededeelt. Wie zou intuschen niet gedacht hebben, dat zulk een verbod, op voordragt van den Senaat, door Curatoren uitgevaardigd, aan de veroordeelde Wijsbegeerte, voor lange tijden, elken toegang tot de Geldersche gehoorzalen versperren zoude en verhinderen? En evenwel hoorde men, reeds vóór den afloop van

dit korte tijdperk, binnen hare muren, *Cartesius* leerstellingen omtrent het aangeboren denkbeeld der Godheid en ons denken, als den bewijsgrond van ons aanzijn, even ijverig en onbeschoemd door Wijnen verdedigen, als van *Isendoorn*, eenige jaren vroeger, de *Aristotelisch-scholastische* kunstvormen der sluitredenen zijnen hoorde-
ren ingeprent had. (1) Zoo treffend bevestigde die eeuw, door het wentelen en golven harer wijsgeerige gevoelens, *Heraclitus* gezegde, dat *alles in een' bestendigen vloed is!*

IX. De straks genoemde *sluitredenen* doen ons van zelf aan die openlijke *redetwisten* denken, waarbij men, door derzelve scherpsinnig gebruik, elkander in het verdedigen en bestrijden van wetenschappelijke stellingen de loef zocht af te winnen. Trouwens op die *disputeer-oefeningen* bleef de Geldersche Akademie, gedurende den loop der zeventiende eeuw, even zeer gesteld, als reeds de Veluwsche Kwartierschool geweest was. (2) Ja! zoo vele waarde hechte zij daaraan, dat ze zelfs, bij de overzware rampen, die haar troffen, de stem der *Defendenten* en *Opponenten* niet geheel verstommen liet. De verdedigde *disputationes* of *theses* (beide die namen toch vindt men beurte-

---

(1) Over beider geheel strijdige, wijsgeerige gevoelens herlese men boven bl. 163-166 met bl. 243-245.

(2) Met hetgeen wij, bl. 24, omtrent de laatstgemelde School gezegd hebben, vergelijkte men de hoogst opmerkelijke getuigenis van *Meursius*, *Ath. Bat.* p. 250, aangaande *Guil. Feugeraeus*, die, een der eerste theologische Hoogleeraren te Leiden zijnde, zoo uitnemend de openlijke redetwisten wist te regelen en te besturen, dat hij juist daardoor vele uit- en inlanders derwaarts deed samenstromen. » *Vix pro-
fessionem ingressus, disputationum creberrimarum mos exercitia
proponerebat, hęcque sud diligentia ad Aoademiam frequentandam stu-
diaque Theologiae ibidem capessenda plurimorum, tam exterorum
quam indigenorum, animos mirifice accendebat.* — Ter opheldering van het in den tekst gezegde, zie men ook *Heringa*, p. 13. 130.

lings gebruikt) besloegen een of anderhalf, niet zelden ook twee of meer, in vieren gevouwene vellen druks. Want zij werden bij den Akademiëdrukker, op kosten der Hoogeschool, geprent. En als men de bekrompenheid der kas, die alles betalen moest, in aanmerking nam, had men, in de gezegde eeuw, doorgaans geene redenen, om over de karigheid der Curatoren, in dat opzigt, zich te beklagen. (1) Evenwel zorgden zij, dat dit hoofdstuk van uitgave, hetwelk al hooger en hooger liep, niet te verre over de schreef ginge; totdat zij eindelijk, in 1722 en nogmaals in 1729, er eene vaste som voor bepaalden, die het niet overschrijden mogt. (2) — Ge vraagt, welke Faculteit van deze inrigting het meeste genot had? Het antwoord luidt onbedenklijk: de *godgeleerde*; die toch aan onze oude Universiteiten, niet zoo zeer door de wetten, als wel door de zeden, eenigermate de bevoorregte onder de zusteren was. Maar aardig is het op te merken, welke vorandering de loop der tijden de onderhavige zaak deed ondergaan. Eerst werden, zoo verre men nagaan kan, alleen *theologische* stukken op academie-kosten gedrukt; naderhand ook *literarische*, *philosophische* en *juridische*, bij welker verdediging Hermannides, Nuberus, van Thiel, van Gesseler (3) en anderen voorzaten. Maar, toen men de straks genoemde, stellige bepalingen omtrent deze aangelegenheid maakte, waren het wederom alleen *godgeleerde* proeven, die in aanmerking kwamen. (4) — De gezegde

---

(1) Op de *Rek.* van 1660-1661 bedroeg de uitgave aan Joh. Toll, voor het drukken van *theses* en *programmata*, *f.* 229.

(2) Evenwel werd aan deze bepaling niet gestreng de hand gehouden. Want, ofschoon toen de som op slechts *f.* 100 gesteld was, vermelden weder de *Rekk.* van 1744, voor het drukken der *disputen*, eene uitgave van bijna *f.* 250.

(3) Zie omtrent dezen bl. 236.

(4) Er werd namelijk bepaald, dat de, voor het drukken der *dispu-*

disputationes dan, uit de pen der voorzittende Hoogleeraaren gevloeid, werden door hunne leerlingen, als *Respondentes*, verdedigd. Maar ook de eerste namen aan die verdediging een zeer werkzaam deel. Somwijlen deden zij eenen, hun mishagenden *Opponent*, in het openbaar, scherpe berisping hooren; of leiden hem zelfs, kort en goed, het *stilzwijgen* op. (1) Waaruit dan wel eens de mindere beschaafdheid en kieschheid der oude tijden hevige onaangenaamheden en twisten deden geboren worden. (2) En deze werden van nog ernstiger' en bedenkelijker' aard, als een der andere Professoren meende, in weêrwil der academische bepalingen, die zulks verboden, door de stellingen, onder den ambtgenoot verdedigd, zijn' persoon of gevoelens gekrenkt en aangetast te zien. (3) Of overigens die openlijke *redotwisten* grootelijks geschikt waren om op de vraag: *wat is waarheid?* het bevredigende antwoord te doen vinden; dit mogen zij beslissen, die derzelve gewonen gang aandachtig hebben gadegeslagen. Zekerder al-

---

ten toegestaan som tusschen de Hoogl. der *Godgeleerdheid* zou worden gedeeld. — Toen, bijna eene halve eeuw later, in 1770, Prof. S c h e i d i u s derde Medelid der bedoelde Faculteit was geworden, werd die toelage weder op f. 150 gebragt. Zie *Curatt.* I. 150. 260. 593. 770. Op de laatste plaats ziet men, door eene uitzondering ter gunste eener *disp. philos.*, den regel bevestigd.

(1) In mijne jeugd, herinner ik mij door een' toen bejaarden, eertijds zeer geliefden discipel van L. C. V a l c k e n a e r te hebben hooren verhalen, hoe ook deze groote Man, te Leiden bij eene *disp. publ.* voorzittende, wel eens een' *Opponent* gebood te zwijgen, en dan fluks daarop tot een' anderen, meer bij hem gewilden Student, die het woord nam, seide: » *Te libenter audimus!* »

(2) Vergelijk wat, volgens het bl. 322 gezegde, Hermannides wedervoer. — Tusschen de *Studenten* onderling verwekte somwijlen de wederzijdsche beschuldiging, dat men *oneerlijk geopponeerd* had, hevige twisten, die wel eens tot geweldige beleedigingen leidden. Zie bijzonder, op het jaar 1687, *Sen.* II. 138b.

(3) Het omtrent de *dispp. acad.* verhaalde heb ik meest opgemaakt uit vergelijking van vele pll. der *Rekk.*

thans is het, dat zij, zoo ingerigt, als wij uit den ouden tijd verhaald hebben, den Hooggeleeraren eene gemakkelijke gelegenheid gaven om der geletterde wereld hunne gevoelens mede te deelen, en niet minder aan de Studenten om hun vernuft, door en tot derzelve verdediging, te wetten en te scherpen.

X. De genoemde oefeningen werden, vooral voor de *godgeleerde* studiën, bijna onmisbaar gerekend. Maar aan mindere tegenspraak evenwel was het onderhevig, dat de *Geneeskunde* onderscheidene hulpmiddelen behoefde, waarvan hare beoefenaren gemakkelijker de noodzakelijkheid betoogen konden, dan het voor de, zoo spaarzaam bedeelde Verzorgers was, ze hun te verschaffen, en in behoorlijken staat dezelve te onderhouden. Waarom het ons dan ook niet grootelijks bevreemden zal, dat de Veluwe'sche Hoogeschool, in haren eersten tijd althans, geen' eigenen, opzettelijk tot wetenschappelijk gebruik ingerigten *Kruidtuin* bezat. Maar, zoodra was zij niet tot eene *Universiteit* verheven, of men zocht, zoo goed men kon, in dat gemis te voorzien. Immers, in 1649 en vervolgens, werden er groote kosten aangewend om den *Hortus* in orde te brengen, en niet langer van de noodzakelijkste heesters, gewassen en planten ontbloot te laten. Ja! zoo zeer waren de Curatoren van het belang dezer Instelling overtuigd, dat zij, in en na 1651, liever gelden tot hooge rente opnemen wilden, en zich met schulden beladen, dan haar de behoefte der kas al te zeer laten bezuren. De Hooggeleeraar Schmitz, het eerst met de zorg voor hare verbetering en verrijking belast, spaarde geene moeite om dat doel te bereiken. (1) Na zijn' dood, vinden wij een- en ander-

---

(1) Al het bovenstaande is ons uit de *Rekk.* der gemelde jaren gebte-

maal een' *Inspector van den akademischen Tuin* vermeld, die van minderen rang was. (1) Maar later en op den duur, zoolang er geen bijzondere Hoogleeraar voor de *Kruidkunde* werd aangesteld, zag men steeds een' der *medische* Professoren over denzelfen het beheer voeren. Gewoonlijk schoot hij voorloopig de penningen uit, tot den aankoop van hetgeen hij voor den Hortus noodig achtte vereischt. Een gebruik, hetwelk wel eens tusschen zijne liefde voor de wetenschap en der Curatoren spaarzaamheid eene botsing deed ontstaan, die tijdens het bestuur van Prof. Barth. de Moor buitengewoon hevig werd; (2) maar echter geene duurzaam nadeelige gevolgen achterliet. In den beginne had de *Hortulanus* slechts eene vrije woning zonder vast inkomen; maar de pogingen van den Senaat om het hem te doen bekomen werden eindelijk met een' goeden uitslag bekroond. (3) Dan niets was voor den akademischen Kruidtuin en voor de studie der Kruidkunde zelve voordeelijker, dan dat, zoo als wij later opzettelijk verhalen zullen, t. j. 1743, David de Gorter tot haar' buitengewoon' Hoogleeraar aangesteld werd.

---

ken. In 1651, moest men, op het particuliere crediet van den *Rechtsmeester*, (zoo wordt er gelezen) f. 2000, naar 5 ten honderd, opnemen om den akademischen Hof, de woning van den Hortulanus en de Anatomie te kunnen in orde brengen; terwijl er daarenboven een aanmerkelijk te kort te bestrijken bleef.

(1) Op de Recensie-lijst van 1661 en vervolgens wordt *Henricus Kleinpenning*, *Apotheker*, *horti academici Inspector* genoemd.

(2) Het een en ander is ontleend uit der Curatoren vertoog aan de Staten van den jare 1721, waarbij zij zich tegen de beschuldigingen van den genoemden Hoogl. verdedigden. Zie de *Handd.* der eerstgemelden, I. 142 volgg., vergeleken met een stuk van den laatstgenoemde in de *portef. van Curatt.*

(3) Die pogingen, reeds in 1652 en 1658 aangewend, bleven lang vruchteloos; maar bezorgden hem toch met der tijd eene kleine toelage, die, in 1744, tot zeventig gulden jaarlijks vermeerderd werd. Zie *Curatt.* I. 341.

Onder de eerste zorgen na de inhuldiging der Akademie behoorde het ook, dat de beoefenaars der *Ontleedkunst* van eene geschikte werkplaats voorzien mogten worden; waartoe almede, de gelegenheid des tijds in aanmerking genomen, belangrijke uitgaven plaats hadden. Niet minder bereidwillig betoonden zich, zoo vroegere, als latere Verzorgeren en Hoogleeraren om de *anatomische* zaal van hetgeen er niet ontbreken mogt te voorzien. (1) Maar daarbij had men niet slechts met de gewone vijandin der Geldersche Akademie, behoefte en geldsgebrek te kampen, maar ook met een jammerlijk vooroordeel, welks overblijfselen, zelfs in jongere en meer verlichte tijden, de vorderingen der Ontleed- en Ziektekunde belemmerden. (2) Indien er

---

(1) In 1661 onder anderen, werd aan Prof. Cochius, voor den aankoop van een *skeleton tot dienst der Akademie* en deszelfs in orde brengen, bijna *f.* 150 betaald. — Negen jaren later, kocht men, ten verzoeken van Prof. Hoboken, *verscheidene anatomische instrumenten en praeparaten.* (Rekk.) Veelligt ging dit een en ander, bij de verwarring van 1672, verloren.

(2) Het volksdenkbeeld, hetwelk de gestorvenen, door de ontleding en zelfs door de opening van hun lijk, grootelijks onteerd achtende, werkte, in vroegere jaren, zoo sterk, dat men alleen aan de snoodste misdadigers, die als offcers der geregtigheid gevallen waren, dien smaadmeende te mogen doen. Van daar, dat de *Anatomie* te Harderwijk aan de noodige *cadavera* dikwijls zeer groot gebrek had. Sints lang was men wel gewoon, door hulp der Regering van *Amsterdam*, zoo veel mogelijk, van daar in die behoefte te voorzien. Dan niet zelden werd ook derwaarts vruchteloos geschreven. Dit gaf aanleiding, dat, bij *resces* der Geld. Landschap van d. 13 Decemb. 1694 en bij 's Hofs besluit van d. 18 Mei 1715, aan de *medische Faculteit* toegestaan werd om de ligchamen van ter dood gebragte misdadigers aanvraag te doen. Doch hiervan werd almede niet veel gevolg gezien. Dit noopte dan op nieuw de Curatoren, om, over de voorschrevene zaak, zich keer op keer tot de Regering der gezegde koopstad te wenden. Zij evenwel maakte, onder anderen in 1776, zwaarigheid om het aanzoek in te willigen; daar de Provincie, die zulks het naast aanging, van de zaak geen werk maakte. Bij die toedragt der omstandigheden, bepaalde nu het Hof van Gelderland, d. 6. Decemb. van het laatstgenoemde jaar, op verzoek van Curatoren en

intusschen, voor die aangelegene vakken, door eenigen Hoogleeraar, met hoogst gebrekkige hulpmiddelen, veel kon verrigt worden; zoo was het voorzeker door Hoboken, welke, als *Ontleedkundige*, onder de tijdgenooten nauwelijks zijne gelijken had. (1)

Wat de *Rechtsgeleerdheid* aangaat; reeds bij den aanvang der Akademie, maakten hare beoefenaars veel werk van de *Staatsleer*. Niet slechts, dat bereids Hermannides den titel van Hoogleeraar derzelve droeg, en dus hoogst waarschijnlijk er opzettelijk onderrigt in gaf. Maar, wat imzonderheid opmerking verdient, meerdere aanzienlijke kweekelingen der Hooogeschool, noemden, blijkens de *re-censie-lijsten* van dien tijd, zich bij voorkeur *Studenten der Politica*. (2) — Tegen het laatst der zeventiende eeuw, nam daar de wijageerige Rechts-oefening eene geheel nieuwe vlugt. Maar waartoe dit hier aan lezers, die Schultingh kennen, gezegd?

De schaal der *godgeleerde* studiën, gedurende den loop der zeventiende eeuw, neigde zich, zoo wel te Harderwijk,

---

Senaat, bij uitbreiding van vroegere besluiten, dat mede de, daartoe geschikt bevondene *cadavera* van hen, die des winters in het *provinciale tuchthuis* gestorven waren, aan de gezegde Faculteit overgelaten zouden worden. Omtrent dit alles zie men belangrijke stukken en berigten in de *Handd. van den Senaat*, op 18 Novemb., 3 en 9 Decemb. 1776. Intusschen kon men zoo schaars uit Gelderland lijken bekomen, dat de genoemde Senaat, blijkens deszelfs *Handd.* van 1792 en 1796, al wederom in die beide jaren, om dezelve te verkrijgen tot de Regering van Amsterdam toevlugt nemen moest.

(1) Zie boven, bl. 223.

(2) Met het hier gezegde vergelijkte men het boven, bl. 24, omtrent de Kwartierschool berigte. Wat men in dien tijd tot de *Politica* bragt, en hoe zij onderwezen werd, leerde mij de *Wal*, *annot.* p. 269 sqq. Een' zeer warmen lofredenaar vond, wat vroeger, dietzelfde wetenschap in Lipsius. Zie *Burm. Syll.* II. p. 3 sqq.

als elders, nu naar deze, dan naar die zijde. Beurtelings zag men haar aan de eene en aan de andere rigting van theologische en philosophische denkwijze het overwigt geven. Want de Geldersche School gevoelde levendig al de trillingen van den zoo beweegbaren tijdslinger. Maar wat dit verhaal U daaromtrent mededeelen kon, heeft het alreede, bij de vermelding der bijzondere Hoogleeraren, kortelijk berigt. — Jammer buiten twijfel voor de laatstgenoemde studiën, dat, in de gezegde eeuw, der Curatoren kas zoo weinig aan hunne letterliefdede geëvenredigd was, dat zij nog geen' afzonderlijken Professor voor de *Oostersche talen* konden aanstellen! Maar dit gemis werd eenigermate vergoed door de keuze van zulke *Godgeleerden*, die ook met deze volkomen vertrouwd waren, en door de aanmoediging, die men hun niet vruchteloos verleende, om hunne leerlingen almede tot de *Semitische Letterkunde* in te leiden. (1) Doch wat hieromtrent en aangaande andere vakken van onderwijs verder gezegd kon worden, besparen wij voor de beschouwing van latere tijden.

XI. De grondwet der Akademie, welker voornaamste bepalingen te voren zijn medegedeeld, deed ons niet slechts de bijzondere Hoogleeraren, als onderwijzers en leidlieden der studerende jongelingschap kennen, maar ook den *Se-*

---

(1) Bij het hier gezegde vergelijkte men, zoo wat boven, bl. 68 en 240, gezegd is, als wat wij elders omtrent de toelagen vernamen, voor het onderwijzen van het *Oostersch* of bepaaldelijk van het *Hebreeuwsch*, aan de Geldersche Godgeleerden der genoemde eeuw verleend. — In 1669, werden, onder S. van Diest, menigvuldige *theses Hebraicas* verdedigd. En, in 1685, werd, hoe zeer ook destijds de zaken kwijnden, in de genoemde studie zoo veel belang gesteld, dat de Akademie-drukker den last ontving om zekere, hem toegestane gelden *bovenal aan te wenden tot den aankoop van Hebreeuwsche letteren; daar Prof. Meier verklaard had, anders niet te sullen disputeren. (Rekk.)*

naast, die hen allen onder voorzitting van den *Rector Magnificus* vereenigde, als eene Vergadering, met aanzienlijke *regterlijke magt* bekleed. (1) Trouwens eene *Akademie* zonder eigene, *akademische* rechtspraak behoorde destijds onder de zeldzaamheden. (2) En had alreede de Veluwsche Kwartierschool daarvan meer dan eene schaduw bezeten ;

(1) Zie bl. 143, vergeleken met bl. 25.

(2) Over den oorsprong en de oudheid der academische rechtspleging, als mede der vrijdommen, aan de Universiteiten met derzelver Hoogl. en Studd. toegekend, zal men veel verzameld vinden door H. Conringius, *de Antiquitat. acad.* (Goett. 1739. 4) p. 109 sqq. 344 sqq. en elders. Den Zweedschen Geschiedschrijver Geyer, zeer geprezen door Holtius, *in annot.* p. 65, heb ik over dat onderwerp niet kunnen raadplegen. Voor vijf en twintig jaren nog, vonden de academische Regtbanken een' ijverigen voorstander in den beroemden Hoogl. Krug, wiens geschrift tegen Kotzebue, uit den *Hermes* vertaald, voorkomt in den *Rec. o. d. Recc.* XII. 2, (1819) vooral bl. 507. — Grootte overeenkomst was er tusschen de vrijdommen en bevoorregte rechtspleging der Hard. Ak. en die van *Duisburg* aan den Rijn. Zie *Cod. diplomat. post W. Tschschenmachi ab Elverfeldt Annales Cliviae, Juliae etc.* (Francof. et Lips. 1721. f. max.) p. 8 sqq. Waarmede men de oorspronkelijke stukken vergelijkte, die gevonden worden in het belangrijke werk: *Acta sacrorum secularium Acad. Duisburgensis. In ordinem digesta et brevi historiâ festae solennitatis aliisque nonnullis monumentis illustrata a Joanne Hildebr. Withof; Duisb. ad. Rh. 1756. 4.* Te *Duisburg* waren zelfs niet, gelijk te *Hard.*, de *delicta capitalia* uitgezonderd; maar strekte zich het regt van Rector en Senaat uit tot het opleggen van hals- en lijfstraffen; tot welke volvoering evenwel de goedkeuring van den Keurvorst vereischt werd. Studenten, bij nachtelijk vergrijp in hechtenis genomen, moesten aanstonds des morgens aan den Rector worden uitgeleverd, die, als men daarmede slechts één uur na zonsopgang toefde, regt had hen in vrijheid te stellen. — Belangrijk zijn ook ter vergelijking de *privilegia Acad. Goetting.* in C. A. Heumann's *Bibl. hist. acad.* (post Conringii op. cit.) p. 213 sqq. Maar bovenal vergelijkte men het omtrent *Leiden* door ons gezegde, bl. 139 volg. Wat de regtsmagt betrof, was er mede overeenkomst tusschen de *Friesche* en *Geldersche* Ak. Dit bedoelde althans de Senaat der laatstgenoemde, in een vertoog van 1789 verklarende, dat *derzoolver wetten, voor een gedeelte, echter met vele verandering, mogelijk waren overgenomen uit die van de Frankeische Hoogeschool. Sen. IX. 247.*

men oordeelde, dat de Geldersche Pallas, die niet hooger rang hare plaats verving, er nog minder van verstoken moest blijven. Met weinig uiterlijken glans mogt zij anders pralen. Maar des te noodzakelijker werd het geacht haar *Themis weegschaal* in de hand te geven, en zoo hare achtbaarheid in het oog dergenen, die deze schaal van den *schepter* eener *Universiteit* onafscheidelijk rekenden, te verhoogen en op te luisteren.

Dat nu de gezegde magt den Senaat niet te vergeefs verleend was, blijkt aanschouwelijk uit diens schriftelijk overgeblevene *Handelingen*, waarvan verre het grootste gedeelte eer zou doen vermoeden, dat zij van een regterlijk, dan wel van een wetenschappelijk ligchaam afkomstig waren. Burgerlijke gedingen, zoo wel als aanklagten en strafzaken, werden tot deszelfs tafel gebragt, en aan zijne uitspraak onderworpen; — gelijk mede onderscheidene geregtelijke verklaringen en handelingen, die thans de tusschenkomst van een' Notaris of eenigen anderen burgerlijken Ambtenaar vereischen, door de, aan den Senaat onderhorigen, ten overstaan van den *Rector*, alleen of door zijne *Assessoren* gesterkt, afgelegd en verrigt werden. (1) Het gezag, waarvan wij spreken, was niet tot de Studenten en tot de akademische beambten van minderen rang beperkt; ja! strekte zich veel verder uit. » *Ofschoon toch de wetten en verordeningen geen gewag maken van de*

---

(1) Vrij dikwijls b. v. verzegelde en *inventariseerde* de Sen. de goederen van Studenten, wier schulden, bij hun vertrek, onbetaald gebleven, of wier boedel, bij hun versterf, niet aanvaard was; en hield voorts tusschen de schuldeischers *judicium concurrentias et praesferentias*, met overroeping van Regeringsleden, zoo er onder de laatstgenoemden burgers waren. Zie b. v. *Sen.* op d. 5 Mei 1778 en meermalen elders. — Dezelfde vergadering besliste over huring, verhuring en allerlei schuldvoordelingen, waarin een Hoogleeraar, akad. Ambtenaar of Stud. betrokken was. Zie daarvan reeds het eerste voorbeeld *Sen.* I. 3.

» regtsmagt, aan den Senaat toegekend over de Professoren, mitsgaders derzelve vrouwen, kinderen, huisbedienden en onderhoorigen; zoo is die evenwel ook over deze van ouds her uitgeoefend, en niet alleen stilzwijgend, maar zelfs uitdrukkelijk erkend." Dus sprak de geschiedkundige Baron van Spaen; (1) en de waarheid zijner verklaring wordt door zeer vele plaatsen der oorspronkelijke stukken volkomen bevestigd. (2) Somwijlen beproefde men wel van de uitspraken en vonnissen der gezegde Vergadering in hooger beroep, bij Curatoren of het Hof, toegelaten te worden. Maar die pogingen bleven vruchteloos; daar de eerstgenoemden zich dezelve niet aan-

---

(1) In het meergenoemde *vertoog* van 1807. — Wenscht Gij voelligt U de zaak te hooren openleggen door den beroemden Hoogleraar Kemper? Zoo spreekt hij, in eene *memorie van den Har. Senaat aan den Agent van nat. Opvoeding*, van d. 28 Dec. 1799: » De personen, » over welke sich hier de jurisdictie van den akad. Senaat uitstrekt, » kunnen genoegzaam tot drie klassen gebragt worden; namelijk 1. die » der Professoren en hunne familie, welke natuurlijk hetzelfde forum » met den man of vader volgt; 2. die der Studenten; 3. die der sup- » poosten van de Akademië en huisbedienden der Professoren." — Onder het regtsgebied van den Senaat bleven ook zij, die reeds *gepromoveerd* zijnde, nog gerecenseerd waren en de lessen bijwoonden; zoodat zelfs, in 1752, iemand der zoodanigen, wegens wanbedrijf, door denzelve veroordeeld werd.

(2) » Van de erectie af van deze Akademië tot op den huidigen dag » toe, zijn door den akad. Senaat alle ucten van magistratuur en jurisdictie gepleegd, niet alleen over eigentlijk gezegde *Studd. en suppoosten* dazer Universiteit; maar speciaal ook over Professoren, derzelve vrouwen, kinderen, domestieken, sterfhuizen en wat diens meer is. En ook zijn door dezelve voor den ak. Senaat gepleegd alle actus, niet alleen contentiosae, maar mede voluntariae jurisdictio- nis." — » De Senaat, als een provinciaal Collegie zijnde, exerciseert zijne jurisdictie, niet uit naam van den Hove, niet uit naam van het een of ander Kwartier, zelfs niet uit naam der Curatoren; » maar ook direct uit naam van den Souverein, en staat dus in dien opzichte, met betrekking tot zijne jurisdictie, met het Hof provinciaal gelijk." — Dit alles leest men in het aangeh. *vertoog* des Senaats van 1789.

trokken, en de Professoren steeds hunne uitspraken tegen de aanmatigingen van het *andere* wisten te handhaven. Waarbij zij niet zelden door de Verzorgers ondersteund werden. (1) En zoo mogt dan de Senaat, ten jare 1733, plegtig verklaren, *dat er noch wet, noch voorbeeld bestond, waarbij van zijne uitspraken, in twistgedingen of strafzaken, beroep was toegestaan.* (2)

Er had bij die akademische Vierschaar, vooral in de zeventiende en in het begin der achttiende eeuw, eene eigenlijke en volledige *regtspleging* plaats, zoodat zij geheel het beeld vertoonde der toenmalige burgerlijke en lijfstraffelijke Gorigten. Ook voor hare balie, hoorde men de belangen der partijen, die nu eens zelve tegenwoordig, dan afwezig waren, bij monde der wederzijdsche Advokaten of Procureurs, bepleiten. Deze zochten elkander in spitsvindigheid de loef af te winnen, en verzuimden niet alle *exceptiën* te doen gelden, en alle regtsmiddelen te bezigen, die de omslagtige *praktijk* dier dagen aan de hand gaf. Verbazend groot was niet zelden de zak met stukken, die wel eens lang aan den spijker bleef hangen; wanneer de afwezigheid van Advokaten of getuigen eene der partijen uitstel deed verzoeken, of het duistere en ingewikkelde der zaken hare spoedige beslissing verhinderde. (3) De kosten van *bank-*

---

(1) In 1670, besloot de Senaat het vonnis, tegen een' Student geslagen, ten uitvoer te leggen, *sonder desselvs beroep op Curatoren in aanmerking te nemen.* Even vruchteloos was, negen jaren later, een soortgelijk beroep van een' Hoogleeraar; als slaande de Curatoren op het eens zoo min acht, als op het andere. Zie *Sen. II.* 60b en 114.

(2) Deze verklaring, voorkomende *Curatt. I.* 232, werd, gelijk men daar verder leest, door de Verzorgers zelve uitdrukkelijk goedgekeurd en bekrachtigd.

(3) Van het een en ander, in deze zinsnede verhaald, levert een regts-geding van 1677 merkwaardige blijken op, dat beschreven is *Sen. II.*

spanning, zoo als men het noemde, waren door eene naauwkeurige lijst bepaald, en werden met matiging berekend. (1) Wanneer intusschen twee partijen hare twistzaak voor den Senaat bepleit hadden, stelde deze niet zelden het eindvonnis uit, bij voorloopig besluit den aanvaller en verweerder *opleggende zich te vergelijken of zich in vrede te leggen*. Want dus heette, in de zeventiende eeuw, de onderhandeling om eene onderlinge verzoening te beproeven. (2) Dit geschiedde intusschen met voorbehoud eener latere, stellige beslissing, indien de raad des vredes geen' ingang vond; zoodat niemand zich over *regtsweigering* beklagen kon. Hoogst loffelijk en menigmaal van gewenschten uitslag waren die pogingen ter bijlegging van geschillen, welke netelig en langdurig dreigden te worden. — Onpartijdige regtvaardigheid, welker vonnis niet op de waardigheid der twistende personen let, maar alleen op de verdienste hunner zaak, bestuurde, in alle tijdperken, de handelingen der akademische Vierschaar. Want niet zelden stelde zij *Professoren* in het ongelijk, die in pleidooi waren met Studenten, met burgerlijke schuldeischers, ja! met hunne dienstboden. Door hare uitspraak verloren de nageblevene kinderen van den vereerden Hoog-

---

97 volg. Naar het verlangen der beide twistende partijen, riep daarbij de Senaat den schriftelijken raad in van twee bekwame, Nijmeegsche Regtsgeleerden; met wier gevoelen ook deszelfs eindvonnis overeenstemde. — Wanneer men oordeelde, dat de Advokaat van eene der partijen tot het rekken van het pleit zijne scherpzinnigheid misbruikte, verbod men hem *nieuwe exceptiën in te brengen, als willende de zaak ten principale afdoen*. Sen. IV. 162.

(1) Zulk eene lijst, t. j. 1686 opgemaakt, vindt men Sen. II. 136. 137. — Te hoog gestelde rekeningen van pleitende partijen werden, bij Senaatsbesluit, *verminderd (gemodereerd)*. Zie *ald.* VI. 92.

(2) Ook de Vierschaar zelve werd somwijlen gezegd de partijen *in vrede te leggen*, d. i. te verzoenen of daartoe pogingen te doen. Zie b. v. Sen. II. 32.

leeraar van de Graeff hun geding tegen een' Roomschezind' ingezeten van minder' rang. En de regten der geringste loonbedienden handhaafde zij even ijverig en zorgvuldig, als die der aanzienlijkste Studenten. (1)

Maar kon men niet, vraagt ligt iemand, de genoemde Regtbank van te groote toegevendheid beschuldigen jegens de jeugdige verkeerdheden, die zij betengelen moest en bestraffen? Het is niet te ontkennen, dat hare Geschiedenis nu en dan voorbeelden oplevert, welke die verdenking schijnen te wettigen. (2) En het zou waarlijk te verwonderen geweest zijn, indien zij zich altijd boven het oude en diepgewortelde vooroordeel verheven had, hetwelk meende, dat, bij eene bevoorregte Vierschaar, de uitspattingen van jeugdige lichtzinnigheid eenige verschooning mogten hopen. Maar het is niet minder zeker, dat zeer vele bepalingen, maatregelen en vonnissen van den Senaat verbieden de genoemde beschuldiging op diens doorgaande handelwijze toe te passen. Wanneer, bij voorbeeld, een Student, wegens eenig feit betigt of veroordeeld, zich door vertrek naar elders had gezocht schootvrij te stellen, werden zijne achtergelatene goederen in beslag genomen, en hem, zoo als men het in de zeventiende eeuw noemde; een

---

(1) Door het gezegde poogde ik den algemeenen indruk aan te duiden, die de lezing van al de Deelen der *Senaats-handd.* bij mij verwekte. Treffende proeven ter bevestiging vindt men, onder vele andere: *Sen.* II. 59. 80. 109. III. 37 volg. 72. 122. V. 212 volg. Uit de vierde dier pll. blijkt, hoe voor de akad. Regtbank een geringe landbouwer zeevierde over A n d r. F e i t h, den hoog vereerden Secretaris en Rentmeester der Hoogeschool.

(2) Zoo kwam het mij voor, dat, toen, in 1740-1743, rustverstorende ongeregelheden plaats vonden, de Senaat al te gereed was om derzelver bedrivers, die eene ernstiger bestraffing verdiend hadden, met eene zoogenaamde *scherps correctie* vrij te laten.

wetebrief of *wete* toegezonden, dat is eene plegtige oproeping, later door eene openlijke indaging vervangen, om ten bepaalden tijde te verschijnen. Terwijl hij, dan niet gehoorzamende, *zonder genade* verbannen werd. (1) — Strengheid ademden, de betrekkelijke geldswaarde in acht genomen zijnde, de boeten, reeds kort na de verheffing der Akademie, tegen verschillende ongeregelheden vastgesteld en meermalen opgelegd. — Niet minder straf waren, toen en later, de bepalingen en maatregelen tegen Studenten, die hunne schuldeischers onvoldaan lieten. Niet zelden zelfs zagen deze zich door den Senaat uitdrukkelijk gemagtigd om genen in hechtenis te doen nemen, en, bij middel van lijfswang, tot betaling te noodzaken. — Zonder eenige oogluiking werden ook zulke verordeningen gehandhaafd, die niet eigenlijk onzedelijke, maar toch tot het kwade leidende bedrijven en gewoonten tegengingen. Zoo nam, ten jare 1664, de Senaat zeer scherpe besluiten om de *nationale landmanschappen* of *collegia*, toen te Harderwijk en elders diep geworteld, geheel te vernietigen. (2) Dan het zal ons weldra duidelijk worden, hoe zeer de deeling der regtmatig en het, daaruit dikwijls ontstane gebrek aan zekere narigten en kondschappen de werking der akademische Nemesis verlamde.

---

(1) Uit onderscheidene voorbeelden noem ik slechts den *wete-brief*, op het jaar 1669, vermeld door *Sen.* II. 35. 36. — Ook bij het straks volgende, vergelijkte men die zelfde plaats en *ald.* bl. 6. 9. 15. 16. 30; als mede reeds vroeger *Sen.* I. 2. 8.

(2) Met het boven, bl. 143, door ons gezegde, verdienen onderscheidene afzonderlijke besluiten, zoo van den Senaat, als van de Curatoren, vergeleken te worden, die het genoemde gebruik met wortel en tak zochten uit te roeijen. (*Arch. Arnk.*) Het schijnen vooral de *Hollanders en Gelderschen* geweest te zijn, wier akademische *landmanschappen* in strijd waren. Hierbij raadplege men vooral de berigten, omtrent *Leiden* en *Utrecht*, van *Siegenbeek*, I. 83. 137, en van *Heringa*, p. 181.

Intusschen handhaafde steeds de Universiteit hare regterlijke magt met eene onwrikbare standvastigheid, die van het eene geslacht tot het andere overging. Men zou zich ligt geneigd voelen om haar hardnekkigheid of, met een oud woord, *eindhoudendheid* te noemen, zoo men niet wist, dat, als de zwakke een gedeelte van hetgeen hem wettig toekomt zich, zonder tegenzeggen, ontnemen laat, hij zich aan het gevaar blootstelt om van alles beroofd te worden. Ouder of jonger moge de dagteskening zijn der *Senaats-handelingen*, die Gij openstaat; overal ziet Ge de voorbeelden van deszelfs gezetheid op de verdediging van zijn regtgebied te boek gesteld. Hier een Student ernstig gelast op vraagpunten, hem door de stedelijke Regering voorgelegd, geenerlei antwoord te geven; daar een ander van de lijst der Akademieburgers uitgewischt, dewijl hij, eene dagvaardiging van haar gehoorzamende, voor hare balie kandschap der waarheid had gegeven. Elders zelfs een akademische Boekbinder strengelijk berispt, omdat hij een aanbod van den Magistraat zich had laten welgevalven; terwijl den Schermmeester der Hoogeschool het betoonen eener gelijke volgzzaamheid uitdrukkelijk verboden wordt. (1) Op een' anderen tijd zien zich de erfgenamen van een' Hoogleeraar verhinderd de, door hem nagelatene goederen in een burgerhuis door een' Stadsdienaar te doen verkoopen, en dezelve zoo aan het beheer van den Senaat te onttrekken, die niemand dan den Pedel tot dien verkoop geregtigd acht. (2) Elders, nog na het midden der achttiende eeuw,

---

(1) De eerste der laatst aangevoerde bijzonderheden, behoorende tot het jaar 1737, zie men vermeld *Sen.* VI. 211; de andere, van het jaar 1696, *ald.* III. 22b; de derde, van 1718, *ald.* IV. 59; de vierde, in 1697 voorgevalven, *ald.* III. 36.

(2) Dit gebeurde, t. j. 1701, den erfgenamen des Hoogl. van de Graeff. Zie *Sen.* III. 67. — Veel langer' naalep had een soortge-

lees ik een Senaats besluit vermeld, waarbij, met plegtige tegenverklaring, de stap afgekeurd wordt van een' Hoogleeraar, die, de erfenis van zijn' overleden' zoon, onder voorregt van boedelbeschrijving, willende aanvaarden, dit, met voorbijgang van Rector en Assessoren, voor den Magistraat gedaan had. (1) In één woord, zoo dikwijls er zake was van burgerlijke handelingen, waarin academische personen alleen of met anderen betrokken waren, of waarbij over derzelve nalatenschap beschikt werd, meende men, dat, alleen aan de Akademie de kennisneming, het toezigt en de goedkeuring stond.

Het is nauwelijks te zeggen of te gelooven, in hoe vele en hoe netelige geschillen de verdeeling van het rechtsgebied, tusschen de bevoorregte Vierschaar en de gewone Overheid, gedurig den Senaat wikkeld met de stedelijke Regering! (2) In het klein vertoonen ons die geschillen het gelijkende beeld van de steeds wederkeerende verdeelheden, die de vaderlandsche Geschiedenis op grooter too-

---

lijk geschil, in 1754, ontstaan over den verkoop der goederen van de, naar Rusland vertrokkenene Hoogl. de Gorter. De Magistraat beweerde uitsluitend het *territoriaal regt* te hebben om dien door zijne *Roededragers* te doen geschieden. De Professoren integendeel, ondersteund door den Curator van Westervelt, hielden even sterk staande, dat de *Pedel* alleen daarop aanspraak had; *aangezien zij gehouden waren heilig en ongeschonden de privilegiën te bewaren, hun competerende.* — Na vele jaren strijds, werd eindelijk door de Verzorgers een zekere middelweg beraamd. Zie onder anderen *Curatt.* I. 452 en 648.

(1) Dit gold, t. j. 1762, den Hoogl. van Lom. Zie *Sen.* VII. 207.

(2) Er had, in dit opzigt, tusschen de Regeringen der onderscheidene Akademiesteden eene treffende overeenkomst van gezindheid plaats. Toen de *Leidsche* Hoogeschool stond opgerigt te worden, schroomde de stedelijke Overheid niet het voorstel *af te keuren*, in het haar aangeboden ontwerp voorkomende, *om, gelijk op andere Hoogescholen plaats had, eene bijzondere Vierschaar voor hare leden in te stellen.* Zie Siegenbeek, I. 20.

neel aanschouwen doet, tusschen de stemmende Steden en gewestelijke Staten, zoo wel als tusschen deze en de algemeene Staten met de Stadhouders. Men heeft het hun, die de Nederlandsche Historie beschreven, bij voorbeeld den voortreffelijken Stuart, wel eens euvel geduid, dat zij in de vermelding van die twisten te uitvoerig waren. Maar hoe konden zij, zonder derzelver getrouwe openlegging, het lot der vaderen en den gang hunner zaken volledig doen kennen? Dit verhaal intusschen behoeft de telkens vernieuwde strijden tusschen de stedelijke *Aristocratie* en een wetenschappelijk ligchaam, dat op zijne onafhankelijkheid roem droeg, niet breedsprakig op te tellen, en daardoor zijne lezers te vervelen. Want een kort en algemeen bericht zal genoeg zijn om hen hetgene niet uitdrukkelijk gezegd is te doen vermoeden, en om hen op zulk een standpunt te plaatsen, dat zij een regtmatig oordeel kunnen vellen over eene magtverdeeling, die, waar zij ook plaats had, velerlei verwarring en moeilijkheden haarde.

Was dan de Harderwijker *Senaat* zoo naijverig, als wij zagen op zijn gezag; nog veel sterker bleef veelal de *Regering* op haar stuk staan; nog minder was zij doorgaans tot inschikkelijkheid geneigd, en tot het aannemen der bemiddeling, die niet zelden door de Staten of de Curatoren aangeboden werd. Want tegen de *eerste* meende zij hare stedelijke hoogheid te moeten handhaven, en de *andere*, die meestal ééne lijn trokken met de Professoren, erkende zij niet voor onpartijdige scheidslieden. Hoog genoeg verhief zich haar zelfgevoel, om, t. j. 1708, te beweren, dat van eene beleediging, haar door zekeren Student aangedaan, de kennisneming en bestraffing haar alleen toekwam, dewijl het eene *misdaad was van gekwetste majesteit*. — Zoo zeer deed zij zich door hare ingezetenen duchten, dat, in 1737, een Wondarts verklaarde, dat hem zijn burgerregt

ontnomen zou worden, indien hij, bij de uitoefening zijner kunst, aan een even billijk, als onschadelijk verlangen der akademische Vierschaar eenigzins te gemoet kwam. (1)

Bij vele handelingen van het laatstgemelde Gerigt, moesten twee Burgemeesteren of wel twee Schepenen, die hunne plaats vervingen, overgeroepen worden. Maar het is niet te zeggen, hoe vele moeilijkheden de vraag baarde, voor welke bepaalde gevallen de wetten dit al, dan niet voorschreven! De Magistraat hield stijf en sterk staande, dat zijne Afgevaardigden in de gemelde Regthank zitting hadden, zoo dikwijls zij kennis nam van wanbedrijven, door Studenten tegen burgers of derzelve huizen gepleegd. De Senaat integendeel meende bevoegd te zijn om alleen daarover te vonnissen, zoo het geene *swaardere of seer zware vergripen* waren, die te beregten stonden. Overeenkomstig dit laatste gevoelen, verklaarden Curatoren, bij besluit van d. 27 October 1719, in dezer voege de wetten, dat » *grove excessen en delicten, door cives academici begaan, moesten verblijven aan de cognitie van den Senatus academicus, ter presentie van twee Heeren uit den Magistraat; terwijl voorts alle leviora delicta, bij leden en suppoosten der Akademie begaan, zouden verblijven privative aan de kennis en beslissing van den Rector Magnificus en akademischen Raad.*'' — Dan, hoe vele moeite het ook gekost had deze bepalingen tot stand te brengen; er was nog weinig mede gewonnen, daar het onheslist bleef, wat tot deze, wat tot gene soort van wanbedrijven moest gebragt worden. (2) En daardoor zag

---

(1) De eerste bijzonderheid is vermeld *Sen. III. 107*. Zie de andere *ald. VI. 224* volg.

(2) De genoemde bepalingen worden gevonden *Curatt. I. 126* volg. Onderscheidene, hiertoe betrekkelijke bijzonderheden zie men *Sen. VIII. 216 en 639* volg. Uit de laatste plaats blijkt, hoe somwijlen zelfs de Se-

men op nieuw eene bron van verdeeldheden geopend, die telkens wederom opborrelden, en welker loop zelfs door de vernietiging der oude Republiek niet gestremd werd. (1)

Geen minder ongenoegen ontstond meermalen, als de Burgemeesteren, tot medewerking uitgenoodigd, weigerden over eenige zaak te zitten, omdat zij niet tijdig genoeg, zoodra die ter tafel gebragt was, er in gekend waren. En, hoe zeer nu ook de Senaat aantoonde, zonder iets te beslissen, slechts narigten ingewonnen te hebben; zelden liet men zich hiermede tevreden stellen, en tot gemeenschappelijke raadpleging bewegen. Waardoor dan veelal te weeg gebragt werd, dat de akademische Vierschaar, gerugsteund door Curatoren, alleen de uitspraak deed, en die, in weêrwil der tegenbetuigingen en tegenwerking der Stad, handhaafde. (2)

Hoog liepen almede, in het straks genoemde jaar van 1719, de verdeeldheden over de vraag, of niet, wanneer een Akademieburger van halsmisdaad beticht werd, het regt van *verhoor* aan den Senaat stond. Want ook dit betwistte

naatsleden op eene verschillende wijze de vraag beantwoordden, of zekere jeugdige balddadigheden al dan niet onder de *graviora delicta* gerekend moesten worden.

(1) Ook na de omwenteling van 1795, bleven die verschillen voortduren. Nog in 1801, beklaagde zich hevig de Stads Municipaliteit, dat de Senaat, zonder overroeping van twee harer Leden, eenen Student gevonnisd had. Doch deze handhaafde de gedane uitspraak, met beroep op zijn goed regt. — In 1803, liet de Senaat twee Regeringaleden toe om zekere zaak mede te beregten, *met uitdrukkelijke verklaring, dat dit niet uit hoofde van noodzakelijkheid geschiedde, maar alleen tot bewijze van onpartijdigheid.* Zie over de aangevoerde bijzonderheden *Sen. X. 234 en 290.*

(2) Een zeer belangrijk voorbeeld, ter bevestiging van het verhaalde, van het jaar 1764 dagteekenende, zie men *Sen. VII. 286* volg. — Reeds bijna eene eeuw vroeger, in 1670, was vastgesteld, dat, wanneer Burgemeesteren vruchteloos waren uitgenoodigd, de regtspleging onverhindert zou voortgaan. *Sen. II. 55.*

hem de Magistraat. En de zaak kon niet ten einde gebragt worden, dan door eene verklaring, waarbij beide partijen hare regten onverminderd en ongekrenkt hielden. (1)

Maar reeds genoeg is er gezegd om U eene Instelling te doen kennen en beoordeelen, die medebragt, dat, in dezelfde stad, twee van elkander onafhankelijke, dikwijls najverige lichamen regt en orde moesten handhaven; terwijl dien ten gevolge somwijlen, in dezelfde zaak, de eene getuige hier, de andere daar, zijne verklaring afleide, op vraagartikelen, welker strekking den vrager zelven vreemd was. (2) Veelligt meent Ge met mij, dat het wetenschappelijk nut der Akademie en de rust van der Professoren leven er bij gewonnen zouden hebben, indien de denkbeelden en omstandigheden van den ouden tijd hun alleen en uitsluitend de eervolle taak opgelegd hadden, om voor hunne leerlingen het heiligdom der letteren en wetenschappen te ontsluiten. (3) Intusschen eischt de billijkheid te

---

(1) Zie *Sen.* IV. 81 en 146 volg. Daar vindt men ook de *acte de non praejudicando* vermeld; — hoedanig eene meermalen afgegeven werd, opdat niet, terwijl elk zijne streng vast hield, de loop van het regt geheel gestremd wierde.

(2) Wenschte de Regering, dat de Senaat dezen of dien Student over eenig feit verhoorde; zoo zag men den Secretaris van Burgemeesteren, onder beleefde dienstpresentatie, zich naar den *Rector Magnificus* begeven, gewapend met de vraagpunten, welker beantwoording verlangd werd. Bij verhindering van den Secretaris, kwam een der Burgemeesteren zelf. Want zonder dat, — geen verhoor van den Student! Zie b. v. *Sen.* VI. 109 en 255.

(3) Van dat gevoelen was, aan het einde der vorige eeuw, de Harderwijker Senaat zelf niet vreemd; blijkens deszelfs, door Kemper gesteld vertoog van d. 28 December 1799, waaruit wij reeds boven iets aanvoerden. Het diende ter beantwoording van eene, met voorzigtigheid en matiging gestelde aanschrijving van van der Palm, als Agent van nat. Opvoeding, bedenkingen vragende over de *aanhouding of afschaffing der Universiteits Vierscharen*. Daarin wordt door den Senaat op dierzelf vernietiging krachtig aangedrongen, daar zij wel eenige voordeelen, maar veel grootere nadeelen opleverden. Alleen vond men

seggen, dat de Senaat en de Regering, hoe menigmaal ook verdeeld, echter niet minder dikwijls, ter bevordering van het algemeene welzijn, de handen zamensloegen, met eene eenstemmigheid, die men, na het lezen hunner steeds vernieuwde twisten, onmogelijk zou geacht hebben. Want, uit elk tijdperk der Universiteit, vermelden hare gedenkschriften niet weinige heilzame maatregelen, ter wering van verkeerdheden en ter handhaving van orde en goede zeden, met gemeenschappelijk overleg, door beide de genoemde Vergaderingen beraamd en uitgevoerd. Het was, als of de eene het strijden der andere voor hare vermeende regten een al te natuurlijk uitvloeisel van derzelver verschillend standpunt en betrekking achtete, om het haar, met duurzamen wrok, euvel te duiden. En zoo ging het ook niet zelden op dat grootere tooneel der oudvaderlandsche twisten, waarhenen wij straks een' vergelijkenden blik sloegen.

XII. Nevens de eigene *regtspleging* der Akademie noemen de *Handelingen* der *Curatoren* en van den *Senaat* menigmaal, in éenen adem, hare *vrijdommen*. (1) En hoe zeer ook deze en die, bij den eersten oogopslag, vrij ongelijksortig schijnen mogen; gezamenlijk werden zij toch

---

eenige zwaarigheid in de volstreckte onderwerping der *Professoren* aan de gewone, stedelijke Regtbanken, zoo als die toen ingerigt waren; maar meende, dat dit bezwaar geheel opgeheven zou worden door het regt van hooger beroep in burgerlijke zaken, en doordien de lijfstraffelijke regtspleging, bij de, destijds ontworpenen *manier van procederen*, geheel aan de departementale Geregtshoven toegekend werd. — Wat de *Studenten* betreft; men oordeelde, dat de meerderjarigen onder hen aan het gewone regt konden en moesten onderworpen worden; terwijl alleen omtrent de minderjarigen eenige gunstige bepalingen werden voorgeslagen. — Het geheele vertoog is een voortreffelijk stuk, Kempers edele rondborstigheid en vrijzinnigheid waardig.

(1) Zie over dezelve boven bl. 144; vergel. met de noot op bl. 140. 141.

tot de *privilegia* gebragt, en bieden meer dan één punt van vergelijking aan. Gemeenschappelijk waren zij eigenaardige uitvloeisels van eenen tijd, toen de *gelijkheid van allen voor de wet* wel geen onbekende stelregel was, maar welks toepassing toch geacht werd menigerlei regtmatige uitzondering toe te laten. Het genot der *vrijdommen* achtten men een even noodzakelijk vereischte voor eene *Universiteit*, als de uitoefening der *regtsmagt*. Ja! was hier of daar zulk eene Instelling, gelijk *Utrecht*, van de laatste verstoken; nog meer misdeeld hield men hare zuster, indien er zoodanig eene was, die aan hare kweekelingen niet van eenigen impost of belasting vrijstelling bezorgen kon. (1) Voor de Geldersche Akademie intusschen openden de gezegde *voorregten* eene bron van moeilijkheden en twisten, die niet minder bestendig vloeide, dan de stroom van zorgen, steeds uit de aanranding en verdediging harer *Vierschaar* ontsprongen. (2) Van den beginne aan, waakte en streed de *Senaat*, even ijverig en naijverig, om de *eerste*, als om de *laatste* ongekreukt te bewaren en onverminderd te handhaven. Dan niet minder onvermoeide tegenstanders der akademische vrijdommen waren de, bij onze vaderen dikwijls zeer gehate *Pachters* der imposten. (3) En der-

---

(1) Hieromtrent komen hoogst belangrijke, historische bijzonderheden voor in het verzoekschrift, t. j. 1636, door den ak. Senaat van *Utrecht* aan de Staten dier Provincie gerigt, en bewaard bij Heringa, p. 110 sqq. Moest ik mij niet bij alles, wat men in genoeg bekende schriften lezen kan, bekorten; zoo zou daaruit hier het een en ander worden aangevoerd. — Zelfs het Gymnasium van *Hamm*, had zijne vrijdommen. Zie Wachter, *Iste Fortsets. der gesch. Nachr.* S. 4. 5.

(2) Over den strjd, dien zelfs de *Leidsche Akademie*, reeds van 1590 af, voor hare vrijdommen te voeren had, wordt een belangrijk bericht gevonden bij Siegenbeek, I. 38 volg.

(3) » *De Pachters beknibbelen op alle wijsen de Studenten, en willen » aan de Candidaten, die ingeschreven zijn, geene [vrijstelling van] » afschijne laten volgen.*» Zoo klaagde de Senaat, in 1724; (*Sen. V. 24*)

zelve pogingen om, zoo naauw mogelijk, ze te beperken en in te krimpen vonden dikwijls ondersteuning bij de Regering van Stad en Kwartier, die vreesde, dat, naar mate de vrijstellingen uitgebreid werden, de opbrengst der verpachte middelen afnemen zoude. (1) Nu schenen, wel is waar, de bepalingen omtrent dit stuk, tijdens de verheffing der Akademie en naderhand gemaakt, duidelijk en ondubbelzinnig. Maar des niet te min ontstond er, bij derzelve toepassing en uitvoering, vele twijfeling, en althans steeds vernieuwde verdeeldheid, over deze en soortgelijke vragen: *„Wie hebben al, en wie niet op de akademische voorregten aanspraak? tot welk een bedrag strekt zich de verleende vrijstelling uit? mag iemand, wat hij, als lid der Hoogeschool, vrij van impost koopt, aan een onvrje ten gebruike overdoen?”* eindelijk en niet het minst: *„kunnen later ingevoerde belastingen, gelijksortig aan diegene, van welke de Akademie uitdrukkelijk vrijgesteld is, den bezitters harer vrijdommen opgelegd worden?”*

Gansch onbeduidend zullen aan vele lezers van dit verhaal deze vragen voorkomen. Maar de oude tijd achtete met de, voor de Akademie gunstige of ongunstige beantwoording, vooral der eerste en laatste, hare belangen ten naauwste verbonden. Van daar, dat de Tolliusen, dat Schultingh en Meier, zoo wel als hunne ambtgenooten en opvolgers, vele kostbare avonden aan de studiën onttrekken moesten om tegen eene, dikwijls beproefde, onbillijke beslissing dier vragen, met mond of pen, te strij-

---

en vele van diens stukken uit alle tijdperken ademen tegen dezelve groote verontwaardiging.

(1) De ongegrondheid van zoodanig eene vrees poogde de *Utrechtsche* Senaat, in het atraks aangehaalde versoeckschrift, op epne treffende wijze, door de ondervinding te staven.

den, en om tevens het niet zeldzame misbruik der voorregten naar vermogen te helpen tegengaan. Nu handhaaft de Senaat de regten eener bedrukte Professors weduwe, die zich bitter beklagt, dat, als haar man nog naauwelijks den adem heeft uitgeblazen, de *Pachters* haar reeds den wettigen vrijdom betwisten. (1) — Dan bepleit hij bij de Curatoren de belangen van Studenten, wien men, onder nietige voorwendselen, den impost wil afpersen, welken zij niet verschuldigd zijn; en verklaart daarbij, met krachtvolle woorden, *hunne* zaak voor die der *Universiteit* zelve te houden. (2) — Ginds vinden wij vele uitvoerige stukken gewisseld over de klagten der ondergeschikte, academische ambtenaren, van wie de gevreesde *Pachters*, ondersteund door het Veluwschē Kwartier, de belasting wegens wijn en bier vorderen; terwijl de Senaat, krachtig geholpen door de Curatoren, hun regt op vrijstelling handhaaft. (3) — Elders leest men van nieuwe belastingen, in Gelderland beraamd of ingevoerd, vroeger op de haardsteden, later op andere voorwerpen. Dan wij zien de Verzorgers zich met de Hoogleraren vereenigen, om dezer

---

(1) Zoo wendde men, ten behoeve der weduwe Nuberus, zich zelfs met een ernstig vertoog tot Curatoren. *Sen.* III. 83. — Wie voorts de geschiedenis der vrijdommen en der, daarover gerezene verschillen naauwkeuriger wil nagaan, zal dienaangaande veel belangrijks vinden in de losse stukken der Akademie uit de zeventiende eeuw, in het *Arch. Arnh.* bewaard.

(2) *Sen.* II. 3, op den jare 1666.

(3) Die strijd voor de regten van den akad. Boekdrucker, Boekbinder, Hortulanus, Pedel enz. werd inzonderheid, met grooten ijver, gevoerd in 1749 en vervolgens. Vergelijk, behalve de *Senaats-handd.* op dat jaar, *Curatt.* I. 390. Maar reeds vroeger had men hen en zelfs *hunne* weduwen, zoo lang nog de laatste inkomsten of voordeelen genoten, gepoogd *oijnsortj* te houden: zoo toch werd hij, die geenen impost betaalde, geneemd, in tegenstelling van den *onortje*. Zie *Sen.* IV. 15. VI. 453. 462. 468, benevens *Curatt.* I. 367.

huisgezinnen daarvoor vrij te waren. (1) — Wederom vind ik de laatsten als billijke bemiddelaars opgetreden, daar Studenten beschuldigd worden op hunnen naam te hebben gekocht, wat mede voor belastingsschuldige burgers bestemd was; of ook het verzoek van de hand wijzende dergenen, die, om der vrijdommen wil, *gerecenseerd* wenschen te worden, zonder op den naam van Akademieburgers aanspraak te hebben. — Maar het is onnoodig meer aan te voeren van de talloze klagten en vertoogen, aanschrijvingen en besluiten, waartoe de genoemde voorregten bijna onophoudelijk aanleiding gaven. Het was inzonderheid de eerbied der Gelderschen voor oude instellingen en hunne, steeds weder bovendrijvende zucht om, in dit opzigt althans, hunne eigene Universiteit voor die der naburen niet te laten onderdoen; deze vooral was het, die, meer dan anderhalve eeuw, haar behouden hielp, wat van onderscheidene zijden zoo hevig betwist werd. (2)

XIII. Nu wendt zich onze beschouwing tot hen, aan wier opleiding inzonderheid de Universiteiten door onze vaderen toegewijd werden. Wij beginnen dan met eene eenvoudige opgave, zoo verre die uit de bronnen geput kon

---

(1) Zoo werden de Hoogleeraren voor het geheele bedrag, de overige, tot de Ak. in betrekking staande personen voor de helft, vrijgesteld van het, d. 1 Julij 1692 ingevoerde *haardsteden-geld*. Vergelijk met *Sen. II. 154b* een verhoog van den *Sen. aan de Curatt.* van den 30 Junij 1807. T. j. 1744 beloofden de *Verzorgers* aan de *Proff.* hunne hulp, opdat zij bevrijd mogten blijven van de belasting op koffij, thee enz., zoo die ingevoerd wierde. *Sen. VI. 379.* — Over de beide, aanstonds hierna in den tekst vermelde bijzonderheden zie men slechts *Sen. II. 25. 41*, op de jaren 1668 en 1669.

(2) Nog eene laatste poging om voor de, in 1806 verlorene voorregten schadeloosstelling te verkrijgen deden de *Professoren*, d. 18 Junij 1810, met de toekomst onbekend, die hen en het gansche Vaderland zoo van nabij bedreigde!

worden, van het aantal Studenten, aan de Geldersche Hoogeschool, van hare verheffing in 1648 tot aan haar aanvankelijk herstel in 1692, ingeschreven, gerecenseerd en gepromoveerd. Die aanwijzing is geschikt naar de rectorale jaren, toen telkens met April eindigende en sluitende, waartoe hunne verbindtenis aan of bevordering door de Akademie gebragt wordt. Vinden misschien sommige lezers de volgende opgave droog en vervelend; zij zullen het toch in deze Geschiedenis niet misprijzen, dat zij, aan haar hoofddoel getrouw om uit de oude gedenkstukken onbekende zaken aan het licht te brengen, waar dat oogmerk zulks vordert, aan de naauwkeurigheid des verhaals het onderhoudende en aangename der voordragt opoffert. Vooraf wete men nog, dat het, door mij geraadpleegde *Promotie-boek* eerst met het jaar 1657 begint. Van daar, dat de, nu volgende tafel aan het begin niet geheel volledig is.

	<i>Ingeschreven.</i>	<i>Gerecenseerd.</i>	<i>Gepromoveerd.</i>
1648 — 1649	144	—	—
1649 — 1650	82	85	—
1650 — 1651	52	84	—
1651 — 1652	67	100	—
1652 — 1653	39	102	—
1653 — 1654	46	92	—
1654 — 1655	29	87	—
1655 — 1656	13	64	—
1656 — 1657	31	42	—
1657 — 1658	31	43	6
1658 — 1659	27	53	11
1659 — 1660	56	53	11
1660 — 1661	48	74	18
1661 — 1662	47	60	15
1662 — 1663	59	60	22

	<i>Ingeschreven.</i>	<i>Gerecenseerd.</i>	<i>Gepromoveerd.</i>
1663 — 1664	50	61	25
1664 — 1665	68	48	19
1665 — 1666	65	75	31
1666 — 1667	63	58	28
1667 — 1668	50	69	26
1668 — 1669	58	63	40 (1)
1669 — 1670	51	52	24
1670 — 1671	79	46	53
1671 — 1672	86	50	43
1672 — 1673	19	55	23 (2)
1673 — 1674	—	—	—
1674 — 1675	60	—	43
1675 — 1676	82	15	58
1676 — 1677	62	29	51
1677 — 1678	65	32	57
1678 — 1679	47	29	46
1679 — 1680	53	24	38
1680 — 1681	44	31	37
1681 — 1682	34	30	29
1682 — 1683	28	23	23
1683 — 1684	43	23	29
1684 — 1685	43	26	24
1685 — 1686	66	33	44
1686 — 1687	59	39	37

---

(1) Het hier en daar onleesbare of zeer verbleekte schrift der oorspronkelijke stukken maakt de opgaven van dit jaar minder zeker. Zulks is ook op deze en die andere plaatsen toepasselijk. Men heeft evenwel geene moeite gespaard, om de lijst nauwkeurig en getrouw te doen zijn.

(2) Wat op dit jaar vermeld is, had plaats vóór de komst der Fransen in Junij 1672. Omtrent de latere *inschrijving*, *recons.* en *promot.*, in dit en het volgende akademiejaar, vindt men niets geboekt. Ook van de *recensie* in 1674-1675 ontbroekt het bericht.

	<i>Ingeschreven.</i>	<i>Gerecenseerd.</i>	<i>Gepromoveerd.</i>
1687 — 1688	64	42	37
1688 — 1689	38	53	32
1689 — 1690	52	30	42
1690 — 1691	33	23	24
1691 — 1692	59	21	37

XIV. Bij het nagaan der bovenstaande lijsten, hebt Gij zeker opgemerkt, waarde Lezer! dat het aantal der jaarlijks *ingeschrevene* Studenten naar evenredigheid veel grooter was, dan dat der *gelijktijdig gerecenseerden*. Nu is het waar, dat men, in de zeventiende eeuw, veel menigvuldiger, dan thans, van de eene Akademie naar de andere verhuisde, en dien ten gevolge korter aan dezelve bleef vertoeven. Maar voornamelijk vindt het gemelde verschijnsel daarin zijne verklaring, dat veelal onder de *ingeschrevenen* mede diegenen gebragt werden, welke, slechts om *doctorale examens* af te leggen en den *graad* te erlangen, de Hoogeschool bezochten, en weldra, na dien bekomen te hebben, zich weder verwijderden. Onder de *gerecenseerden* vindt men ook somwijlen eenige namen van zoodanigen gesteld, die, schoon geene, eigenlijk gezegde *Studenten* zijnde, toch in derzelve voorregten deelden. Maar, noch bij het een noch bij het ander, werd een vast en eenparig gebruik gevolgd. Intusschen doet hier en daar eenige, in de *Recensie-lijsten* opengelatenen ruimte wel eens het vermoeden ontstaan, dat aan hare volledigheid iets ontbreekt. Vooral om deze redenen, heb ik, geene gissingen voor historische daadzaken willende geven, geoordeeld, U alles te moeten openleggen, wat de oude oorkonden aanbieden; opdat Gij zelf, bij nadering althans, omtrent den staat der Geldersche Akademie in de zeventiende eeuw, een besluit

kondet maken. Dit schijnt intusschen vrij zeker, dat zij, in de eerste jaren na hare verheffing, somwijlen omstreeks honderd vijftig werkelijk aanwezige Studenten tellen mogt; (1) terwijl derzelver getal, veertig jaren later, toen slag op slag haar getroffen had, een' tijd lang naauwelijks dertig of veertig bedroeg.

In verhouding tot het geheele getal der Akademieburgers, was dat der *uithoemschen* doorgaans vrij aanmerkelijk; van welke verre de meeste uit *Westfalen*, (2) sommige ook uit verder afgelegene oorden van Europa afkomstig waren; terwijl mede de Hongaren niet geheel ontbraken. (3) — Onder de *inlanders* bevonden zich niet weinige jonge *Edellieden*, meestal in Gelderland, sommige ook elders te huis behoorende. Eenige hunner werden naar en aan de Hoogeschool door een' *geletterden leidsman* of *bediende*, die ook op de lijst der Studenten zijne plaats vond,

(1) Dat deze opgave niet te hoog gesteld is, geloof ik te meer, omdat, in den eersten tijd, zeer weinigen van hen, die alleen kwamen om *gepromoveerd* te worden, als Studd. schijnen *ingeschreven* te zijn. Vergel. voorts de Gorter, p. 14. — Nog ééne aanmerking mag ik hier bijvoegen, om eene waarschijnlijke reden te geven van het groote aantal *ingeschrevenen*, ook in zulke jaren, wanneer het cijfer der *promotien* minder aanmerkelijk was. Dit schijnt namelijk hieruit verklaard te moeten worden, dat sommigen, die eigenlijk met het hoofdoogmerk kwamen om den *graad* te verkrijgen, toch eenige maanden aan de Akademie vertoefden om zich voor de examens te bereiden, en dus eerst in een volgend jaar *gepromoveerd* werden. Heeft deze bedenking grond, zoo is het aantal werkelijk aanwezige Studenten in den tekst veeleer te laag opgegeven, dan te hoog.

(2) Wanneer hier en vervolgens, zonder nadere aanwijzing, van *Westfalen* gesproken wordt, duidt dit, in den ouden zin, den ganschen, uitgebreiden *Westfaalschen Kreis* aan, zoo als die, tijdens het Duitsehe Keizerrijk, uit vele landen was zamengesteld.

(3) Op de eerste *Inschrijvings-lijst*, die van 1648-1649, komen ten minste 38 buitenlanders voor, van welke negen uit Scandinavië afkomstig waren. — Onder de *gerecenseerden* van 1651-1652, waren althans 17, zoo niet meer, buitenlanders, meest Westfalingen, doch ook twee

vorgezeld. (1) — Van de minder gegede, akademische jongelingen, zoo uit- als inlanders, vonden eenige, in het bovengenoemde *Fraterhuis*, nu en later, vrije inwoning en andere voorregten. (2) Onder deze, wier getal ik niet durf bepalen, waren vrij zeker de straks gemelde *Hongaren*, over welke wij, ter meer gelegene plaats, iets naders hebben te zeggen.

XV. Wat vroeger omtrent de *seden* der Studenten aan de *Veluwsche* Hoogeschool berigt is, (3) mag men hier voor herhaald achten, en op hen toepassen, die, na de inwijding der Geldersche Akademie, hunne plaats vervin-

Franschen, een Pool en een Zevenberger. Tot de *Recensie-lijst* van 1661-1662 leverde de éépe stad *Emmerik* drie harer inboorlingen. — Intusschen nam het getal der uitheemschen van lieverlede af.

(1) Het getal *Edolliden*, die in de zeventiende eeuw, te Hard. studeerden, was meermalen betrekkelijk grooter, dan dat der *burgerlijken*. Nu en dan vindt men op de Studenten-lijsten, naast een' jongen Edelman, een' Student genoemd, die deszelfs *famulus*, of ook zelfs *servus* geheeten wordt.

(2) Het blijkt uit *Curatt.* I. 33b en van elders, dat het besluit van 1648, door ons bl. 122 vermeld, hetwelk de *Studenten* uit het *Fraterhuis* verwijderde, gelijk wij daar reeds zeiden, niet van duurzame kracht is geweest. — Er waren ook eenige Studenten, die door *beursen* van de Geld. Staten ondersteund werden. *Sen.* III. 44. — Hieromtrent is een verzoek opmerkelijk, in 1714, door de Verzorgers der Hoogeschool aan die Staten gerigt, » dat *H. Ed. M.* bij besluit geliefden te verstaan, » dat allen, die binnen deze Provincie eenige stipendia of praebenden, » ter studie bestemd, waren genietende van eenige Steden, Collegia of » Corpora, mogten verplicht worden om, in gevolge van de naburige » Provinciën en Mogendheden, (d. i. in navolging van derzelver verordening) ten minste twee jaren, op *Hun Ed. Mog. Akademie* in studie door te brengen, voor en alser zij naar eenige andere Akademieën mogten overgaan of eenige promotie aannemen." *Curatt.* I. 74. Welk gevolg dit verzoek gehad hebbe, vind ik niet gemeld. Maar hetzelfde toont althans, dat de Gelderschen destijds, omtrent de genoemde aangelegenheid, veel onbekrompener handelden, dan sommige hunner bondgenooten.

(3) Zie boven bl. 119.

gen. Want nog had de zeventiende eeuw haar midden niet bereikt, welke, hoe luisterrijk ook voor Nederland, den invloed echter van hare mindere beschaafdheid niet zelden in het volksleven gevoelen deed, en ook eenigermate aan het akademische leven van al onze Universiteiten mededeelde. (1) Gelijk elders, zoo werden ook te Harderwijk telkens eenige roekeloze en dolzinnige jongelingen gevaard, die in den naam van *Student* slechts een' vrijbruis voor allerlei ongeregheden schenen te zoeken. Voorloopers mochten zij geheeten worden dier seogenoemde *Reconomisten*, welke, in latere dagen, aan onderscheidene *Duitsche* Hoogescholen, door eere te stellen in hetgeen schandelijk was, hunne namen berucht maakten. Nu getuigen wel, zoo als ons reeds geldeken is, de *Handelingen* van den Gelderschen Akademieraad, op vele plaatsen en bladzijden, van den ernst en nadruk, waarmede hij elken rustverstorenden moedwil zocht te beteugelen. Maar sommige verkeerdheden waren te diep in oude vooroordeelen gegrond, en vonden door hetgeen men elders plegen zag te vele aanmoediging, om zoo spoedig en zoo volkomen te kunnen uitgeroeid worden, als de groote meerderheid der beter gezinde Studenten hartelijk wenschte.

XVI. Onder de kweekelingen der Geldersche Hoogeschool, die haar, vóór den afloop van het tijdvak, waarvan wij hier meer bijzonder spreken, tot eere verstrekten, waren verscheidene, welke naderhand, in rijper jaren, haar uitnemende diensten deden, en als zoodanig bereids door dit verhaal genoemd zijn, of later moeten worden. Dit mag

---

(1) Men vergelijke hier vooral D'Orvillii *orat.* p. 13 sqq. et Lenepii *annot.* p. 85 sqq. en Siegenbeek, I. 63 volgg. 80 volgg. 136 volgg. 140, 145, 153, 159.

althans gezegd worden van de namalige *Curatoren* G. Ripperda, S. van Wijnbergen, P. Noyen, mitsgaders E. J. B. van Goltstein. (1) Ook hadt Ge, toen levende, op de banken der Harderwijker Studenten meer dan éenen jongeling gezeten kunnen zien, die nu reeds toonden, wat zij later, op den kathedr geplaast, voor de Geldersche Akademie wezen zouden. Herinner U slechts Daniël Zevocotius, Alex. Tollius, W. Wilhelmus en J. O. Westenberg. (2) En de schimmen dezer Geleerden zullen zich niet beleedigd achten, als Ge in Uwe gedachten naast hen Theodorus Hermannides plaatst en Engelbert Edingh. Want, al is geen van beiden Hoogleeraar geweest, de een verpligte toch door letterkundig onderwijs, in den haghelijksten tijd gegeven, de ander door trouw, als Rentmeester betoond, en door goede diensten, als *Promotor* bewezen, de Univeriteit, wier voedsterlingen zij geweest waren. (3)

---

(1) Ripperda was d. 18 Mei 1648, v. Wijnbergen reeds d. 29 April dezelfden jaars, als Student ingeschreven, en beiden zetteden vervolgens hunne letteroefeningen te Harderwijk voort. P. Noyen zag d. 17 Julij 1652 zijn' naam op de lijst der Akademieburgers geplaatst. En vergelijkt men met deze dagtekening het boven gezegde omtrent den tijd zijner promotie; zoo blijkt het, dat hij niet maar ter loops studeerde. Zie voorts over de drie genoemden bl. 152 en 154. — Omtrent v. Goltstein hopen wij, in het 2de Deel, weinig bekende berigten mede te deelen.

(2) Over de drie eersten is boven gesproken, op bl. 207, 190 en 215; terwijl later over den vierde zal moeten gehandeld worden. Wilhelmus werd reeds d. 29 April 1648 onder de Studd. ingeschreven. Dit ter aanvulling van het t. a. pl. over hem gezegde.

(3) Over Th. Hermannides is bl. 183. 184 het noodige gezegd. Intusschen heb ik later ontdekt, dat hij bereids d. 2 Maart 1664 onder het getal der Harderwijker Studenten aangeschreven is. Men vatte dus het boven, volgens het *Recensie-boek*, medegedeelde, dat hij *sints* 1669 *Student* was, in dier voege op, dat hij toen, na voelligt geruimen tijd elders vertoefd te hebben, in zijne geboorteplaats de letteroefeningen hervattede. — Over den Rentmeester Edingh zullen wij later spreken.

Maar niet zoo beroemd waren toch deze, als twee andere kweekelingen der Geldersche Pallas, die, in later' tijd, schitterende lichten van het *Hollandsche Athene* werden. Jacobus Trigland III bedoel ik, van wien reeds elders gesproken is, (1) en Antonius Nuck, wiens verdiensten, als *Genees- en Ontleedkundige*, voelligt nog grooter waren, dan die van Trigland, als *Godgeleerde*. De laatste behoorde geheel aan Harderwijk, waar hij niet slechts geboren was, maar ook jaren achtereen, zeker bij voorkeur in Hobokens gehoorzaal gezeten, zich vormde om eenmaal dien voortreffelijken Leermeester te evenaren. (2)

Aan hunne zijde mogen wij, schoon hij wat ouder was, Daniël Voetius of Voet plaatsen, den eerste van allen, die na de verheffing der Geldersche Akademie door dezelve *gepromoveerd* werden. Dat hij, den *doctoralen* graad der Wijsbegeerte, reeds bekomen hebbende, daar nog een' tijd lang vertoeven bleef, en zoo gelegenheid zocht om van Isendoorn te hooren; dit zal wel niemand bevreemden, die weet, hoe groote overeenstemming van gevoelens er was tusschen des eerstgenoemden vermaarden vader Gisbertus Voetius en den laatst gezegden voorstander der *Peripatetische* leere. Niet lang had nog Daniël diens gehoorzaal verlaten, toen hij geroepen werd om te *Utrecht*

(1) Bl. 209.

(2) A. Nuck werd te Hard. als *Stud. Philos.* ingeschreven, d. 9 September 1669, en studeerde aldaar, ten minste tot in 1672. De *Reconstricijsten* van 1673 en 1674 ontbreken; en op die van 1675 en 1676 wordt zijn naam niet gevonden. Volgens het berigt van Siegenbeek, II. I. en B. bl. 158, is hij in 1677 aan de Geld. Ak., met den hoogsten lof, tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd. Maar, in het *Promotie-boek*, heb ik er niets van kunnen vinden. Over deszelfs verdiensten omtrent de Ontleedkunde, zie men den Hoogl. Sebastian, in *oraf. inaug.* (*Ann. Ac. Groning.* 1831-1832) p. 7 et 13. Vergel. Soermans, *ac. reg.* bl. 58 en 105, als mede van Kampen, II. 62.

eerst als buitengewoon, straks als gewoon ambtgenoot van zijn vader, het *Organon* van *Aristoteles*, waarin hem zijn Leermeester ingewijd had, uit te leggen. (1) — Maar vooral moet ik niet vergeten, onder de Studenten, die, aan het einde van dit tijdperk, in de Harderwijker gehoorzalen gezien werden, U een' anderen jongeling aan te wijzen, welke voor de Utrechtsche Hoogeschool, in de achttiende eeuw, nog grooter sieraad zijn zoude, dan, in de voorgaande, Daniël Voet geweest was. Carolus Andreas Duker bedoel ik, van Unna in Westfalen afkomstig, den beroemden uitgever van *Thucydides* en *Florus*, aan wien wij, vooral voor het verstand der Romeinsche taal, groote verplichting hebben. Denkelijk door den naam van Schultingh naar de Geldersche Akademie gelokt, studeerde hij daar in 1691 en 1692, en werd er door dien voortreffelijken Leermester tot de kennis ingeleid der oude Regtsgeleerden, wier taal hij naderhand in het licht gesteld heeft. (2)

---

(1) Daniël Voetius werd, reeds d. 14 April 1648, door v. Isendoorn tot *A. L. M. et Philos. Doct.* gepromoveerd; nadat hij veelligt kweekeling der Veluwsche Hoogeschool geweest was. Maar ook vervolgens komt hij onder de Harderwijker Studd. voor, het laatst in 1651, als *Med. Cand.* Zie over hem, als Utrechtch' Hoogleraar der Wijsbegeerte, Soermans, t. a. pl. bl. 147. 152. 154. Heringa, p. 138. — Overigens is het zeker onnoodig aan de lezers van dit verhaal, ter opheldering van het in den tekst gezegde, te herinneren, dat de Hoogleararen der Wijsbegeerte oudtijds genoemd werden *Professores Organi*.

(2) D. 15 September 1691 als Student te Harderwijk ingeschreven, werd hij, in het volgende jaar, als zoodanig *gerecenseerd*. — Vreemd is het, dat Saxe, bij de uitgave zijner uitvoerige en hoogst belangrijke *Laudatio C. A. Dukeri*, (*Traj. ad Rh.* 1788. '8) niets van desselvs studie aldaar geweten heeft; en dat, schoon hij bijna op het spoor was om de waarheid te vinden. Hij verhaalt namelijk, dat Duker de *Vriessche* Hoogeschool bezoocht, en dat hij Schultingh als zijn' Leermester genoemd heeft; en zegt voorts: » *Alio quoque, nisi hoc circumiter Franco-queranae commorationsis tempore, Schultingium, — jus inter-*

Eindelijk moeten wij, als Studenten der Instelling, die ons bezig houdt, tuit dit tijdvak U nog doen kennen de Letterkundigen Jacobus Tollius en Petrus van Thiel, zoo wel als den Godgeleerde Abdias Velingius en den Rechtsgeleerde Petrus Trigland. (1)

XVII. Op de lijst dergenen, welke vóór 1692 van deze Akademie, zonder aan dezelve, zoo verre men weet, opzettelijk gestudeerd te hebben, den *doctoralen eeregraad* ontvingen, trokken de volgende namen onze bijzondere opmerking:

Nicolaüs Blancardus, Doctor der *Geneeskunde*, d. 23 Junij 1682, na verdediging van zijn proëfschrift *over de pest*, zijnde destijds Historiëschrijver der Staten van Zeeland en Hoogleeraar der vaderlandsche Geschiedenis te Middelburg, later te Franeker Hoogleeraar der Historiën en Grieksche taal; (2) —

» *pretantem, audire non potuit.* — Het is kennelijk, dat de geleerde Man, die meent, dat Duker in 1690 te Franeker gekomen is, zich hier niet herinnerd heeft, dat Schultingh eerst tegen het einde van 1694 van Harderwijk derwaarts vertrok. — Verder raadplege men over Duker, behalve Soermans, Drakenborch en Heringa op de lijst der Utrechtsche Professoren, Coll. d'Esc. IV. 1. 229 *aanteek.* en van Kampen, II. 254 volg.

(1) Jacobus Tollius, van Rhenen, over wien bl. 193 gesproken is, werd d. 9 Maart 1654, als Stud. der Letteren, ingeschreven. — Over Petrus van Thiel zie men het gezegde op bl. 201. — A. Velingius, bl. 97 vermeld, ving zijne studiën in de Letteren aan op den 9 Maart 1671. — P. Trigland eindelijk, Hagenaar, reeds d. 27 Junij 1674 Student geworden, werd, d. 4 October 1681, met de grootste plegtigheid, *mors majorum*, zoo als men het noemde, tot Doctor der beide Regten bevorderd.

(2) Over desen, zeer beroemden Letterkundige, eigenlijk Blankkaart geheeten, zie men Vriemoet, p. 504, die evenwel, den Lijkredenaar Regius volgende, den tijd zijner promotie in de Medicijnen geheel verkeerdt aangeeft. Dezelve is ook vermeld door Kok, III. 118, met wien men vergelijken kan van Kampen, I. 424. Blancardus had reeds

Johannes, Johan of Jan Boreel, te Middelburg geboren, Doctor der *Regten*, d. 7 September 1666; (1) —

Daniël Heinsius, Hagenaar, kleinzoon en naamgenoot van den beroemden Daniël H., zoon van den niet minder vermaarden Nicolaüs H., Doctor der *Regten*, d. 23 October 1669; —

Johannes of Johan Meerman, Delftenaar, Doctor der *Regten*, d. 22 Mei 1670; (2) —

Simon Oomius, Brielenaar, Doctor der *Godgeleerdheid*, d. 12 Februarij 1674, zijnde destijds Predikant te Purmerland; (de eerste, zoo verre de aantekeningen strekken, die, na den staatschok van 1672, te Harderwijk gepromoveerd werd) —

Simon van Halewijn, Dordtenaar, Doctor der *Regten*; d. 13 April 1675, naderhand beroemd, doch ongelukkig Staatsman en Burgemeester zijner geboortestad; (3) —

Adrianus Cocquius, Rotterdammer, Doctor der *Godgeleerdheid*, d. 19 Augustus 1678, destijds al Predikant te Vlissingen, geacht schrijver over de Christelijke Zedeleer; (4) —

vroeg gewenscht Hoogl. der Letteren of Historiën te worden, te Deventer of te Harderwijk; ja zelfs op een' Leidschen kathedr, zoo als het schijnt, het oog geslagen. Zie *Burm. Syll.* II. 628. 629. 632. 637. III. 209. Misschien deed hem het mislukken dier pogingen bij *Aesculapius* heul en troost zoeken. Later Hoogl. te Franeker geworden, hield hij daar, bij het eeuwfeest van 1685, die *oratio panegyrica*, welke wij meermalen hebben aangehaald.

(1) Velen, die van dezen beroemden Staatsman melding gemaakt hebben, worden aangehaald door Kok, III. 338 en door Scheltema, I. 129, wier berigten met het, door ons in den tekst gegevene kunnen aangevuld worden. Men wachte zich intusschen om dezen *Burgemeester van Middelburg* niet te verwarren met zijn' gelijknamigen vader, die *Pensionaris van Zeeland* was.

(2) Ik weet niet zeker, of deze veelligt de gemeenzame vriend van Johan de Witt ware, door Schelt., II. 100 en anderen genoemd.

(3) Zie Scheltema, I. 419 en II. 596.

(4) Over dezen geleerden Predikant raadplege'men' onder anderen Fa-

Wolferdus Senguerdius, Doctor der *Regten*, d. 29 September 1681, zijnde toen reeds, zoo als uitdrukkelijk gemeld wordt, *Hoogleeraar der Wijsbegeerte te Leiden*, voortreffelijk Natuurkundige, inzonderheid beroemd verbeteraar der luchtpomp. (1)

Eindelijk is het veelligt der vermelding waardig, dat, in den loop der meer genoemde jaren, ten minste drie *Predikanten* te Harderwijk tot Doctoren der *Geneeskunde* bevorderd werden. Het waren Nicolaüs Weishuen, uit Bremen, gepromoveerd d. 9 September 1671; — Carolus Schulerus, Predikant in de Leur in Z. Holland, bevorderd d. 9 October 1678; — en Hermannus Hillers, van Aurich in Oostvriesland afkomstig, Leeraar bij de Remonstranten, gepromoveerd d. 17 Junij 1685. (2) — Van

bricius, IV. 57. Naar het oordeel van bevoegde getuigen, bevatten diens *Observationes critico-sacrae in sacrum N. T. Cod.* (L. B. 1678) eenigermate een samenstel der *Christelijke sedeleer*, en moeten dus door hen, die de geschiedenis van dat vak in ons Vaderland willen nagaan, niet voorbijgezien worden. — Dat hij bij zijne tijdgenooten grooten naam had, blijkt zelfs uit het bericht omtrent zijne promotie, *Sen. II. 112b*. Op voorstel toch van Prof. van Diest, werd bealoten, » dat hij in » *Senatu, loco examinis, discursum theologicum de argumento quo* » *piam, quod elegisset, voeren soude; zijnde hij alreede een Man,* » *welke, door langdurige en loffelijke diensten in de Kerk, en door* » *het uitgeven van verscheidene theologische tractaten, sich vermaard* » *had gemaakt.*”

(1) Met het opmerkelijke bericht, in den tekst gegeven, vulle men aan wat over dezen vermaarden Wijsgaer, eigenlijk geheeten Wolfgang Senkward, is medegedeeld door Soermans, *ac. reg.* bl. 65. 79. 80. 89. 100. 104. 132; door Siegenbeek, II. T. en B. bl. 151; als mede door mijn' onvergetelijken vriend, wijlen Prof. Moll, in eene aantekening op van Kampen, II. 81. — Zijn vader, Arnold S., was Hoogleeraar der Wijsbegeerte, eerst te Utrecht, later te Amsterdam. Zie over vader en zoon beiden inzonderheid ook v. Lennep *ad d'Orvill.* p. 118 sqq, door wien vele anderen worden aangehaald.

(2) Omtrent Weishuen vergelijkte men *Koterm. Brom. II. CXXXVI*, die wel de stoffe zijner *diss. de ventriculi imbecillitate* opgeeft, maar niet schijnt geweten te hebben, dat hij *Predikant* was, gelijk uit het

de bevordering des namaligen Hoogleeraars J. van der Does is elders reeds gesproken. (1)

Het zal mij verblijden, indien letterminnende lezers de bovenstaande beknopte opgave van eenige Harderwijker *Studenten* en *Doctoren* niet ongeschikt achten, om hetgeen zij aangaande belangwekkende mannen uit de zeventiende eeuw weten, met deze en die bijzonderheid, uit echte bronnen geput, te vermeerderen. Hunne billijkheid althans zal het den schrijver niet euvel duiden, zoo andere namen, der aandacht niet minder waardig, dan de aangevoerde, hem ontsnapt zijn.

XVIII. Bij het uazien der straks aangebodene lijst van *promotiën*, die aan de Geldersche Hoogeschool plaats hadden, verwonderde U zeker derzelve groot getal, hetwelk met dat der, daar aanwezige *Studenten* in geenerlei evenredigheid stond; ja! somwijlen, bij den druk der tijden, naar gelang van hunne vermindering, scheen toe te nemen. En ook het vervolg der geschiedenis zal ons steeds een zeer hoog cijfer van te Harderwijk, tot den laatsten tijd toe, *gepromoveerden* aanwijzen. Meermalen en vrij algemeen zelfs is dit aan de *gemakkelijkheid*, waarmede er de graden te verkrijgen waren, toegeschreven. Gaarne wil ik deze reden zoo veel gelden laten, als zij U, na kennisneming der omstandigheden, schijnen zal te verdienen. En ik zal in geenen deele ontveinzen of verbloemen, dat, tijdens de voormalige inrigting van het hooger onderwijs in ons Vaderland, het onderzoek van de bekwaamheden der

---

Promotie-bosk blijkt. — Omtrent Schulerus zie men Soermans, *kerk. reg.* bl. 158. — Hillers wordt alleen genoemd *V. D. M. inter Remonstrantes*. Andere berigten kan ik omtrent dezen geleerden Oostvries niet mededeelen.

(1) Zie bl. 232.

Candidaten, die naar den eeregraad stonden, niet altijd met behoorlijke nauwgezetheid is te werk gesteld. Waarvan het treurige gevolg was, dat er *Doctoren* gevonden werden, welke, zoo als eens Heringa (1) het vernuftig uitdrukte, van de *Akademie niets anders wegdreegen, dan twee letteren voor hunnen naam!* En dit zal ons, hoe seer wij het ook afkeuren, te minder bevreemden, ala wij weten, dat, zelfs in deze tegenwoordige, verlichte eeuw, *Staats-Commissien*, in seer beschaafde landen van Europa, samengeroepen om de bekwaamheden van hen, die naar gewigtige bedieningen in de maatschappij dingen, opzettelijk te beproeven; dit somwijlen *só* doen, dat de, door deselve eervol toegelatenen, bij herhaling van het onderzoek in Nederland, wegens groote onkunde, moeten afgevozen worden. — *Harderwijk* moge dan ook in die oude schuld onzer voorvaderlijke Universteiten haar aandeel dragen. Want waartoe zou dit verhaal de verkeerdheden verbloemen eener Instelling, die, met al hare goede en kwade zeden, sedert lang is voorbijgegaan? Veel eer zal U de voet dezer bladzijde eenige sporen aanwijzen van te groote toegevendheid, die, in dit opzigt, nu of dan, bij haar schijnt plaats gehad te hebben. (2)

(1) *Redev. ter plechtige inwijding van de Akad. te Utrecht, (Annal. 1815-1816) bl. 52.*

(2) In 1724, versettede zich Prof. de Moor sterk tegen de bevordering van een Student, die zeer onlangs *sub reatu* geweest was. Ten laatste evenwel werden zulke ophelderingen gegeven, dat, met deszelfs toestemming, de promotie voortging. *Sen. V. 80-91.* Doch uit denselven tijd vindt men een merkwaardig voorbeeld van gestrengheid vermeld, jegens iemand, die tot Doctor der *Geneeskunde* bevorderd zocht te worden. *Alk. bl. 51.* — Een jaar vroeger, werd aan Prof. Rotgers door zijne tegenpartijders te laste gezegd, dat hij, bij het verleenen van het regtegeleerde Doctoraat, te toegevend was. *Alk. IV. 314.* — Eenige jaren later, bevalen de Curatoren ernstig aan den Senaat om nauwkeurig toe te zien, dat niemand gepromoveerd wierde, *die niet, bij een heeler-*

Maar of doorgaans de doctorale eerepalm te Harderwijk minder hoog, dan elders, opgehangen wierde, moogt Gij uit het volgende, eenvoudige berigt afleiden, dat de beoordeeling der zaak aan U zelven overlaat. Wet en inrigting was omtrent dit stuk daar dezelfde, als aan de andere vaderlandsche Universiteiten; *Leiden* vooral het voorbeeld, welks voetstappen men drukte. Zelfs de uitvoerders dier bepalingen waren, voor een goed deel, ginds dezelfde, als hier. Want niet weinige *regtsgeleerde* Professoren (en deze vooral trof de aangeduide verdenking) verhuisden steeds van Harderwijk naar andere Univeraiteiten. En wil men dan aannemen, dat Mannen, als de Greve, Schultingh, J. O. Westenberg, Mascou en wie verder, op hun voetspoor, de eerstgenoemde Akademie met eene harer meer of min aanzienlijke zusters verruilden, vroeger gewetenloos of lichtzinnig handelden; eene tweede ondersteuning dient er bijgevoegd, dat zij, nadat zij de muren der genoemde stad verlaten hadden, plotseling deze gewigtige zaak gemoedelijk en omzigtig leerden besturen. — Zonder nu te vragen, of niet door zulke veronderstellingen der nagedachtenis dier beroemde Regtsleeraars onregt aangedaan worde; gaan wij voort tot de opgave van eenige andere bijzonderheden, welker kennis op Uw oordeel invloed moet hebben. Van enkele jaren is het berigt omtrent de *promotien*, die aan de Geldersche Hoogeschool plaats hadden, zeer kort; maar, doorgaans en naar den gewonen regel, is het verslag, dienaangaande in hare oorkonden gegeven, veel uitvoeriger, omstandiger en nauwkeuriger, dan wij

---

hijk examen, genoegsame proeven van bekwaamheid wist te geven. Curatt. I. 234, op het jaar 1783. — Ook ontstond er eens, in de eerste helft der achttiende eeuw, oneenigheid tuschen twee Hoogleeraren der Regten, wier eene den andere, in het genoemde opzigt, te groote toegavendheid verweet.

van sommige andere Akademiën uit denzelfden tijd bezitten. Eerst vindt men gezegd, dat de Candidaat onderzocht is in het *geheele Regt*, of in de *gansche Genesskunde*. (1) Dan worden de twee, door hem nitgelegde *wetten* met name aangeduid, of wel de *aphorismus* van *Hippocrates* en het *ziektegeval*, door hem verklaard, even bepaald opgegeven. Hierna volgt de opgave der stoffe van het verdedigde *twistschrift*. Eindelijk leest men, wie der Professoren, behalve den Rector en Promotor, bij de bevordering tegenwoordig waren. — Zoo streng werd het beginsel gehandhaafd, om, bij het onderzoek van den Candidaat, uitsluitend de *taal der geleerden* te bezigen, dat de dringendste aanvragen om daarvan af te wijken vruchteloos bleven, en dat degene, die zijne onkunde in het Latijn verried, zonder oogluiking werd weggezonden. Dit gold althans geheel omtrent de zeventiende, en niet minder omtrent het grootste deel der achttiende eeuw. (2) — Wanneer somwijlen mannen van erkende bekwaamheid naar den doctoralen graad stonden, en met hen slechts een *vrijer gesprek* (*discursus*) over hunne wetenschap gehouden werd;

(1) Dat hier slechts twee Faculteiten genoemd worden, geschiedt, omdat de promotiën in de *Wijsbegeerte* en *Godgeleerdheid* zoo zeldzaam waren, dat zij niet wel groote opspraak baren konden.

(2) In de zeventiende eeuw, werden meermalen dringende aanvragen tot den Senaat gerigt, vooral van *medische* Candidaten, dat men hun in de moedertaal de *examina doctoralia* mogte afnemen. Maar, zelfs in den tijd der diepste vernedering van de Hoogeschool, werd dit steeds geweigerd. Zoo werd, in 1675, iemand afgewezen, hoorde men den Senaat verklaren, *propter ignorantiam linguas Latinas, in honorem Academiae*; — een ander, in 1677, *eo, quod Academia nostra non Belgica, sed Latina est. Sen. II. 99 en Arch. Arnk.* — Het was ook in denzelfden tijd, dat een *Hoogleraar* van zeker *Athenaeum* vruchteloos verzocht in het *Nederduitsch* te worden beproefd. *Sen. II. 151b.* Enkele afwijkingen van den regel, die in de jongste tijden plaats hadden, zullen veelligt naderhand vermeld kunnen worden.

zoo vindt men zulk eene uitsondering van den gewonen regel, niet zelden met de redenen, die er aanleiding toe gaven, opzettelijk vermeld. Terwijl zelfs nu en dan, vooral in vroegeren tijd, ook diegenen, welke *eershalve* stonden bevorderd te worden, zich eenig, vrijer ingerigt onderzoek moesten laten welgevalen. (1)

Zie daar aangaande de promotiën bij de *Geldersche Akademie* eenige, bloot verhalende opgaven. (2) Nu staat

---

(1) De *promotio honoris causæ* was tweederlei. Zonder eenig onderzoek werd zij aan nieuw aangestelde of reeds dienende, Geldersche Professoren verleend, welke in hun studievak den graad nog niet bezaten; gelijk dikwijls bij de *Godgeleerden* het geval was. Op gelijke wijze werden meermalen hunne ambtgenooten, aan wie een kathedr der *Letteren of Geneeskunde* toevertrouwd was, tot *Philosophiæ Doctores* bevorderd. Wanneer aan andere mannen van verdienste dezelfde eer toegedacht werd, had ook nooit het gewone onderzoek der bekwaamheden plaats; maar toch niet zelden een zeker wetenschappelijk gesprek, dat eenigermate hetzelfde verving. Zulk eene *sermocinatio juridica* hield men mede, toen, in 1723, zich iemand aanbood om in de Regten gepromoveerd te worden, die bereids eene rigterlijke waardigheid bekleedde, en eene *pauselijke bulle* bezat. *Sen. V. 14.* — Somwijlen werd ook, bij eene *promotio honoris causæ*, eene *dissertatie* aangeboden, of derselver latere toezending beloofd.

Meermalen werd outtijds door uit- en inlandsche Universiteiten aan mannen van naamen waardigheid, *in hun afwessen*, de doctorale titel geschonken; b. v. aan den Bremer Godgeleerde Theod. Hasaeus door de theologische Faculteit der Akademie te Frankfort aan de Oder, die zulks deed op uitdrukkelijk bevel des Konings van Pruisen. Zie *Levensbeschrijving van beroemde en geleerde mannen (Amst. 1731)* Deel of St. IV. bl. 663; waar men onderscheidene voorbeelden van soortgelijken aard, ook uit Nederland, aangevoerd vindt. Maar de Geldersche Senaat bleef zeer lang alle aanzoeken en verzoekingten om aan afwezigen den genoemden eertitel te schenken wederstaan; ook toen dit bij andere Akademiën niet ongebruikelijk werd. Zie *Sen. IV. 38 en 57. V. 15. 51 en elders*. In latere tijden evenwel ging wel eens dezelve, in enkele gevallen, van die gestrengheid af.

(2) Voelligt verdient het ook opmerking, dat, alreeds in 1650, om voor te komen, dat iemand van een minder loffelijk levensgedrag den Senaat bedroge, besloten werd voortaan van de Candidaten *getuigenissen* te vragen. *Sen. I. 7.*

het aan U, letterkundige Lezer! uit derzelve vergelijking met hetgeen Gij weet, dat elders plaats had het besluit op te maken, of de hoofdreden, die velen bij voorkeur van de eerstgenoemde het Doctoraat begeeren deed, de mindere gestrengheid geweest kan zijn, die men daar verwachten mogt. Mij, ik beken het, heeft de opzettelijke nasporing van den gang der zaken die oplossing van het verschijnsel geheel ongenoegzaam doen schijnen. Veeleer nog zou ik denken, dat mindere kostbaarheid of ook het mindere opzien, dat men tegen eene kleinere Vergadering had, hier eenigen invloed uitgeoefend hebbe. Maar vooral is het van belang na te gaan, wie het inzonderheid waren, die, behalve degenen, welke te Harderwijk studeerden of uit de Provincie zelve afkomstig waren, aldaar den graad zochten. Een overgroot getal nu dier Candidaten kwam uit *Westfalen* en de aangrenzende, of ook verder afgelegene streken van *Duitschland*. (1) En wien kan het bevreemden, dat deze zich liefst daarheen begaven, waar zij, (en zoo was het langen tijd) verwachtten konden eenige hunner landgenooten in den Senaat, niet weinige hunner vrienden en bloedverwanten rondom de katheders gezeten te zullen zien? Daarbij is het voor iemand, die niet op-

---

(1) Schoon niet altijd de geboorteplaatsen der Candidaten zijn aangegeekend, zullen toch de volgende voorbeelden het gezegde genoegzaam bewijzen. In 1698-1699, waren onder 27 gepromoveerden slechts 10 Nederlanders, de overige meestal uit *Westfalen*. — Uit denzelfden oord waren ten minste 55 van degenen, die in 1701-1710 bevorderd werden. — Dezelfde afkomst had, zoo ik mij niet vergis, het meerderstal der 123 buitenlanders, in 1711-1720, en der 109 uitheemschen, in 1721-1730, met het Doctoraat vereerd. — Zeker althans bevonden zich onder de 128, in 1731-1740 gepromoveerde buitenlanders ten minste 90, en onder de 124 uitheemschen, wier bevordering van 1741-1750 dagteekende, 88 *Westfalingen*. Maar, tot de laatste tijden toe der Akademie, beoogten dezelve vele plaatsen op de Harderwijker Promotielijsten.

zettelijk de oude bescheiden nagegaan heeft, schier ongehoofdelijk, hoe vele en hoe naauwe betrekkingen, zoo van letterkundig verkeer, als van taal-gelijkheid en bloedverwantschap, in de zeventiende en nog in het begin der achttiende eeuw, de *Gelderschen* met de bewoners van den nabijgelegen' *Westfaalschen Kreits* verbond! En toen nu eenmaal deze omstandigheden het vroegere geslacht der laatstgemelden geneept hadden om, ter verkrijging van het Doctoraat, zich naar een oord te begeven, waarheen de reize niet groot noch moeilijk was, en waar zij zich bijna onder de hunnen bevonden, bleven de zonen al veel hetzelfde spoor volgen, waarop hen hunne vaderen waren voorgegaan, en dat hun thans de *gewoonte* hunner landlieden aanwees. Gelijk dan eertijds niet weinige *Engelschen*, ter verwerving van een' wetenschappelijken graad, *Utrecht* bezochten; (1) zoo zaagt Ge, met hetzelfde oogmerk, naar Harderwijk een overgroot getal reizen van de inboorlingen en bewoners der Graafschappen van *Delmenhorst* en *Oldenburg*, mitsgaders des Vorstendoms *Oostvriesland*; der Hertogdommen *Kleef*, *Gulik*, *Mark* en *Berg*; der Bisdommen *Munster*, *Paderborn*, *Osnabrug* en *Luike*; der Rijksteden *Aken*, *Keulen* en *Dortmund*; alsmede der andere landen en steden, die tot den genoemden *Kreits* van het oude *Duitschland* gerekend werden.

Maar ook anderen ziet men op de lijsten der Geldersche Candidaten en Doctoren vermeld, die wij daar niet of niet in zoo groot getal gezocht zouden hebben; terwijl evenwel eenig nadenken over de omstandigheden der vroegere tijden de bevreemding, wegens het aanschouwen hunner namen,

---

(1) *Utrecht* noem ik, omdat de aangeduide bijzonderheid, bij de raadpleging van desselfs oorkonden, mij bijzonder in het oog viel. Doch te *Leiden* zal dit bezoek nog menigvuldiger geweest zijn.

wegneemt of vermindert. Zoo bragt de langdurige naijver tusschen *Amsterdam* en *Leiden* veelligt te weeg, dat vele inboorlingen der groote koopstad, die aan haar Athenaeum gestudeerd hadden, ter verkrijging van een' akademischen graad liever naar de Geldersche zeehaven overstaken, dan dien in den nabijgelegen' aanzienlijker' zetel der wetenschappen te zoeken. En het kan zijn, dat soortgelijke redenen, mede in deze of die van de andere groote Hollandse steden, somwijlen op de keuze, waarvan wij spreken, eenigen invloed hadden. (1)

Veel aanmerkelijker ook, dan men verwacht zoude hebben, vond ik het aantal *Israeliten*, die te Harderwijk den meer genoemden graad zochten en verkregen. Waarbij het mij voorkwam, dat zij daar doorgaans aan mindere vernedering blootgesteld waren en vriendelijker ontvangst genoten, dan hun, in vroegere tijden, aan de Duitsche Universiteiten, en misschien ook elders, te wachten stond. (2) —

(1) Onder de, te Harderwijk gepromoveerden waren, in 1660-1661, het derde gedeelte *Amsterdammers*; — in 1663-1664, tien *Hagenaars*; — in 1675-1676 ten minste 10 *Amsterdammers*, 9 *Hagenaars* en 7 *Rotterdammers*.

(2) Vooral in de *Geneeskunde*, werden er te Harderwijk meermalen Joden gepromoveerd. Opmerkelijk is het, dat men, d. 11 October 1683, een' Antwerpschen Israëliet, Benj. de Serra, tot *Medicinae Doctor* bevorderende, hem niet slechts den gewonen Hippocratischen, maar daarenboven een' tweeden eed deed afleggen, waarbij hij zich verbond, geroepen zijnde, even getrouw de *Christenen* te zullen bijstaan, als zijne geloofsgenooten. Daar, bij andere promotiën van Abrahams nakomelingen, niets van dien aard aangeteekend is, schijnt hiertoe, in het genoemde geval, eene bijzondere aanleiding geweest te zijn. — In 1744, werd aan een' *medischen* Candidaat van die natie, welke zwaarigheid maakte *blootshoofds* den gewonen oed af te leggen, op voorstel van Prof. J. de Gorter, vergund dit *met gedekten hoofde* te doen. Sen. VI. 378. — Onder de gepromoveerden van de gezegde afkomst vond ik névens anderen vermeld Moses Israël Da Costa, geboren te Madrid in Spanje, d. 9 Julij 1658 bevorderd tot Doctor der Regten.

Den, zoo als gezegd is, aan anderen laat ik het over, uit al de vermelde daadzaken het besluit op te maken.

Hier wordt nu, voor eene wijle, het verhaal gestaakt aangaande eene Hoogeschool, die, bij het eindigen van haar tweede tijdvak, reeds bijkans eene eeuw, aan allerlei gevaar en rampspoed het hoofd geboden had. Niet altijd voorwaar, niet dikwijls zelfs, zegevierende; maar zoo toch, dat zij, al lijdende en strijdende, het weldadige licht der letteren en wetenschappen, in Gelderland niet slechts, maar ook vrij diep in Duitschland en elders, regtstreeks of zijdelinge hielp verspreiden. Toen de schrijver zijn verhaal begen, wilde hij niet voorbarig beslissen, of deze geschiedenis verdiende met belangstelling gadegeslagen te worden. (1) Nu hoordet Gij haar, waarde Lezer! aanvankelijk voor haar zelve spreken. En thans durft hij U zediglijk verklaren, dat, indien zij Uwe aandacht onwaardig mogt bevonden worden, dit daaraan alleen toe te schrijven is, dat zij geenen tolk vond, die U hare taal levendig en verstaanbaar genoeg kon doen hooren. Want aan de waarheid en getrouwheid van zijn bericht kan niemand twijfelen, die de oorkonden van den ouden tijd, waaruit het geput is, geen geloof ontzegt. Maar deze vrucht moge althans dit verhaal dragen, dat allen, die het lezen, zich op nieuw ter verheerlijking voelen opgewekt van den eeuwigen Va-

---

De bovenstaande, uit het *Promotie-boek* ontleende bijzonderheden kunnen tot eene kleine aanvulling dienen van hetgeen, over de promotiën der Israëlieten, gezegd is door Mr. H. J. Koenen: *Geschiedenis der Joden in Nederland*, bl. 257. Uit hetzelfde belangrijke werk, bl. 77, vergel. met bl. 224, blijkt, dat in *Gelderland*, al vroeg zich velen van Jakobs zonen onthielden, en er voorregten genoten.

(1) Zoo men het der moeite waardig acht, herleze men hier bl. 1. 2.

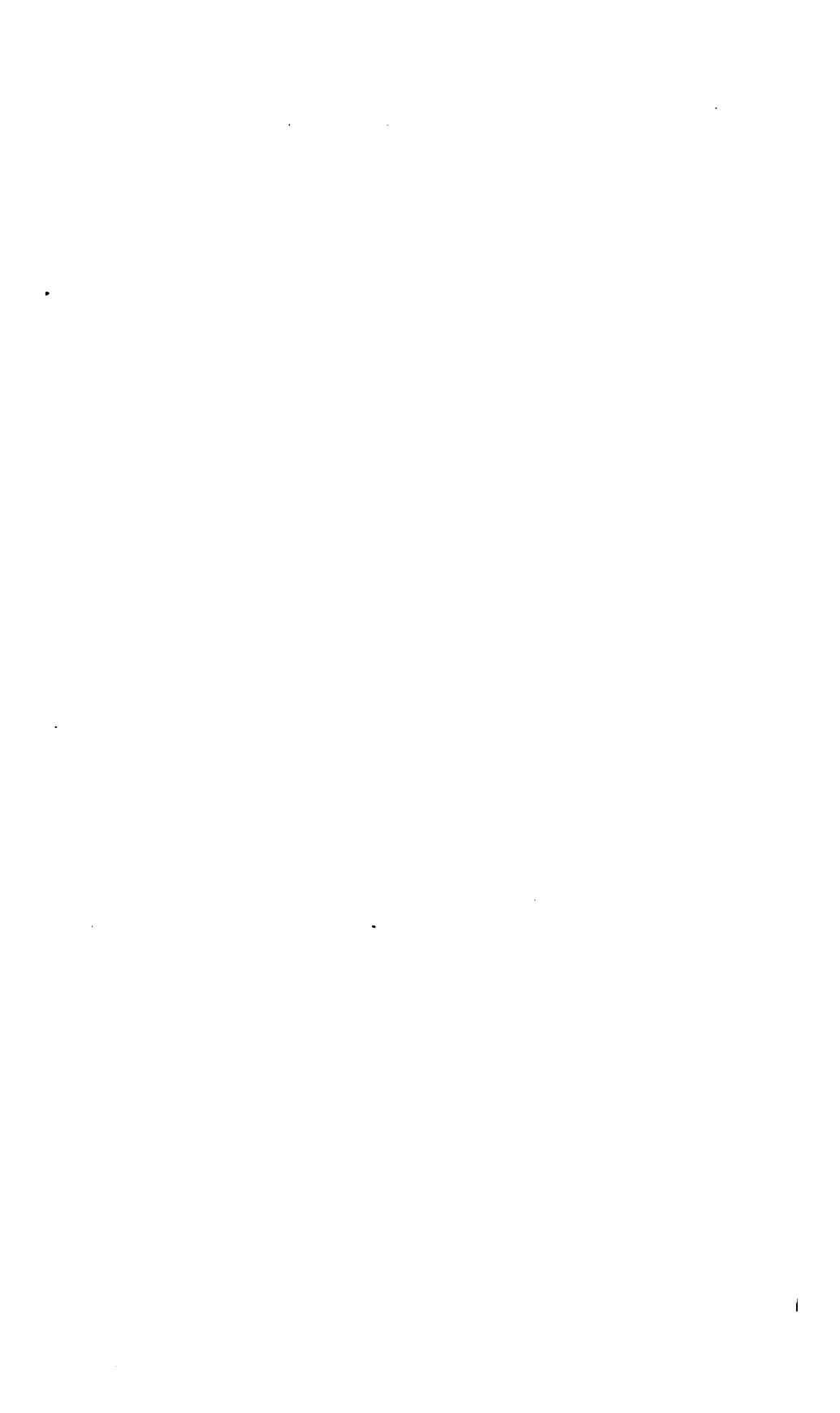
der der geesten, welke aan onze voorouderen zoo vele en zoo verschillende middelen ter beschaving verleende, en ons zoo het hoogere standpunt der verlichting, waarop wij staan mogen, bereiken deed!

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

AUG 30 1954

